

SUSRETI/СУСПРЕТИ

Časopis za pozorište, književnost i kulturu/Časopis за казалиште, knjižев-

nost i kulturu/Часопис за позориште, књижевност и културу

Broj 1, godina IV, 2021 / Број 1, година IV, 2021

ISSN 2566-3801

Izdavač/Nakladnik/Издавач

Vlada Brčko Distrikta BiH/Влада Брчко Дистрикта БиХ

Glavni i odgovorni urednik/Главни и одговорни уредник

Jakov Amidžić

Redakcija/Uredništvo/Редакција

Hristo Bojčev (Bugarska), dr. sc. Mimo Drašković (Crna Gora),

Miro Gavran (Hrvatska), dr. sc. Slavčo Koviloski (Makedonija), mr. sc.

Žarko Milenić (BiH - Rusija) – urednik, Predrag Nešović (Srbija), Matko Raguž (Hrvatska), dr. sc. Nebojša Romčević (Srbija), Nikola Šimić Tonin

(Hrvatska), dr. sc. Srdjan Vukadinović (BiH), dr. sc. Hasan Zahirović

(Češka) i Matjaž Zupančič (Slovenija)

Fotografije / Fotографије

Adil Mešanović

Grafička priprema/Графичка припрема

Igor Jeremić

Štampa/Tisk/Штампа

GAMA d.o.o Brčko

E-mail: jakov.amidzic@bdcentral.net

Tel. + 387 49 220 289

Izlazi četiri puta godišnje / Излази четири пута годишње

Časopis je dostupan u bazi / Часопис је доступан у бази

Central and Eastern European Online Library, Berlin

www.ceeol.com

Sadržaj / Садржај

ДРАМА / DRAMA

- Алекандар ПУШКИН: ГОЗБА ЗА ВРЕМЕ КУГЕ /7
Miodrag ŽALICA – Safet PAŠALIĆ: KAMENI PRST /15
Alojz PAVLOVIĆ: STAROST NIJE PROKLETSTVO /27
Žarko MILENIĆ: NA BALKONU, NA BALKANU /55
Slađana JOVIČIĆ: KAKO VJEROVATI SEBI? /61

ТЕАТАР / TEATAR

- Шахид НАДИМ: ПОЗОРИШТЕ КАО СВЕТИЛИШТЕ /69
Srdjan VUKADINOVIC – Jakov AMIDŽIĆ – Ljubiša VELJKOVIĆ: TEATARSKI MODELI I PRODUKCIJONA STRUKTURA /75
Srdjan VUKADINOVIC – Jakov AMIDŽIĆ – Ljubiša VELJKOVIĆ: SPECIFIKUM SKANDINAVSKOG KAZALIŠNOG PRODUKCIJSKOG MODELA /83

VLADO DIJAK / ВЛАДО ДИЈАК

- Vlado DIJAK: HOTEL "MAJNA" /95
Vlado DIJAK: LJUBIČASTI КIŠOBРАН /107
Vehid GUNIĆ: SELMA (PUTUJE NA FAKULTET) /113
Vojislav VUJANOVIĆ: ŽIVOTNA POEMA VLADE DIJAKA /119
Ivo Mijo ANDRIĆ: DUHOVITOST I DUHOVNA PUSTOŠ /121
Предраг НЕШОВИЋ: НА ПРОПЛАНЦИМА ТЕАТАРСКОГ ВРЕМЕПЛОВА /127

ПРОЗА / PROZA

- Геролд ШПЕТ: КУСТЕР И ЊЕГОВ КЛИЕНТ /133
Enes TOPALOVIĆ: STID /145
Mario BEREČIĆ: TRAGANJE /149
Vanja DIJAK: KOMŠINICA BERA /157
Amira NIMER: MINKA-UŠI /175

ECEJ / ESEJ

- Цвијетин РИСТАНОВИЋ: ПРЕДГОВОР САБРАНИМ ДЕЛИМА БОШКА ЛОМОВИЋА (1) /183
Nikola ŠIMIĆ TONIN: OTOK KOGA GUTA MORE /203
Milan Georges BUROVAC: FILOZOFIJA U VREME KORONE /207
Ljiljana BULAJIĆ: PORODIČNE RELACIJE /211

ПОЕЗИЈА / POEZIJA

- Радјард Киплинг: АКО /227
Louise GLÜCK: PRILAZAK HORIZONTU /235
Игор ГРИГОРЈЕВ: БИВА ТАКО /253
Nina MALINOVSKI: IVANU NA VJETRU /259
Midhat MEDIĆ: SVJETIONIČAROV SEDAMДЕSETI ROĐENDAN /263

Јованка СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ: ЗАЉУБЉИВАЊЕ РИЈЕЧИ /269

Sabahudin HADŽIALIĆ: PREVARITI, SNITI /275

Ksenija KANCIJAN: JEDNOM SAM SRASLA S DRVETOM /279

Minela MORANJKIĆ: KAD ZAKASNE VOZOVI /283

BRČKO / БРЧКО

Danica VLAŠIĆ: КУЋА СТАРА /285

Барбара НОВАКОВИЋ: НАГОН /291

Hasiba MUJAČIĆ: ВЈЕŽИМ У СJEĆАЊА /295

PUTOPIS

Milo JUKIĆ: LIŽNјAN, HODOČASTILIŠTE PISACA I ZABORAVLJENA

PRIESTOLNICA HISTRA /299

AFORIZMI / АФОРИЗМИ

Ivo Mijo ANDRIĆ: KAD SKINEMO MASKE /309

Бошко ЛОМОВИЋ: СВЈЕТЛО НА КРАЈУ ТУНЕЛА /313

Abdurahman HALILOVIĆ: SVI SU VAS PROČITALI /315

ZA DJECU

Lav TOLSTOJ: BASNE I PRIČE /319

Meri GRGIĆ – Lidija PAVLOVIĆ-GRGIĆ: ALEKSANDRINA HALJINA /325

Suvad ALAGIĆ: ZMAJEVAC /331

ПРИКАЗИ / PRIKAZI

Франц РОТЕНШТАЈНЕР о књизи Зорана ЖИВКОВИЋА /337

Sašo OGNENOVSKI o knjizi Slobodana ŠNAJDERA /341

Slavčo KOVILOSKI o knjizi Žarka MILENIĆA /345

Ivo Mijo ANDRIĆ o knjizi Jovana KRAGUJEVIĆA /349

Ivo Mijo ANDRIĆ o knjizi Tonke LOVRić /353

Ivo Mijo ANDRIĆ o knjizi Miroslava SREDANOVIĆA /355

Božidar STANIŠIĆ o knjizi Mihaela MARTENSA /359

Sabahudin HADŽIALIĆ o knjigama Ljubice VASIĆ /367

Јованка СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ о књизи Савка ПЕЋИЋА /369

Žarko MILENIĆ o knjizi Danice VLAŠIĆ /373

Žarko MILENIĆ o knjizi Minele MORANJKIĆ

Предраг НЕШОВИЋ о књизи Слађане ЈОВИЧИЋ /375

Melida TRAVANČIĆ o knjizi Fuada HRUSTIĆA /379

Leontin ČAPO MILENIĆ o knjizi Jasne ŠEMIGA-PINTARIĆ /383

Anisa PAŠIĆ o knjizi Amre MUJEZINOVIĆ /385

LIKOVNI PRILOZI

POPIS SLIKA ADILA MEŠANOVICA /391

Srdjan VUKADINović: KOMPOZITNA PROMIŠLJENOST U LIKOVNOJ INVENTIVNOSTI /405

DRAMA
ДРАМА

АЛЕКАНДАР СЕРГЕЈЕВИЧ ПУШКИН

ГОЗБА ЗА ВРЕМЕ КУГЕ

Из Вилсонове трагедије

The City of the Plague

Улица. Постављени сто.

Неколико мушкараца и жена који мирују.

МЛАДИЋ

Уважени претседниче! Потсећам
На једнога човека, нама знатан,
На оног чије шале, упадице,
Причаша смешна, одговори спретни –
Све тобож озбиљно, а тако јетко –
Потстицаху за столом разговор
И тераху од нас дубоку тмину
Што умове најсајније салеће,
По вольи заразе, те гошће наше.
Још пре два дана поздрављасмо смехом
Њетове приче; могуће је зар
Да ми на ведром пировању свом
Џексона заборавимо! Та овде
Фотеља, празна његова још стоји,
Као да чека нашег весељака
Што оде већ у етуден стан подземни.
До данас није нико речитији
Умукao у праху костурнице;
Но много нас је што живимо још
И јадиковке нама не пристоје.
Предлажем: испијмо у његов спомен
Уз усклике и ведру звеку чаша
Ко да је жив.

ПРЕТСЕДНИК

Нестаде Џексон први
Из нашег друштва. Испићемо ћутке
Њему у славу.

МЛАДИЋ

Нека буде тако!
(Сви пију ћутке.)

ПРЕТСЕДНИК

Твој глас преоси песме завичајне,
Девојко мила, с чудним савршенством.
Отпевају Мери, сетно и полако,

Па да се после веселимо бешње
Ко човек што од свега земаљскога
Одвојен беше неким привиђењем.

МЕРИ (лева)

Некада у нашем крају
Знало се за радост саму.
Молио се народ увек
Недељом у божјем храму.
С прага школе орио се
Наше деце жагор живи,
Блистали се срп и коса
На злаћаној нашој њиви.

Црква данас празна стоји,
Никога у школи нема,
Плод на њиви давно труне,
Тамни гај у чами дрема.
На згариште личи село,
Нигде се не чује гласак;
Само гообље не опусте,
Не ућута шг за часак.

Без престанка носе мртве
И пидање живих кружи:
Они смерно бота моле
Да им души покој пружки!
Увек траже ново место
Да копају земљу тврду
И свугде се збили раке
Ко овчице у свом круду.

Отме ли и мене гробље
У пролећу мог живота,
Ти, чија је љубав за ме
Сва утеха и лепота,
Не целивај мртве усне,
Не поилази енда мени,
Само прати издалека –
Преклињем те – погреб Џени.

Па остави село ваше,
Иди, крај те други чека,
Где ћеш души напаћеној
Наћи мира, наћи лека.
Но мине ли само куга,
На гроб јадни дођи мени.
Драгог неће да напусти
Ни на небу верна Џени.

ПРЕТСЕДНИК

Захвалноет нашу да искажем, Мери,
 За ову песму, тако јадовиту!
 Зацело, ваша брда и долине
 Једном су поход куге доживели,
 И тад ее чуо лелек пун очаја
 Дуж обала потока и речица
 Што данас теку весело и мирно
 Кроз дивљи рај твог завичајног краја.
 Од године те црне, кад ладоше
 Толике жртве храбре и вальане
 Једва се неки спомен сачувао
 У песми, коју певају пастири,
 Обичној, сетној, пријатној... Заиста,
 Не може ншпта да нас гане дубље,
 Кад је весеље наше на врхунцу,
 Но тужни звук, у срцима поновљен.

МЕРИ

Камо да нисам никад запевала
 Ван колибице родитеља својих!
 Слушаху они радо своју Мери;
 И чини ми се: саму себе слушам
 Како на прагу своме родном певам,
 Глас ми је лепши био у то доба,
 Глас чедности...

ЛУЈЗА

Но данас такве песме
 У моди нису! Ипак још постоје
 Припросте душе што од женских суза
 Растопе се и верују им слепо.
 Та она мисли неодољив да је
 Њен поглед сузни, а припише л' само
 И смеху своме исту особину,
 Сви ће **се** људи смешкати, без сумње.
 Наш Валсингем похвали малопре
 Лепојке севера, те крещалице,
 Па зато она поче да нариче.
 О, mrзим ову жуту шкотску косу!

ПРЕТСЕДНИК

Тренутак: лупа точкова се чује!
 (Пролазе једна кола пуна лешева. Кола тера црнац.)
 Гле, Лујзи позли, а по њеној причи
 Мишљах да има срце ко мушкарац.
 Да, суров створ поклекне пре но нежан,
 Страх је у дуни коју страсти море!
 Де, Мери, воде јој у лице прсни.
 Она се већ освешћује полако.

МЕРИ

О, сестро моје туге и срамоте,
Прилегни ми на груди.
ЛУЈЗА (освестивши се.)
Грозан демон
Привиде ми се: црн, а очи беле...
У своја кола позва ме. Мртваци
Леже у њима, говор им се чује –
Ужасан, недокучив... Речите ми:
Да ли је ово био само сан?
Јесу ли кола прошала?

МЛАДИЋ

Хајде, Лујзо,
Више ведрине: склоништем од смрти
Улица наша постала је сада,
За гозбе, које ншпта не ремети,
Она је уточште, али, знаш,
Та црна кола могу проћи свуда
И дужни смо их пуштати без речи.
Чуј, Валсинхеме, спорове пресеци
И последице падања у несвест
Песмом слободе и живота, – де,
Бахантску силну песму нам отпевај,
Што није шкотском сетом надахнута,
Него је никла поред пуне чаше.

ПРЕТСЕДНИК

Није ми позната ниједна таква,
Отпевају вам у част куге химну:
Чим смо се ноћас растали, написах
Ту химну. Први пут у свом животу
Осетих чудну вољу за сликове.
Слушајте, дакле: мој промукли глас
Са песмом овом збиља је у складу.

МНОГИ

Шта, химна у част куге! Чујмо, чујмо
Изврено! Химна у част куге! Bravo!

ПРЕТСЕДНИК (пева.)

Чим баци силовити мраз,
Војвода жустро, против нас
Кујдраве своје вitezове –
Олује снежне, оштру студ,
Упомоћ човек ватру зове
И зимских гозби ведру ћуд.

Царица Куга сама сад
 Полази против нас у рат
 И жетви обиљној приступа,
 Па нам на прозор сваки час
 Лопатом с гробља лупа, лупа...
 Шта да се ради? Где је спас?

Пред кугом, ко пред зимом злом,
 Закључај се у дому свом,
 Напуни чаше, ужди свеће.
 Осети заборава сласт
 И, гозбе правећи еве веће,
 Царице Куге слави власт.

Насладу пружа окршај
 И љутих вала загрљај
 Сред мора немирна и груба,
 И олује пустинске јек,
 И понор, кад га гледаш с руба,
 И саме Куге налет прек.

Све што сатире живот наш
 За смртне крије чудну драж,
 Заноса неизречног врело –
 Пут ка бесмртности, ко зна!
 И само они срећни смело
 Искапе зајос тај до дна.

Химну ту Кugo, пева свак!
 Та није грозан .гроба мрак;
 У евакој чаши вино сија;
 Позови – никог није страх,
 И дах девојчин нас опија,
 А то је можда... Куге дах!

(Улази стари свештеник.)

СВЕШТЕНИК

Безбожна гозба, безбожни лудаци!
 Ви гцто се песмом разблудном и пиrom
 Ругате овом муку туробноме
 Што га распостре на све стране смрт!
 Док ја на гробљу молитве узносим,
 Сред страве погребне, сред бледих лица,
 Дотле бесрамна разузданост ваша
 Мук гробова ремети дрзовито

И земљу поврх лешева потреса!
Да није она рака заједничка
Осветтана толиким молитвама
Стараца тих узвељених и жена
Помислио бих да демоне чујем
Што муне јадне душе безбожника.
И вуку их, уз кикот, у мрак пакла.

НЕКОЛИКО ГЛАСОВА

Он мајсторски о паклу проповеда!
Губи се, старче! Иди својим путем!

СВЕШТЕНИК

Преклињем вас у име свете крви
Господа распетога ради нас:
Прекините весеље чудовишно,
Ако је вама стало да сртнете
На небу, које изгубисте засад,
Најдраже душе. Кући ггхитајте!

ПРЕТСЕДНИК

Но куће су нам пуне очајања,
А младости је увек драга радост.

СВЕШТЕНИК

Јеси ли ово, Валсинхеме, ти?
Јеси ,ли ти пре двадесетак дана
Леш мајке своје трлио клечећи
И ридао, јеси ли ти тај човек
Што је нарицао на њеном гробу?
Зар мислиш да не плаче она данас,
Не плаче горко када с неба гледа
На пирровању греншом сина свог,
И када чује песме разуздане
Које ти певаш сред молитви смерних
И тешких уздисаја? Ходи за мном!

ПРЕТСЕДНИК

О, зашто дође да ми дух узбуниш?
Не моту и не треба да те пратим:
За ово место очај ме везује,
Сећање грозно, свест о греху моме,
И ужас оне мртвачке празнине,
На коју у свом дому наилазим,
И ових лудих оргија новина,
И благодетан отров ове чаше,
И миловање (нек' ми бог опрости!)

Пропалог, али драгог ми створења...
 Сен матере ме неће одазвати
 Одавде – касно је. Твој глас ја чујем,
 Позиваш ме, јер, хоћеш да ме спасеш,
 Тај труд увиђам... Старче! Иди с миром,
 Но проклет да је ко год с тобом пође!

МНОГИ

Изврсно! Тако, врли претседниче!
 Ево ти проповеди! Да се губиш!

СВЕШТЕНИК

Дозива те Матилдин чисти дух!
 (Претседник остаје.)
 Мртвачку руку евоју смежурани
 Ка небу дигни и закуни ми се
 Да ћеш на миру оставити име
 Што је у гробу умукло занавек!
 Да могу само призор овај скрити
 Од потледа бесмртних јој очију!
 Матилда ме је сматрала некада
 Слободним, чиетим, поносним човеком
 И рај у наручју моме осећала...
 О, где сам? Чедо светла анђeosко!
 Горе они, видим, но до те висине
 Допрети неће дух мој посрнули...

ЖЕНСКИ ГЛАС

Та он је луд! О мртвој жени бунца!

СВЕШТЕНИК

Но хајд'мо, хајд'мо...

ПРЕТСЕДНИК

Оче мој, преклињем –
 За име бога, остави ме сада.

СВЕШТЕНИК

Нека те чува господ! Збогом, сине.

(Одлази. Гозба се наставља. Претседник остаје дубоко замисљен.)

Превео са руског Лав ЗАХАРОВ

MIODRAG ŽALICA – SAFET PAŠALIĆ

KAMENI PRST

radio drama

ŠKOF

MAGDALENA

ŠKORJANC

GAVAN

BERISLAV

MAJKA

AGENT

Dva pripovjedača, muški i ženski hor, dječji hor.

PRIPOVJEDAČ: Rijeka dijeli grad. Preko nje tromostovlje spaja njegove građane za svako dobrojutro i rastavlja ih za svako dobroveče. I novo dobrojutro. Tako je to bilo. Tako je to danas.

Svaki grad ima svoja sela. U tim selima časovnici su pijetlovi. U gradu pijetlovi su časovnici.

Tako je to bilo. Tako je to danas.

Kao i u svim gradovima, i u ovom parkovi dočekuju zore i smetljare. Oko podne po njegovim parkovima igraju se djeca žmurke i trule kobile. U poslijepadnevnim ttišinama njegovog parka penzionisani pekari i generali pričaju o nekad divno ispečenim hljebovima, kakvih nema danas, o izgubljenim bitkama kod žena, kakvih nema danas, i dobivenim bitkama u rovovima, kakvih nema danas.

Noću, ti isti parkovi brinu se o potomcima Romea i Đulijete.

Tako je to bilo. Tako je to danas.

PRIPOVJEDAČ 2: – A između toga što je bito i ovoga što je danas postojalo je jedno vrijeme. Vrijeme koje je ostavilo priču o kamenom prstu.

(MUZIKA)

PBIPOVJEDAČ 1: – Bili su obični dani i u njima su bili obični parkovi...

(ŽAMOR PARKA, BUKA DJECE Iz KOJE SE IZDVAJA GLAS JEDNE DJEVOJCICE)

GLAS DJEVOJCICE

Pošla majka s kolodvora,

deja, deja, de...

GLAS DJECE (HOR):

Šta će majka s kolodvora,

dija, dija, de ...

(ŽAMOR SE BLENTA I U PRVI PLAN OPET ULAZI PRIPOVIJEDAČ)

PRIPOVIJEDAČ 1: – A jedmog dana gradski park razdijelila je bodnjikava žica. Bila je to granica dviju država. Jedan jedinstven grad prepolovljen je kao jedno jedinstveno srce... Ono je počelio da krvari...

(MUZIKA)

PRIPOVJEDAČ 2: – Mnogi ljudi o kojima će se govoriti u ovoj drami nisu više živi... Od njihovog umora ostala je trava.

(MUZIKA)

PRIPOVJEDAČ 1: – Ono što je prethodilo njihovim travama bili su dani....
(MUZIKA)

MUSKI HOR:

Dajte nam sinove.

Uzalud nismo tražili žene.

Uzalud muževi nisu žito sijali.

Uzalud vjetrovi duvali niz polja.

Vratite sinove.

Uzalud nismo tražili žene.

ŽENSKI HOR:

Dajte nam kćeri.

Uzalud nismo tražili muževe.

Uzalud majke nisu

mlijekom kapale.

Vratite kćeri.

Uzalud nismo tražili muževe.

DJEĆJI MUŠKI HOR:

Vratite djevojčice!

Uzalud nismo blato mijesili.

DJEĆJI ŽENSKI HOR:

Vratite dječake.

Uzalud nismo igrali žmurke.

(POSLIJE HOROVA KROZ KOJI PRI KRAJU, U DUPLOJ EKSPOZICIJI IDU NE-ODREĐENI I NERAZumljivi TEKSTOVI NA STRANIM JEZICIMA. SCENA SE SMIRUJE I IZ NJE SE IZDVaja GLAS ŠKOFA)

SKOF: Ja razumijem vaše želje. Razumijem ih jer su one moje jednako kao i vaše. Svi vi – i oni isto tako – moja ste pastva. Ali je proviđenje htjelo da nas podvrgne još jednom iskušenju, volji božjoj, pa će biti volja božja da li će se oni, za kojima vapite, vratiti svojim domovima, vašim domovima. Ne odričite se volje božje, koja u sebi uvijek nosi sažaljenje, milost i iskušenje. Uzdajte se u njegovu dobrotu. A oni koji vas povedoše, zavedoše, dovesti, zavesti vas mogu u još tegobnija iskušenja, – pa ih se čuvajte! Ne može i neće biti da naša braća u vjeri, mada drugog roda i jezika, – ucvile nas. Znajte, mòra se nadvila nad čovjekom. I velim, i vjerujem, pravom vjerom ispunjene su i njihove grudi, pa nas neće mimoći i njihova milost...

(NJEGOVE RIJEČI SE BLENDaju, I IZ NJIH, IZ BLENDE IZLAZE RIJEČI GBAĐANA)

GRAĐANIN 1: – (KAO U POVJERENJU DRUGOM) Sve te njegove riječi ništa nam nisu kazale.

GRAĐANIN 2: – On ih se boji, jer im služi.

GRAĐANIN 3: – On govori kao što govore svi. Svi kao i on. Ništa mi nemamo od toga.

(IZ OVIH RIJEČI, KROZ MUZIKU KOJA SE NE SMIJE ODVOJITI OD OPSTEG ŽAMORA, IZDVAJAJU SE RIJEČI MAGDALENE)

MAGDALENA: – On je već davno govorio o nama. Moju mladost on je trgao tim rukama kojima nam sada dijeli blagoslov. Molio se na koljenima pred mojim koljenima, za moja koljena, da bih ja cijelog života puzala pred

tuđim koljenima. Za hljeb svakidašnji. Dogodilo se to onda kad nisam bila ni žena ni djevojka. Kad sam bila služavka i ribala samostanske hodnike. (EFEKAT RIBANJA PODA, IZ KOGLA DOPIRU RIJEČI ŠKOFA U PRIBLIŽAVANJU) ŠKOF: – Draga Magda, imaš ime velike pokajnice. Radiš težak posao... Šta ćeš bog svakom dosudi svoje, i to, ma koliko se protivili treba poštovati. Duh i tijelo stvaraju sklad, koji je kod tebe u izobilju. Jesi li umorna?

MAGDALENA: – Jesam, presvjetli...

ŠKOF: – Znam, znam, draga Magda... Nije lako, nije nimalo lako živjeti danas... Da, da... Nikad i nije bilo lako živjeti. Čovjek se uvijek zlopatio. Ali je zato bog odredio njegovu sudbinu. Pobrinuo se da mu stvori mogućnost za bolji život na onom drugom svijetu, s onu stranu oblaka, drago dijete... Umorna si, a?

MAGDALENA: – Pa jesam... velečasni...

ŠKOF: – Hodi u moju sobu, drago dijete... Dođi... Otpočini malo...

(MUZIKA, A ZATIM MAGDALENIN GLAS U PRVOM PLANU)

MAGDALENA: – Nikad se nisam odmorila od njega. To je bilo prije punih dvanaest godina. Bila sam mnogo mlađa, danas sam postala starija ne toliko zbog godina koliko zbog njega. Njegova pohota oborila me na koljena pred svakog. Svakog ko je mogao da mi prenese život za jedan dan. A to prije deset godina nikad neću moći da izbacim iz sjećanja... Taj dan, ti dani... Dani koji su prolazili, jesenje, duge noći. Noći su bile u orgijanjima i vinu, a njegove su me usne ispijale, njegovi prsti slamali.... Zore su nas samo prividno razdvajale do idućih zamrknuća... A negdje, u našim planinama, naši momci tugovali su za nama, obiljem naše mladosti... A jednog dana, kada sam mu rekla da ja više ne živim sama i da sa sobom nosim još jedan život, on me je pogledao oštro, ali i nekako neodređeno...

ŠKOF: – Dugo ja mislim na to, bojam se toga, i eto, to se obistinilo... Makar da nemam nikakvog udjela u tome, moja je očinska dužnost da ti pomognem. Odnesi pismo mome prijatelju ljekaru i sve te brige tvoje ostaviće te. Ti si zgriješila, nečasno zgriješila...

MAGDALENA: – O, kako možete tako da govorite, presvjetli... Pa vi ste noćima i noćima probdjeli...

ŠKOF: – A tako... Tako... To su, draga moja, poznati postupci. To su prljave namjere da se smogneš novaca... Ništa više... Ali postoji vlast, a vlast je zato da nas zaštiti. To, to nemoj zaboraviti... No, ipak moje je milosrđe veliko, jer moje srce nije zatrovano srdžbom ni povodljivo za osvetom... Dijete moje, ja ti nudim sversdačnu pomoć, ruku vodilju. I kada uvidiš moju očinsku pažnju, kada otkloniš tu neprijatnost, otpratiću te ljubavlju i pregristem darova...

MAGDALENA: – Ali, presvjetli, meni ne treba novaca. Ja, ja, ja ne znam šta ču učiniti...

ŠKOF: – Ne znaš šta ćeš učiti? Idi, kažem ti, drago dijete kod ljekara kod koga te ja šaljem... A onda, onda idi u svoje selo...

MAGDALENA: – Ali, presvjetli, ako odem u selo, ja, ja, ja se više neću moći udati... Niko me neće htjeti...

ŠKOF: – Nemoj, molim te, o tome sada da misliš. Ja ču i tome naći lijeka... Ja ču ti opet dati pismo u kome ču napisati tvom župniku da vodi brigu o

tebi, da ti on nađe momka, koji će razumjeti sve tvoje boli, tvoji će ti pomoći, koji će te razumjeti, usrećiti... Hajde, idi, idi... Drži, primi, pismo za lječnika...

MAGDALENA: – Ne, ne, velečasni, ne nikako. Ja nikako ne mogu otici tom doktoru...

ŠKOF: – Zašto, dijete moje?

MAGDALENA: – Ne migu, mene je stid, presvijetli... On će me pitati.

ŠKOF: – Ništa te on neće pitati kad ti ja kažem... Niko te ništa neće pitati...

MAGDALENA: – Svejedno, presvijetli, iako me ne bude ništa pitao, ja ne mogu, ne mogu, nikako ne mogu da mu odem... (PLAČE) Ja, velečasni, ne mogu...

ŠKOF: – Slušaj, ja više nemam vremena da ti sve to objašnjavam, jesи ii čula... Ako ne odeš i ako me budeš ucjenjivala, ako budeš nešta govorila, ja će te protjerati, protjerati... razumiješ li...

(BLEnda u kojoj MAGDALENA PLAČE. MUZIKA I VRAĆANJE NA PRIJAŠNJI ŽAMOR KROZ KOJI SE U DALJINI ČUJU ŠKOFOVE RIJEČI NEJASNO I NEODREĐENO, A U PRVOM PLANU JE MAGDALENIN MONOLOG)

MAGDALENA: – Nikada nisam otišla tom lječniku... On, presvijetli Škof, uputio me je na besputne puteve... Po lukama sačekivala sam brodove i išla za brodovima kao jata galebova... Otresala sa ramena susnježice ispod uličnih svjetiljki... Krišom izlivala vino ispod stolova... Probijela bezbrojne noći, smisljala prekraćenje života pored svijeće zasađene u grlić flaše od ruma... Ipak, naučila sam nešto... Saznala sam koliko život nekad može da bude skup... Saznala šta je to kad nekog bace na koljena, zgaze, popljujuju... Vidjela sam to...

(ŽAMOR IZ KOGA IZRANJAJU RIJEČI ŠKOFA).

ŠKOF: – Treba praštati da bude oprošteno i vama... A vi koji ste još nenatrunjena srca izdvojite iz vaših razreda, iz vaših klupa, one koji vam podnose zatrovane knjige, riječi satanine... Uprite prstom u njih neka ih vlast, čuvateljica našeg mira, odvede zavedene, jer oni su za osudu. Među njima ima otrovnih koje vi treba da iščupate iz korijena, bez milosti... Oni su ti koji noću ubacuju u naše prozore, kapije, preko plotova, nazlo smisljene pozive na nepokornost, neki nezdrav otpor, pobunu protiv vlasti, boga, naše zvijezde vodilje...

(ŽAMOR I MUZIKA)

ŠKORJANC: – Gospodine Gavane, niste za vino?... Neraspoloženi ste? Zbog čega?

GAVAN: – (IZVANA SE TIHO I PRIGUŠENO ČUJE ŽAMOR MASE) Nisam neraspoložen... Tako, nije mi baš najpriyatnije što su se ovi okupili i galame... Larmaju...

ŠKORJANC: – Ovi? Pih? Zbog ovih ste takvi? Zbog ovih žohara? Eh, Gavane, Gavane, pa ja sam mislio da ste vi čvršći čovjek... Vi ste, vi ste vojnik, Gavane. Pa vi nosite oružje, Gavane, vi danas nešto značite! A vas jedna najobičnija rulja ražalosti, takorekuć, obeshrabri...

GAVAN: – Nemojte tako govoriti... Govorite unaprijed... Ništa mene nije obeshrabrilo...

ŠKORJANC: – Ma nemojte da pričate gluposti... Primjećujem ja to... Već

šest godina moje oči samo posmatraju ljudе... Ja sam policajac, Gavane, upamtite to... A vi, nemojte bar meni da krijete, uplašili ste se ove najobičnije rulje, najobičnije hrpe izmeta... Osjećate se kao rashodovani vi vojnik! Pa to je...

GAVAN: – Govorite napamet, gospodine... To vama izgleda...

ŠKORJANC: – Ne, ne, ne govorim ja napamet, Gavane... Aako želite da zna-te kako to izgleda, Gavane, ja ču vam to reći, Gavane... To meni, ne bojte se, izgleda samo smiješno... Samo smiješno Gavane, dragi moj Gavane...

GAVAN: – Ne znam zašto toliko spominjete moje ime. Kakva je to ironija?

ŠKORJANC: – Ironija? Nije to ironija, Gavane! Nije ironija! To je samo stvar moje profesije! Navika! Da se možda niste i mene uplašili, a?

GAVAN: – Gluposti!

ŠKORJANC: – Gluposti ili ne, ne treba da se plašite! Pa ja i vi smo, kako se to voli kazati Gavane, na jednoj liniji. Nas, ja sam uvijek bio iskren, nas nikad nije bilo mnogo, i mi danas treba da zbijemo svoje redove, zar nije tako... A, Gavane? ...

GAVAN: – Slažem se.

ŠKORJANC: – Naravno. I zato nema potrebe za strah. Ja sam eksponent zakona, i kad vam ja kažem da mi, zapamtite Gavane mi imamo u svojoj šaci cijelu situaciju, kako se to kaže...

GAVAN: – Gospodine, ja sam, kako ste i sami rekli, vojnik, i ne dozvoljavam da mi govorite ironično.

ŠKORJANC: – Molim! Tako Gavane, tako. To mi se sviđa. To je već nešta drugo. Vojnik ne treba da ima sažaljenja. Rat je.. Vrijeme obračuna, Gavane.

GAVAN: – Ja nemam sažaljenja, gospodine.

ŠKORJANC: – Tim bolje! Mi se danas nalazimo u vremenu velikog obračuna, kako sam već rekao. U vremenu koje se dugo spremalo, i ako danas budemo imali neko milosrđe, neku sentimentalnost, sažaljenje, sve ono što za nas nemaju oni koje treba da iskorijenimo, pa mi ćemo, Gavane, biti idioci. Danas nam se pruža prilika da ih se riješimo! Tu priliku treba svestrano iskoristiti, svestrano iskoristiti, Gavane! Upamtite to!

GAVAN: – Znam, ne treba da mi držite predavanja!

ŠKORJANC: – Ooo, nee... Ne. Ja nikad nisam držao predavanja, Gavane! Ja to ne znam. Policajci uopšte nisu vični nikakvim predavanjima. Naše »predavanje« je vrlo jednostavno... Danas ga treba pojednostaviti do maksimuma. Na jednu riječ, Gavane. Vi ste oficir, i danas reba da vam to bude jasno!

GAVAN: – Meni je sve jasno, gospodine! Ja sam, nemojte to zaboraviti iz stare, poštene obitelji. Moji roditelji su me učili da poštujem našu istoriju, da branim našu domovinu i boga!

ŠKORJANC: – Vi ste mladi, Gavane! Boga! Ostavite boga, po strani! Bog nam služi samo kao sredstvo da se otarasimo onih koji hoće našu slobodu, a to će reći – naša imanja, naše kuće, naše bogatstvo. To je Gavane! Zašto da živimo kao siromasi kad imamo sve što nam treba! Zašto da nama neko to oduzme! To je naš bog i naša domovina, koju vi treba da branite. A onaj bog o kome je mislila vaša poštovana porodica i o kome i vi možda mislite, taj bog, pa to je opet – naše imanje, naše kuće, naše bogatstvo.

GAVAN: – Kad kažem bog, ja mislim na crkvu!

ŠKORJANC: – (SMIJE SE) Bravo! Tek sada ste dokazali da ste vojnik! Tog boga ostavite, manite! Pa taj bog će svakako propasti, branili ga mi ili ne, napadali ga oni ili ne! Pa o tome ne treba ni razgovarati.

GAVAN: – Vi ste ateista?

ŠKORJANC: – Oooo, neeee, ne Gavane, niukom slučaju! Bože sačuvaj! Ja isto tako branim tog boga, borim se za njega! Vidite, uhapsili smo sedam stotina taoca. To su ti zbog kojih se iskupila ova rulja i traži intervenciju Škofa! Hoće da ih oslobođimo!

GAVAN: – Hoćete li ih oslobođiti?

ŠKORJANC: – Tja, to još ne znam! Čekam šta će reći škof! On sada toj rulji drži govoranciju! Što se mene tiče, ja ih nikad ne bih oslobođio. Ne samo što ih ne bih oslobođio, ja bih, ako se uzme u obzir sve ono što sam ranije rekao, ja bih to... e h...

GAVAN: – Ko su ti ljudi što su zatvoreni? Šta su oni, stvari?

ŠKORJANC: – Oni su ono što mi ne želimo da su. Eto, jednostavno, Gavane, to su oni. Ja ih poznajem ima deset godina. Sada su se i oni čvrsto podvezali... Njihovi predstavnici su htjeli da lupaju šakama: po stablu, tražili skraćen radni dan da bi uskratili meni i vama, Gavane. Oni su prijetili da bi uplašili mene i vas, Gavane. Tražili više da bi oduzeli meni i vama, Gavane. Zagasili su vatre, opustjeli dimnjake, ukočili strojeve, Gavane. Proturali knjige koje uče onom čime bi se nas riješili... I pored svega danas su napravili zasjede... Pucaju na mene i vas, Gavane...

GAVAN: – Ali ovi nisu pucali.

ŠKORJANC: – Nemojte stvari primati bukvalno, iako ste oficir. Danas postoje dva tabora. Ako sam ja u jednom, a vi u drugom, ja ću pucati na vas, iako vi niste potegli pištolj. Tako je vrijeme danas, Gavane.

GAVAN: – Ja ne pucam na vas.

ŠKORJANC: – Opet bukvalno shvatate. Ah, i dobro je što bukvalno shvata... Jer, kako ste počeli... Pardon, jeste li bili u borbi? Jeste li već omirisali barut izvan kruga vojne akademije?

GAVAN: – Već nekoliko puta, gospodine.

ŠKORJANC: – Pa valjda znate na koga ste pucali?

GAVAN: – Znam.

ŠKORJANC: – Vi ste ipak tatino i mamino dijete, Gavane! Ja sam ipak imao o vama detaljnije mišljenje u pogledu vaše političke svijesti, Gavane!

GAVAN: – Ja, gospodine, hoću da budem vojnik i samo vojnik,

ŠKORJANC: – Da, vi branite našu istoriju, našu domovinu i – boga! Uredu, uredu, Gavane!

GAVAEN: – Opet upotrebljavate ironiju. Šta sam ja zasluzio da tako postupate sa mnom? Ja sam sin ove domovine.

ŠKORJANC: – Ama, ne ljutite se, pa razgovaramo, razgovaramo, dragi moj Gavane, ništa više... Ja vas paznajem... Vaše roditelje... Pa zato i razgovaram... Vi ste moja pratinja... Moje obezbjeđenje. Pa zar ne možemo da razgovaramo?

GAVAN: – Uredu, gospodine! Oprostite!

ŠKORJANC: – Ma, nemam ja šta da oprostim, Gavane, nemam šta. Nego

koliko je to sati?

GAVAN: – Jedanaest i dvadeset, gospodine.

ŠKORJANC: – Pa šta je taj škof oduljio s tim govorom? Šta im ima toliko da govor! Ti popovi baš nemaju mjere! Kad počnu da govore osladi im se govior kao vino i – nikad kraja. Treba da im kaže da će sve biti uredu, da će se on zauzeti za te ljude, a poslije to je – naša stvar.

GAVAN: – A može li škof nešto da učini?

ŠKORJANC: – Misliš da učini to da ih pustimo na slobodu?

GAVAN: – Da.

ŠKORJANC: – Paaaa ... šta ja znam ... Možda, biskupi su uticajni ljudi... On bi možda mogao da garantuje za njih... I onda, možda bi ih i morali da pustimo. Osim toga, njogova garancija bi se iskoristila u političke svrhe... Crkvi bi možda porastao autoritet u narodu... Naši političari bi se možda odlučili na to... Ali što se mene tiče, ja ih nikad ne bih pustio. Oni su mi garancija za naše ljude, za mene samog. Jer, ako bi, ne daj bože, neko od njihovih, dolje na ulici ubio vas, Gavane, ja bih mirne duše izveo trideset ovih taoca i... I tako redom... Pa, to je jedan od načina da mi budemo slobodni...

GAVAN: – Škof je izgleda završio... Evo ga dolazi sa balkona .

ŠKORJANC: – No, hvala bogu...

GAVAN: – Hvaljen Isus, presvjetli.

ŠKOF: – Uvijek hvaljen, sine... Uh, strašno sam se zamorio... Star sam, gospodine Škorjanc, star. I ta prokleta dijeta me sasvim iscrpi, a danas sam, danas, toliko govorio, govorio...

ŠKORJANC: – Ljekar vam je zabranio da mnogo govorite, presvjetli, a vi ste jutros govorili gotovo punih dvadeset minuta. Ne, presvjetli, niste trebali toliko da govorite.

ŠKOF: – Šta ćete kad se skupio toliki svijet... Tolikom broju ljudi još nikad nisam govorio, dragi moj gospodine Škorjanc, tolikom hroju ljudi još nikad nisam govorio...

ŠKORJANC: – Svijet je čudan, presvjetli, on nekad traži nemoguće.

ŠKOF: – Da, nekad prosto traži nemoguće.

ŠKORJANC: – Ja, presvjetli, poštujem božju milost, milosrđe kojim nas je sviju obdario, ali ipak mislim da treba razmisliti kome se to milosrđe pruža, da li je neko dostojan božjeg milosrđa.

ŠKOF: – Svakako, gospodine Škorjanc, svakako...

SKOHJANC: – Jer, ako bismo pružili milosrđe tim ljudima, mislim da od tog milosrđa ne bismo ne samo imali koristi već i štete. Ti ljudi su protiv boga. Vi, presvjetli, znate to su ti ljudi...

ŠKOF: – Znam, gospodine Škorjanc, znam... Moja je dužnost da pomognem nevoljnima i ja bih učinio sve što stoji u mojoj moći.

ŠKORJANC: – Vaša sveta dužnost je da pomognete nevoljnima, presvjetli. Vi ste tu dužnost uvijek činili na zadovoljstvo sviju nas. Ali, naša pastva nalazi se danas u opasnosti baš od onih za koje danas ovaj svijet interveniše, svijet koji nesvesno brani one koji ne zaslužuju da se brane. Prema tome, presvjetli, nisu nevoljni oni koji su, sticajem okolnosti danas taoci, već pastva. Njoj treba pokloniti naše milosrđe.

ŠKOF: – Ja joj ga poklanjam.

ŠKORJANC: – Uvijek sam cijenio vaše mišljenje, presvjetli. Ja mislim da je naš razgovor završen i da ja mogu da idem.

ŠKOF: – Pošli s bogom, dragi gospodine Škorjanc. Primite moj, blagoslov.

ŠKORJANC: – Hvala vam, presvjetli. (POLJUBI GA U RUKU) Možemo ići, Gavane.

GAVAN: – Hvaljen Isus, presvjetli.

ŠKOF: – Uvijek hvaljen, sine...

(KORACI U ODLASKU, ZATIM PONOVNO OTVARANJE VRATA I SA NJIH GLAS
ŠKOFOVOG SEKRETARA BERISLAVA)

BERISLAV: – Hvaljen Isus, presvjetli.

ŠKOF: – Uvijek hvaljen. Trebaš nešto? Mnogo sam umoran.

BERISLAV: – Presvjetli, samo nekoliko trenutaka. Najljepše bih vas zamolio da primite moju tetku. Ona se nalazi u jednoj velikoj neprilici. Budite toliko dobri pa je primite. Učinjete i meni veliku uslugu i zaduženje. Ona me je pazila dok sam bio dijete, poslije majčine smrti.

ŠKOF: – Ali umoran sam, Berislave, umoran... Ali, eto, de, de, neka uđe... Samo brzo...

RERISLAV: – Hvala, presvjetli... Izvolite, tetka...

MAJKA: – Hvaljen Isus, presvjetli.

ŠKOF: – Uvijek hvaljen, uvijek... uvijek ... Šta ste željeti, sestro?

MAJKA: – Presvjetli, oprostite, drugog izlaza nisam imala, nisam znala. Ja nikog nemam, nikog kome bih se obratila, sirota sam, nikog nemam, nikog nemam, nikog presvjetli, osim nje...

ŠKOF: – Koga?

MAJKA: – Nje, presvjetli, nje, kćeri...

ŠKOF: – Da... Pa?

MAJKA: – Ona je, presvjetli, učiteljica.... Zove se Sonja... Ona je, presvjetli, u zatvoru... Nije kriva... Pa sam došla, presvjetli, da mi pomognete, da nešto učinite... Ja, ja ču umrijeti bez nje... Nju jedinu imam... Nikog više...

ŠKOF: – Oh, kako je to sve teško danas... Ja vas shvatam i razumijem, dijelim vašu bol, učestvujem u njoj, nemate pojma koliko mi je teško, ali, maloprije je kod mene bio upravnik policije i rekao mi je: da zasada moraju da otpadnu sve intervencije, da je stanje takvo da niko ne može više ništa da učini... Takvo je naređenje došlo od glavne komande Nijemaca... Zasada ništa... A...

MAJKA: – (VRISNE) Presvjetli, ja sam majka...

ŠKOP: – Sestro umirite se... Ima danas mnogo majki koje pate i muče se... Strpite se, kasnije ćemio nešto učiniti. Sada ne možemo... Strpite se... Strpljenje je u bogu... Molite, nadajte, se, bag će pomoći... On će saslušati i primiti molbe grešnih.

MAJKA: – Ali moja Sonja nije ništa pogriješila, presvjetli... Ona je još dijete... Šesnaest godina... Presvjetli...

ŠKOF: – Poznajem djeće grijehe... »Pustite djecu k meni«, rekao je Isus... Ne bojte se, majko, pomolite se... Molite, dugo, uporno... Isus će uslišiti molbu... A sada idi, ja sam bolestan, umoran, pa ipak danas ču i ja moliti za nju... (ZVONI) Berislave!... Nemojte plakati, bog će učiniti svoje, sestro! Berislave, izvedite gospođu, polako, nije joj dobro... Još danas ču moliti za

nju, sestro, još danas...

(MAJKA ODLAZI PLAČUĆI. KAD SE PLAČ STIŠA, ŠKOP UZDAHNE NERVOZNO, A ONDA ZAZVONI. VRATA)

BERISLAV: – Izvolite, presvjetli!

ŠKOF: – Berislave, ja vas najozbiljnije upozoravam da mi ne puštaš ljudе s ovakvim molbama... To ja ne mogu učiniti... To je izvan mojih moći... Vi ste svećenik, moj sekretar, zar nećete mene, svog škofa, sačuvati od ovakvih neprijatnosti ... Pa, ja sam bolestan...

BERISLAV: – Oprostite, presvjetli, ja sam uvijek imao u vidu vaše zdravlje i vašu spokojnost... Ali, ovo mi je tetka...

ŠKOF: – Dobro, dobro, samo me pustite na miru. Čujete li ovu vrevu i graju napolju... Pa ja to ne mogu izdržaiti, ja sam bolestan, ljekar mi je zabranio da se uzbudujem... Idite, Berislave...

BERLSSLAV: – (POSLIJE PAUZE) Presvjetli...

ŠKOF: – (UMORNO) Šta je sada opet?

BERISLAV: – Presvjetli, htio bih s vama da govorim.

ŠKOF: – Sada? Pa vi ste poludjeli...

BERISLAV: – Presvjetli, htio bih s vama neodložno da govorim.

ŠKOF: – Nemoguće. Ako budem još s vama govorio, pa ja ću umrijeti.

BERLSSLAV: – Presvjetli, ono što budem govorio to je u interesu vašeg života.

ŠKOF: – Mog života! Kako?

BERISLAV: – Presvjetli, budite mirni. Znajte ja sam vaš dugogodišnji sekretar. Redovnik sam i služim bogu kao i vi. Sve što vam hoću da kažem to je u interesu vašem i u interesu naše crkve.

ŠKOF: – Daj, skratite, skratite... Šta hoćete?

BERLSSLAV: – Čujete li ovaj svijet napolju?

ŠKOF: – Ma kako ne čujem? Šta je tebi? Ja više gubim strpljenje! De, govoril!

BERISLAV: – Znate zašto taj svijet moli, šta traži?

ŠKOF: – Znam... Pa, govorio sam da idu kućama.

BERISLAV: – Ali oni ne idu kućama... I dalje viču... Znate zašto oni ne idu kućama? Sedam stotina njihove djece, sinova, majki... očeva zatvoreno je kao taoci. Šta će kod ikuće kad njih neće zateći u kući.

ŠKOF: – Šta ti je? Da i ti ne tražiš intervenciju?

BERISLAV: – Da, presvjetli, molio bih.

ŠKOF: – Za koga?

BERISLAV: – Za svih sedam stotina!

ŠKOF: – Oooo!

BERISLAV: – Molio bih vas da intervenišete. Vi biste to mogli.

ŠKOF: – Pa vi ste stvarno poludjeli... Vi služite bogu... Znate li ko su ti ljudi! Znate li da su oni protiv boga, protiv vlasti, protiv mene, protiv crkve!

BERISLAV: – Znam, presvjetli.

ŠKOF: – Pa šta, šta onda, zašto ih čuvaš... Neće im ništa biti... Kad se sve smiri, pustiće ih kućama.

BERISLAV: – Presvjetli, neće se brzo smiriti. Oni će izgubiti živote. Vi biste mogli da im pomognete, možda da ih i spasete.

ŠKOF: – Šta je vama? Šta imate toliko da se zauzimate za njih. Vi ste jedini u ovoj kući koji to hoće... Zašto, zašto...

BERISLAV: – Presvjetli, meni je ime Berislav... Ti ljudi nose slična imena kao i ja... To su moji zemljaci, presvjetli...

ŠKOF: – (VAN SEBE) A ja ne nosim takvo ime, to hoćeš da kažeš, a? Pa ti si nemoguć! Ja sam bolestan i neću više da te slušam.

BKRISLAV: – Nećete im pomoći?

ŠKOF: – (VAN SEBE) Neću! Pa – šta onda?!

BERISLAV: – Molim vas, molim vas, presvjetli, smirite se, smirite se, nemojte se toliko uznemiravati, molim vas.

ŠKOF: – (TEŠKO DIŠE) Kako da se... kako da se... ne uznemiravam kad... kad vi... vi... tako govorite... (PAUZA U KOJOJ SE ŠKOF SMIRI) Zašto ne idete? Šta čekate?

BERISLAV: – (POSLIJE PAUZE) Presvjetli, samo još jedno pitanje, najljepše vas molim.

ŠKOF: – Ako ćete govoriti o taocima, neću vas slušati.

BERISLAV: – (POSLIJE PAUZE) Presvjetli, da li se sjećate neke Magdalene, koja je prije desetak godina radila kod nas?

ŠKOF: – (IZNENAĐEN) Ne – ne sjećam se nikakve Magdalene! Otkuda vam to sada?

BERISLAV: – Presvjetli, među taocima nalazi se i njen desetogodišnji sin.

ŠKOF: – Njen sin? (PAUZA) Šta se to mene tiče.

BERISLAV: – Hoćete li da i njega možda ubiju?

ŠKOF: – Ja, ja... Ko ti kaže da će njih ubiti...

BERISLAV: – To može vrlo lako da se desi... Zar hoćete da se to dogodi i tom djetetu?

ŠKOF: – Je li to jedino dijete koje je među taocima?

BERTSLAV: – (POSLIJE PAUZE) Presvjetli, to je vaše dijete.

ŠKOF: – Šta... Molim te... Šta je vama?... Šta govorite... gluposti... To što govorite... to su gluposti... Najobičnije izmišljotine. Ko vam je to rekao.

BERISLAV: – Znam to. Ovde sam već punih trinaest godina.

(VRATA ŠE OTVARAJU. ULAZI ŠKORJANC)

ŠKORJANC: – Presvjetli, molim vas, najljepše vas molim za izvinjene što upadam ovako bez najave, neprijavljen... Vidim, nema nikog u predvorju ... A osim toga, stvar je neobično, neobično hitna...

ŠKOF: – Šta trebate? Izvolite, gospodine Škorjanc...

ŠKORJANC: – Molimo vas lijepo, presvjetli, ja i cijela uprava, posebno vas molimo da opet izađete na balkon i reknete samo nekoliko riječi. Sviđet neće da se razilazi, a mi ne bismo htjeli da odmah upotrebimo silu, zato vas najljepše molimo da još jednom reknete nešta onako kako vi samo umijete... Molimo vas...

ŠKOF: – (UZDAHNE) Oh... Berislave, molim vas otvorite balkon...

(OTVARANJE VRATA. ŽAMOR UPADA SPOLJA)

AGENT: – (ULAZI) Gospodine Škorjanc!

ŠKORJANC: – Tiše! Šta je?

AGENT: – Na željezničkoj stanici pri izlazu iz voza ubijen je jedan naš zastavnik.

ŠKORJANC: – Takoooo! Lijepo! Vrlo lijepo! Odmah idite u zatvor i odvojite trideset taoca. Napišite oglas!

AGENT: – Uredu, gospodine Škorjanc!

(MUZIKA, A ZATIM ŽAMOR MASE I GLAS SKOFA KOJI GOVORI)

ŠKOF: – Nemojte da odbijete moje ruke koje kapaju molbom da odete svojim kućama. Opasnost, kao tučan crni oblak, minuće ako mir nađete u molitvi i bogu. Budite ispunjeni radošću jer vas vidi bog, gleda vas dobrotom svojom i spremam je da vam pomogne ako vi ispunite njegovu molbu... A molba njegova je da vas vidi u svojim domovima u kojima čete mirno i u molitvi, u pokajanju grijehova čekati njegov blagoslov, njegov mir, vaš mir, radost, sreću i blagostanje...

(BLENDNA IZ KOJE IZRSTA HOR)

MUŠKI HOR:

Dajte nam sinove.

Uzalud nismo tražili žene.

Uzalud muževi nisu

žito sijali.

Uzalud vjetrovi duvali niz polja.

Vratite sinove.

Uzalud nismo tražili žene.

ŽENSKI HOR:

Dajte nam kćeri.

Uzalud nismo tražili muževe.

Uzalud majke nisu

mlijekom kapale.

Vratite kćeri.

Uzalu nisimo tražili muževe.

DJEĆJI MUŠKI HOR:

Vratite djevojčice!

Uzalud nismo blato mijesili!

DJEĆJI ŽENSKI HOR:

Vratite dječake!

Uzalud nismo igrali žmurke!

(KROZ BLENDU OPET UPADA SKOF KOJI GOVORI)

ŠKOF: – Ja razumijem vaše želje. Razumijem ih jer su one i moje kao i vaše. Svi vi – i oni isto tako – moja ste pastva. Ali je provođenje htjelo da nas podvrgne još jednom iskušenju, volji božjoj, pa će biti volja božja da li će se oni za kojima vapite, vratiti se svojim domovima, vašim domovima...

(BLENDNA I MUZIKA, A ZATIM RIJEČI PRIPOVJEDAČA)

PRIPOVJEDAČ 1: – Rijeka spaja grad i njegove građane na svako dobrojutro, na svako dobroveče. Spaja ga tromostovlje. Nema više ni žice koja ga je dijelila na dvije države. Nema ni tih država. Žica je ostala samo u parku kao opomena djeci.

GLAS DJEVOJČICE:

Pošla majka s kolodvora,

deja, deja, de...

GLAS DJECE (HOR):

Šta će majka s kolodvora,
deja, deja, de...

PRIPOVIJEDAČ 1: – U gradu ima još jedna opomena. Pred velikim zdanjem sa velikom kupolom stoji kameni stup na čiju su tvrdoču urezane riječi:

PRIPOVIJEDAČ 2: – »TU SE 21. JUNA 1943. SAKUPILO HILJADU ŽENA I DJECE HTIJUCI DA PRIVOLE BISKUPA DA POSREDUJE KOD OKUPATORA DA SE PUSTE NA SLOBODU NJIHOVI INTERNIRANI MUŽEVİ, OČEVİ, KĆERİ I SINOVİ, – PA SU IH NA BISKUPOVU POBUDU SILOM RASTJERALI«.

PREPOVIJEDAČ 1: – Na vrhu tog kamenog stuba izvajana je kamena ruka koja iz kruga bodljikave žice pokazuje u veliko zdanje pod velikom kupolom. To je kameni prst prema vjeruju.

K R A J

ALOJZ PAVLOVIĆ

STAROST NIJE PROKLETSTVO

Lica:

ANA	85 godina, umirovljena profesorica matematike i fizike
IVA	50 godina, dipl. ing. kemije (Anina kćer)
NIKO	48 godine, psiholog. (Anin sin)
ROSA	40 godina, dipl. oec. (Nikina supruga)
IDA	23 godine, studentica zadnje godine filozofije (Ivana kćer)
TOMISLAV	81 godine, bivši ravnatelj Anine škole

1. scena

Spavaća soba. U krevetu leži bolesna starica Ana. Čuje se glazba iz radio aparata. Ana pokušava pjevušiti emitiranu pjesmicu. Ulazi Iva.

IVA: Živjela mama!

ANA: Bog... kćeri!...

IVA: Mama, ne mogu vjerovati da si zaledla.

ANA: To je kćeri normalno za ove moje godine.

IVA: Vraga je to normalno! Starost je prokletstvo.

ANA: Dao Bog kćeri da i ti doživiš starost.

IVA: Mama, šališ se?

ANA: Nikako!

IVA (hvata se za glavu): Ajme mama... nisam znala da me mrziš...

ANA: Ne da bog, draga kćeri, da te mrzim. Ne shvaćaš da je blagoslov biti star.

IVA (tužno): Jadna li sam... mama mi gubi razum...

ANA: Zašto, Iva, ne bi željela ostarjeti?

IVA: Bila si zgodna, vitalna, puna energije i strasti, a sada si... usahla biljka... ovisna o tuđoj pomoći...

ANA: Okreni misli i razmisli s čim me je sve obilato nagradio oduži život...

IVA: Što će ti, primjerice, mudrost ili što si dočekala unučad itd., kada izgledaš, bez vrijeđanja, kao maškara, a uskoro i ishlapljeni uma...

ANA: Još bolje razmisli!

IVA: Ne gadi me više sa starošću.

ANA: Samo to činiš...

IVA: Dolaze ti uskoro u posjetu sestra i dvije kolegice iz škole, gdje si radila.

ANA: Veselim se njihovu dolasku.

IVA: Zato sam ti donijela tri vrsti krema, korektor, puder...

ANA (ironično): Što idem na modnu reviju?

IVA: Kamo sreće!...

ANA: Pusti ti moje zrele bore... Ne trebam se s njima maskirati...

IVA: Da... zaboravila sam... doći će ti frizerka. Ošišat i obojat će te.

ANA: I to otpada, Iva.

IVA: Mama, zar si izgubila dostojanstvo?

ANA: Ne razumijem te!

IVA: Zar ćeš takva dočekati gošće?

ANA: Opet ne razumijem.

IVA: Mama, ne zezaj me.

ANA: To ti meni činiš.

IVA: Ne želiš se boriti protiv starosti.

ANA: Jasno, da ne želim, jer ni nemam tu moć, a i nema potrebe...

IVA: Imaš moć, mama.

ANA: Oprosti, Iva, pričaš gluposti...

IVA: Ne pričam. Zaboravljaš da tu moć ima farmaceutska industrija.

ANA: Razumijem te, da si fascinirana industrijom lijekova, kozmetikom, estetskom kirurgijom, jer si po struci farmaceutkinja i radiš u toj djelatnosti. Ali, molim te, tvrditi da je to moćnije od procesa starenja je suludo.

IVA: Ti to ne možeš, mama, shvatiti jer apriori to odbacuješ... Ne vjeruješ u to...

ANA: Nije stvar moje vjere, nego da te industrije grabe debeli profit u ime tobožnjeg pomlađivanja. Ništa više.

IVA: Pa i pogrebna industrija to čini. I što bi mrtvace trebalo bacati gole u jame, bez mrtvačkog sanduka i slično?!

ANA: Banaliziraš stvar, kćeri... i kriva ti je usporedba. Pogrebnići ne teže biti iznad starosti kao tvoji prodavači magle...

IVA: Nisu oni nikakvi prodavači magle, nego humanisti koji se suprotstavljaju zlu zvano starenje...

ANA: Shvaćam da si na crtih svoga zanimanja... Ali ipak se čudim da si i ti drogirana medijskim agresivnim reklamama da se može mimoći proces starenja.

IVA: Opet si u krivu. To je educiranje kako se može nadvladati nakaradni vanjski izgled uzrokovani čovjekovom bijedom zvana starost. Usto, intelektualni lijekovi dobrano mogu usporiti tu prokletinju, starenje...

ANA: To je rasipanje novaca.

IVA: U zabludi si. Zato kličem - „Smrt starosti“!

ANA: Bojim se kćeri da ćeš ti i slični ti s takvim razmišljanjem doživjeti još goru sudbinu od nas starih, kada vam starost pokuca na vrata... Nećete se znati nositi s njom, bit ćete skloni iracionalnim rješenjima. Dao bog da sam u krivu!

IVA: Svakako da jes... Ne prepoznaćeš bit problema.

ANA: Već danas vas je strah budućih životnih izazova i borbi, pa nije čudno što se rapidno povećava broj samoubojstava, ubojstava, alkoholičara, drogeraša...

IVA: I ja neću dozvoliti da uđem u kovitlac starosti.

ANA: Ti nećeš dozvoliti? Kako?

IVA: Preduhitri ću je...

ANA: S čim?

IVA: Neće imati šansu da me svede na golo preživljavanje, da budem živi fosil kao većina starijih osoba.

ANA: Misliš kao ja?

IVA: Zaključi sama.

- ANA:** Starost je vrijeme kad život dobiva nove duhovne dimenzije i prednosti kojih nije bilo u mladosti, a ne kako ti misliš da je to neizlječiva bolest.
- IVA (sarkastično):** Ma, izlječiva je mama, kada se uđe u fazu staračkog smrja i tuposti.
- ANA:** Privilegirano je biti u starosti, jer ti sve nekako postaje kristalno jasno.
- IVA (ironično):** Objasni mi, molim te!
- ANA:** Smireno analiziram cijelu mapu svojih nekadašnjih životnih putovanja, sve putove, sva raskrižja, sva hodanja i sve ciljeve na koje sam stizala, što kritički mogu prenijeti na mlade.
- IVA:** E moj Mesije, koga briga za tvoju prapovijest.
- ANA:** Kćeri moja, nije to prapovijest nego tvoje ishodište...
- IVA:** Kojega je zahvatila erozija starosti.
- ANA:** Iz ishodišta proističu sve druge faze u životnom hodu, čiji je kraj starost.
- IVA:** A što je sa smrću?
- ANA:** Smrt je kao odlazak u vojsku, promijeniš samo mjesto življena.
- IVA:** Onda sam ja u pravu, da se starost može nadvladati...
- ANA:** Opet govorиш u zagradama... kao da si matematičarka poput mene...
- IVA:** Ponavljam ti da ću pobijediti ogavnu starost.
- ANA:** Shvatila sam. Umirem, a nisam uočila da mi je kćer slabić.
- IVA:** Naprotiv, vrlo sam smjela.
- ANA:** Pitaj svoju djecu... jeli to... što planiraš učiniti... hrabrost? Pitaj i svoga muža? A što će o tebi tek govoriti unuci?
- IVA:** Bit će mi zahvalni. Moći će bez stresova posvetiti se svojim karijerama, svojim hobijima... Neće rasipati uzalud snagu, vrijeme i novac na mene staricu.
- ANA:** Zašto uzalud?
- IVA:** Sva njihova odricanja, žrtvovanja išla bi u vjetar, a starost bi tekla svojim smjerom, lomeći i uništavajući mene i njih.
- ANA:** Oprosti, to je nakazno tumačenje.
- IVA:** Dosta mi te je!
- ANA:** Žalosna sam zbog tvoga istupa.
- IVA:** Spašavam svoje najbliže, a ti me proglašavaš ljudskom nakazom.
- ANA:** U biti, meni sugeriraš da učinim taj kukavički čin, a ne da to radiš zbog svojih potomaka.
- IVA:** Nije istina!!
- ANA:** Nije niti ono što tvrdiš.
- IVA:** Prestani me motriti kao da rješavaš diferencijalnu jednadžbu.
- ANA:** Varaš se, jer rješenje tvog nauma znadem.
- IVA:** Ne izigravaj mudricu! To je čista staračka tupost.
- ANA:** Ne tvrdim, da smo mi starci pametniji ili bistriji od vas mlađih... Ali, sam kategorična da je naše iskustvo u puno slučajeva vrijednije od inteligencije i obrazovanja.
- IVA:** Ne želim više trošiti vrijeme natežući se oko plitkih, staračkih razmišljanja.
- ANA:** Pa... nemoj!...

IVA: I neću! Pokazat će ti, kako će se sutra namazati s ovim kremama (*drži ih u rukama*).

ANA: Već sam ti rekla, da to neću učiniti.

IVA: Zar ćeš nas sramotiti?

ANA: O kakvoj sramoti govoriš?

IVA: Gadi će se na tebe...

ANA: Ako su nekome gadljive moje bore, sijede vlasti, pogrbljenost, neka mi i ne dolaze...

IVA: Imaš sreću da si u mogućnosti prekriti staračku nakaznost (*prekida je Ana*)

ANA: Ako mene vrijedaš, molim te, ne vrijedaj ostale stare ljude

IVA: Dobro, ako nećeš uljepšati lice i obojati kosu, obavijestit će ih da ne dolaze.

ANA: S kojim pravom ćeš to učiniti?

IVA: Zbog zdravog razuma sredovječne žene, a ne staračke krečane.

ANA: Ja krečana, kažem ti, da će od krema koristiti samo hidratnu, i ošišati kosu, bez bojanja. I ne želim više o tome raspravljati.

IVA: Dobro! Samo uživaj u svome staračkom inačenju!

ANA: I uživam, kamo sreće da i ti to doživiš...

IVA: Ne izazivaj me! Ja će poduzeti elegantne radnje da se to ne dogodi.

ANA: Bolje reci bolesne radnje.

IVA: Čim uočim da me starost sustiže, bez oklijevanja obračunat će se s njom.

ANA: Obračunat ćeš se sama sobom...

IVA: Zavidiš mi...

ANA: Nesretna sam, neću u miru umrijeti zbog tebe, zbog tvoga kukavičluka i sebičnosti. A možda sam i u krivu, zbog čega me može kazniti Stvoritelj, jer te nisam liječila. Samo takvi se ubijaju.

IVA: Samo vrijedaj! Ja će se na vrijeme spasiti od opake starosti, a ti uživaj u njoj...

ANA: Molim te, ponavljam, budi razumna i taj svoj strašan naum otkri suprugu, djeci i bratu...

IVA: Vidiš mama, i u Bibliji postoji nekoliko zapisa o samoubojstvu. Primjerice o Samsonu, važnom vođi u ranoj povijesti Izraela, kojega su zarobili izraelski neprijatelji Filistejci. Iskopali su mu oči i strpali ga u zatvor. Doveli su ga u hram da ih zabavljaju, ali on je srušio sve stupove i hram je bio uništen. Ali, i on je poginuo.

ANA: Pa?!

IVA: Opisano je i samoubojstvo prvoga kralja Izraela – Šaula. U bici s Filistejcima izginuli su mu sinovi... i sam je bio teško ranjen..., a kada je uvidio da će biti poražen, zahtijevao je od svoga štitonoša da ga ubije. On se bojao ubiti kralja. Stoga je kralj uzeo mač i bacio se na njega. Isto je učinio i štitonoša. Ili samoubojstvo kasnijega kralja Izraela - Zimrija, koji je izgorio zapalivši kraljevsku palaču u kojoj je živio jer je izgubio grad Tiraz. Najpoznatije opisano samoubojstvo u Bibliji je ono Judino, Kristova apostola. Objesio se nakon što je shvatio da je izdao nevinu osobu.

ANA: Zar hoćeš reći da se u Bibliji potiču ili opravdavaju samoubojstva?

Ne! To su samo zapisi povijesnih događaja i nesretnih etapa u životu pojedinaca koji su svoju nemoć pokušali riješiti samoubojstvom.

IVA: Napravit ću ono što sam odredila.

ANA: Otkud ti pravo da se ubiješ, kada osjetiš starost na leđima?!

IVA: Prestani, mama, iznervirala si me!

ANA: Ne shvaćaš da život nije ono što ti on daje, nego ono što se daje drugima, a starost je izdašna u tomu.

IVA: Glupost!

ANA: Iva, spoznaj da smisao postojanja ovisi o tajnoj volji nastaviti živjeti, a ne o mračnoj sili uništavanja kao što ti planiraš.

IVA: To su vjerske parole i smicalice.

ANA: Zapamti, tvoja starost nije namijenjena tebi, nego tvojoj dječici, tvojim unučićima...

Iva se ukoči, bespomoćno bulji u nju. Ana joj pruža ruku. Iva je grčevito prima s obje ruke.

Zatamnjene.

2. scena

Spavaća soba. U krevetu leži bolesna starica Ana i razgovara sa sinom Nikom.

NIKO: Mama, pojačavaju li ti se bolovi?

ANA: Promjenljivi su...

NIKO: Medikamenti ne pomažu?

ANA: Bez brige, sine, čovjek je prilagodljiv svim životnim situacijama.

NIKO: Mama, sretan sam, što si doživjela starost i neizmjerna mi je želja da još dugo živiš.

ANA: Hvala, sine!

NIKO: Mama, ti si se uvijek žrtvovala, ne samo za nas djecu, nego i za druge ljudе. Nikada se nisi žalila na ništa. Nikada nas nisi opterećivala svojim zdravstvenim i inim problemima. Sukladno tomu, strah me je da podnosiš velike bolove, a da mi ne znamo.

ANA: Niko, strojevi ne mogu patiti, ne mogu voljeti ili pak trpjeti. Čovjek može! To je njegov najbolji lijek protiv zala i nečistoća.

NIKO: Teško je to, mama, podnijeti.

ANA: Znam!...

NIKO: Ima li, mama, onda smisla sve to trpjeti?

ANA: Sine, nije smisao života samo slobodno stvarati i uživati, nego i trpjeti. Jer, mi smo ispunjeni nadom, koja nas i u najtežim situacijama upozorava da nismo izgubili sve prigode učiniti život dostojnim.

NIKO: Oprosti mama, jadan je čovjek koji se oslanja samo na nadu.

ANA: Nada je putokaz života, jer ako se udavi, gotovo je sa čovjekovim životom.

NIKO: Mama, koja ti korist od nade kada te svladaju neizdrživi bolovi, koji svaki dan postaju sve jači.

ANA: Ne znamo mi sve tajne života... Možda su ti bolovi uvertira za nešto novo...

NIKO: Pusti, mama, ta vraćanja. Ima načina da se ti bolovi dokrajče.

ANA: Kako, sine?

NIKO: Najprije mama trebaš imati dostojanstveno umiranje.

ANA: Slažem se!

NIKO: Znao sam da si ti mama razumno biće.

ANA: Ne znam na što ciljaš?

NIKO: Mama, uskoro ćemo te morati prebaciti u određenu zdravstvenu ustanovu.

ANA: A to je to tvoje dostojanstveno umiranje!?

NIKO: Mama, nitko od nas ukućana nije kvalificiran za njegovanje osobe koja umire.

ANA: Krasnu ću dobiti njegu van doma... od nepoznatih osoba... u nepoznatom ambijentu!...

NIKO: Nažalost, mama, doći će vrijeme da nećeš znati tko te njeguje, ni gdje si...

ANA: To ti misliš!?

NIKO: Nije to moje mišljenje, nego znanosti.

ANA: Ne daje znanost absolutnu istinu... promjenljiva je... A ima i drugih istina van nje...

NIKO: Sve je to istina! Ali, većini ljudi oslanja se na znanost.

ANA: Mjereći umiranje, mjerimo ljudsko neznanje...

NIKO: Čemu se onda smijemo nadati?

ANA: Ti si psiholog, a ja profesorica matematike i fizike..., pa teško da ćemo dati istovjetan odgovor...

NIKO: Umiranje, poglavito smrt je okrutni pobjednik osame nad moći zajedništva. Sve veze s njima osobno-dijaloškog zajedništva bivaju s njom porušeni.

ANA: A ti mene silom guraš u tu osamu... u taj prekid sa zajedništvom...

NIKO: Ne činim to ja...

ANA: Pa ti me tjeraš iz moga doma u hospicij.

NIKO: Površno to gledaš.

ANA: Radi sa mnom... što hoćete... samo me ne uvjeravaj da ja ne znam što hoću...

NIKO: U tomu smislu nisam to izrekao.

ANA: Nego u kojem?

NIKO: Da govorиш o nečemu, što ti je nepoznato, što nisi iskusila.

ANA: Slijepo misliš da je hospicij najbolje rješenje za mene!?

NIKO: Točno. Imat ćeš najbolju zdravstvenu skrb.

ANA: Nije baš tako!

NIKO: O tebi će se brinuti tim medicinskih radnika. Ako ne budeš mogla gutati, davat će ti infuziju itd., što mi u kući ne možemo ti priskrbiti.

ANA: Zaboravljaš da je umiranje život, a ne smrt. Takva osoba bi trebala biti okružena svojim najmilijim. Jer umiranje, nije samo zadnji rastanak od njih, nego i uputa o životu i njegovu smislu.

NIKO: Znademo mi to i bez da nazočimo tomu činu.

ANA: Znadeš samo ono što si pročitao ili čuo od drugih, ali tvoje tijelo, duša, um... to izravno ne svjedoče.

NIKO: Svodi se na isto.

ANA: To bi sine značilo da je dovoljno nešto površno pročitati ili čuti, primjerice, o psihologiji i da bez mukotrpнog studija postaneš stručnjak u toj djelatnosti.

NIKO: Relativiziraš stvar.

ANA: To ti činiš. Ali nije bitno, stavite me gdje hoćete. Ne želim vam biti teret. Kada je tako, onda je bolje da su uz mene nepoznato bolničko medicinsko osoblje nego vi.

NIKO: Srdiš se, mama?

ANA: Glupost... nema moje srdžbe... Samo potvrđujem ono što si planirao, što želiš...

NIKO: Ponavljam ti... da mi... tvoji potomci... nismo medicinski kompeten-tni da bi ti mogli pomoći. Usto, mi ne bi mogli funkcionirati na poslu i drug-dje, kada bi bili svakodnevno uz tebe i doživljavali tvoje umiranje...

ANA: Ne nerviraj se! Bolje je da ne znate kako sam umrla, ili jesam li patila, ili što sam osjećala, ili jesam li pitala za vas, i u koji dan i sat sam točno umrla.

NIKO: Mama, nitko od nas, od tvojih najbližih nije kriv za tvoje umiranje i za tvoju skoru smrt.

ANA: Znam, sine! Smrt određuje smisao vremena, otkriva istinu da mi sebi ne pripadamo i da od svog mišljenja, znanja i iskustva, od svoga uma, inteligen-cije i svojih poznatih i nepoznatih energija ništa više ne možemo očekivati.

NIKO: Znao sam, mama, da si ti razumna žena, i da shvaćaš da sve radimo za tvoje dobro.

ANA: Nije baš tako... ali u ovoj mojoj situaciji raspravljati nadalje o tomu... je suvišno...

NIKO: Svakako! Trebamo prijeći na stvari, koje se trebaju riješiti.

ANA: Na primjer?!

NIKO: Naša obiteljska grobnica je prevelika...

ANA: Kako prevelika?

NIKO: Dovoljna nam je polovica...

ANA: A što bi s drugom polovicom?

NIKO: Prodali bi je!

ANA: Zašto?

NIKO: Pogrebni troškovi su vrlo skupi, a i održavanje tolike grobnice nije jeftino.

ANA: Ne brini se ti, ni sestra ti, uštedjela sam novac za moj sprovod. A drugo... ja i moj pokojni muž... tvoj i Ivin otac... smo je izgradili... da nam kosti budu zajedno...

NIKO: Bit ćete zajedno. Tvoj mrtvački sanduk, stavit će se iznad očeva.

ANA: A gdje će se vi sahraniti?

NIKO: Ja i Iva smo prodali svoja tijela Medicinskom fakultetu, pa nas nije briga što će s njima raditi poslije naše smrti.

ANA: A gdje ćeš sahraniti ženu, a Iva muža i djecu?

NIKO: Oni će se kremirati, pa pepeo mogu prosuti bilo gdje.

ANA: Ah...

NIKO: Pravnik Željko napisao je izjave, koje bi ti trebala potpisati.

ANA: Koji Željko?

NIKO: Pobogu, mama, Ivin muž.

ANA: Što on hoće?

NIKO: Ništa!

ANA: Kako ništa?

NIKO: On je samo sastavio Izjave za mene i lvu.

ANA: U svezi čega?

NIKO: Prva se odnosi na prodaju grobnice, a o drugoj ćemo kasnije.

ANA: I?

NIKO: Želim da ih potpišeš.

ANA: Žao mi je sine... ne mogu to učiniti...

NIKO: Zašto?

ANA: Ne shvaćaš... ta grobnica me spajaju s tvojim pokojnim ocem... Tu smo grobnicu... zajedno planirali... zajedno gradili... Ona nije samo materija... nego moj i tatin ti duh... moj i tatin ti krik... tatina ti smrt... moj život... moja i tatina ti prošlost... ali i moja i tatina ti budućnost...

NIKO: Molim te, potpiši je, dok nisi pala u komu.

ANA: Nikako!

NIKO: S tim dokazuješ, da ne voliš mene ni lvu.

ANA: Ne hvataj se za sentiment...

NIKO: Umireš, a boriš se za pola pišljive grobnice.

ANA: Biraj riječi...

NIKO: Oprosti, iznervirao sam se.

ANA: Nije mi jasan poriv da je prodate.

NIKO: Taj dio grobnice je suvišan, a novac je uvijek potreban.

ANA: Ti i žena radite... nemate djece... ja i pokojni otac smo vam sagradili katkuće... imate dva auta... imate...

NIKO: Nikada nije viška novaca, a i lvi treba.

ANA: Iva ima vrlo dobro plaćeno radno mjesto u tvornici lijekova... muž joj je odvjetnik... imaju krasnu kuću, tri automobila, brod, vikendice na moru i planinama...

NIKO: Djeca joj studiraju...

ANA: Pa što onda i ti i sestra ste studirali, pet puta smo bili siromašniji od vas danas, pa nismo ništa prodavalni, nego smo uz to uvijek nešto stvarali i gradili... I prestani me, molim te, ljutiti.

NIKO: Bezdušna si!

ANA: Sada mi je dragو da ču umrijeti van kuće.

NIKO: Onda bar potpiši drugu Izjavu!?

ANA: O čemu je riječ?

NIKO: O eutanaziji.

ANA: O eutanaziji!?

NIKO: Da!

ANA: Želiš da potpišem odobrenje da me se ubije.

NIKO: Zašto sve dramatiziraš?

ANA: Praviš scenarij da me se namjerno usmrti i veliš da ja dramatiziram...

NIKO: Želim da te poštēdim teških bolova ili da ti kvaliteta života ne padne ispod ljudske razine.

ANA: Pusti ti na miru moje bolove. Pusti ti na miru odsustvo moje svijesti. Želim umrijeti s tim. **NIKO (ironično):** Da možda ne želiš da plaćamo da živiš na aparatima?

ANA: Vi nećete ništa plaćati za mene, niti ste to ikad činili. A sada otvor uši, ponavljam ti, želim umrijeti prirodno... Ne želim da me se ubije, a niti da mi se život produžuje na umjetan način... preko medicinskih aparata...

NIKO: Nudim ti da umreš dostojanstveno, a ti prihvacaš teške bolove ili da vegetiraš kao biljka.

ANA: Hvala ti na tvom ubojstvu iz milosrđa...

NIKO: Nezahvalna si!

ANA: Zato što ne dozvoljavam da me ubiješ!

NIKO: Tvoja mirovina nije dovoljna za hospicij, pa ja i Iva moramo nadoplatiti.

ANA: Nisam to tražila... A sada mi je jasno zašto trebam biti eutanazirana...

Niko je naglo povuče za kosu. Ana jaukne.

NIKO: Ovo ti je beznačajna bol u usporedbi što te čeka. Shvati da to ne želim da doživiš, a ne što predmijevaš.

ANA: Vaš novac je težak!

NIKO: A ti znaj da riječ eutanazija na grčkom znači „dobra smrt“. Saznanje uči da patnja kod umiranja može dostići takve razmjere da čak i smrt izgleda privlačna.

ANA: Ne uči me što je eutanazija... Za mene je ona pravo na odabir smrti, a ne „dobra smrt“...

NIKO: Nije bitna formalna definicija eutanazije, nego ona je za ljude u velikoj patnji, bolovima i neizlječivoj bolesti jedina opcija. Zato želim da potpišeš Izjavu dok si prisebna. Ne želim da ja to moram učiniti kada budeš u velikoj boli.

ANA: Tražiš da izvršim samoubojstvo ili dadem pristanka na asistirano samoubojstvo, a zaboravljaš da se to protivi osnovnom ljudskom nagonu... želji za preživljavanjem...

NIKO: Nećeš ti ništa vrijediti ti nagoni kada te zahvate nesnošljivi bolovi.

ANA: Za sada se zagovara eutanazija zbog nečijih velikih bolova ili neizlječive bolesti, uskoro će se to tražiti za sve bolesne, za slabe, za hendikepirane ...

NIKO: Govorim za tvoje dobro, a ti se suprotstavljaš, razvijaš neke teorije zavjere. Pametnije ti je da izjavu potpišeš.

ANA: Ja sam za pravo na život. A zašto bolove uništavati, ako su oni potrebna pojava, ako se na taj način duša rastavlja od tijela, ako se na taj način ljudska iskra povezuje s drugim dimenzijama?!

NIKO: Ma... nemam više volje o tomu raspravljati...

ANA: Ili ti manjka pametan odgovor?!

Niko odmahne rukom.

ANA: Ne igrajmo se skrivača!... Ti i sestra ti Iva... želite me odvesti u bolnicu poput paketa... uz popratnu dokumentaciju... uz Izjavu... da me se može odmah i ubiti... A vi ćete elegantno doći pokupit mrtvački paket...

NIKO: Bože, nisam ranije shvatio da je zahvatila demencija, pa si sklona izmišljanju... lošoj prosudbi situacije oko sebe...

ANA: Psihologu moj, hvala na dijagnozi! Ali zapamti da je za čovjeka opasnija bolest slomljenog srca od fizičke ili psihičke bolesti. Kod ove dvije potonje bolesni čovjek je rijetko zao, dok kod prve može biti jako zao, jer slomljeno srce dovodi do slamanja života.

NIKO: Opet tvoj promašaj. Tvoj izričaj nema veza sa mnom.

ANA: Srce ti je slomila supruga Rosa, a nemaš hrabrosti rastaviti se... iako je neplodna... a neizmjerno voliš djecu... A gasi nam se i prezime, što je jedan od glavnih razloga zbog čega ti je otac svojedobno i dobio srčani udar... Slamati se srce i zbog moje bolesti.

NIKO: Svakako!

ANA: Ma nije tebe briga za mojom bolešću...

NIKO: Proturječna si. Tvrdiš da mi se slama srce, zbog tvoje bolesti, a sada da ne marim za nju.

ANA: Slama ti se ne zbog mene, nego zbog straha da će još dugo živjeti, a ti morati odriješiti kesu za hospicij.

NIKO: Podmećeš!

ANA: Slomit će ti se ne samo srce nego i život u trci za gomilanjem novca, za lovom za imovinom. Kadar si i od sirotinje uzeti zadnju novčanicu... Nikome niti s jednim centom nisi pomogao...

NIKO: Mislio sam, da sam se zaletio u svezi tvoje demencije, a nakon ovoga što si izrekla siguran sam da je u odmakloj fazi.

ANA: Daj mi tu Izjavu za eutanaziju, da je potpišem, prije nego se otkrije da ne znam za sebe (*ironično*)...

Niko je daje. Ana je potpisuje.

NIKO: Hvala, mama!

ANA (sarkastično): Imaš li još kakvih Izjava?

NIKO: Nemam! Ali imam Ugovor o uzdržavanju...

ANA: Koga?

NIKO: Tebe!

ANA: Hahahaha... hihih... haaaaa... Vi mene da uzdržavate...

NIKO: Da!

ANA: Stidite se! Šaljete me u mrtvačnicu, a laprdate s nekim lažnim Ugovorom o uzdržavanju...

NIKO: Nije lažan!

ANA: Daj mi taj Ugovor! (*pruža joj ga*)

Ana ga kida. Niko je izbezumljeno gleda.

ANA: Koga se to bojite, da će mu prepisati imovinu!?

NIKO: Bojimo se da netko ne iskoristi tvoje umiranje za svoju korist.

ANA: Ipak, hvala vam, dali ste mi ideju, možda se baš i dogodi ono čega se bojite.

NIKO (drhtavim glasom): M-a-m-a... (*Ana ga prekida*)...

ANA: Molim te Niko, odlazi, premorio si me svojim lovom za mojom imovinom.

Niko pokunjen odlazi.

Zatamnjenje.

3. scena

U krevetu leži bolesna Ana. Čuje se glazba iz radio aparata. Ulazi Ida, Anina unuka.

IDA: Živjela mi, ljestvice.

ANA: Hvala, draga Ida.

Ida se naginja iznad Ane, ljube se.

IDA: Bome, lako je tako, izležavati se, slušati glazbu...

ANA (smije se): Svakome prema zasluzi.

Ida se baca na nju, ljubi je.

ANA: Ljubavi, tvoj dolazak mi uljepšava dan.

IDA: Bako, dobro se držiš. Tvoja sjajno bjelkasta kosa, dobre modre oči, umiljate crte lica, inteligentno čelo, prćast nos i sve drugo čini te privlačnom.

ANA: Dijete moje, stari su stari, poglavito bolesni.

IDA: To su, bako, predrasude, istina je da imaš podosta godina, ali nisi stara.

ANA: Ili je bolja formulacija da se broj godina povećava, a broj prijatelja smanjuje.

Ida se naginja iznad Ane, grle se.

ANA: Hvala ti, ljubavi, što proničeš u moj duševni pretinac. Ali dosta o tome, reci nam kako si ti!?

IDA: Dobro sam! Hvala! Nego, bako, trebam li te umiti, očešljati ili oprati, presvući?

ANA: Hvala dušo, ne treba. To je jutros, prije odlaska na posao, uradila ujna ti Rosa. Natoči sebi sok.

IDA: Hoću bako! Baš volim ovaj od jabuke (*pije sok*).

Čuje se pjesma „Bolje biti pijan, nego star“.

IDA: Bako, da ugasim radio. Ova pjesma mi je degutantna.

ANA: Baš je simpatična.

IDA: Ma, nije to! Njezina poruka je odvratna. Kako se može veličati alkohol, a sotonizirati starost?

ANA: Ti jesu filozofkinja, ne mogu se nositi s tobom. Ali čini mi se da autor ne veliča pijanstvo, nego smatra da od dva zla... alkohola i starosti... bolje je ovo prvo.

IDA: Još bakice nisam završila filozofiju. Nadam se da će to ostvariti za tri mjeseca.

ANA: Bravo! U roku ćeš diplomirati, s dvadeset tri godine života.

IDA: Nije to bako ništa, mnogi to učine.

ANA: Nije baš tako, voljena Ido, tvoja mama i ujak ti studirali su dvostruko od vremena trajanja studija.

IDA: Bako, ti i pokoji djed ste ih razmazili. Sve ste im dopuštali. Imali su sve prvi od svojih vršnjaka. Deformirali ste im karaktere. Oni su i danas neodgovorni, zahtjevni i podosta sebični.

ANA: Molim te, ne govori tako o njima. Poštuj ih i voli. Istina je da smo ih dobrano razmazili i popuštali im.

IDA: Ma, bako, nije sporna moja ljubav spram njih, nego govorimo o njihovoj neodgovornosti, o njihovoj neempatiji za tebe i pokojnog djeda.

ANA: Srce bakino, nisu oni tako crni...

IDA: Bako moja, niste vi nikada imali toliko novaca da su neodgovorno toliko dugo studirati ili kupovati im, među prvima od njihova naraštaja, super bicikle, motore, automobile ili modne marke odjeće i obuće...

ANA: U pravu si. Odricali smo se da bi sve to oni imali. Zasigurno, su to naši kompleksi manje vrijednosti, jer mi njihove dobi to nismo sebi mogli priskrbiti.

IDA: Vratila bi se alkoholu. Oprosti, moja draga bakice, alkohol je uz drogu najgora stvar na ovome svijetu. I njega proglašavati boljim od svete starosti je svetogrđe.

ANA: Ma to je dušo pjesmuljak lakih nota... Ništa ozbiljno... Ne zасlužuje ozbiljniji osvrt...

IDA: Zašto kaljati užvišenu starost, kako kažeš, beznačajnim pjesmuljkom?

ANA: Alkohol je pošast. Pijanstvo razara ne samo onoga tko ga rabi nego i njegovu obitelj, društvo u kojem živi itd. Ono je tempirana bomba. Međutim, ni starost nije potpuno sveta, ima i ona svoje razorno djelovanje.

IDA: Sve u životu i na Zemlji ima svoje lice i naličje, ali je kod alkohola jedno i drugo uništavajuće.

ANA: Znači, mogu ti zaželjeti da doživiš starost poput mene?!

IDA: Bako, bako... želim dužu starost.

ANA: Opa!

IDA: Samo se ti smijulji.

ANA: Drago mi je to čuti. Dao Stvoritelj da to ostvariš. Starost u konačnici može donijeti velike patnje staroj osobi i njezinim najbližim. Međutim, sretna sam da sam dočekala tebe i brata ti Tina. Pače, kako je on? Kako mu je na studiju u Italiji?

IDA: Vidjela sam se i čula s njim preko skype-a, dobro je. Ipak veli da bi radije volio studirati u Hrvatskoj.

ANA: Tko mu je branio.

IDA: A to ti je još jedan od maminih hirova. Nastavimo mi o starosti.

ANA: Dug bi bio spisak nabranjanja, što sam sve dobila sa starošću. Samo usporedi nekoga tko je umro u pedesetoj godini i mene, pa će ti biti jasno. Lijepo će biti da i ti dočekaš svoje unuke.

IDA: Bakice, ne samo to. Ako budem imala sreće voljela bih živjeti bar do devedesete godine.

ANA: Dao bog!

IDA: Hvala, bako! Zamisli, to bi značilo da će još živjeti sedamdeset godina. A to znači da će doživjeti letenje u svemir, da će me liječiti inteligentni nanoroboti, da će imati na raspolaganju univerzalni stroj, pomoću kojega će iz atoma zraka ili zemlje dobiti kuću, prometalo, hranu itd. Što to nije krasno!?

ANA: Predivno je!

Kratka stanka.

IDA: Bako, uzela sam temu za diplomski rad...

ANA: Koji joj je naziv?

IDA: Prostor i vrijeme u relaciji s čovjekom.

ANA (vrlo znatiželjno): Zašto si izabrala baš takvu temu?

IDA: Prostor i vrijeme su osebujna bića, u kojima živi čovjek, ali i oni u čovjeku.

ANA: Uljepšavaš! Prostor je scena gdje se odigrava tragedija živih bića po krvavom scenariju vremena... napisao mnogi...

IDA: Pretjeruješ zajedno s njima. Proust je rekao da je ljubav prostor i vrijeme mjereni srcem.

ANA: Ne pretjerujem! Sama kažeš da je vrijeme van čovjeka, ali i u čovjeku. Zbog takvih smo relacija smrtnici.

IDA: Vrijeme je beskonačno gibanje.

ANA: Nije beskonačno. Jer kad prestane gibanje, prestane širenje svemira, prestaje i vrijeme. Vrijeme je zbog toga ubojica, ali i samoubojica, kreator ništavila. Ali, mi se možemo izvući iz vremena, postati oslobođenici, krenuti u vjekovitost, u preobražaj.

IDA: Ufanje u neke preobrazbe, odvodi ljudе u gnijezdo iluzija.

ANA: Vrijeme je, ako hoćeš znati, zvrk u vječnom kruženju, vrteška bez pauze. A besmrtna duša je most vjekovitosti što vodi do vječnosti.

IDA: Dobro!... I Einstein je tvrdio, ako se nešto giba brzinom svjetlosti, prostor se skuplja do ničega, vrijeme se širi sve do vječnosti.

ANA: Vrijeme je fizička realnost: područje čovjekova života, a vječnost metafizička: kraljevstvo Božje.

IDA: Ljudi kada ne znaju objasniti smisao svoga postojanja i kada ne mogu definirati Opću teoriju svega hvataju se Boga.

ANA: Nije istina! Ljudi znaju da nisu stvoreni za vrijeme i Zemlju, nego za nebo i vječnost, na sliku Božju. Isus je izjavio „Kraljevstvo Božje je u vama“. Jednom će se raskinuti okovi prostora i vremena i tada će ljudi ugledati vrijeme kao svoj život.

IDA: Opet se hvataš neba!

ANA: A ti se hvataš samo materijalnog i racionalnog, zbog čega su ljudi nesretni. Sreća je u svima nama, samo je treba dohvatići.

IDA: Ma daj, molim te, kakva ljudska sreća, kakvi bakrači!

ANA: Bezdušnost je atentat na čovjeka, odatle proistječe svaki grijeh. To se događa ako u ljudima ne prebiva Duh, tada će se nastaniti sablast.

IDA: Bako, upravo razni mangupi i hohštapleri upravljuju svijetom, a oni su bez bogaduha.

ANA: Oni se mogu neutralizirati.

IDA: Uzalud je tvoje umovanje, oni okreću sve na svoj mlin, na svoje uživanje.

Kratka stanka.

IDA: Ti si se bako zavukla u samoću, utamu, pa ti se sav realni svijet čini snom.

ANA: Nemaš pravo, dušo Ido! Čovjek baš u samoći i tami osjeća da je duševni svijet, svijet noći i molitve, realniji od svega što vidljivo postoji. Treba težiti i za tim.

IDA: Ne slažem se bako da je realniji...

ANA: Ne shvaćaš da je život na Zemlji život za smrt. Izlazak iz te smrti omogućuje, ne samo daljnji život, nego novo stvaranje.

IDA: Nije istina, bako, ljudi u ovome stadiju evolucije, umiranjem postaju samo prah.

ANA: Ti Ido, ne vjeruješ u novo stvaranje, u nove ljudе, u novu stvarnost... Ostvarit će je naraštaji za tisuću ili milijun godina, kada će postati poput Stvoritelja, biti mu partneri.

IDA: Ja sam nastala iz praha i otići ću u prah.

ANA: Dušo Ido, nemoj molim te diplomsku radnju obojiti pesimizmom i s besperspektivnosti čovjeku u odnosu s prostorom i vremenu.

IDA: Bako, imaš li snage i volje pročitati grubi dizajn moga diplomskog rada, pa onda daj svoj sud?

ANA: Gorim od želje, diko...

Ida joj uručuje rad. Ana ga čita.

Ida pleše desetak minuta uz glazbu s radija i uz šaranje svjetla iz reflektora.

ANA (obraća se Idi): Dušo, nemam više koncentracije čitati. Ipak sam uočila neke odrednice koje si zacrtala, pa ih mogu komentirati.

IDA: Izvoli, bakice.

ANA: Zašto si ubacila pojam algoritma... njihove procedure... u objašnjavanju relacija... prostor-vrijeme-čovjek? Previše je to shematisirano...

IDA: Pošla sam od toga da algoritmi imaju karakter suptilne prirode zbog čega se ne mijesaju ni sa čim, iako su sveprožimajući. Čovjek je u svojoj srži složeni kanal, odnosno provodnik nevidljivih sila koje oblikuju algoritamske procedure.

ANA: Nadalje, zašto na jedan mehanički način tvrdiš da nas religija nije navela da vjerujemo u nevidljive sile?

IDA: Jer u našem mozgu, u njegovim algoritmima, programirano je da vjerujemo. Zato ponekad imamo osjećaj da je netko iznad nas, da upravlja s nama.

ANA: Zatim, ti zaista optimistički najavljuješ da znanost može dokazati da duh jest fizička stvarnost u našem životu?! I da će to kvantni fizičari dokazati kreirajući kvantizirani duh!

IDA: Tako je! Jer već danas imamo uređaje koji su osjetljivi na suptilnu energiju, odnosno, na duhovnu energiju.

ANA: Zašto ne navodiš uskrsnuće!?

IDA: Uskrsnuće ne znači nikakvo produženje zemaljskoga života...

ANA: Ma, grijesiš! Zadržava se kontinuitet osobe, iako nije više okovana klještama prostora i vremena.

IDA: Ako je tako, bako, onda uskrsnućem se ne stječe sloboda produhovljenoga bitka.

ANA: Ne shvaćaš da je uskrsnuće prijelaz u singularitet, tj. u jednu točku... u beskonačnost, u besmrtnost...

IDA: Polaziš, bako, samo od religijskih aksioma..

ANA: Zašto nisi razradila da svjesnost i upliv mogu se proširiti ne samo prostorom nego i vremenom oko nas, odnosno taj put može ići u vječnost, a duh biti besmrтан!?

IDA (nervozno): Oprosti, bako, ne pišem doktorsku disertaciju, nego običan diplomski rad.

ANA: Dušo bakina, tvrdiš da umiranjem, odnosno sa smrću postajemo samo prah... da život nije vječan i beskonačan!?

IDA: Bako, govorimo isto samo krećemo od različitih postavki.

ANA: Nije mi baš bistro...

IDA: Bako obje živimo beskonačno.

ANA: Kako?

IDA: Bako, svako živo biće prenosi svojim nasljednicima velik broj osobina i odlika. Slijedeća generacija nasljeđuje osobine prethodne. Na taj način živimo vječno... produžuje se zemaljski život... Eto bako, ja i ti sličimo.

ANA (nasmije se): Nažalost, sličimo... hihihiiii...

Ida je grli i ljubi.

ANA: Svu si me zaslinila.

Ida se slatko smije.

IDA: Bako moja, ipak smo u nečemu različiti.

ANA: Da čujem!

IDA: Ti si bako bistrica, a ja pametnija.

ANA: Grrr... čisto filozofiranje...

IDA: Nije! Tvoj um je britkiji. Pak, ja se za nikoga neću žrtvovati na vlastitu štetu kao što si ti činila s mojom majkom i ujakom, zato sam pametnija.

ANA: Ima tu nešto istine. Nego kada spominješ mamu i ujaka, pokušat ću ti dati malu lekciju o ljudima.

IDA: Pretvorila sam se u uho, bako, da čujem.

ANA: Pri momu odlasku u hospicij, ujaku ti i mami dat ću kopiju testamenta.

IDA: Pa!?

ANA: Pazi, pročitaj zadnju riječ u oporuci i to naopako... i uoči koja joj je poruka...

IDA: Bit ću tada neizmjerno tužna zbog tvoga odlaska u kuću umiranja (*za-plače*)...

ANA: No, no... srce... smiri se. I molim te... ne suprotstavljam im se zbog njihove odluke da me smjesti u tu specijaliziranu bolnicu...

IDA (briše suze): Ne mogu to garantirati.

ANA: Naljutit ću se, ako to učiniš. Nego, ponavljam ti da obratiš pažnju na zadnju riječ, čitajući je naopako.

IDA: Poslušat ću te u svemu, voljena bako!

ANA: Sada odi kući, dobro se odmori.

Grle se i ljube. Zajecaju.

Zatamnjene

4. scena

U krevetu leži bolesna Ana. Ulazi Rosa, Anina nevjesta (Nikina supruga).

ROSA: Bog!

ANA: Bog nevjesta!

ROSA: Hoću li vas prije počešljati ili oprati?

ANA (vrlo blago): Čini po svome izboru, kćeri.

ROSA: Nisam vaša kćer, ne obraćajte mi se tako.

Rosa okreće leđa prema publici. Radi potrebito oko Ane.

ANA: Roso, neugodno mi je da se prije posla gnjavиш sa mnom.

ROSA: Nije mi jednostavno, ali moram, kada vaši potomci to rijetko rade.

ANA: Svesrdna ti hvala na pomoći, ali ni ti se ne moraš mučiti sa mnom.

ROSA: Molim, bez mudrovanja.

ANA: Smiri se... Roso... molim te...

ROSA: Ne izigravajte sveticu, milosrdnicu i dušicu, kada to niste.

ANA: Jasno... da nisam...

ROSA: Ne rugajte mi se.

ANA: Otkuda ti to?

ROSA: Čitam vas.

ANA: Blago meni... kada sam lako štivo za čitanje.

ROSA (povišenim tonom): Dosta mi vas je!

ANA: Roso, molim te, ne grieši dušu.

ROSA: Najbolji ste kada šutite.

ANA: Neizmjerna ti hvala na pomoći i sretan ti odlazak na posao.

ROSA: Danas sam na slobodnom danu.

ANA: Ugodno ga provedi, poglavito bez mene.

ROSA: Što glumatate, kada znate da vam moram kuhati obroke.

ANA: Razumljivo mi je da si previše opterećena zbog mene. Ispričavam se.

Ali od sutra ne moraš se više brinuti o meni.

ROSA: Uvijek ste bili prijetvorni, takvi ćete i umrijeti.

ANA: Molim te, ne vrijeđaj...

ROSA: Istina, boli, je li gospođo Ana!?

ANA: Navedi mi jedan primjer da sam takva.

ROSA: Iskoristili ste vi i vaš pokojni suprug pismo kojega vam je poslao moj nesretni otac, kojemu je alkohol isprao mozak.

ANA: Ne razumijem u kojemu smo mi to obliku činili...

ROSA: To i je zlo. Niste se izjašnjavali, nego ste me držali u zamci. Bojala sam vas se. Nisam smjela pisnuti.

ANA: Nekorektno rezoniraš, Roso. Mi te nismo navodili na to.

ROSA (ironično): Nego svemirici!?

ANA: Žali se svome ocu, koji nam je napisao da si se kurvala, da si pobacila više djece... i da si zbog toga postala neplodna..., a ne nama koji smo se suočjevali s tobom.

ROSA: Otac mi je pijanac. Nije želio da se udam i da odem od kuće. Želio je da plaću dajem njemu za pijanje.

ANA: Mi smo to shvatili. U petnaest godina od kada si se udala za našeg sina ni jednom te nismo prekorivali zbog navoda iz toga pisma.

ROSA: Vraga ste vi to shvaćali!

ANA: Dokaz je da tekst pisma nismo uzimali za polazište, za oblikovanje naših odnose spram tebe.

ROSA: Sumnjam!

ANA: Niti smo te htjeli opterećivati da se očituješ ili ispovijedaš u svezi toga.

ROSA: Zašto niste?

ANA: Nismo željeli da to pismo... bilo ono lažno ili istinito... naruši budućnost twoju i sina nam Nike, te u cjelini naše obitelji. Smatrali smo da je to prohujala stvar i da ne smije biti potka tvom bračnom životu i našim odnosima spram tebe.

ROSA: Za vas možda nije bila, ali za moju podsvijest je.

ANA: Da smo bili u pravu pokazala su twoja divna djela.

ROSA: Je li to vaše pilanje naopako. Kakva djela, kakvi bakrači!?

ANA: Zar nisi oprostila ocu, što bi malo osoba na tom mjestu učinilo?! Zar twoje ponašanje, twoje poštenje ili pak twoja moralnost, twoja etika itd. nisu za ponos našoj obitelji i dobar primjer drugima?

ROSA: Ne znam što bi rekla. Možda tako govorite jer umirete.

ANA: Roso, ne pokušavaj biti zločesta, jer twoja duševna supstanca nije takva.

ROSA: Kakva je?

ANA: Plemenita! Tvoj oprost ocu je nadnaravan čin.

ROSA: Morala sam mu oprostiti. Samo sam tako spriječila zlo da u mene usadi vječnu mržnju spram njega, koja bi me pojela i sve oko mene.

ANA: To je uzvišeni potez, ali i patnja.

ROSA: Možda!

ANA: Bog pokazuje da i nevini prolaze patnju, jer takva patnja uvijek je u funkciji sreće i ljubavi, u funkciji zamjenske patnje za grijehu drugih. Ona je životni lijek.

ROSA: Ali, vrlo gorkog okusa.

ANA: Na nebu, kada grešnici shvate da svoje vječno spasenje imaju zahvaliti, barem djelomično, patnjama strpljivo prihvaćenim od nevinih osoba, tada će njihova ljubav prema njima biti sve veća.

ROSA: Tko će ga znati, je li tako!?

ANA: Shvati, ako izvršimo volju dragoga Boga, te ako iz njegove ruke prihvatimo patnju, ispunit ćemo zadaću, koja ima isti smisao kao Isusova Pasija... veličanstvenu zadaću za osobnu sreću i za sreću drugih... Dobit će vrijednost svako djelo našeg života.

ROSA: Gospođo Ana, bila sam se zaklela Bogu da vam neću otkriti istinu, ali kako ste vi na umoru, prekršit ću je.

ANA: Izvoli!

ROSA: Odnos između mene i Nike je vrlo loš. Imam osjećaj da me mrzi.

ANA: Kćeri, dosadašnji tvoji postupci su ispravní i za pohvalu. Razumi Niku, on jako voli djecu, a sudbina je htjela da si ti neplodna.

Rosa vadi novčanik iz džepa, te izvlači iz njega neki papir, daje ga Ani.

ROSA: Pročitajte ovaj nalaz ekipe ginekologa, gospođo Ana, pa će vam biti jasno tko je neplodan.

Ana se strese.

ANA: Zašto nam, draga kćeri, to nisi otkrila?

ROSA: Ne znam... Bojala sam se...

ANA: Koga?

ROSA: Zaključila sam da sam prokleta... da mi ništa od ruke ne ide...

ANA: Nerealan zaključak.

ROSA: Otac me ispraznio. Niko me dokrajčio.

ANA: Nažalost tako je. Ocem ti vlada alkohol, a Nikom nemir zbog neplodnosti.

ROSA: Nikinu neplodnost prihvatile sam kao neminovnost, ali on mene tuče, ponižava varajući me svakom ženskom koja to prihvaća.

ANA: Bože!!!

ROSA: I to sam prihvatile kao svoj križ. Međutim, zamrzila sam samu sebe. Shvatila sam da sam prokleta.

ANA: Kroz deset Božjih zapovijedi možeš sagledati svoj život, tj. jesu li u svjetlu Božje riječi ili si neposlušna spram nje.

ROSA: Poštujem Boga, mislim da sam moralna, ne psujem, pravedna su prema slabijima, ne kradem, ne lažem i tako dalje. Ali mi to ne pomaže.

ANA: Ne prihvaćam tvoje razmišljanje... da si prokleta. No, neka prokletstva korijen vuku još iz života predaka. Tako da uzrok leži u naraštajima ispred nas. Citirat ću Božju riječ: *Oci naši jedoše kiselo grožđe, a djeci trnu zubi.*

ROSA: Sam životni ritam znade i bez gliba predaka izazvati kod ljudi poteškoće, zastoje, gušenja...

ANA: Samo dodir s bezgraničnim liječi ljudi od nesigurnosti ili uranjanja u neurozu ili depresiju. On ih miri s njima samima, pomaže im da se bore protiv dijelova njih samih, spašava ih od uništenja...

ROSA: To je za mene filozofija koja se temelji na strahu od Boga, traži se pobožnost, podložnost i nadasve poslušnost.

ANA: To je ograničeno mišljenje. Zaboravljaš njezinu moralnu komponentu.

ROSA: Za mene su ograničena mišljenja i vjerski deterministi.

ANA: A što ti je prihvatljivija filozofija nasilja i pravo jačeg ili njihova ekstremna podložnost?

ROSA: Obe su to ograničene filozofije, oba su to ograničena mišljenja... Obe one gutaju stvarnost budućih naraštaja...

ANA: Bez Boga, cvast će nasilje, teror, terorizam...

ROSA: Uporište treba biti u humanizmu, u čovječnosti čovjeka, u pravu na obrazovanje, u pravu na rad... A ne da je većina ljudi potlačena, bez perspektive, da se sve usmjerava na prava jačeg.

ANA: Bez Boga čovjek ne može imati svijest o sebi. A bez te svijesti nema drugih svijesti... nema pravde, pravednosti, nema sreće...

ROSA: Ja mislim da sam svjesna sebe i situacije u kojoj sam, pa ipak nisam sretna zbog tih svijesti, naprotiv nesretna sam.

ANA: Ne dopusti da se samosažaljavaš. Kad god te zahvati grijeh, nevolja, tjeskoba, zlo, uvijek se zaustavi, zatim digni se i pođi naprijed, ne gledaj nazad.

ROSA: Ja sam u beznadnoj situaciji, nema mi spasa.

ANA: Uvijek postoji izlaz. Samo neka ti se ne dogodi da misliš kako više nema nade, nemoj govoriti da se više ne može, nemoj zastati u samosažljenju. Za to je potrebna hrabrost za djelovanje.

ROSA: To je u domeni puke teorije. Meni nema pomoći.

ANA: Samosažljenje je opasna bolest ali i krivica.

ROSA: Opet uopćena naklapanja.

ANA: Ponajprije priznaj samosažljenje kao krivicu i pokaj se. Potom, moli Boga da iz tebe izvuče s korijenjem samosažljenje.

ROSA: Opet apstrakcija.

ANA: Nije!

ROSA: Dobro, ako to realiziram, što ću s tim dobiti, odnosno što mi je na-

dalje činiti?

ANA: Nakon faze samosažaljenja najvažnije je ponovno zavoljeti sebe i svoj novi životni put, te imati hrabrost susresti novu dragu osobu.

ROSA: Nikako! Ne mogu pomislti na drugog muškarca. Nemam snage rastaviti se od Nike.

ANA: Kćeri, i meni je teško. Niko mi je sin, ali on treba naučiti životnu lekciju, on treba doživjeti svoju katarzu. Tući ženu, varati je na svakom koraku, bogohuljiti... je veliko svetogrđe... za koje ni majčino srce nema razumijevanje...

ROSA: Joj... joj...

ANA: Velika bi bila šteta da ovome svijetu ne podariš potomke. Plemenita si, poštena si, radna si, obrazovana si i vrlo zgodna...

ROSA: Možda sam prestara, mama.

ANA: Tek ti je četrdeset godina... Imaš li još mjesecnicu?

ROSA: Imam!

ANA: Znači, možeš još roditi.

ROSA: Ma, ne mogu napustiti Niku.

ANA: Ova stvarnost bit će osakaćena bez tvoje djece...

ROSA: Ne znam, mama...

ANA: Znadeš li, da me Niko i Iva smještaju u hospicij?

ROSA: Ne znam!

ANA: Kćeri, ne mijesaj se u njihovu odluku.

ROSA: Možemo angažirati medicinsku sestru dok radim, a kasnije ja preuzimam sve obvezе.

ANA: Gotova je to stvar... Uskoro sam stanovnica hospicija...

ROSA: Strašno...! Stid ih bilo!...

ANA: Budi po strani, molim te. Kćerkice i ja sam htjela imati lijepu smrt. Doživjeti je sa svojim najbližim, i u kuću koju sam s mužem sagradila, s mirisom cvijeća iz vrta kojega sam uzgojila, s cvrkutom ptica s mojih voćki...

ROSA: Može se to, mama, ispraviti.

ANA: Gotovo je kćerkice... kraj je s mojim životom u ovom ambijentu. Bit će mi iščupano korijenje, pa će ubrzo umrijeti u tom hospiciju... Neće se trebati mučiti eutanazirati me...

ROSA: Joj... joj... ljudske niskosti!...

ANA: To je mala kazna... s obzirom što je moj sin, moj Niko tebi učinio i čini... Ne zaslužujem lijepu smrt... Ne zaslužujem da umrem u svom domu...

Okužila ga je i moja krv, moj potomak...

ROSA: I ja sam te, mama, kaznila.

ANA: Ti?

ROSA: Da... ja!...

ANA: Kako?

ROSA: Petnaest sam godina u braku. Petnaest godina sam šutjela o Nikinim lošim postupcima, i njegovoj neplodnosti. Sada si doživjela obrat... Moraš biti sudac Niki, ali i meni. Ali ne znaš kako to učiniti... Zar ja nisam tomu uzrok? Zar to nije za tebe kazna?

ANA: Nije!

ROSA: Ipak, to su nagli duševni lomovi, poglavito za tebe na umiranju...

ANA: Sigurna sam, kada mi nastupe nesnošljivi bolovi, da će ih puno lakše podnosići, jer neću misliti o njima nego o tebi, tvojoj dobroti i žrtvi... Ti si mi spas, zato sam ti zahvalna do neba!

ROSA: Ipak bi voljela da ti sin nije krivac.

ANA: Svakako da bi.

ROSA: Znači, u tom segmentu i nadalje sam ti strana.

ANA: Ne znam! Tražim od tebe oprost.

ROSA: Tražiš li ga zbog griznje savjesti ili zbog straha od kazne Stvoritelja?

ANA: Vjerovatno jedno i drugo.

ROSA: Vidiš, mama, da si kažnjena i s moje strane.

ANA: Nisi me ti kaznila...

ROSA: Ne vjerujem!

ANA: Vjerovati je isto što i živjeti. Vjerovanje je povjerenje u život, u sve-mir, u prirodu... temelj je povjerenja i prijateljstva među ljudima...

ROSA: Barataš velikim riječima, a odašiljaš svojevrsnu kletvu rođenom sinu.

ANA: Sredi se! To ne činim, niti će ikada činiti.

ROSA: Ja bih se povukla. Moram skuhati ručak Niki.

ANA: Molim te, Roso, imam još dvije stvari kazati.

ROSA: Reci!

ANA: Lani mi je umrla sestra, ostavila mi je vrijedan teren na moru veličine od 1000 m².

ROSA: Što se to mene tiče?

ANA: Darovat će ti ga.

ROSA: Meni to ne treba!

ANA: Budi pametna! Polovicu terena možeš prodati i s tim novcem sagraditi kuću na preostaloj polovici.

ROSA: Ne zanima me!

ANA: Kćeri, molim te, prihvati dar. Kada budem umirala, u mislima će reproducirati tebe, kako si okružena svojom djecom u svom domu, na terenu kojega sam poklonila, tada će kćerkice zaboraviti na sve bolove.

ROSA: Gospođo Ana, vi niste moja mama i ne zovite me kćeri! Živite sa svojim bolovima, bez mene.

ANA: U pravu si! Oprosti!

ROSA: Moram ići, recite što ste drugo htjeli.

ANA: Glupo je u ovoj situaciji to tražiti od tebe.

ROSA: Recite gospođo Ana, možda nije glupo.

ANA: Htjela sam da mi u bolnicu donosiš cvijeće iz vrta... preko kojeg bih bila povezana sa svojim domom.

ROSA: Nema problema, imat ćete to cvijeće.

ANA: Velika ti hvala...

ROSA: Želja mi je da vas posjetim da ste spali samo na mene i da još jače patite za domom... iz kojeg su vas izbacila vlastita djeca...

ANA: Svejedno, Bog ti pomogao! Radi što te volja! Sretna bila! Bog!

ROSA: Zbogom, gospođo Ana!

Zatamnjeno.

5. scena

Za stolom sjedi Iva, Niko, Rosa i Ida.

NIKO: Mamu sam smjestio u hospicij. Bilo joj je žao, što ti Iva nisi došla.

IVA: Nisam mogla. Imala sam važan stručni kolegij.

IDA: To te ne opravdava, mama.

IVA: Nisam tražila tvoje mišljenje.

IDA: Ujače, kako je baka prihvatala smještaj u hospiciju?

NIKO: Bez vidljivih emocija.

IDA: Zar se nas četvero nismo mogli rasporediti i voditi brigu o baki.

ROSA: Mogli smo.

IVA: Tko ti je branio da to radiš.

ROSA: Pa, jedina sam to i radila.

IVA: Žrtvo jadna, slomila si se.

ROSA: Usporedbi s tobom i jesam.

IDA: Ujna je u pravu.

IVA: Opet si ti poklopac. Smiri se.

NIKO: Okrenimo se pametnijim stvarima.

IDA: Zar je rasprava o baki suvišna?

IVA: Mala, prestani se više neumjesno uplitati.

ROSA: Zašto, curu, ušutkavati?

NIKO: Roso, šuti!

IVA: Braco, iznesi što si htio reći.

NIKO: Morao sam s tisuću eura podmititi neke ljude da mamu smjeste u hospicij. Usto, trebamo još oko dvjesto eura mjesečno dodati na maminu mirovinu za troškove hospicija.

IVA: I?

NIKO: Seko, ti mi trebaš dati jednokratno petsto eura, i još mjesečno nadoplaćivati sto eura dok je mama živa.

IVA: To ne mogu.

NIKO: Zašto?

IVA: Tin studira u Italiji, a Ida ovdje. Moja im plaća nije dovoljna. Ti i Rosa nemate djecu, a imate solidna primanja, pa te troškove za mamu lako možete podnijeti.

NIKO: To nikako! Muž ti ima veću zaradu više nego trostruko od mene i Rose zajedno.

IVA: Neću uvlačiti muža... da plaća za moju mamu...

NIKO: Neću ni ja uzimati ženin novac za moju mamu.

ROSA: Iva, hoćeš li uzeti imovinu poslije smrti gospođe Ane?

IVA: Što se to tebe tiče. To je samo stvar između mene i brata.

ROSA: Onda vas dvoje i snosite troškove.

NIKO: Zaveži, Roso!

IVA: Svaka čast, brate!

IDA: Koja jadna razina zrelih i obrazovanih ljudi.

IVA: To neka ti je zadnje, da nam ti dijeliš packe.

IDA: U pravu si mama. Zašto bih se spuštala na tvoju i ujakovu razinu.

IVA: Van, van, van!...

IDA: Radi se o mojoj baki, sjedim u njezinoj kući, pa me nemaš pravo tjerati.

IVA: Braco, ti plaćaj i za mene. Protuvrijednost kompenzirat će u imovini koju naslijedimo.

NIKO: Slažem se!

IVA: Hvala, braco!

NIKO: Molim, seko!

Kratka stanka.

NIKO: Sjetio sam se, da trebamo pročitati kopije mamine Oporuke.

Iva i Niko vade iz džepova zatvorena pisma. Uzbuđeno ih otvaraju, još napetije ih čitaju. Iva se ukoči, a Niko se mršti, čupka kosu.

IVA: Ovo nije moguće. Zamislite, od kuće katnice i petsto četvornih metara terena, ona meni i braci ostavlja svakome samo po sobu. Jadno i gadljivo!

NIKO: Neću ja za nju plaćati hospicij. Izvaditi će je i smjestiti u neku rupetu-nu, neka se u njoj raspada od nečistoće, gladi i bolova.

IVA: Slažem se, braco!

ROSA: Ne grijesite dušu, ostavite je na miru. Zaslужila je bar to.

NIKO: Šuti!

IVA: Tko si ti Roso, da nam soliš pamet.

IDA: Ujna je u pravu. Stid vas bilo, razmažena derišta. Malo vam je dalo kroz život, da joj ovako vraćate.

IVA: Prestani, glupačo! Najviše je oštetila tebe i brata ti... Jadna osakaćenice u mozgu, to ne shvaćaš!... Pljuješ me, a borim se za tebe.

IDA: Meni bakina imovina ne treba, a poglavito mi ne treba takva tvoja podla borba.

NIKO: Mama je senilna, zato je to izvela. Ali joj to nije olakšavajuće, treba snositi posljedice. Neka se „krčka“ na mjestu gdje zaslužuje... s crvima, u izmetu, u dronjcima, u bolovima...

IVA: Braco, imaš moj blagoslov! Vidite, koje su nas neprilike zadesile zbog mamine starosti. Zato neću dozvoliti da je doživim.

ROSA: Ako ne cijenite ono što vam je gospođa Ana kroz život pružila, onda se bar smilujte na nju kao čovjeka, da ne umre kao životinja, ucrvana...

NIKO: Šuti!

ROSA: Neću!

Niko skoči i ošamari Rosu.

IVA: Braco, pokazao si da si pravo muško.

IDA: Mama, da si ti dobila pljusku, bi li ti bilo...

IVA: Još si zelena... da mi popuješ, balavice jedna...

ROSA: Napuštam te Niko! Razvodim se od tebe!

IVA: Mimozzo, zbog jednog šamara, razvesti se?! Svašta!

ROSA: Nije zbog toga. Dobila sam ja šamara i šamara. Pravi muškarčina od Nike (*sarkastično*), nije me htjela zaštititi od bezrazložnih nasrtaja svekrve i svekra, nego me nagrađivaо udarcima.

IVA: Razumi ga... za muškarčinu žena je najveličanstvenija samo ako je majka... a ti to nisi...

ROSA: Baš se i razvodim, što tvoj braco nije muškarac, a poglavito nije muškarčina.

Ida joj aplaudira.

IVA: Nezahvalnice, trpio te je neplodnu, a mogao je birati žene...

ROSA: Vidiš Iva, tvoj braco ipak ima tu manicu.

IVA: Koju?

ROSA: Neću ti crtati... sebe smatraš za visokoumnu osobu... pa... zaključi...

IVA: Zato što je osvajač žena?

Rosa odmahne rukom.

ROSA: Zbogom! (*izlazi*)

IVA: Valjda je znala braco da si miljenik žena?!

IDA: Mama, ne shvaćaš ili nećeš sama sebi priznati.

IVA: Rano si počela filozofirati.

IDA: Ujak je neplodan, a ne ujna.

IVA: Molim! (*izbulji se u Niku*) *Kratka stanka. Iva grli Niku.*

IVA: Braco, ne brini. Ponovno se oženi. Možeš usvojiti dijete ili možeš oženiti ženu s djecom.

NIKO (utučeno): Da, da...

IVA: Braco, ipak ostavimo mamu u hospiciju. Ja ču sve plačati.

NIKO: Hvala!... Pa da... mama je mama... jedna jedina...

IVA: Ne brini, ja ču angažirati muža, da sruši maminu oporuku, jer ju je napisala kao senilna i jako bolesna osoba. Pa budi miran, nas dvoje bit ćemo jedini nasljednici. Svoj dio poklonit ću ti kao vjenčani dar.

Niko je ljubi.

NIKO: Što bih ja seko bez tebe? Ostala si uz mene samo ti.

Iva ga grli, dok Ida čita Oporuku.

IDA: Hahaha... haaaaaa... (*hvata se za trbuh*)

IVA: Koji je vrag tebi, Ido?

Ida se ne smiruje, još žeće se smije.

IDA: Bako, svaka ti čast! Ovo je najbolja životna lekcija koju sam doživjela.

Hvala ti! Shvatila sam kakvi ljudi sve mogu biti.

IVA: Što ti je? Što pričaš?

IDA: Pročitaj zadnju rečenicu u Oporuci.

IVA: U zadnjem redu piše samo riječ „Žal“... bez daljnje konstrukcije rečenice...

IDA: Pročitaj je naopako.

IVA: „Laž“... Haha... hihi. E, mama lukava li si!

NIKO: O čemu je riječ?

IVA: Mama nam je podvalila lažnu oporuku.

Svi se smiju.

IDA: Bako, genijalna si! Ovakav test razgolićavanja karaktera svojih članova obitelji... može osmisiliti samo osoba u najpoznijim godinama, koja ima viškove mudrosti i iskustva...

Iva i Niko smušeno se pogledavaju.

Zatamnjenje.

6. scena

U dvokrevetnoj sobi hospicija Ana leži u krevetu do prozora, a Tomislav (starac) do vrata. Ulazi Ida, dva koraka iza nje su Iva i Niko.

IDA (ozbiljnim glasom): Čast mi je pozdraviti kraljicu svih izleživača, ljenčića i danguba.

Ivi i Niki je neugodno (vрpolje se, čupkaju kosu...)

ANA: Ih... ih... ih... ih...

Ida se baca baku i zagrljaj, ljube se.

IDA (podvikne): Pozdravljam i djeda Tomislava!

Tomislav ne govori ništa nego teško podiže jednu ruku kao znak pozdrava.

IDA (opet podvikne): Djede, dosta je igre, moraš zaručiti moju baku. Ona je još nezrela i zelena, prevariš li je, imat ćeš posla sa mnom.

TOMISLAV (mlohava lupa objema rukama po posteljini i ispušta piskavi glas): H-a... h-a...

Baka Ana se smije i prijeti Idi kažiprstom desne ruke.

IDA: Bako dovela sam ti ove dvije izgubljene ovce (*pokazuje na Ivu i Niku*).

Primaš li ih u ponovno u obiteljski tor? (*Iva i Niko se mršte*)

Baka kimne. Prilazi joj najprije Iva, zatim i Niko. Grle se.

ANA: Pozdravite gospodina Tomislava. Bio mi je dva mandata ravnatelj.

Dobar je čovjek.

Iva i Niko odlaze do Tomislava, klimnu glavama, on im uzvraća pozdrav dizanjem desne ruke. Vraćaju se mami.

ANA (ironično): Hvala ti Iva i Niko što ste me u ova dva mjeseca često po-sjećivali.

IVA (stidljivo): Joj! Što je toliko prošlo vremena!? Oprosti, mama!

ANA: Sve je u redu kćeri... A ti, Niko?

NIKO: Imao sam problema s Rosom. Ona me je toliko uzdrmala, da nisam znao za sebe.

ANA: Što je s Rosom?

IVA: Naprasito je napustila Niku.

ANA: Niko, jesli li izvukao pouku?

NIKO: Jesam, mama!

ANA: Hoće li to utjecati da se promijeniš na bolje?

NIKO: Hoće, mama, i to naveliko.

IVA: Ne zaslужuje ona spomen.

ANA: Molim vas, obećajte da se nećete miješati u njezin novi život.

IDA: Obećavam, bako!

Iva i Niko šute.

ANA: Što je s vas dvoje?

IVA: Mama, njezin postupak je za osudu. Ponizila nas je.

ANA: Ponavljam molbu.

NIKO: Obećavam, mama!

IVA: I ja...

ANA: Molim, uvažavajte je kao sestru.

Niko i Iva iskazuju slaganje kimanjem.

ANA: Hvala vam, djeco!

IDA (sarkastično): Mama, jesli donijela baki kreme za uljepšavanje? Mora prikriti bore starosti, jer se možda uskoro udaje.

IVA: Je li to ta zrelost Idina, koju ti mama često ističeš?!

ANA: Ne uzrujavaj se kćeri. Istina zna često zaboljeti, ali biti i veliki putokaz i oslonac za buduće ponašanje, stajalište, pa i za životnu filozofiju.

IVA: Zbilje ne znam s kojom te to veličinom zadojila Ida, da je toliko uzdižeš?!

ANA: Varaš se, ne veličam je. Kod mene je samo stekla povjerenje.

IVA: Na primjer?

ANA: Evo, u ova dva mjeseca, posjećivala me je svaki dan, kao i Rosa prvi mjesec.

IDA (kroz smijeh): Bako, ostarjela si, a lažeš, posjećivala sam te pet puta tjedno, a ne sedam.

Ana se smije, prekriva oči rukama.

IDA (obraća se Niki): Ujko, jesli donio baki još neku potvrdu ili ugovor da potpiše?

IVA (srđito): Bezobraznice, tako se ne razgovara s ujakom, starijim osobama od tebe. Tko si ti da nas po redu prozivaš? Što ti sebi umišljaš?

Ida je mirna, samo se smijulji.

ANA: No, no, Iva, smiri se! Ida se voli šaliti, ali i bocnuti, ako je nešto irritantno.

IVA: Ma, ti nju mama navodiš na razularenost.

ANA: Oprosti, ne ja, nego tvoji i bratovi postupci, koji su nju, ne, razularili nego revoltirali.

NIKO: Priznajem, da sam ishitreno postupio. Na znanje, povukao sam potvrdu o tvojoj suglasnosti za eutanaziju.

ANA: Sine, samo se ti sredi nakon odlaska Rose. Ostalo je sporedno, poglavito ja.

NIKO: Hvala, mama! (*pušta suze*)

Ana mu daje znak da joj se nakloni, kako bi ga zagrlila, što on i čini.

ANA: Hvala vam djeco na posjeti. Možda će to doprinijeti da još dugo ne umrem (*nasmije se*).

IDA (kroz smijeh): Bako, tebe se boji smrt. Divim ti se.

IVA (bjesni): Mala, uvijek ti jezik leti prije uma.

IDA: Bako, jesam li te uvrijedila?

ANA: Dušo bakina, tvoje šale za mene su umjesne. Imaju podlogu za razmišljanje ili raspravu.

IDA: Hvala bako!

ANA: Samo još moraš biti poniznija. Jer, s poniznošću stvarnost se gleda onakvom kakva je, i ima snagu prihvatići je onakvom kakva jest.

IVA: Eto, mama, došla si na moje. Njoj je strano ponizno srce.

IDA: Možda, u tomu ima istine.

ANA: To se stječe s godinama, s iskustvom.

IVA: Treba još odbaciti svoju brzopletost i površnost u analizi nečega ili nekoga. U mnogim je stvarima još podosta plitka, i sklona golom mudrijašenju.

IDA: Prihvativmo da je tako. Ali, mama, jesli li i ti utabala trag kojima će i drugi moći koracati?

IVA: Ja sam kemičarka, pa se ne mogu nositi s tvojim jeftinim filozofskim naklapanjima.

IDA: Kako onda znadeš da su jeftina filozofska naklapanja?

IVA: Jer shvaćam bit tvojih navoda. Ponavljam, tehničke sam naobrazbe, pa mi je takva komunikacija, bolje reći rasprava strana.

IDA: Pa i baka je profesorica matematike i fizike, pa tako ne gleda na moje

istupe. Naprotiv, samo ih nadopuni ili korigira, apriori ih ne odbacuje kao ti.

IVA: Prestani s tim, budi uviđajna spram bake, ne zamaraj je svojim glu-postima.

ANA: Oprosti kćeri, meni to osvježuje mozak, sprječava njegovu lijenost.

IDA: Imala si ti mama kvalitetniju prigodu zaštiti baku.

ANA: Ida, ne joguni se.

IDA: Oprosti, bako!

ANA: Ida, postoje jasni znakovi na životnom putu, a to je savjest. Samo s njom možeš hodati prema punini svoga života.

IDA: Hvala, bako! Genijalna si!

ANA (smijulji se): A jesu, ulizica! Svaka ti čast!

Ida se gromko smije.

ANA (kroz smijeh): Znaš li Ida, kada je Albert Einstein sreo Charlie Chaplina, nakon što su se rukovali, Einstein je rekao: *Ono čemu se najviše divim kod vas jeste vaša univerzalnost. Vi ste umjetnik koji ne kaže ni jednu jedinu riječ, a ipak vas cijeli svijet razumije. To je točno!*, odgovorio je Chaplin, ali vaša slava je još veća, cijeli svijet vam se divi, a nitko vas ništa ne razumije! Svi se smiju.

IDA: Bako, ne mogu pretpostaviti na koga se to odnosi.

ANA: Na osobu kojoj su se nezaustavljivo slile godine u prošlost i na tom valu vremena približila se zadnjoj stanicu koracanja na Zemlji. Ali, i na mladu osobu koja još ne prihvata tvrdnju da što ne zna razum, zna vjera. Ili još dovoljno ne spoznaje da njezin život zavisi o veličini i snazi njezinih čežnji, jer je biće u projektu, a ne konačno.

IDA: Ha, ha... hi, hi, hi...

Kratka stanka.

IDA: A ta twoja zadnja koračanja na Zemlji, bako, vrlo su duga.

ANA: Moja Ida, na valu vremena ja se približavam krajnjoj zagonetci *smrti*. Iz vidljivog prijeći će u mrak, jer nitko ne može izbjegći tu nepoznanicu *smrti*.

IDA: Da, umiremo svi i to jednako.

ANA: Točno! Ali se razlikujemo po smrti.

IVA: Kako, mama?

ANA: Netko umire teže, u mukama, a netko relativno mirno. Tomislav je već dvije godine u ovakovom stanju. Sam bog znade koliko će to trajati. Mlađi je četiri godine od mene, a ja možda umrem brzo.

NIKO (uzbuđeno): Je li te strah smrti, mama?

ANA: Ne bojim se! Vjernica sam! Saznala sam od Isusa Krista temeljne informacije o putovanju nakon smrti.

NIKO: Izučavao sam tijekom studija psihologije Isusov nauk. Međutim, proturječna mi je tvrdnja da umiranjem čovjek odlazi sa Zemlje, ali da nadalje živi, a da smrt doživljava samo ako izgubi vječni život.

ANA: Možeš li ti to objasniti, Ida? To je twoja branša. Ili će ja pokušati?

IDA: Taj nauk tumači da postoji međuprostor između vječne muke i vječnog života poslije smrti. Pojednostavljeno kazano za prvo postoji zatvor gdje će biti u mukama sve dok ne isplati sve dugove napravljene na Zemlji, ali ni poslije toga neće imati odlike prave vječnosti i uživanja u njoj.

ANA: Takvi ljudi ne odlaze u ništavilo, ali ni u puninu života, kakvog imaju

oni drugi koji su poslije smrti imali odlike da prijeđu u puni vječni život.

NIKO: Pustimo mi metafizička razmatranja, okrenimo se tebi mama.

IVA: Mama, mi smo odlučili vratiti te kući.

NIKO: Sve je mama sređeno. Medicinska njega, kuharica itd.

ANA: Što ti šutiš Ida?

IDA: Prvi put čujem za to, bako.

IVA: Oprosti, mama, vrijeđaš mene i Niku. Ida još jede moj kruh, stanuje još pod mojim krovom, a ti nju pitaš za savjet.

ANA: Sve je to točno. Ali, shvati da je i ona član obitelji.

IDA: Bako, oni su te smjestili u hospicij, pa neka oni odluče hoće li te vratiti doma. Iskreno voljela bih da se to dogodi.

ANA: Djeco, neizmjerna vam hvala, ali ne želim napustiti hospicij.

IVA: Mama, molim te, oprosti meni i Niki što smo te ovdje smjestili. Skriveno molim te, poslušaj nas, uvaži našu zamolbu.

ANA: Molim vas, ne srdite se, ne mogu to učiniti.

IVA: Mama, smiluj nam se, dozvoli da te transportiramo doma.

ANA: Ponavljam, ostajem ovdje.

NIKO: Zašto si, mama, tako nemilosrdna?

ANA: Dragi sine, smiri se. To činim ne samo zbog sebe, nego više zbog vas.

IVA: Mama, neoprostivo smo pogriješili što smo te makli iz kuće. Oprosti nam, daj nam šansu da to ispravimo.

ANA: Molim, ne sudimo jedni drugima. Ne tražimo pogreške, krivce... Ostajem ovdje.

NIKO: Mama, to će nas slomiti. Dotuciće nas grižnja savjesti.

ANA: Dolazite mi češće u posjetu i problem će biti riješen.

IVA: Dolazit ćemo više puta od Ide. Je li tako Niko?

NIKO: Da, tako je!

ANA: Imam molbu.

IVA i NIKO (u istom glasu): Samo reci, mama!

ANA: Pokušavajte živjeti po pravilima deset Božjih Zapovjedi. Znam, da nisam vas uspjela usmjeriti u praktične vjernike. Previše sam vam dala slobodu da sami izaberete svoj put.

NIKO: Podastrt ću ti tumačenje jednog psihologa, koji kaže da danas *deset zapovjedi* za mnoge gubi svoje značenje, jer se čovjek mora osposobiti za *tisuće zapovjedi*, koje se kriju u tisućama situacija, s kojima se u životu susreće.

ANA (kroz smijeh): Pustite vi te tisuće zapovjedi, jer su za vas prezahtjevne i deset Božjih zapovjedi.

Svi prasnu u smijeh. Ida, Iva i Niko pacaju joj se u zagrljav.

NIKO i IVA: Doviđenja, mama!

IDA: Doviđenja, bako!

ANA: Doviđenja, voljena djeco moja!

Svi troje pozdravljaju i Tomislava. Izlaze iz hospicija.

KRAJ

ŽARKO MILENIĆ

NA BALKONU, NA BALKANU

Osobe:

ONA, oko 35

ON, oko 40

*Dogada se na balkonu jednog hotela u nekom dalmatinskom gradu.
Na balkonu je plastični sto s dvije plastične stolice. Na stolu su ženske svilene gaćice.*

U daljini se čuje kričanje galebova.

Iz sobe dopre lupanje na vrata.

Kratka pauza.

Ponovo, sada jače, lupanje.

Kratka pauza.

Još jače lupanje.

ON (*off, pospanim glasom*): Tko je?... Čistačica?...

Ponovo jače lupanje.

ON (*off*): Nisam stavio na vrata znak da se može pospremati!... Kog vraga lunate? I još ovako rano!

Nešto slabije lupanje.

ON (*off*): Idem!... Uh, što ste dosadni!

Otvaranje vrata.

ONA (*off*): Dobar dan...

ON (*off, zijeva*): Dan? Valjda jutro!

ONA (*off*): Prošlo je podne...

ON (*off*): Tko bi rekao!... Kako vidim niste čistačica... Što ste htjeli?

ONA (*off*): Ja sam u sobi iznad vaše. Nešto moje je s mog balkona palo na vaš. Mogu li?...

ON (*off*): Uzmite...

Ona izlazi na balkon. Na sebi nosi bijeli hotelski ogrtač. Kosa joj je omotana bijelim peškirom.

Uzima gaćice sa stola.

On takođe izlazi na balkon. Na sebi ima pidžamu. Zagleda se u gaćice koje Ona drži u ruci.

ON: Oho, to je, dakle, palo! To je, dakle, bio mamac! Na žalost udica se ovaj put neće zakačiti. Meni sad nije do toga. Odradio sam to i dosta je za danas. Možda neki drugi put!...

ONA (*stavlja gaćice u lijevi džep ogrtača, dok joj se u desnom nazire "pametni mobitel"*): Kakav mamac? Kakva udica? Ne razumem o čemu govorite...

ON (*pogleda je iznenadeno*): Ne razumem?... Vi ste Srbijanka?

ONA: Ja sam Srpskinja!

ON: Odakle ste?

ONA: Iz Beograda.

ON: Znači iz Srbije. Onda ste Srbijanka. Ja sam poznavao prije rata neke Srpske iz Hrvatske. Znao sam da su Srpske ali mi to nije smetalo da odem s njima u krevet. Danas bi mi smetalo...

ONA: Da odete sa njima u krevet? Danas bi ih izbegli, zar ne? Možda bi ih istukli da ih sretnete. Ako se tako odnosite prema Srpskim, mogu da mislim kako se odnosite prema tim... kako rekoste – Srbijankama...

ON (*sjedne za sto*): Ispričavam se ako sam vam djelovao grubo. Zapravo, ja nisam baš onakav kako ste pomislili... (*Pokaže na slobodnu stolicu.*) Izvolite sjesti... Jeste li za kavu? Mogu naručiti...

ONA (*sjedne*): Ne, hvala. Već sam popila.

ON: Hoćeće li nešto popiti? Imam nekog pića u hladnjaku. Samo recite što čete i ja će donijeti. Pivo? Sok?...

ONA: Ne, hvala.

ON: Nemojte misliti da vas mrzim. Prošlo je od Domovinskog rata više od dvadeset godina. Davno smo obnovili diplomatske odnose... Mene samo čudi zašto ste došli u Lijepu našu?

ONA: A zašto ne bih došla kad smo već obnovili diplomatske odnose, a, bogomi, i turističke... Ako nisam više u Jugoslaviji bar jesam na Balkanu...

ON: Kakvom Balkanu?

ONA: Zapadnom. Tu spada i Hrvatska.

ON: Nema više Balkana! Hrvatska je dio Srednje Europe a Srbija je dio Ju-gistočne Europe. Jedino Vojvodina također spada u Srednju Europu...

ONA: Neka vam bude. Ja niti sam geograf niti me zanima balkanizacija.

Pauza.

ON: Zašto ste došli baš nama na more?

ONA: Zato što nemamo svoga. Negde moramo da idemo.

ON: Baš me briga što Srbija nema mora!... Od tolikih mora nađoste baš naše!

ONA: Nije to samo vaše nego je i slovenačko, crnogorsko i albansko, a bogme i italijansko!

ON: Nekada je bilo i vaše dok vas Crnogorci ne ostavise! Zašto niste otišli na ljetovanje u Crnu Goru? Tamo tradicionalno i ortodoksno idete, zar ne? Zar vam nije bliže? Zar vam nije jeftinije?

ONA: Znam. Bila sam. Ali meni je ovde lepše. Ovde sam navikla...

ON: Navikli? Dolazili ste i prije?

ONA: Dolazila sam godinama pre rata. Sa roditeljima. Ovde je bilo odmaralište preduzeća u kome je moj otac radio... Posle rata više nismo dolazili. Nema više toga odmarališta, nema više ni očevog preduzeća, a ni nekadašnje, jedinstvene države... Sad sam prvi put došla posle rata...

ON: I kako vam se sviđa?

ONA (*sjetno*): Nije puno toga kao što je bilo. Nisam ni ja kao što sam bila... Ali plaža i more su isti i puno toga lepog iz starih dobrih vremena sam se setila. I drag mi je da sam opet došla... (*Ustane, priđe ogradi balkona i zagleda se preko ograde. Krici galebova.*)

On je gleda začudjeno.

Ona se okrene i opet sjedne na stolicu. I dalje je zagledana u istom pravcu.
Pauza.

ON: Što ste po zanimanju?

ONA (*trgne se iz razmišljanja*): Molim?

ON: Što ste po profesiji?!

ONA: Novinar.

ON (*trgne se*): Zbilja?! I ja sam novinar!

ONA (*nasmiješi se*): Stvarno? Koja slučajnost!

ON: Kako se prezivate?

ONA: Zašto me to pitate? Ne verujem da čitate novine iz Srbije. Ovde ih nisam videla u kioscima.

ON: Ponešto pročitam iz Srbije na internetu. Tko zna, možda sam naišao na nešto vaše...

ONA: Ne verujem. Inače se prezivam Petrović. Ali to nije retko prezime. Čak ni među novinarima...

ON (*začuđeno*): Petrović? I ja se tako prezivam!

ONA (*smijeh*): Onda ste srpskog porekla!

ON (*namršti se*): Nikako! Imam rodoslov unazad tristo godina. Moje podrijetlo je čisto hrvatsko!

ONA: Zar ima i takvih, mislim čistih?! A za pretke od pre trista nemate garantiju da su bili Hrvati?! (*smijeh*)

ON (*namršti se*): Moji su preci iz jednog sela koje je blizu granice s Austrijom. Moguće da mi je netko od predaka bio Austrijanac, Slovenac, možda Talijan, ali Srbin nikako. Daleko je to od Drine!

ONA: Valjda ste u pravu. Jeste li srećni zbog toga?

ON: Ja sam ponosan zbog toga!

ONA: To mi je drago... A ja se rodoslovljem, ni prebrojavanjem krvnih zraca, nikad nisam bavila. Uvek sam imala preča posla od toga...

Pauza.

Zazvoni mobitel u Njenom džepu. Ona ga izvadi i prisloni na uho.

ONA: Da, šefe?

Ona sluša što joj se govori.

ONA: Ali, šefe, ja sam na odmoru!

Ona i dalje sluša.

ONA: Izvinite što vas prekidam. Jasno mi je sve. Jasno mi je da treba o tome da se piše. Da, slučajnost je da sam se ja baš ovde zadesila. Znam da nemate nikog dugog, ali ponavljam da sam na odmoru. Došla sam ovamo da se odmorim od svega pa i od novinarstva! Neće novine da nam propadnu ako to ne objavimo!

Ona sluša.

ONA: Dobro, dobro, ne morate odmah da mi pretite otkazom! Nije vam to ni originalno niti je nešto novo!... A kako ste za to saznali? Ovo je malo mesto i druga država...

Ona sluša.

ONA: Shvatam, shvatam. Dokon ijudi nemaju pametnija posla!... Uradiću to. Uradiću, iako mi se, da budem iskrena, nimalo neda! Ostajte zdravo! (*Prekine vezu.*) E, baš svašta! (*Zamisli se.*)

Kratka pauza.

ON: Kolege, o čemu se radi, ako nije novinarska tajna?

ONA (*trgne se*): Tajna je dok se ne objavi. Lako je moguće da je već objavljeno na nekom portalu... Kako to da vas vaš šef nije nazvao i gnjavio kao mene moj?

ON: Još nije kasno da me nazove... A što se to dogodilo u našem malom mistu?

ONA: Taj moj šef stvarno nije normalan! Ovde se igra neka lokalna fudbalska utakmica. Sasvim bez značaja i za vas a pogotovo za nas. A on napravio paniku kao da igraju "Dinamo" i "Zvezda" u Zagrebu!

ON: I što s tim? Nisam nikad čuo da neka žena izvještava s nogometne utakmice!

ONA: A vi ne izveštavate?

ON: Ja sam jedan od rijetkih muškaraca koji nije zaluđen nogometom. Ne pratim ni utakmice s hrvatskom momčadi. Pratio sam predprošle godine nastup Hrvatske na svjetskom šampionatu i na kraju se razočarao što smo finalnoj utakmici izgubili od Francuske.

ONA: U stvari nije ovde važna utakmica nego veliki transparent koji su nacijači istakli. Neko je to već snimio i moj šef odmah saznao!

ON: Što piše na natpisu?

ONA: Srbi, raus!

On je iznenadeno pogleda.

ONA: Pomislila sam da vas to neće iznenaditi. Da to za vas nije ništa novo...

ON: Nije, u pravu ste. Samo, nisam to ovdje očekivao...

ONA: To je sasvim bez smisla. Kakve veze imaju Srbi sa dva lokalna tima?

Osim ako ne igra neki Srbin u protivničkom timu, u što čisto sumnjam... Ili se to odnosi na Srbe uopšte? Ima li u ovom mjestu Srba koji tu stalno žive?

ON: Sigurno da ima. Zašto ih ne bi bilo? Sigurno manje nego prije rata, ali ih ima...

ONA: Šef traži od mene reportažu. Da saznam zašto se taj transparent pojavio. Da li je još tako? Ko ga je postavio? Da li će ti nacionalisti da budu kažnjeni?... Kao da je tako lako da se to sazna!

ON: Slažem se da to nije nimalo jednostavan zadatak. To bih i ja rekao da je meni moj šef isto naredio... Čekaj, a zašto nije? Zbilja, bilo bi logično da jest... Idem ga nazvati...

On odlazi u sobu i vraća se s mobitelom. Sjedne na stolicu i upisuje broj.

ON (*u mobitel*): Bok, stari, što je novoga?... Kako "kao i uvijek". Zar nisi čuo što se ovdje događa na nogometnoj utakmici?!... Što?! Čuo si i ne zoveš me!... Točno je da sam na odmoru, ali sam sigurno jedini od naših ovdje, jedini koji se našao na licu mjesta! Ne treba propustiti takvu prigodu!

On sluša.

ONA: Ispričavam se što te prekidam i što se ne slažem s tobom. O tome se treba pisati! Trebaš biti sretan što sam se ja upravo ovdje zatekao. Nije bitno što sam na odmoru i što mi to neće biti plaćeno. Neću se umoriti od jednog novinarskog zadatka! Našim će novinama porasti rejting ako to objavimo!

On sluša.

ON: Da, nije to nešto novo! Ali treba na loše pojave stalno ukazivati kako se ne bi više ponavljale... A kako si ti za to već saznao? Ovo je malo misto...

On sluša.

ON: Shvaćam, shvaćam. Netko je već postavio fotografiju na internet. Ali nije to dostatno! Treba ići dalje, napisati reportažu... Uradit će to. Uradit će... Dapače, dade mi se i osjećam se obveznim to uraditi! Bok, stari! (*Prekine vezu,*) Taj moj šef stvarno nije normalan!

ONA: Zašto?

ON: Kaže mi da sam napravio paniku kao da igraju "Dinamo" i "Crvena Zvijezda" u Zagrebu!

ONA: I vi ćete da idete na tu utakmicu iako vas ne zanimaju fudbalske utakmice, iako vas vaš šef nije zvao i još ste na odmoru?

ON: Da, ići ću... Zapravo ići ćemo zajedno, vi po zadatku ja po vlastitoj želji! Imate sreće da smo se sreli i da ću vam pomoći... Da pođete sami lako je moguće da biste naišli na niz prepreka. Čim ovdje čuju kako gorovite drugačije će vas gledati. Pustit ćete meni da ovo vodim...

ONA: Ali...

ON: Što sad ali?

ONA: Od mene moj šef očekuje jednu vrstu teksta a vaš od vas drugu...

ON: Kakvu drugu?

ONA: Očekuje hrvatsko viđenje na srpsku stvar a moj očekuje srpsko viđenje na hrvatsku stvar. Jasno da to ne može da bude isto...

ON: Ne znam što moj šef očekuje ali dobit će ono kako ja gledam na to – objektivno... Zapravo on od mene ništa nije ni očekivao, ovo ja radim na svoju inicijativu...

ONA: Iskreno da kažem prijatno ste me iznenadili. Nisam to od vas očekivala...

ON: Vrijeme je da uklonimo prljavo rublje na balkonu... (*smijeh*) Ispričavam se, na Balkanu!

(zavjesa)

SLAĐANA JOVIČIĆ

KAKO VJEROVATI SEBI?

LICA:

KĆERKA

DUH MRTVOG OCA

Pravoslavno groblje. Na ulazu se nalazi mala kapela. Lagano se spušta noć. Polutama. U groblje ulazi žena srednjih godina, obučena u crnu pelerinu, nosi veliki buket cvijeća. Polako korača i odlazi do kraja groblja koje se spušta do rijeke koja otiče, U pozadini se čuje muzika ADAGIO, ALBINONI. Zaustavlja se kod jednog malog spomenika, krsti se i spušta na grob cvijeće, pali svijeću i dvije cigarete, jednu stavlja na uzglavlje groba. Sjeda na klupicu pored groba. Počinje tiko šaputati.

KĆERKA: Oče moj, ponovo sam ti došla. Danas bi bio tvoj rođendan. Za naše rođendane majka bi pravila onu njenu čokoladnu tortu. Sjećaš li se? Ti si najviše volio njene kiflice. Žao mi je što majka nije pored tebe. Sahranili su je na drugom, novom groblju. Kažu, ovdje više nema mjesta. Za nas. Ona je živjela poslije tebe još dvadeset godina. A ti si poginuo u onom prokletom ratu. (*Tišina. Kćerka gleda u daljinu.*) Kako su te sahranili ni na grob ti nismo mogli ići. Na samoj je granici. Pucalo se. Mislili smo da će ti grob potonuti u ovu rijeku. Poželim nekad da mi se javiš. Bar u snu. Poželim da razgovaram s tobom. A ti nikada da me posjetiš. Prerano si otišao. Bila sam još dijete. Da mi bar kažeš – dobro je. Ili – loše je to što činiš. (*Tišina.*) Znaš, završila sam fakultet onako kako si mi ti govorio. Ali još uvijek nisam našla zaposlenje. Ti bi možda rekao da sam nesposobna da radim. Da nisam dovoljno dobra. Nesposobna da živim. Možda bi me opravdavao. Ali i ja osjećam da sam nesposobna. Poslije toliko godina moram priznati da sam gubitnik. A šta sam drugo, već gubitnik. (*Tišina.*) Molim te, javi mi se, oče. Ja nemam sa kim da razgovaram. Ja imam samo tebe. Ne, nemam te više. Tako sam sama. Daj mi neki znak. Može li mi iko odgovoriti na moja pitanja?

Iznenada od strane rijeke prilazi joj pojava u crnoj kukuljici i mantiji. Ne vidimo mu lice koje je do pola pokriveno kukuljicom, vidi se samo crna brada. Prilazi djevojci i sjeda na klupu pored nje. Djevojka ga uplašeno gleda.

DUH MRTVOG OCA: Ne boj se. Zvala si me.

KĆERKA: Jesi li to ti, oče?

DUH: Kako se uzme. Bio sam to nekada.

KĆERKA: I sada si. Zašto nisi dolazio prije? Bio si mi potreban.

DUH: Majka je bila s tobom.

KĆERKA: Znaš li da sam bolesna? Nervno rastrojstvo. Ne osuđuj me. Nisam mogla ispuniti tvoje želje. Sve sam dala od sebe. Ne mogu više.

DUH: Ne osuđujem te. Nisi ti kriva. Krivo je ovo društvo koje uništava čovjeka. Koje uništava mlade ljude.

KĆERKA: Oče, ja nemam dostojanstva. Ja ne poštujem sebe.

DUH. Kako ćeš živjeti bez samopoštovanja?

KĆERKA: Šta da radim da zavolim sebe?

DUH: Ne galami. Ne plači. Ne ridaj nikome. Čuti i piši.

KĆERKA: I kada pišem, ja plaćem. Ne nad sobom, nego nad čovjekom.

DUH: Ni meni nije bolje kad pogledam čovjeka dole. Kad vidim tebe u suzama. Šta ćeš, ljudi su takvi. Vrate se sebi tek kada se izgube. I spoznaja dođe tek kada upoznamo bol. Kada se suočimo sa smrću.

KĆERKA: Zašto mi nisu dozvolili da izvršim samoubistvo, kada se u životu ovako bijedno osjećam? Da bi me dalje vrijeđali, omalovažavali, činili ovisnom o drugom? Zašto me nisu pustili da odem? Ja više ne vidim smisao ovog života. Zlopotim se, oče.

DUH: Sve se mora izdržati.

KĆERKA: Ti isto nisi htio živjeti. Dozvolio si drugome da te ubije. To je ravno samoubistvu. Samovoljno si otisao u smrt. Znao si da ćeš poginuti. Ti si prizeljkivao smrt. Kada bi neko mogao da me ubije kao tebe što su ubili u ratu. Da mi prekrati muke. Bila bih mu zahvalna. Učinio bi mi uslugu.

DUH: Radi. Piši. I vjeruj da ćeš doživjeti ljepšu budućnost. Ti moraš da vjeruješ. I da voliš čovjeka. Ma kakav on bio. I da voliš sebe.

KĆERKA. Kako? Jedan Andrićev junak, koji je na kraju poludio, ponavlja je na kraju svog života: "Svijet je pun gada! Svijet je pun gada!" Počeo je da ubija ljudе oko sebe. I njega su na kraju ubili. Plašim se, ubiću nekog. Bolje da ubijem sebe.

DUH: Voli čovjeka. To je jedini izlaz. Ljudi griješ zato što su slabi.

KĆERKA: Kako da volim ove ljudе? Kunu se da vjeruju. Idu u bogomolje. A mrze. I ubijaju. Najradije bi ponovo ratovali. Ljudi se mrze. Ljudi su zli.

DUH: Ljudi nisu zli. Ljudi su samo slabi. Lako ih je zavesti. I ne smiju ostati sami.

KĆERKA: Znaš da ne mogu dobiti posao? Zato što nisam politički aktivna. Ne mogu biti nacionalista kao oni. Kažu mi da sam luda. Trebam te iste ljudе iskoristiti i pogaziti svoje ime.

DUH: Ti nisi luda. Ti si samo dosljedna sebi.

KĆERKA: Zato ču propasti. (*Tišina.*) Zašto si se, oče, ti borio?

DUH: Mislio sam da će biti drugačije. Vjerovao sam čovjeku. Na žalost, razočarao sam se. Poslije moje smrti i smrti svih ovih ljudi koji su ginuli, bili ranjavani, na površinu je isplivao izrod. Došli su na vlast neki ljudi koji ne mare za malog čovjeka. Toliko mi je teško da gledam kako ljudi bijedno žive. Kako propadaju. Ali vjeruj, ti nećeš propasti. Ti imaš svoje knjige. Svoje pisanje. Od tebe će nešto postati.

KĆERKA: Ti vjeruješ u mene? U ovim godinama?

DUH: Ja znam. Znam ko si. Na kraju krajeva, ti ličiš na mene.

KĆERKA: Onda ču živjeti ako ti vjeruješ u mene. A društvo?

DUH: Piši o tom društvu. Sva društvena uređenja u istoriji su bila nesavršena. I nepravedna. Ljudi su uvijek loše živjeli. Tako je uvijek bilo i tako će biti. I svi koji su pisali o čovjeku, svi su isto govorili. Pisali su o bijedi napačenog čovjeka. A takvih je najviše. Ne samo u našoj zemlji.

KĆERKA: Zašto mi govorиш da pišem? Svi koji su bili umjetnici za života živje-

li su na ivici egzistencije.

DUH: Pa ipak su lijepo živjeli. Njihovo djelo još uvijek živi. I oni još žive kroz svoje djelo.

KĆERKA: Kako da objavljujem knjige? Ovo društvo ne poštuje umjetnost. I ko će to čitati? Ne ulaze se u kulturu. Djeca više ne mare za umjetnost. A i to što se sada stvara i piše samo veliča nacionalizam. Svi su se podijelili. Svako u svoj tor.

DUH: Znaj i vjeruj da će i to proći. Mora jednom proći.

KĆERKA: Do tada za mene će biti kasno. Oče, znaš li koliko je godina prošlo od završetka rata? A mi i dalje govorimo o istom. Nikada neće proći. Sada živimo u mračnom srednjem vijeku. Ljudi se mole Bogu, a sutra bi ponovo ratovali. Zašto? Zar ne možemo da živimo kao ostali narodi. Zašto se stalno moramo podsjećati ko smo? Ko smo mi? A ko su drugi? Ko su ostali?

DUH: Ovdje je uvijek bilo tako.

KĆERKA: I uvijek će tako biti. (*Tišina.*) Da sam bar rođena u nekoj drugoj zemlji. U neko drugo doba. Kada se poštovala umjetnost. Kada je čovjek slobodno živio. I putovao. Kada su koncerti održavani širom svijeta. Kada su postojala ljudska prava. Kada se pozdravljalo sa "Peace, brother!" Sada smo mnogo više zaostali nego u dvadesetom vijeku. Šta sada učimo? Šta sada radimo? U šta vjerujemo?

DUH: Moramo vjerovati u čovjeka.

KĆERKA: Čak i ako je taj čovjek zločinac, a kune se pred Bogom da je vjernik.

DUH: Trebaš upoznati čovjeka.

KĆERKA: Ja naivno vjerujem čovjeku. A kada ga upoznam shvatim koliko se moram razočarati u istog tog čovjeka. A koliko vremena treba da upoznam jednog čovjeka? Koliko godina, toliko razočarenja.

DUH: Pa nemoj baš toliko vjerovati. Budi pomalo rezervisana. Zašto si toliko iskrena? Lakovjerna?

KĆERKA: Rekao si mi da vjerujem čovjeku.

DUH: Ne do kraja. Svakoga čovjeka sa rezervom.

KĆERKA: Moram li da znam ime čovjeka da bih ga primila sa manje ili više rezerve? Ili sa vjerom? (*Tišina.*) Ljudi bježe iz ove naše lijepе zemlje. Jer ne vjeruju da mogu ovdje živjeti sa dostojanstvom.

DUH: Ni tamo neće dobiti poštovanje i dostojanstvo.

KĆERKA: Ali će imati od čega da žive. Doduše, poštovanje neće dobiti. Kada bih mogla otići.

DUH: Misliš li da će te primiti?

KĆERKA: Nigdje ja ne mogu ovako polupana i stara.

DUH: Možeš ostati.

KĆERKA: Sebe sahraniti među zidove porodične kuće u kojoj ostadoh sama.

DUH: A šta i da odeš. Da li bi mogla izdržati poniženje?

KĆERKA: Misliš li da ovdje nisam ponižena?

DUH: Bar si na svom. U svom.

KĆERKA: Kojem svom? Nemam ja ništa što je moje.

DUH: Tvoje je nadahnuće koje imaš.

KĆERKA: I to mi je Bog dao na poklon. Sve mi je dao na poklon. I talenat, i

rat, i siromaštvo, i bolest, i bijedu. Ništa nisam birala. Ništa što je mojom voljom. Kao što nije ni život koji si mi ti podario.

DUH: Nemoj da se žališ. Niti da huliš.

KĆERKA: Ne hulim. Zahvalna sam. Jer ne bih znala drugačije živjeti.

DUH: Kako je bilo našim precima? Ratovali su i ginuli. Ostajali invalidi. Koliko je ponižen bolestan čovjek.

KĆERKA: Ja to znam. Znam koliko sam ponižena. Mogu jedino zahvaliti Bogu što nisam muško. Da li bih sada bila živa? A ti si htio da budem sin. Sada nisam ni muško ni žensko. Od mene nikada nećeš imati potomstva. Ni ponosa.

DUH: Nemoj tako govoriti. Ipak se ne bih odrekao tebe.

KĆERKA: Zašto? Zato što se ne možeš odreći uboge osobe? Ja čak nisam sposobna da zavrijedim tvoje odricanje. Ni poštovanje. Ni ponos. Samo sažaljenje. Svjesna sam da kod ljudi izazivam sažaljenje. (*Tišina.*) Kako je to jadno.

DUH: Ne govori tako.

KĆERKA: Pa zar nije istina. Hajde, reci.

DUH: Nije tako. Postaće nešto od tebe.

KĆERKA: Sad? Na kraju života? Ili poslije moje smrti? Hoću li toga biti svjesna? (*Tišina.*) Imam jednog prijatelja. On nije iz našeg naroda. (*Tišina.*) Osuđuješ li me?

DUH: Za života bih te možda osuđivao. Ovako ne. Voliš li ga?

KĆERKA: Lijepo nam je.

DUH: Da li te poštujes?

KĆERKA: Ne znam. Uvijek je tu kada mi je teško.

DUH: Za to je potrebna ljubav.

KĆERKA: Znači li to da me voli?

DUH: Ne znam. Ali te sigurno poštuje. To je dovoljno. (*Tišina.*)

KĆERKA: Ljudi me osuđuju. Ljudi nas osuđuju i kada volimo, i kada činimo dobra djela, kao i kada griješimo.

DUH: Takav je čovjek. (*Tišina.*)

KĆERKA: Kako ti je tamo, oče? Da li si zažalio što si otišao tako rano?

DUH: Nije mi žao. Možda zbog tebe. Što sam ostavio tebe i majku. Ali da sam poživio jednako bi mi bilo teško kao i tebi. Bio sam tu u svakom trenutku tvoga života. Gledao sam te. Bio sam na balkonu dok je trajala predstava sa Balkana. Zamislji pozorišnu predstavu u kojoj se govorи o našem narodu. Na sceni svi ti ljudi koji se zlopate i umiru, a ti sa balkona gledaš i stradaš sa njima, smiješ se i plaćeš.

KĆERKA: Pa zašto me nikada poslije predstave nisi sačekao na izlazu da me utješiš?

DUH: Ne bi ti bilo lakše. Doći će i za to vrijeme. Tada će biti kraj tvoje predstave. Još uvijek nije vrijeme.

KĆERKA: Kakvom ti se čini moja predstava?

DUH: Tragedija. Naš narod zna da piše samo tragedije.

KĆERKA: Čini mi se da će uvijek biti tako. Voljela bih da ti se pridružim na balkonu.

DUH: Još uvijek nemaš kartu za predstavu.

KĆERKA: Kada ћу je добити?

DUH: Kada za umiranje bude vrijeme.

KĆERKA Ja bih da idem sad.

DUH: Gdje bi ti?

KĆERKA: Tebi.

DUH: Doći ćeš. Ne brini. Ja imam sve vrijeme za čekanje. Cijelu vječnost. A ti za život jedan tren. Zato to trebaš iskoristiti. Iskoristiti najbolje što možeš.

KĆERKA: Kako ćemo svi mi završiti?

DUH: Koji mi?

KĆERKA: Ovaj naš ludi narod. Hoćemo li ikada stići Evropu?

DUH: Svijet ne haje za nas. Mi nikada nećemo ispuniti uslove Europe da živimo bolje jer smo zaostali i gramzivi. Jer smo nacionalisti. Mi jesmo u Evropi, ali nikada nećemo postati dio Europe. Nismo Evropljani, mi smo Balkanci.

KĆERKA: A svijet?

DUH: Uskoro će i kraj svijeta. Pojaviće se neka bolest koja će nas sve pokošiti. I to je djelo ljudskih ruku. Sve smo uništili. Doći će vrijeme da nas se Zemlja otarasi i da se ponovo regeneriše. Trebaće joj milioni godina da se od nas oporavi. I da se ponovo pojavitmo mi.

KĆERKA: Znači, svi ćemo pomrijeti. Sa Evropom i mi. Čemu onda sav trud?

DUH: Da bi život imao smisao. Nismo vrijedni božje vjere u nas. Niti mi vjerujemo u Boga.

KĆERKA: A često ga pominjemo od ovog rata. I molimo se.

DUH. Ali iskreno ne vjerujemo. Sve radimo radi drugih ili u inat drugima, a ne radi nas samih. Mi pominjemo vjeru i Boga da bismo napakostili drugima. To nije prava vjera.

KĆERKA: Šta da radim?

DUH: Kažem ti, piši.

KĆERKA: Kome?

DUH: Sebi. Zbog sebe. Doći će vrijeme kada će ljudi i društvo poštovati umjetnost.

KĆERKA: Hoće li to biti kasno za mene?

DUH: Nikada nije kasno.

KĆERKA: Čak ni poslije smrti?

DUH: Ni poslije smrti. (*Tišina.*) Sad moram ići. Čekaju me.

KĆERKA: Ko te tamo čeka?

DUH: Svi naši bližnji.

KĆERKA: Čuju li oni nas?

DUH: Sve nam je poznato. I zlopotimo se zbog toga kao i vi dole.

KĆERKA. Hoćeš li me ponekad obići?

DUH: Doći ћu po tebe kada bude vrijeme.

KĆERKA: Znači, opet ostajem sama.

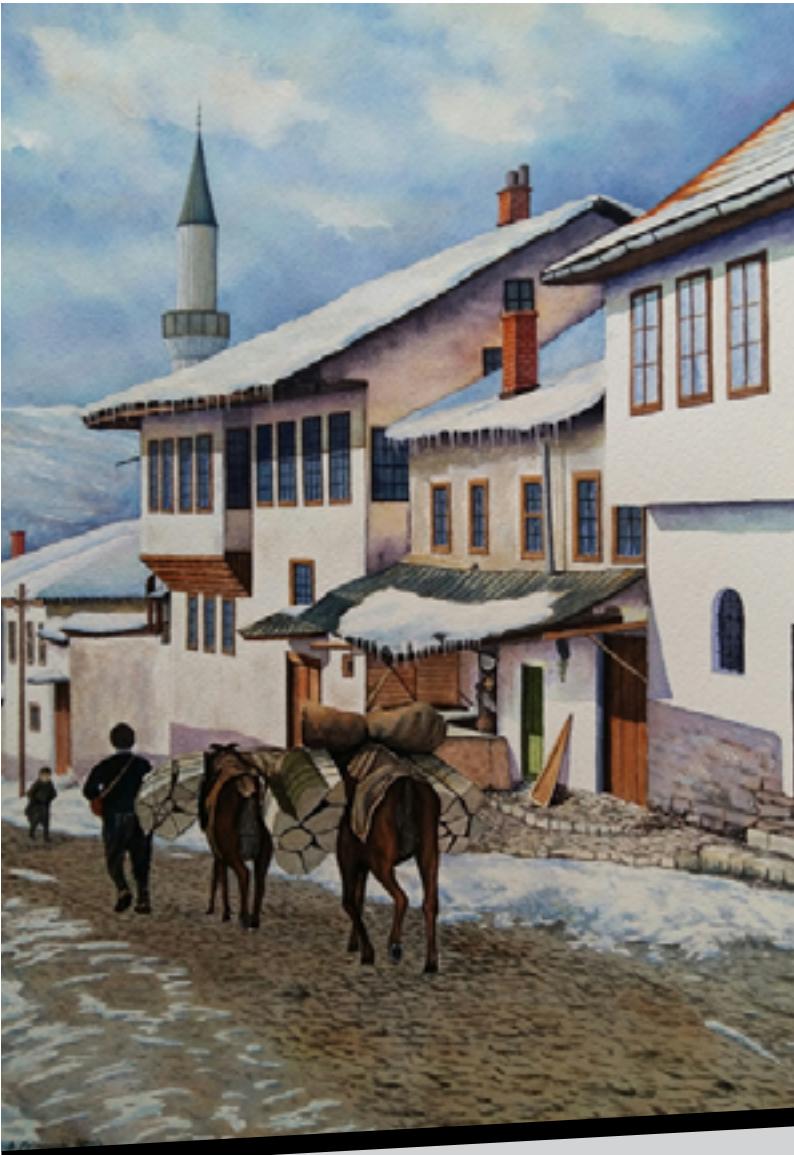
DUH: Nisi sama. Zapamti, pratim svaki tvoj korak.

Duh odlazi. Zamračenje. Čuju se zvona iz kapelice.

KĆERKA: Pratiš svaki moj korak. Onda znaš koliko sam patila. Koliko sam bila ponižena. Bolest je veliko poniženje. Kome smo potrebni? Za koga smo dobri? Kako je biti sam i izolovan od drugih? Kako je biti kužan? Htjela sam

mnogo u životu. A tako sam malo dobila. (*Tišina.*) Kažeš mi da se nadam. Čemu? Jesam li na početku? Ponovo? Koliko puta čovjek treba počinjati u životu? I nadati se. I ponovo razočarati. U sebe. U druge. Vjerovati u sebe? Iznevjeriti sebe? Jesam li te iznevjerila? Način na koji živim i sumnjam mi govori da je moj trud beznadežan, a nada koja niče u boli mi poručuje da moram vjerovati. A šta je poslije ovog života? Vrijedi li tolikog odricanja? Kada bih znala koliko mi je ostalo da završim svoju misao. Šta nam zdrav razum govori, a šta naša osjećanja? Propast? Ili uspjeh? Koliko je u nama volje ostalo? A snaga? Danas sam jaka, a već sutra nemoćna. (*Tišina. Dije se sa klupe, prekrsti se i poljubi spomenik.*) Doći ću ponovo sutra. Ako ne sutra, onda nekog sljedećeg dana. Doći ćeš možda i ti kako bi mi pomogao da vjerujem u sebe. Da mi kažeš da ja to mogu. (*Tišina. Polako odlazi sa groblje, zamišljena, sruštene glave. Čuje se ADAGIO, ALBINONI.*)

(Zamračenje.)

**TEATAR
TEATAP**

ШАХИД НАДИМ

ПОЗОРИШТЕ КАО СВЕТИЛИШТЕ

Велика ми је част што пишем писмо поводом Светског дана позоришта 2020. Осећам захвалност, али сам и узбуђен мишљу да је Међународни позоришни институт, најутицајнија и најрепрезентативнија позоришна организација нашег доба, изабрала пакистанско позориште и сам Пакистан. Ова част указује поштовање и Мадихи Гаухар¹, икони позоришта и оснивачици Позоришта Ајока², као и мојој животној сапутници, која је преминула пре две године. Тим Ајоке прешао је дуг и напоран пут од трња до звезда. Али то је, верујем, судбина многих позоришних група. Тај пут никад није ни лак, ни једноставан. И увек је борба.

Ја долазим из доминантно муслиманске земље која је преживела неколико војних диктатура, стравичне нападе верских екстремиста и три рата са суседном Индијом, с којом хиљадама година делимо историју и баштину. И данас живимо у сталном страху од отвореног рата с нашим суседом и братском земљом – обе земље сада поседују нуклеарно оружје па страхујемо и од нуклеарног рата.

Некад у шали кажемо: „Тешка времена су добра за позориште.“ Ми не оскудевамо у изазовима који су пред нама, контрадикцијама које треба открити и статуса *quo* који треба срушити. Позоришна група Ајока хода по овој ивици већ тридесет шест година. Та ивица је заиста оштра јер одржавамо баланс између забаве и подучавања; између потраге за прошлоЖу и учења од ње, те припреме за будућност; између слободног креативног израза и изазовног сукоба с ауторитетима; између друштвено критичког и финансијски одрживог позоришта; између приказивања масама и авангарде. Неко би рекао да позоришни стваралац мора да буде врач, мађионичар.

У Пакистану постоји јасна разлика између Светих и Профаних. Профани верују да не постоји простор за верска преиспитивања, док Свети одбијају могућност отворене дебате или нових идеја. Заправо, конзервативни естаблишмент сматра да су уметности и култура ван граница „светих игара“. Стога је простор за сценске извођаче налик на трку с препонама. Они прво морају да се потврде као добри муслимани и покорни грађани, али и да покушају да докажу да су плес, музика и позориште „дозвољени“ у исламу. Многобројни послушни муслимани стога зазиру да прихвате сценску уметност иако су

¹ Мадиха Гаухар (1956–2018), позоришна редитељка, глумица, феминисткиња и оснивачица Позоришта Ајока. На лондонском Краљевском колеџу Холовеј стекла је звање мастера театрологије, добитница је медаља за изузетан допринос Владе Пакистана, као и холандске награде „Принц Клаус“.

² Позориште Ајока је установљено 1984. Реч „Ајока“ на панџаби језику значи „савремено“. Репертоар овог позоришта укључује драме које тематизују верску толеранцију, мир, родно насиље и људска права.

елементи плеса, музике и позоришта уткани у њихову свакодневицу. А онда смо набасали на субкултуру која је имала потенцијал да споји Свето и Профано на истој сцени.

Током војне власти у Пакистану осамдесетих година прошлог века, група младих уметника, који су се супротстављали диктатури својим друштвено и политички одважним театром дисидентства, основала је Позориште Ајока. Спознали су да је један суфијски бард³, који је живео пре око триста година, прецизно изразио њихова осећања, њихов бес и њихову тескобу. То је био чувени суфијски песник Бале Шах⁴. Позориште Ајока је схватило да може да износи политички запаљиве поруке користећи његову поезију и да се супротстави корумпираним политичким ауторитетима и предрасудама верског естаблишмента. Власти су могле да забране или да угасе позориште, али не и цењеног и популарног суфијског песника као што је Бале Шах. Открили смо да је његов живот био драматичан и радикалан колико и његова поезија, што му је донело више фатви и забрана током његовог живота. Тада сам написао *Балу*, комад о животу и мукама Бале Шаха. Њега су масе широм јужне Азије од миља звале „Бала“, а он је потицашао из традиције суфијских песника који су стварали на панџаби језику и својом поезијом и учењима без страха пркосили владарима и свештеницима демагозизма. Ти песници користили су народни језик и писали о тежњама маса. У музичи и плесу проналазили су начин да остваре директну везу Човека и Бога, заобилазећи, с презиром, верске чиновнике експлоататоре. Они су се супротстављали родним и класним разликама и посматрали свет са чуђењем, као приказ Свевишњег. Уметнички одбор града Лахора одбио је текст, тврдећи да то није драма већ биографско дело. Међутим, када је комад изведен у алтернативном простору, тачније на Гете институту, публика је видела, схватила и усвојила симболику живота и поезије тог народног песника. Могла је потпуно да се идентификује с његовим животом и временом у којем је живео и да увиди паралеле.

Тог дана 2001. родила се нова врста позоришта са религиозном

³ Суфизам, исламска мистичка традиција која тражи истину божанске љубави директним и личним искуством Бога. Стекла је популарност проповедањем универзалног братства и противљењем ригидним доктринама верских учења. Суфијска поезија, најчешће извођена уз музичку пратњу, изражава мистичко јединство коришћењем метафоре профане љубави.

⁴ Бале Шах (1680–1757), утицајни суфијски песник који је стварао на панџаби језику и писао о комплексним филозофским темама користећи једноставан језик. Као оштар критичар верске ортодоксије и владајуће елите, био је прогнан из града Касура, оптужен за јерес и није му дозвољена сахрана на градском гробљу. Популаран је међу извођачима верске и народне музике, а цењен упркос верским поделама.

Кавали музиком⁵, суфистичким плесом дамал⁶, као и рецитовањем инспиративне поезије, чак и медитативним појањем закир⁷. Група Сика⁸, која се затекла у граду на конгресу посвећеном панџабију, свратила је да види представу – на крају је у сузама похрлила на сцену, грлећи и лъубећи глумце. Тада су се први пут на сцени нашли са муслиманима Панџаба након што је 1947⁹ Индија подељена на Индију и Пакистан, чиме је подељен и народ Панџаба. Бале Шах је њима био драг колико и муслиманима Панџаба, пошто су Суфији изнад верских или географских подела.

Ова незаборавна премијера покренула је индијску одисеју Бале Шаха. На трагу пионирске турнеје индијским делом Панџаба, *Бала* је доживела извођења свуда по Индији, чак и у време најжешћих тензија између две државе и у местима где публика није знала ниједну реч панџабија, али им се представа допадала. Иако су се сва врата за политички дијалог и дипломатију затварала, једна по једна, врата позоришних кућа и срца индијске публике остала су широм отворена. Током турнеје Позоришта Ајока индијским делом Панџаба 2004, након што је сеоска публика, коју је чинило неколико хиљада гледалаца, врло лепо прихватила извођење, један старији пришао је глумцу који је играо великог суфистичког песника. Са старцем је дошао и један дечак. „Мој унук је јако болестан. Молим вас, да ли бисте га благословили?“ Глумац се изненадио: „Бабађи¹⁰, ја нисам Бале Шах, ја сам само глумац који га игра у представи.“ Старији заплакао: „Молим вас, благословите маг унука, знам да ће га то опоравити.“ Предложили смо глумцу да услиши старчеву жељу. Глумац је благословио дечака. Старији је био задовољан. Пре но што су кренули, рекао му је: „Сине, ти ниси глумац – ти си реинкарнација Бале Шаха, његов аватар¹¹.“ Одједном, указао нам се нови концепт глуме и позоришта у којем су глумци постали реинкарнације оних које су представљали на сцени. Током осамнаест година турнеје са представом *Бала*, приметили смо сличне реакције наизглед неупућене публике за коју ово извођење није само забава или искуство које стимулише интелект, већ потресан духовни сусрет. Заправо, глумац који је глумио Балу Шаха био је толико под утицајем овог искуства да је и сам постао суфистички

5 Кавали (Qawwali), религиозна суфистичка поезија коју представља група певача (Кавали), првобитно извођена у суфистичким храмовима, водећи слушаоце до стања екстазе.

6 Дамал (Dhammal), плес који се у суфистичким храмовима изводи уз ритам бубња и води до екстазе.

7 Закир (Zakir), религиозно ритмично појање и рецитовање молитви ради постизања духовне просвећености.

8 Сики (Sikh), следбеници сикизма, религије коју је у XV веку у Панџабу установио гуру Нанак.

9 Мусиманска држава Пакистан одвојила се од Индије 1947. уз колективни покољ без преседана и масовне миграције становништва.

10 Бабађи (Babaji), израз поштовања према старијем човеку.

11 Автар (Avatar), према хиндуистичкој култури, реинкарнација или земаљска представа божанског учитеља.

песник и до сада је објавио две збирке песама. Извођачи који су били део ансамбла открили су ми да би, након што представа почне, осетили да је дух Бале Шаха међу њима, а да је позорница уздигнута на виши ниво. Пишући о овој представи, један индијски научни радник насловио је свој текст „Када Позориште постане Светилиште“. Ја сам секуларна особа и моја интересовања за суфизам су стриктно културолошка. Мене више интересује извођачки и уметнички аспект суфистичких песника Панџаба од моје публике коју не чине само екстремисти или људи пуни предрасуда, већ и они са искреним верским уверењима. Истраживање приче попут оне о Бали Шаху – а оваквих има много у свим културама – може постати мост између нас, позоришних стваралаца и неупућене публике пуне ентузијазма. Заједно можемо да откријемо духовну димензију позоришта и да градимо мостове између прошлости и садашњости, идући у будућност као у судбину свих заједница – верника и неверника, глумаца, старадаца и њихових унука.

Разлог зашто са вами делим ову причу о Бали Шаху и нашем истраживању суфистичког позоришта јесте тај што се, док глумимо на позорници, понекад занесемо сопственом филозофијом позоришта, својом улогом претеча друштвене промене, и у томе изоставимо публику. У тој спони са изазовима садашњице, лишавамо се могућности да уронимо у изразито потресно духовно искуство које позориште може да произведе. У данашњем свету, нетрпељивост, мржња и насиље поново су у порасту, нације се хушкају једна на другу, верници се боре против других верника, а заједнице шире мржњу против других заједница... у исто време, деца умиру од неухранењености, мајке умиру на порођају услед недостатка адекватне медицинске неге, а идеологије мржње цветају. Наша планета све дубље тоне у друштвену катастрофу, и ми поново чујемо копита коња Четири јахача Апокалипсе¹². Треба да се надахнемо духовном снагом; да се боримо против апатије, летаргије, пессимизма, похлепе и игнорисања света у којем живимо, планете на којој живимо. Позориште има ту улогу, племениту улогу, да испуни човечанство енергијом и покрене га да се издигне изнад амбиса. Оно може да узвиси позорницу, простор извођења, у нешто свето.

У јужној Азији, уметници с поштовањем додирују даске сцене на коју ступају, а та древна традиција потиче из времена прожимања духовног и културног. Време је да поново остваримо ту симбиозу уметника и публике, прошлости и будућности. Рад у позоришту може да буде свети чин и уметници заиста могу да постану *аватари* улога које глуме. Позориште подиже уметност глуме на виши духовни ниво. Позориште има потенцијал да постане светилиште, а светилиште простор за извођење.

Шахид НАДИМ је водећи пакистански драматичар и управник чувеног

12 Четири јахача Апокалипсе описује Откровење Јованово, последња књига Новог завета. Четири јахача симболизују освајање, рат, глад и смрт.

Позоришта Ајока. Рођен је 1947. у граду Сопоре у Кашмиру. Постао је избеглица већ у првој години живота када је његова породица морала да миграира у новоустановљену државу Пакистан након рата који се водио 1948. између Индије и Пакистана због спорне регије Кашмир. Живео је у Лахору у Пакистану, где је завршио мастер студије психологије на Универзитету у Панџабу. Прву драму написао је као студент, али се посветио писању драма кад је, из политичког егиза у Лондону, почeo да доставља драме пакистанској дисидентској позоришној трупи Ајока, коју је основала Мадиха Гаухар, једна од првих позоришних активисткиња, са којом је касније ступио у брак. Шахид Надим је написао више од педесет оригиналних драма користећи језике панџаби и урду, као и неколико адаптација Брехтових драма.

Повезан је са Телевизијом Пакистана као продуцент и члан управе. Три пута је био у затвору због супротстављања различитим војним властима да би га организација Amnesty International прихватила као затвореника савести. У озлоглашеном затвору Мијанвали почeo је да пише викенд-драме које су затвореници постављали за друге затворенике. Касније је радио за Amnesty International као координатор међународних кампања и официр за комуникацију за азијско-пацифички регион. Добитник је стипендија Гетеовог института, Међународног ПЕН центра и америчког Националног фонда за демократију. Учлањен је и у мрежу Позориште без граница. Његове драме изводе се и објављују широм Пакистана и Индије. Уз то, доживеле су извођења широм света – комад *Bala* је игран у Лондону (позориште Хамерсмит), Глазгову (позориште Тремвеј) и у Данској (позориште Хелсингер), комад *Amrika Chalo* у Вашингтону (Дејвис центар за сценске уметности на Универзитету Џорџтаун), *Bala King* у Ослу (позориште Блек бокс), *BurqaVaganza* у Сан Франциску (позориште Брава за жене у уметности), *Acquittal* у Санта Моники (позориште Хајвејс) и Њујорку (позориште Pay), а *Dara* у Лондону (позориште Литлтон) и на Универзитету Северна Каролина.

Његове драме су преведене на енглески језик и објављене код неколико издавача, укључујући Oxford University Press и Nick Hern Publishers, као и у више антологијских избора. Добитник је Медаље за понос извођача председника Пакистана 2009. Поставио је представе за извођење у позоришту и на телевизији и покренуо фестивале Позориште за мир у Индији и Пакистану. Сарадник је водећих пакистанских и индијских листова, те Би-Би-Сијевог програма на урду језику. Продуцирао је документарце о културним појавама, делатницима и институцијама – између остalog и о Музеју Лахора, обичајима Панџаба, песнику Икбалу и сликару Садекаини.

Драме Шахида Надима су добро прихваћене због својих друштвено релевантних и понекад табуизираних тема попут верског екстремизма, насиља над женама, дискриминације против мањина, слободе говора, климатских промена, мира и суфизма. Неколико његових драма тематизују поделе држава у јужној Азији и заједничко културно наслеђе те регије. Он вешто комбинује савремене друштвене и

политичке теме са традиционалним формама и народним наслеђем, стварајући представе које су забавне и интригантне. Музика је саставни део његових позоришних продукција. Предаје креативно писање на Ајока институту сценских уметности и на Институту уметности и културе у Лахору.

Превео с енглеског Филип МУЈКОВИЋ

SRDJAN VUKADINOVIĆ

JAKOV AMIDŽIĆ

LJUBIŠA VELJKOVIĆ

TEATARSKI MODELI I PRODUKCIJONA STRUKTURA

Sažetak. Mnoštvo je kriterijuma po kojima se može izvršiti klasifikacija teatara. Isto tako je puno modela što klasičnih, što kombinovanih koji determinišu produkcijske strukture u kazalištu. Organizacioni, odnosno produkcijski model teatra je jedno od ključnih pitanja njegove umjetničke i društvene profilacije. Produkcijski teatarski model egzistencije svake konkretnе institucije razvija i uslovljava, i repertoarsku, i širu djelatnu kazališnu stranu angažmana. To stvara prepoznatljivost u kazališnom svijetu teatra kao organizma koji se profiliše na savremenim i modernim konceptima. Prostor u koji sa složenom i prijemčivom organizacionom, odnosno produkcijskom strukturu uđe jedan teatar, ka kome je egzistencijalno uslovjen i okrenut otvara brojne autorske i kreativne mogućnosti da ono što je osmišljeno dobije puno ovaploćenje u kazališnoj proizvodnji.

Tajne organizacione, odnosno produkcijske strukture po kojima je kreiran i uspostavljen konkretni teatarski model omogućavaju da se dublje pronikne u domaća i inostrana dramska djela, a samim tim i u komunikacijski odnos sa publikom i gledalištem, kao svrhom svoga postojanja.

Ključne riječi: Teatarski modeli, Organizacijska struktura, Produkcijska struktura, Klasifikacija teatara, Komunikacijski kazališni osnov, Teatarska proizvodnja.

1. Uvod

Različiti su modeli organizovanja pozorišta. Velikim dijelom to zavisi i od osnivača. Pored klasičnih modela koje država konstituiše u vidu narodnih ili nacionalnih pozorišta, i koji obično egzistiraju kao javne ustanove, figurira još nekoliko načina na koji se teatarske institucije tvore. Kada se kaže država misli se na bilo koji način državne organizacije koji može osnovati pozorište. Pored centralnih vlasti koje očitavaju složenost državne organizacije vlasti, tu su i niži nivoi (republike, entiteti, kantoni, srezovi, opštine). Bilo koji od pomenutih nivoa državne vlasti da konstituiše pozorišnu organizaciju kao osnovni dokaz za svoje postojanje ista mora imati odluku o osnivanju. Ukoliko tako nešto ne postoji, onda ne može biti riječi o kazalištu kao instituciji koje je postojalo u nekom periodu ili trenutno postoji. Ukoliko takve odluke ne postoje, onda je riječ o neformalnim institucijama koje imaju neki drugi karakter postojanja. Pored pozorišta koje kao institucije osniva neki oblik državne vlasti i koji najčešće imaju u svom imenu prefiks javna ustanova narodno pozorište, postoje i orga-

nizmi koje samo dijelom formira država, i tada je riječ o kazalištima kao društvenim ustanovama. Modelima teatarskog organizovanja pored ova dva, s obzirom na vlasnički udio i osnivačka prava, treba dodati još i one teatre koji se formiraju pod uticajem privatnog kapitala kao udruge građana ili privatna pozorišta. I o tome moraju postojati odgovarajuće odluke, bili nekog inicijativnog odbora ili određenog konzorcijuma.

Sve ostale forme se ne mogu svrstati pod formom i modelom pozorišta nego su to kazališne trupe kraćeg ili dužeg trajanja koje ni u kom slučaju ne mogu slijediti tradiciju profesionalnog života, već samo naznaku određenih dramoloških prikazanja na konkretnom području.

Zbog navedenih razloga teatarski modeli tvore produkcijsku kazališnu strukturu i spoljnje, ali i unutrašnjeg karaktera.

2. Organizaciono ustrojstvo savremenog pozorišta

Nesporno je da *organizaciona struktura predstavlja jedan od najvažnijih činilaca organizacije uopšte* (Mandžuka, 2000:60). Postoji više kriterija prema kojima se može izvršiti klasifikacija pozorišta. Savremeno pozorište ustrojeno je po dva organizaciona oblika:

- 1) Stalno, repertoarsko, profesionalnom pozorište
- 2) Pozorišne družine

Stalna, repertoarska pozorišta, u odnosu na vrstu vlasnika, tj. osnivača dijele se na:

- 1a) Gradska
- 2a) Regionalna
- 3a) Nacionalna pozorišta

Specifičnost navedenih pozorišnih struktura je u činjenici da su ista(e) osnovana(e) kao javne ustanove koji za svoj rad koriste budžetska sredstva osnivača, odnosno države ako je u pitanju nacionalno pozorište, kantona ako je u pitanju regionalno, odnosno opštine ili grada kada govorи o opštinskom ili gradskom pozorištu. Bitna karakteristika pri njihovom raspoznavanju su njihovi stalni repertoarski sistemi pozorišnih performansa. Stalno repertoarsko profesionalno pozorište je dominantan oblik pozorišne organizacije na južnoslovenskim prostorima, a ovaj model je ostao neizmjenjen i do današnjih dana. Organizacionu strukturu pozorišnih institucija karakteriše sektorska organizacija rada. Sektori su organizacioni oblici udruživanja uposlenika u kojima se obavljaju poslovi i zadaci koji čine osnovnu djelatnost pozorišta (Vukadinović, 1995:53).

Pozorišna institucija kakav je formirana tokom XVIII i XIX vijeka, u obliku stalnog/narodnog repertoarskog pozorišta nije do danas bitno promjenila svoj organizacioni model i unutrašnju strukturu, bez obzira na krupne tehnološke i društvene promjene koje se se u međuvremenu desile (Šešić, Stojković; 2007:134).

Glavni faktori koji utiču na organizaciju rada unutar pozorišta se dijele na **unutrašnje** (ljudski resursi, materijalni resursi, i sl.) i **vanjske** (broj drugih kulturnih institucija u sredini, lokacija, i sl.). Svaki pojedinačni projekt ima svoje ciljeve, zadatke, resurse i rokove, a složenost organizacione strukture ovisi od složenosti projekta ili same ustanove. Razlikuju se dva modela organizacione strukture po producijskoj formi:

- model jednostavne organizacijske strukture (npr. Teatar Kabare Tuzla)
- model složene organizacijske strukture (npr. Narodno pozorište Sarajevo)

Po vrsti, se razlikuju različiti tipovi organizacione strukture:

- a) *Instrumentalna* – sastavljena od više samostalnih organizacijskih jedinica, npr. narodna pozorišta sa sektorom drame, baleta i opere.
- b) *Pragmatična* – gdje je sve podređeno jednom projektnom cilju, što je češći primjer u manjim pozorištima sa samostalnom produkcijom i
- c) *Adaptivna* – koja je kombinacija instrumentalne i pragmatične organizacione strukture, gdje se strateški ciljevi kroz niz manjih taktičkih zadataka (Lukić, 2006:41).

3. Unutrašnji modeli savremene teatarske produkcije

Bez obzira na sve razlike, postoje tri skupine poslova koji se moraju obavljati u svakoj pozorišnoj proizvodnji, neovisno o njezinoj veličini i složenosti (Mandžuka, 2000:61):

- I. Umjetnički poslovi
- II. Tehnički poslovi
- III. Administrativni poslovi

Osnovna struktura unutrašnje organizacije pozorišta izražena je u jednoj kompaktnoj i kompleksnoj tehničko-proizvodnoj cjelini koja se sastoji od:

- I. Operativno administrativnog (opštег) sektora
- II. Umjetničkog sektora
- III. Scensko-tehničkog sektora

Umjetnički sektor je nosilac osnovne djelatnosti pozorišta i obuhvata sve umjetničke poslove: umjetničko rukovođenje, izbor repertoara, dramaturške poslove, režiju, glumu, operu i operetsko rukovođenje, balet, muzičko izvođenje i dirigovanje, koreografiju i korepetitorske poslove (ako pozorište ima sektor opere i baleta), scenografiju i kostimografiju.

Scensko-tehnički sektor bavi se poslovima tehničke pripreme (radio-techničkim poslovima) i scensko-tehničkim poslovima (dekoraterski, revizijski, garderoberski, tehnički: svjetlo, ton, mehanika, itd.).

Opšti sektor radi na administrativnim, pravnim, računovodstvenim, marketinškim i organizacionim poslovima. U ovom sektoru je i dokumenta-

cionalno-arhivska služba, kao i služba reklame i propagande. Zadatak ovog sektora je, pored plasmana i prodaje pozorišne predstave, bavljenje i odnosima s javnošću, istraživanje tržišta i publike, unaprjeđenje prodaje, te postavljanje dugoročnih marketinških i strateških ciljeva pozorišta. Poslovi u organizacija rada pozorišta imaju za cilj da organizuju rad i poslove radi postizanja optimalnih efekata u radu kako bi obezbjedili efikasnu saradnju između organizacionih cjelina i svih zaposlenih u njima s ciljem ostvarivanja strateških ciljeva pozorišta.

Za organizaciju i koordinaciju rada u pozorištu neposredno su odgovorni, svaki prema svom djelokrugu: upravnik, pomoćnik upravnika, rukovodilac scenske tehnike, rukovodilac tehničke pripreme, operativni rukovodilac, sekretar i rukovodilac računovodstva, dok su za organizaciju zadataka i ostvarenju predstava odgovorni: reditelj, scenograf, kostimograf i dr.(Mandžuka, 2000:66).

4. Producija / proizvodnja pozorišnog djela

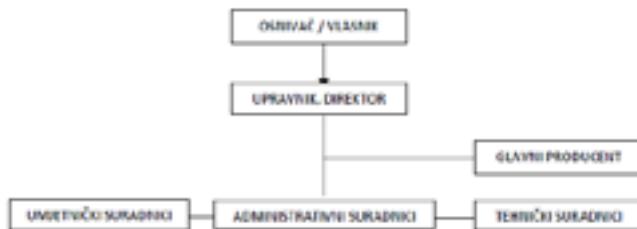
Proizvodnja pozorišnog djela se znatno razlikuje od uobičajene proizvodnje drugih dobara. Pozorišna produkcija je multidisciplinarnog karaktera gdje je ključna interakcija svih elemenata unutar svojih struktura i podstruktura. Svi pozorišni segmenti moraju funkcionsati kao dobro podmazana mašinerija u koherentnoj i održivoj samozavisnosti. Specifičnost pozorišne produkcije su faktori rizičnosti koje nosi stvaranje svakog novog djela, prije svega, niko ne garantuje uspjeh u fazi predprodukcije. Stvaranje je jedan proces u kojem se konstantno istražuje, bavi različitim strukama i zanimanjima, te ovisi o društvenim, ekonomskim, političkim i drugim vanjskim faktorima. Osnovni elementi pozorišne produkcije koji su prožeti kroz faze pretprodukcije, produkcije i postprodukcijske faze dijeli ih na pet temeljnih produkcijskih cjelina (Lukić, 2006:28):

- A. planiranje
- B. organiziranje
- C. ustroj poslova
- D. finansiranje
- E. eksplotiranje proizvoda

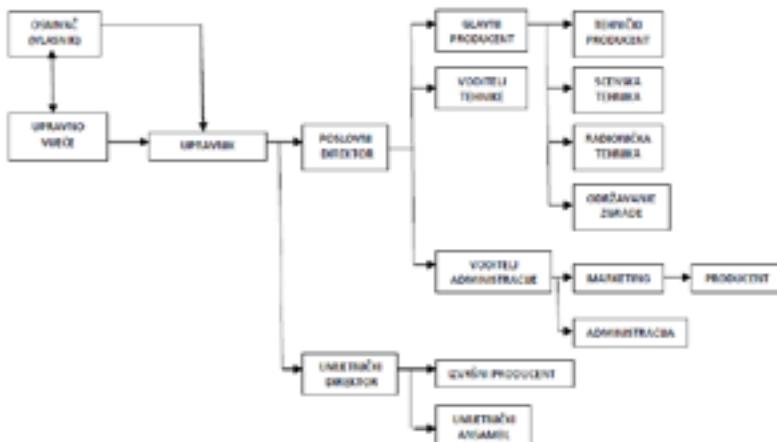
5. Jednostavne i složene produkcijске strukture

Iako je u literaturi, kako stranoj, tako i kod autora s južnoslovenskog prostora, moguće susresti odstupanja i razlike u imenovanju pojedinih segmenata produkcijске strukture u pozorištu, temeljna načela ostaju ista, a to su osnovni produkcijski elementi. Kako bi se bolje razumijela kompleksnost pozorišta po osnovnim modelima produkcije, sljedeća tri šematska prikaza ilustruju primjere ustroja više organizacijskih tipova pozorišta. Uz napomenu da prikazani modeli predstavljaju većinsku struktturnu formu ovisno o kojoj vrsti pozorišta je riječ, te da su moguća odstupanja, slijedeći modeli nisu pravilo već primjeri najprimjenjenijih modela.

MODEL JEDNOSTAVNE ORGANIZACIONE STRUKTURE

Jednostavne organizacione pojavnosti prestavljaju osnovni oblik kazališne produksijske strukture i česta su pojava u manjim pozorištima, produksijskim kompanijama (trupama), te na manjim ad hoc projektima. Predstavljaju pragmatičnu i adaptabilnu organizacionu strukturu koja se može implementirati u svim pozorišnim organizacionim strukturama.

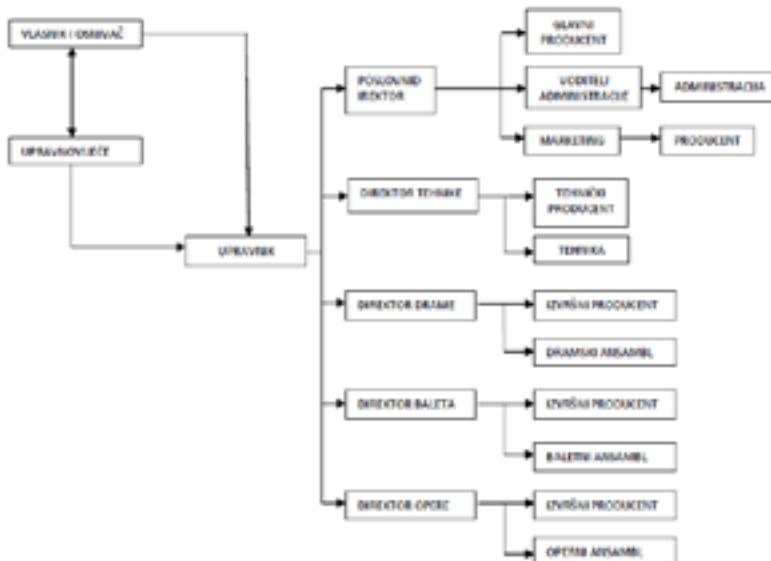

MODEL SLOŽENE ORGANIZACIONE STRUKTURE

Složene organizacione strukture su najčešće implementirane u gradskim ili regionalnim pozorištima, koja imaju isključivo sektor drame, te određenim profesionalnim pozorišnim produksijskim kućama.

Ovaj model je najzastupljeniji u pozorištima širom Bosne i Hercegovine, uključujući Kamerni teatar 55, Bosansko Narodno pozorište Zenica, Narodno pozorište Tuzla, Gradsko pozorište Jazavac, Narodno pozorište RS i mnogi drugi.

MODEL ORGANIZACIJE NACIONALNOG POZORIŠTA

Model ustroja nacionalne kuće predstavlja najkompleksniji oblik organizacione forme unutar pozorišne djelatnosti koji se po složenosti može porebiti jedino sa produkcionom organizacijom na velikim filmskim projektima. Instrumentalna organizaciona struktura sastavljena od više samostalnih organizacijskih jedinica. Jedino pozorište u Bosni i Hercegovini ovog tipa je Narodno pozorište u Sarajevu, sa sektorom drame, baleta i opere.

6. Umjesto zaključka – moderno i temeljno preispitivanje producijskih kazališnih struktura

Bez obzira na konvencionalnost klasičnih teatarskih modela koji datiraju od starih i prvih pozorišnih kreacija u Francuskoj, Njemačkoj i Rusiji zahtjevi novog doba u poboljšanju kazališne produktivnosti zahtijevaju temeljno preispitivanje koje je u duhu potreba vremena kada je u pitanju i repertoar, a i ostali elementi teatarskog bića.

Veoma su vidljive redizajnirane producijske složenosti u savremenim uslovima. Organizacioni i producijski modeli sve više prerastaju, naročito u ekonomskoj, pravnoj i upravljačkoj dimenziji u menadžment modele. To iz razloga što mnogi koji su doživljavaoci teatra uz prisutnu emociju kroz pozorišnu predstavu ne vide te nove spoznaje koje sve više pritiskaju one koji kreiraju repertoar i koji upravljaju kazalištem.

Taj novi organizaciono producijski jezik ispoljen kroz model egzistiranja dio je novih uspjeha svake teatarske kuće, U tom smislu mora se napraviti jedna sinteza teorije i prakse mnogih međunarodnih iskustava. Svi oni će tvoriti specifičnu filozofiju savremenih teatarskih fenomena i potrebe za odgovarajućim konkretnim modelom kazališne organizacije, odnosno

produkciјe. Savremena i strateška organizacija i produkcija omogućavaju lakše ovladavanje ciljevima koji se postavljaju pred kazalište. Pored tih specifičnosti koje u organizacionom i produksijskim smislu imaju svi teatri, svi oni imaju i svoj specifičan i autentičan način u postizanju rezultata koji će se pamtitи. Ono što ih čini uspješnijima ili manje uspješnima u kreiranju modela organizacionih i produksijskih struktura je i izgradnja specifičnog kulturološkog modela sredine u kojoj funkcionišu. Usvajanje pomenute filozofije kreiranja organizacionog i produksijskog modela u teatru omogućava dugoročni upravljački način djelovanja, koji garantuje postignuća na kazališnom polju.

L iteratura:

- Lukić, Darko (2006) Producija i marketing scenskih umjetnosti, Zagreb, Hrvatski centar ITI- UNESCO
- Lukić, Darko (2011) Kazalište, kultura, tranzicija, Zagreb, Hrvatski centar ITI-UNESCO
- Mandžuka Muzdeka, Danka, (2000) Projektna organizacija u pozorištu, Beograd, FDU Beograd.
- Marić, Duško, (2003), Pozorišna organizacija, Beograd, Zadužbina "Andrejević".
- Vukadinović, Srdjan, (1995), Organizacija nacionalnog teatra, Podgorica, KPZ Podgorica

..0..

SRDJAN VUKADINOVICH

LJUBISA VELJKOVICH

JAKOV AMIDZICH

THEATRICAL MODELS AND PRODUCTION STRUCTURE

- S u m m a r y -

There are many criteria according to which the classification of theaters can be performed. There are also a lot of models, both classical and combined, which determine the production structures in the theater. Organizational or production model of the theater is one of the key issues of its artistic and social profile. The production theatrical model of the existence of each specific institution develops and conditions both the repertoire and the wider active theatrical side of the engagement. This creates a recognizability in the theatrical world of theater as an organism that is profiled on contemporary and modern concepts. The space in which a theater enters with a complex and receptive organizational, ie production structure, towards which it is existentially conditioned and turned, opens numerous authorial and creative possibilities so that what is conceived gets a full embodiment in theater production. The secret organizational, ie production structures according to which a specific theatrical model was created and established enable it to penetrate deeper into domestic and foreign plays, and thus into the communication relationship with the audience and the audience, as the purpose of its existence.

Key words: Theater Models, Organizational Structure, Production Structure, Classification of Theaters, Communication Theatrical Basis, Theater Production.

..0..

SRDJAN VUKADINOVIĆ

JAKOV AMIDZIĆ

LJUBIŠA VELJKOVIĆ

SPECIFIKUM SKANDINAVSKOG KAZALIŠNOG PRODUKCIJSKOG MODELA (Case study Finska)

Sazetak. Upoznavanje sa različitim produksijsko teatarskim sistemima, van onog južnoslovenskog omogućava istraživanje određenih komparativnih sličnosti, odnosno nedostataka. U tom smislu nordijski sistem koji obuhvata Norvešku, Švedsku, Dansku i Finsku je dobar primjer istraživanja različitosti među organ izacionim i produksijskim svojstvima. Specifičnost svakog konkretnog sistema, a pogotovo onog koji je nedovoljno poznat, odražava se i ispoljava ne samo kroz osnovne elemente teatra, te njegove organizacione i produksijske strukture, nego i kroz osnovne društveno ekonomski prilike, zatim kulturnu baštinu i sociološke razlike među ambijentima. Svi ti elementi čine jednu složenu cjelinu koja se tretira kao teatarsko društveno biće. U ovom radu dominantna istraživačka pažnja je usmjerena na finski model kazališta.

Ključne riječi: Specifikum – Skandinavija – Kazališni model – Producija – struktura – Teatarsko društveno biće – Kulturna baština.

1. Uvod

Omeđena Švedskom, Norveškom i Rusijom, Finska ima jednu od najvećih teritorija unutar područja Evrope. Od 1154.-1809. godine Finskom je vladala Kraljevina Švedska. Prije nego je i sama proglašila nezavisnost 1917. godine, Finska je bila dio Velikog Vojvodstva u okviru Ruskog carstva. Većina stanovništva govori finski jezik, koji pripada porodici finsko-ugarskog dijalekta. Drugi zvanični jezik je švedski, koji govori 6 % stanovništva.

Od druge polovine XIX vijeka šumska industrija je bila jedan od nosilaca finske slobodne tržišne ekonomije. Proizvodnja metala i inženjeringu čine oko 40 % ukupnog izvoza ove zemlje. Finski teatar vuče korjenje iz običaja poput: seoskih igara i rituala, pogrebnih ceremonija, običaja vjenčanja, kao i rituala lova na medvjede. Formalna teatarska izvođenja datiraju tek od XVI vijeka. Zbog svoje lokacije, Finci su dugo godina su bili netaknuti raznim kulturološkim djelovanjima koja su dolazila iz Evrope, pa su u početku škole u Finskoj počele sa izvođenjem didaktičkih predstava na latinskom jeziku, veličajući pri tome, mukotrpan rad i predanost. Predstave su također izvođene i na švedskom jeziku, na Akademiji Turku. Kontakti sa teatrom u Evropi počinju da se ostvaraju u Finskoj tek krajem XVIII vijeka, kada su grupe sa turneja počele pridolaziti u priobalne gradove, uglavnom iz Švedske, Njemačke, i Rusije (Rubin, 2000:251).

2. Konstituisanje finskog teatarskog modela kroz vrijeme

Nastojanja za stvaranjem nacionalnog profesionalnog pozorišta u skandinavskom ambijentu stvorila se u nacionalnim pokretima u XIV vijeku. Prvi poduhvat za stvaranje profesionalnog pozorišta uključivao je švedski jezik, gdje je prva trajna grupa ovog karaktera oformljena 1876. godine, a sačinjavali su je švedski glumci sve do 1916. godine. Za švedski jezik se smatralo da ne zvuči dovoljno prefinjeno da bi se koristio u izvođenju predstava, a ista predrasuda je postojala i prema finskom jeziku. No, finsko profesionalno pozorište, Suomalainen teatar (a kasnije i Nacionalni teatar) je u vrijeme formiranja, 1872. godine, imao već na raspolaganju preko 80 predstava za izvođenje. Prvobitni plan je bio da se putem pozorišta razvija finska literatura, te da se finskom narodu približi svjetska klasična drama. Finsko pozorište je od samog početka bilo podijeljeno na odjele za operu i dramu. Dramski pisac i producent Kaarlo Bergbom (1843-1906), uz pomoć njegove sestre Emilie Bergbom (1834-1905), postali su prvi direktori finskog pozorišta. U početku je pozorište funkcionalo uglavnom kao putujuća kompanija (Wilmer & Koski, 2006:13).

Finsko narodno pozorište je osnovano 1872. godine pod vodstvom Kaarla Bergboma. Sve je počelo kao autetično narodno pozorište sa velikim turnejama po slabije naseljenim oblastima. Repertoar pozorišta bi varirao, te bi s vremena na vrijeme uključivao domaće i strane, klasične i moderne drame. S druge strane muzičko pozorište se jako rijetko predstavljalo u Nacionalnom pozorištu. Vodeća kompanija koja je izvodila predstave na švedskom jeziku u Finskoj je bilo Švedsko pozorište u Helsinkiju. Aktivnosti ovog teatra su počele 1916. godine, kada su se dvije grupe ujedinile – jedna iz Švedske i druga grupa koja je izvodila predstave na švedskom jeziku, ali porijeklom iz Finske (Rubin, 2000:258).

Kako je njemački ekspresionizam značajno uticao na rad finskog pozorišta mnogi nastupi su jednostavno bili kopije iz njemačkog perioda. Naočigoljni oblici su se mogli naći u predstavama finskih ekspresionističkih pisaca kao što su: Lauri Haarla (1890-1944), Hagar Olsson (1893-1978) i Arvi Kivimaa (1904-1984).

Od 62 pozorišta, pet je specijaliziralo u predstavama za djecu. Tu je i nekoliko malih lutkarskih grupa koje rade isključivo za mladu publiku. U stvari, većina finskih pozorišta svake sezone proizvedu barem jednu predstavu za djecu.

Veća pozorišta poput *Narodnog finskog pozorišta* i *Gradskog helsinškog pozorišta* – imaju stalne postave od oko pedesetak glumaca. Srednja pozorišta, pak, imaju oko tridesetak glumaca godišnje koji rade na *adhoc* osnovi, sa varijacijama u organizacionoj realizaciji koja varira od performansa do performansa.

U isto vrijeme kada se Nacionalno finsko pozorište razvijalo, u pojedinih djelovima zemlje stvarale su se nove pozorišne grupe. Tako postoje dva paralelna pokreta 1880-ih: *urbani pokret radničke klase* i *ruralni omladinski klubski pokret*. Oba su kreirana od strane amaterskih kompanija koje su kasnije prerasle u profesionalne teatarske grupe. Radnički pokret je usvojio pozorište kao jedan od svojih glavnih kulturnoških interesa, te

im je koristio u borbi za kulturološke i socioekonomске promjene.

Postojale su dvije vrste lokalnog pozorišta – pozorište *radničke klase* te pozorište *srednje klase*. Razlike između ova dva pozorišta nisu bile toliko vidljive u reperotaru predstava i načinu izvođenja koliko u njihovoj publici. Danas postoji samo još jedan radnički teatar – *Tampere radnički teatar* (Rubin, 2000:255).

Pozorište u Finskoj je u ovom periodu bilo finansijski održavano, uglavnom, od prodaje ulaznica i lutrije, dok su u pozorišta ulagali i privatni poduzetnici.

U periodu između 1918. i 1927. godine kada je došlo do ogromnog povećanja poreza na manifestacije zabavnog i kulturnog karaktera, pozorište nije moglo opstati od gore navedenog načina zarade, već isključivo od subvencija. Ekonomski situacija Nacionalnog pozorišta i Nacionalne opere se stabilizovalo kada su se 1926. godine izborili za 19% doprinosa teatarskom izvođenju od ukupne zarade koja bi se ostvarila na manifestacijama lutrije. Pomenuti procesi ujedno označavaju početak sistema za finansiranje umjetnosti, sporta, i nauke koji uspješno funkcioniše i danas.

3. Opstojnost finskog modela teatra

Do smanjenja teatarske aktivnosti u Finskoj došlo je u periodu dva svjetska rata, te su se predstave u glavnom izvodile pred vojnicima kako bi se podigao moral. Teatar propagandnog i zabavnog karaktera, uključivao je predstave sa repertoara klasičnog karaktera. Krajem Drugog svjetskog rata, 1945. godine, 24 pozorišta su primala finansijsku pomoć od strane države, od čega su tri pozorišta izvodila predstave na švedskom jeziku. Takođe, se povećao broj amaterskih pozorišta koji su svojim usavršavanjem počali pripadati klasifikaciji profesionalnih pozorišta. Samo je nekolicina glumaca, koji su radili u ovim ustanovama, imala prednost profesionalnog usavršavanja. Postojala je samo jedna škola za pozorišnu djelatnost na finskom jeziku, a vodeći teatar za izvođenje predstava na švedskom jeziku je imao svoju ličnu školu za glumačko usavršavanje. Mnogi glumci su pokušavali da dođu do profesionalnog usavršavanja počevši u amaterskim kompanijama, uavršavajući se kasnije kroz polu-profesionalni teatar, te u slučaju da su dovoljno talentovani uspješno bi dolazili do nekih značajnijih uloga u pozorištima.

Već 1950. godine povlači se i pitanje pozorišne uloge kao umjetničke institucije i njenog socijalnog značaja u postojećem društvu. Period „Hladnog rata“ je obilježen kao period socijalne nesigurnosti. Pogodno tlo koje je nastalo nakon perioda II Svjetskog rata je bilo plodno za promjene u formi kao i u samom sadržaju pozorišta.

Nakon rata mnogi gradovi su imali teatarsku podjelu na teatar srednje klase i radnički teatar. Obje vrste pozorišta su zahtjevale opštinsku (gradsku) pomoć – pa je Turku bio prvi grad koji je stvorio opštinski teatar 1943. godine. Turku gradski teatar je imao isti slijed razvoja kao i okružni gradovi koji su sa stvaranjem opštinskog pozorišta krenuli tokom pedesetih godina. Teatarski razvoj je postao kulturološki centar u svakom gradu te se broj ljudi u publici znatno povećavao sve do 1962. godine, kada dolazi do

masovne prodaje TV uređaja i širenja televizije. Tada je znatno opao broj pozorišne publike.

Saradnja sa stranim pozorištima je ubrzo riješila problem pada publike. Svjetski kongres Internacionalnog pozorišnog instituta u Helsinkiju, koji je održan 1959. godine, predstavljao je novi početak za stvaranje internacionalnih veza u saradnji sa svjetom pozorišta. Finske pozorišne grupe su počele sa turnejama, a Nacionalni teatar je također izvršio performans Molijera u Parizu, dok je Tamper (radnički teatar) odigrao predstavu *Campus*. Razmjena preformansa na internacionalnom nivou je, takođe, aktivna i između Nordijskih zemalja. Kako se teatar sve više uključivao u socijalni razvoj to je, takođe, djelovalo na sadržaj drame i na administraciju pozorišta.

Takav cilj su imale i male pozorišne grupe u kasnim 1960-im godinama. Ove generacije su tek nedavno napustile škole profesionalnog usavršavanja te su osnovale određeni broj besplatnih grupa koje su kružile zemljama i pružale performanse i usavršavanje kulturološki zapostavljenim grupama, kao što su: djeca, mlađi ljudi, radnici i ostali koji su živjeli van urbanih sredina i centara. Među prvim ovakvim grupama su *Skolteatern* (Školski teatar) oformljen 1960. godine, teatarske grupe za izvođenje predstava na Finskom jeziku, *Kom teatar* osnovan 1969. godine, *Ryhmäteatteri* (Grupni teatar) osnovan 1967. godine, *Ahaa teatar* (Aha teatar) osnovan 1970. godine, te *Penniteatre* (Peni teatar), koji je osnovan 1970. godine (Wilmer&Koski, 2006:17).

Škola teatra u Finskoj 1979. godine postaje Akademija teatra, koja je obuhvatala obuku na švedskom i finskom jeziku. Četverogodišnji program obuke obuhvata: glumu, režiju, dramaturgiju, ples, pedagogiju, svjetlo i zvuk.

Sve do 1990. godine pozorišta u Finskoj su osjetila izuzetan napredak na svim poljima. Broj zaposlenih je rastao brže nego što su teatarske škole bile u mogućnosti da im pruže profesionalno usavršavanje, tako da nije bilo nezaposlenosti.

Ali 1991. godine situacija se mijenja zbog ekonomске recesije. Pozorišta su počela da smanjuju broj aktivnosti i nezaposlenost je počela da raste. Helsinki, Tampere i Turku su ostali glavni pozorišni centri. Međutim, pozorišta u drugim gradovima kao što su opštinski/gradski teatri – Kajaani, Kuopio, Lappeenranta, Oulu, i Vaasa su tek postepeno postigli artistički nivo koji je privukao svjetsku pažnju.

Već 1993. godine postojala su 62 profesionalne kompanije, od čega je već 37 radilo u stalnim sposobljenim pozorištima kao što su Nacionalni operski i Nacionalni baletski teatar u Helsinkiju. Od preostalih 25, njih 17 je radilo sa besplatnim grupama sa 8 drugih plesnih kompanija. Od ukupnog broja pozorišnih grupa tri su ostale u okvirima nacionalnih kompanija, a to su: Finski nacionalni i Švedski nacionalni teatar, i jedan i drugi u okvirima Helsinskog djelovanja, te Tampere radnički teatar, jedini postojeći radnički teatar koji još uvijek funkcioniše. Ove nacionalne kompanije dobijaju pomoć od strane države kao i od strane lokalnih nadležnih vlasti (Rubin, 2000:256).

Tokom 1993. godine državna subvencija je iznosila 193,5 miliona finskih maraka. Jedan euro (EUR) je otprilike ekvivalentan sa šest finskih

maraka (FIM). Međunarodna opera je primala direktnu pomoć, koja nije uključena u gore navedeni iznos državne subvencije, a ta direktna pomoć Međunarodnoj operi je iznosila 122,5 miliona finskih maraka. Pozorište je nakon rata nastavilo da napreduje, sa oko 1,1 miliona posjetilaca u 1960. godini na 2,6 miliona posjetilaca u 1972. godini. Od tog perioda broj je varirao između 2,4 miliona i 2,6 miliona posjetilaca godišnje. Broj publike je impresivan s obzirom da predstavlja oko 50% od ukupne populacije cijele države. U najgušće naseljenim djelovima južne Finske kao i njenim pokrajinama, iznenađujuće je da broj prodatih ulaznica bio gotovo jednak ukupnom broju stanovnika.

Kao jedan od primarnih razloga za nastavak popularizacije pozorišta i tolikoj posjeti može biti izgradnja novih pozorišta u periodu između 1960. i 1970. godine. Navedeno razdoblje odgovara periodu urbanizacije društva u Finskoj. Većinu novih pozorišta u Finskoj je finansirala lokalna vlast sa ciljem poboljšanja gradskog i kulturnog ambijenta društva, u isto vrijeme pozitivno djelujući na lokalnu ekonomiju, kroz komercijalne aktivnosti i povećan turizam (Rubin, 2000:257).

Tabela 1. Osnovni pokazatelji

Država	Finska
Glavni grad	Helsinki
Politički system	Polupredsjednička republika
Površina	338 424 km ²
Stanovništvo	5 401 267
Naseljenost	17,6 stanovnika/km ²
Srednji životni vijek	80,54
Stopa pismenosti odraslih	99,7 %
Stopa penetracije interneta	91,1 %
Stopa nezaposlenosti	7,7 %
Omjer zaposlenih prema populaciji	57,6 %
HDI	0,879 (24. u svijetu)
Zvanični jezik	Finski i Švedski
Stanovništvo druge nacionalnosti	3,1 %
Zvanična valuta	Euro (EUR)
Primarni izvor energije	Fosilna goriva (43,04 %)

Nerijetko, Finska se zove i „zemlja hiljadu jezera“, gdje jezera i rijeke čine 10% teritorijalne unutrašnjosti zemlje. Velike šume pokrivaju gotovo dvije trećine kontinentalne mase, dok je samo 6% Finske obradivo. Finska ima populaciju od 5,5 miliona, oko milion od kojih živi na području u i oko glavnog grada, Helsinki. U Finskoj živi i značajna manjina koji govori švedski jezik, tako da su finski i švedski oba službeni jezici. Finska je republika. Predsjednika, koji je neposredno izabran od ljudi, ima realnu moć nad vanjskim poslovima, EU politikom i u velikim vojnim odlukama. U svim drugim pitanjima, parlament je najviši autoritet u zemlji. Finska je članica EU, i usvojila je euro kao svoju valutu. Ova država nije članica NATO save-

za. Šumarstvo, tehnologije i metalna industrija su najvažniji izvori prihoda Finske, a značajno je da je Finska najveći svjetski proizvođač mobilnih telefona. Bitni ekonomski faktori su prikazani u Tabeli 2. Iz sagledanja iste možemo uvidjeti značajan ekonomski pad od 2011. godine kada je proglašena ekonomska kriza na svjetskom tržištu. Finska je danas jedina skandinavska država koja posluje s blagim deficitom, sa otklonom koji varira od 1 do 3 procenata. Ukupni vladini rashodi su se povećali dok su se izdanja u investicije generalno smanjile. Možemo uvidjeti kako je svjetska ekonomska kriza i danas prisutna u Finskoj, koja ima najviše problema pri rješavanju svojih novonastalih ekonomskih problema.

Tabela 2. Prikaz značajnih ekonomskih faktora za Finsku

Opis predmeta	Jedinica mjere	Skala	2010	2011	2012	2013	2014
Bruto domaći proizvod	Nacionalna valuta	Milijarde	187,1	196,869	199,793	201,995	204,015
Bruto domaći proizvod	USD	Milijarde	248,26	273,92	256,84	268,28	271,16
Bruto domaći proizvod po stanovniku	USD	Jedinice	46185,88	50714,96	47330,75	49214,37	49496,71
Ukupne investicije	Procenat BDP-a	%	21,6	23,474	22,432	21,336	20,43
Bruto državna štednja	Procenat BDP-a	%	23,994	22,858	21,215	20,04	19,593
Generalni vladini ukupni prihodi	Nacionalna valuta	Milijarde	97,6	105,03	107,93	111,6	113,32
Generalni vladini ukupni prihodi	Procenat BDP-a	%	52,16	53,35	54,02	55,25	55,54
Generalni vladini ukupni rashodi	Nacionalna valuta	Milijarde	102,35	107,02	112,11	116,33	118,86
Generalni vladini ukupni rashodi	Procenat BDP-a	%	54,7	54,36	56,11	57,59	58,26

4.1 Sektor kulture

Radni uvjeti za reagionalno sveobuhvatnu pozorišnu mrežu su osigurani kroz vladinu pomoć. Akt o raspodjeli sredstava za kulturu, koji je stupio na snagu na početku 1993. godine, osigurao je osnovni udio putem državnih

subvencija. За већину pozorišta u zemlji, ipak treba istaći da opštinska podrška je i dalje veća od državnih doprinosa. U 2013. godini, državne subvencije čine 36%, podrška lokalnih vijeća 36%, a prihodi od samih pozorišta su iznosili 28% od ukupnog prihoda velikih i srednjih pozorišta. Što se tiče grupa i malih pozorišta, subvencije od lokalnih vijeća predstavljaju 16% od njihovog ukupnog prihoda, 31% od države i samoostvareni prihod je bio 53%. Troškovi osoblja predstavljaju najveći udio, 66% od ukupnih rashoda pozorišta. U posljednjih nekoliko godina, došlo je do povećanja broja nezavisnih pozorišnih grupa koje ostaju izvan zakona o pozorištima. Ove grupe su postale značajan dio pozorišnog života u Finskoj. U 2013. godini, 41 od ukupno 65 nezavisnih grupa, primile su sekundarne državne subvencije putem lutrijskog fonda.

OSNOVNI FINANSIJSKI POKAZATELJI SEKTORA KULTURE U FINSKOJ

Udio kulture u ukupnoj potrošnji vlade	0,99 %
Godišnja potrošnja vlade na kulturu	944 799 000 Euro
Godišnja potrošnja na kulturu po glavi stanovnika	176,60 Euro
Učešće države u sveukupnoj potrošnji za kulturu	51,20 %
Učešće zaposlenih radnika u kulturi u odnosu na ukupan broj zaposlenih	2,26 %
Učešće samozaposlenih u kulturnom sektoru	20,20 %
Učešće samozaposlenih od ukupnog broja zaposlenih	13,61 %

Velika većina pozorišta u Finskoj su repertoarska pozorišta sa stalnim ansamblom. Ukupna posjeta u pozorištima za 2013. godinu iznosila je preko 3 miliona gledalaca, dok je zbirno izvedeno preko 10,000 predstava, ne računajući operu i balet. Uprkos ekonomskoj krizi koja je i dalje prisutna u državi, pozorišna produkcija nije značajno patila. Sem lutkarskih predstava, broj ostalih izvedbi je ostao nepromjenjen u protekljoj dekadi, ili je čak i došlo do blagog porasta u pozorišnoj produkciji, kao što je primjer sa dramskim predstavama. Kao najveći centar pozorišnog života u Finskoj, Helsinki – glavni grad, godišnje ima preko milion pozorišnih posjetilaca.

Tabela 3: Brojčani prizak pozorišne produkcije u Finskoj

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Dramske predstave	5669	5351	5880	5718	5716	5640	5608	5474	5378	5926	5437	5814
Posjetioci (u hiljadama)	1068	1045	1048	1044	1115	1093	1099	997	1067	1156	1024	1062
Predstave za djecu i mlade	2463	2566	2482	2638	2494	2343	2113	1944	2130	2306	2316	2415

Posjetioci (u hiljadama)	400	377	341	360	323	326	285	246	337	339	354	352
Pozorište Lutaka	1319	991	897	810	815	728	772	867	914	777	743	752
Posjetioci (u hiljadama)	136	109	103	93	90	83	86	89	88	91	83	76
Druge predstave	946	1152	1034	1154	950	809	1057	911	1020	1019	1178	999
Posjetioci (u hiljadama)	140	168	140	230	161	128	166	147	139	139	141	122

Velika većina pozorišta u Finskoj su repertoarska pozorišta sa stalnim ansamblom. Ukupna posjeta u pozorištima za 2013. godinu iznosila je preko 3 miliona gledalaca, dok je zbirno izvedeno preko 10,000 predstava, ne računajući operu i balet. Uprkos ekonomskoj krizi koja je i dalje prisutna u državi, pozorišna produkcija nije značajno patila. Sem lutkarskih predstava, broj ostalih izvedbi je ostao nepromjenjen u protekloj dekadi, ili je čak i došlo do blagog porasta u pozorišnoj produkciji, kao što je primjer sa dramskim predstavama. Kao najveći centar pozorišnog života u Finskoj, Helsinki – glavni grad, godišnje ima preko milion pozorišnih posjetilaca.

5. Umjesto zaključka – primjer sukladnog razvoja scenskih umjetnosti

Model skandinavskog pozorišta posmatran kroz slučaj finskog teatra pokazuje stalnu brigu države za razvoj ove djelatnosti. Velika većina pozorišta u Finskoj su repertoarska pozorišta sa stalnim ansamblom. Ukupna posjeta u pozorištima za 2013. godinu iznosila je preko 3 miliona gledalaca, dok je zbirno izvedeno preko 10.000 predstava, ne računajući operu i balet. Cjelokupni razvoj svih scenskih umjetnosti koje su na repertoaru kazališta pokazuje jednu brigu države za ovu sferu angažmana, kao i sukladnost međudnosa.

Uprkos ekonomskim problemima koji nisu kroz vrijeme bili idealni, a koji su i dalje prisutni u državi, pozorišna produkcija nije značajnije trpjela. Sem lutkarskih predstava, broj ostalih izvedbi je ostao nepromjenjen iz dekade u dekadu. Ili je čak i došlo do blagog porasta u pozorišnoj produkciji, kao što je primjer sa dramskim predstavama.

Egzistirajući kazališni finski model kroz vrijeme pokazuje nastojanja jedne organizovane države kao sistema vlasti koji značajno podupire cjelokupnu kulturu međusobno poštovanje i uvažavanje između djelatnosti i institucije, između kreativaca i državnih činovnika.

Odgovornost pozorišta je da komuniciraju sa publikom, a nikako da se zatvaraju. Pomenuti model je primjer egzistiranja modernih strategijskih organizacionih, producijskih i repertoarskih struktura, koji svakako savremeno društvo treba da se trudi da ga primijeni u vlastitom kulturnom i kazališnom “dvorištu”.

Literatura i izvori

- Evans M. (2002) The Continuum Companion to Twentieth Century Theatre, London: Continuum
- Nordic Theatre Studies: Yearbook for Theatre Research in Scandinavia 2/3 (1989) Theatre Studies in Scandinavia: Traditions and Developments, Copenhagen: Munksgaard
- Rubin D. (2000) World Encyclopedia of Contemporary Theatre: Volume 1: Europe, London: Routledge.
- Wilmer S.E. i Koski P. (2006) The Dynamic World of Finnish Theatre: An Introduction to Its History, Structures and Aesthetics, Finnland: Like
- o Centralna baza podataka EU - <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- o Državni zavod za statistiku Finske - <http://www.stat.fi/>
- o Evropska mreža informativnih centara za izvedbene umjetnosti - <http://enicpa.info/>
- o Internacionlani monetarni fond - <http://www.imf.org/>
- o Internacionlani pozorišni institut - <http://www.iti-worldwide.org/>
- o Izvještaji ljudskog razvoja pri Ujedinjenim Nacijama - <http://hdr.undp.org/en>
- o Mreže za istraživanja i saradnju kulturnog razvoja - <http://www.culturelink.org>
- o Nordijska asocijacija - [http://www.norden.org/en/](http://www.norden.org/en)
- o Pregled kulturnih politika i trendova u Evropi - <http://www.culturalpolicies.net/>
- o Teatarski institut Finske - <http://www.tinfo.fi/>

LJUBISA VELJKOVICH

JAKOV AMIDZICH

SRDJAN VUKADINOVICH

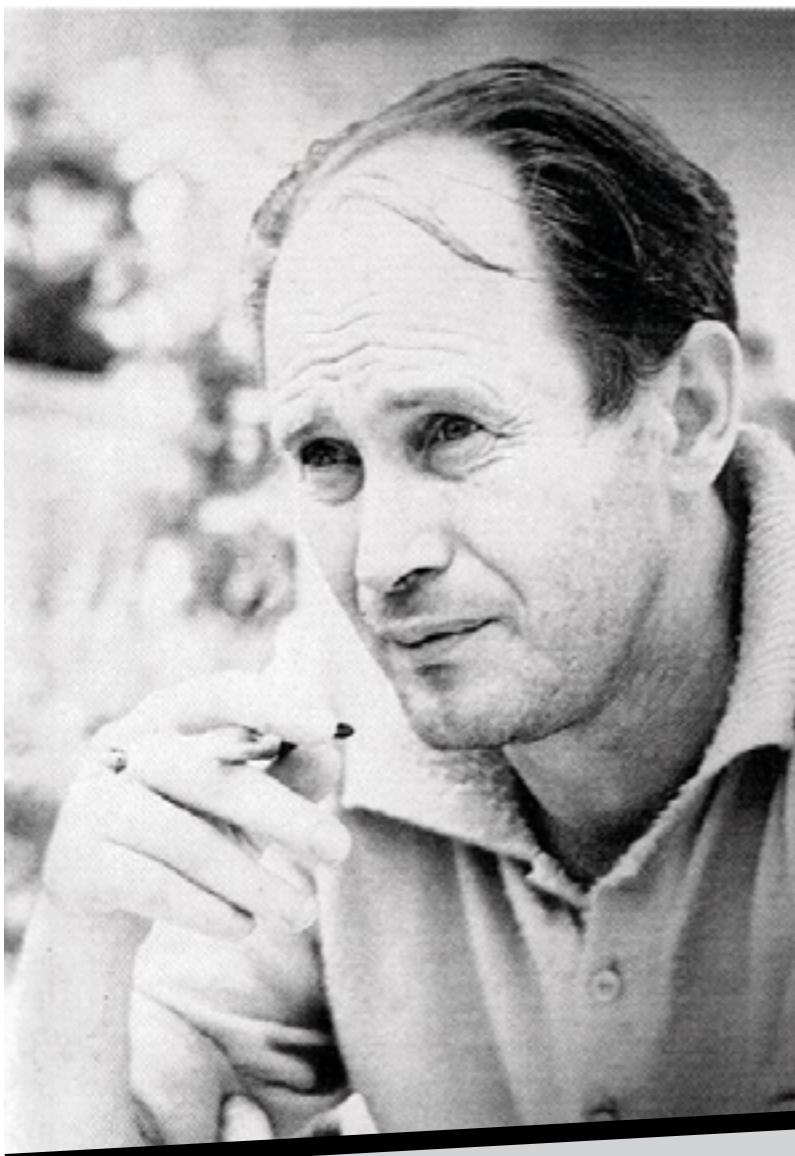
SPECIFIC OF THE SCANDINAVIAN THEATER PRODUCTION MODEL (Case study Finland)

- S u m m a r y -

Getting acquainted with different production and theater systems, outside the South Slavic one, enables the research of certain comparative similarities, ie shortcomings. In this sense, the Nordic system, which includes Norway, Sweden, Denmark and Finland, is a good example of research into the differences between organizational and production characteristics. The specificity of each specific system, and especially the one that is insufficiently known, is reflected and manifested not only through the basic elements of theater, and its organizational and production structures, but also through basic socio-economic circumstances, cultural heritage and sociological differences between ambiences. All these elements form one complex whole that is treated as a theatrical social being. In this paper, the dominant research attention is focused on the Finnish model of theater.

Key words: Specificum - Scandinavia - Theatrical Model - Production Structure – Theatrical Social Being - Cultural Heritage.

..0 ..

VLADO DIJAK
ВЛАДО ДИЈАК

Vlado DIJAK

HOTEL "MAJNA"

LICA:

ON

ONA

KELNERICA

Grmljavina nad ravnom Posavinom. Čuje se, potiho, pjesma Dragana Stojnića „To na licu vidim tvom, veruj mi, veruj mi“.

ON (Sjetcnim glasom): Dogovor je da se nađemo danas u hotelu „Majna“, baš danas na dvadesetpetogodišnjicu od poznanstva. A možda ona neće ni doći. Ovakvu kišu već dugo nisam vidoio. Sa prozora ovog hotela vidi se ravna Posavina. Nema mnogo gostiju, a i što ih ima to su kao kod Apdajka, „Parovi“. Šapuću, sjede uza zid. A kiša pada kosim mlazovima i u mračnom predvečerju sijevaju munje. (Pojačava glas.) Molim još jedan bokalić rakije sa kockicama leda.

KELNERICA: Odmah, molim.

ON (Sanjarećim glasom): Dvadeset godina! Jednog sličnog predvečerja došao sam kod nje u studentsku njenu sobicu, nije bilo njene „cimerke“ i molio je da mi malo svira na uho na gitari. Vjetar se igrao laganim zavjesama, pokretao ih tamo–amo, i napisao sam joj stihove:

*Sijevale su ljubičaste munje
grmljavina začula se groma
Puče žica na tvojoj gitari...*

Stvarno joj je tad pukla žica na gitari!

*Ljubav sa mnom dođe do tvog doma.
I tada si, u prozore dok je,
udarala ljetnja kiša plaha
potražila bi te ruke moje
i meni se primakla od straha.
Ne znam što se sada sjećam toga:
Groma, munje ljubičaste boje
i kako te u svanuće samo,
san uezeo u naručje svoje.*

KELNERICA: Evo rakije! To vam je treći bokalić. Po staklu se, pogledajte, uhvatila rosa.

(Jak tresak groma. Nestade pjesme sa džu–boksa) Sad ću vam donijeti sve–jeću. Nestalo struje.

(Čuju se glasovi gostiju.)

PRVI GLAS: Šta je sad ovo?

DRUGI GLAS: Nesta struja!

KELNERICA (Ulazi): Evo donijela sam vam svijeću. Kaže šef da je grom udario u transformator.

(*Grmljavina prestaje.*)

ON: Milice, možda će me tražiti jedna žena, ako je kiša ne spriječi.

KELNERICA: A kako izgleda?

ON: Pripe 20 godina izgledala je pristojno. Izgledala je kao divno čudo, sa plavim očima i zelenim suzama. (*Svjetlo.*)

KELNERICA: Evo struje. Tako je bilo i juče. Dođe pa nestane.

ON: Navijte mi ponovo Stojnića, ali tih.

KELNERICA: Kod nas nema glasne muzike, tuče, svađa. *Mi smo miran hotel.*

ON: (Uz pomenutu tihu pjesmu sanjari): Uvijek su mi žene mnogo značile. Uvijek sam volio male, nepoznate kafanice, kad uz bokalić hladne rakije sjedim sam u nekom čošku kraj prozora, i gledam kako pada snijeg, kako pada kiša, padaju zvijezde, kako vjetar povija četinare, kako se more talasa ili kako se pun mjesec koji, kažu, donosi nesreće, pomalja polako iznad duboke, tamnozelene šume.

(*Čuju se auta koja pristižu pred hotel, glasovi.*)

PRVI GLAS: Je li pristigla struja?

DBUGI GLAS: Izgleda je grom udario u trafo stanicu

DBAGICA: Evo dovodim vam ženu sa plavim očima i zelenim suzama.

ON: *Došla si ! Mislio sam da će te kiša spriječiti. (Gromovi.)*

ONA: Pa ti mene onda ni nakon toliko godina još nisi upoznao. Ja sam, vidiš bila sigurna da si ti tu, da ćeš me čekati. Sjećaš li se kako si jednog proljeća, na pravoslavni *Uskrs*, došao iznenada u Dobojski, i napisao mi na novinama stihove:

Prvim vozom stigoh u Dobojski

da tebe vidim. Samo zato.

Bio je Uskrs pravoslavni

a ostalo ti je sve poznato.

ON: Kako se ne bih sjećao! Zamolio sam Elu da ti kaže da sam u hotelu, kraj prozora, a ti si nakon sat, dva stigla kao Puškinovo „divno priviđenje”, u plavoj, nebeskoj haljinici boje uskršnjih jaja.

ONA: Za ovih dvadeset godina, napisao si mi samo *tri pisma preko Ele*. U prosjeku, svakih sedam godina po jedno. Nisi mogao češće.

ON: Nisam ti imao šta pisati. Ljubav sam stavio u zamrzivač. Ti si se udala. Ja oženio. Postao već i djed što baš nije neko veliko priznanje ni naročita čast.

ONA: Moj je sin vojsku odslužio.

ON: Milice, donesite jedan čaj sa limunom!... Onog dana kad *smo* se rastali sjedio sam dugo u onoj bašti pod kestenom. Uzbudjivala me misao da se udaješ. Kako li će, mislio sam, izgledati taj dan? Biće mnogo pozvanih. Svi *osim* mene. Zanimaju me njihova lica. Soba matičnog ureda. *Kumovi*. Kakvu ćeš haljinu imati? Kakvo cvijeće, držati u ruci? Onda će matičar pročitati dva, tri paragrafa. Ti ćeš reći: DA. On će reći: DA. Za društvenu zajednicu sve je gotovo. Veza je sklopljena, Trajna veza. Društveno priznata. (*Emotivno.*) Za razliku od naše koja je samo veza sna. Onda ćete vas dvoje, držeći se ispod ruke, jedno uz drugo, uz pratnju tvoje i njegove familije i rodbine. Uz gomilu dječurlije, proći ulicom. Da li ćeš se, mislio sam sjetiti

kafane kojoj smo dali ime „Kafana san”. Da li ćeš se sjetiti kamenčića koje si uzimala iz betonske kutije sa baštenškim cvijećem i za svaki naš susret stavljala u tašnu po jedan? Ili će ti i pomisao na mene biti neprijatna? Hoćeš li imati na sebi dugačku, bijelu vjenčanicu, neprikladnu haljinu naših baka? Hoće li, nakon svadbe, u vašoj sobi neki stari veseljak svirati gostima na violinu ili jeftinom, raštimanom harmonikom pomagati tebi da zaboraviš našu kafanu, „Kafanu San” i odagnaš svaku pomisao na me? Ili ćete naviti njegov gramofon i plesati pomamno? Hoćeš li okrenuti onu našu pjesmu o lastama i ciganskoj vatri koju smo tada voljeli, ili ćeš se uplašiti sličnog osjećanja i truditi se da zaboraviš zauvijek onu noć kad smo se prvi put sreli u anonimnoj kafanici kojoj smo još nepoznati i začuđeni sa onim što se sa nama zbiva, sa onim što nas je oboje iznenada zgrabilo, dali naše ime: „Kafana San”? Da li ćeš se sjetiti da sam ti u toj kafanici te noći, dok smo miješali čajeve sa rumom i snovima, napisao na novinama:

Nismo mi jedini koji znamo za tugu,

gubeći ljepo nade svaki dan.

Na svijetu ima mnogo sličnih nama

kojima je ljubav još jedini san.

Da li ćeš zaboraviti kad smo miješali čaj, rum i san i kad si zagrijana, blijavštih očiju u kojima se rađala ljubav igrajući se kašičicom za šećer i mažući ruke limunom rekao: „Obećaj mi, kad po završetku ove posljednje godine studija, a to nije daleko, kad se budem udala, jer sam vjerena, da ćeš i nekad doći u ovu kafanu i da ćeš me se sjetiti”, a ja ti odgovorio: „Ti si nezaboravna. Za mene ćeš zauvijek ostati divno čudo, ti, sa plavim očima i zelenim suzama.

ONA: Svašta si bulaznio!

ON: Ili, mislio sam kad si dala taj zadnji ispit, hoćeš li na gramofon staviti naše pjesme „Istorijska jedne ljubavi”, „Ciganska noć”, „U malom gradu Portofino”, i ovratnikom bijele vjenčanice krišom obrisati suzu koja i protiv tvoje volje izbjije iz tvoga oka kao onda na rastanku? Hoćeš li uopšte i pomisliti na mene dok ne zađe sunce? Ili ćeš onu lijepu, neodgonetnutu strast odbaciti kao nepostojanje ljudskih stvari. Nama se čini, mi vjerujemo, ili još bolje: mi želimo vjerovati da ćemo nekoga voljeti čitavog života, ali to su tlapnje. Mi dobijamo sve nove i nove udarce, sve nova i nova razočarenja, svakodnevno i neminovno i nakon desetak, dvadesetak godina ljubav je naša kao Pompeja ispod Vezuva pokrivena pepelom i stvrđnutom lavom koju je besmisleno potkopavati. Ti si morala ići. Ja te nisam mogao zadržati. Izgubila si se kao oblak, odlutala za brda u neki svoj svijet. (Pauza.) Takvu sam te i video i ostavio: imala si u ruci jednoj ljubičasti kišobran a u drugoj kofer s kojim si jednom mjesечно išla u Doboj da natrpas u njega ispeglane spavaćice veš i, dakako šunku od nedužnog malog gice. Koliko je samo gica platilo svojim životima održavanje tvoje ljepote!

ONA: Ne hudi takav!

ON: Otišla si tako u mojoj mašti oblakom sa ljubičastim kišobranom, bijelim štiklicama, koferom i crvenim mantilom. Sa koferom punim snova. Ja nisam kriv što nije ispalо onako kako si ti željela. Ti nisi kriva što nije ispalо

onako kako sam ja želio. Ovi ljudi nisu hemijski elementi koji se spajaju u epruvetama i retortama. Mi smo svi nespojivi. Sve nas razdvaja a samo ponекad, kao tebe i mene, sklonost ka snovima veže. To bi mogla biti ljubav. Mogla bi biti samoća. Mogla bi biti radoznačnost. Možda je to bila jesen? Možda kesten? Možda nas je vezala gusta magla Engleske? Znao sam da me nećeš zaboraviti, znao sam da i ja tebe neću zaboraviti. *Iz ljubavi smo izašli* poraženi. Rekla si da me voliš opasno, i ja sam znao šta me čeka.

ONA: Jesam li se mnogo promijenila? Sa 45 godina osjećam se starom. Proljetos sam jedva ostala živa. Imala sam tešku operaciju.

ON: Jesi, promijenila si se. Lijepa si ostala onima koji žele da te takvom vide. Ličiš mi na voćnjak krajem ljeta. Na voćnjak bogat raskošnim plodovima. Tačnije na stablo kruške čije su se grane poduprete pritkama pognule zemlji od lijepih teških plodova. Tolike grudi imale su samo Silvana Mangaño i Ričard Mensfield. Ostani da malo spavamo u ovom hotelu.

SELMA: Taman posla! Pa ti jedva hodaš! Morala bi te odnijeti na krevet. Ruke ti drhte. Ne ljuti se! Ne dam ti više piti!

ON: Ne daš mi više piti! A ni manje! A što mi ne daš više piti ako ja to želim? Malo je želja koje nam se ispunjavaju. Možda sam bio bolestan kad sam te zavolio. Kad sam te sačekao pred kapijom studentskog doma, kad si izašla s bijelim štiklicama, čista, lijepa, okupana, njegovana smiješeći se na mene onim samo tebi svojstvenim osmijehom, bezazlenim, dječijim, predivna ispod živinih sijalica kad sam te ispod onog kestena poljubio prvo u lijevo a zatim u desno oko, pa u nosić a ti mi rekla:

ONA: Ja volim što si došao.

ON: Iza zavjesa virile su tvoje kolegice i rekla si da će biti trača, ali si se sa tim pomirila. Napisao sam ti na novinama:

Zelenim smo tramvajem došli

do takozvane „Kafane San“

Imala si štiklice bijele

i ljubičasti kišobran.

(Razočarano.) Ili mi sad ne daš više piti! (Publici.) Eto šta bi bilo da sam se oženio tobom! (Glasnije.) Mico, Micika, još jedan bokalić, dupli! I čaj. (Maja ulazi.)

ONA: I meni čaj sa rumom. Da još jednom pomiješamo rum i san.

ON (Tihom): Osjećam se u ovakovom polumraku kao u Apdajkovom romanu „Parovi“. Ne mogu ti reći koliko sam puta dolazio sam u „Kafanu San“ sve dok je nisu porušili. Sjećaš se, to je bila starinska, ruševna kućica, unutra je bilo četiri astala a dolazili su uglavnom penzioneri i mi. Nije se uklapala u urbanistički plan. Jedna kafana. Je li tako, gradonačelnice! Sve što je lijepo u nešto se ne uklapa. Ti i ja se nismo uklopili u savremen život. Ali, u životu koji je čudan i lijep ja volim što sam te sreo. Svaki je čovjek opterećen svojim posebnostima kao jelke snijegom. Samo tvoje prisustvo uljepšavalo mi je stvarnost.

ONA: Da je to bilo tako ti bi me oženio.

ON: Pa bio sam, znala si, oženjen. (Ustaje.) Nisam savremen: jedan život, jedna žena, jedan brak.

ONA: Tako si uvijek govorio.

ON: „Tako je govorio Zaratustra”.

ONA: Nisam ga čitala.

ON: Nisam ni ja. Ima knjiga sa takvim naslovom.

ONA: Možda ti nisi baš MENE volio? JESI LI SIGURAN da si ti volio baš mene?

ON: Baš i nisam siguran. Možda mi čitavog života volimo neko svoje snove koji liče sad na ovo sad na ono. Ja volim sve što je lijepo, sve što na nešto liči. U ono vrijeme bila si mi lijepa kao šansona, kao religiozna muzika srednjeg vijeka, kao lišće sa divlje kruške u jesen, kad je prepuno boja, kao jezero. Pa zar bih da te nisam volio, mogao napisati pjesmu „Kafana San”? (Recitujte tih.)

*Prođe ljeto. Opet je Novembar
 Kiša pada, pada noć i dan,
 Sve je sivo, samo u daljini
 Gore svjetla u „Kafani San”.
 Njena bašta sad je pusta, prazna
 klupe njene usamljene sve
 samo vjetar hladan preko krova
 priča vjetru ljubičaste sne.
 Sjećaš li se kad smo onda došli
 i kafani dali ime „San”?
 Imala si, koliko se sjećam,
 Ljubičasti mali kišobran.
 Prođe ljeto. Opet je novembar
 Kiša pada. Pada noć i dan
 Od ljubavi ostala je samo
 mjesecina nad „Kafanom San”.*

ONA: Lijepo je, ali da si ti mene toliko volio želio bi me zadržati.

ON: Nisam te želio zadržati. Nisam te MOGAO zadržati. Meni se dopadaju i oblaci, pa ih ne zadržavam. Želio *sam* da čitavog života zadržim lijepo mišljenje o tebi i sjećanja na jednu jesen, jednu zimu, jedno proljeće. A kad su došle proljetne kiše imala si crveni šuškavac, a ja sam gledao bijele cvjetove kestenova, zelene kestenove ukrašene bijelim grozdovima i napisao ti na novinama:

*Bijele se cvjetovi kestenova.
 Sve je zeleno, ali meni
 nameće se tvoje lice
 i mantil onaj tvoj crveni.
 Znaš li da si mnogo lijepa:
 kao muzika srednjeg vijeka.
 Tvoje se plave oči smiješe
 al' ja znam dobro šta me čeka.
 Bijele se cvjetovi kestenova.*

*Sve je zeleno, ali meni
nameće se tvoje lice
i mantil onaj tvoj crveni.*

Spremala si se za posljednji ispit i udaju.

ONA: Ne čini li se tebi da ljubav više nije moderna, da postaje smiješna?

ON: Ne. Nen

ONA: Jesam li ja bila tvoja prva ljubav?

ON: Ama kakvi! Ni prva ni zadnja. Prva se ljubav zvala Šaza. Bio sam tad gimnazijalac. Sad mi je sve to komično. Ja gimnazijalac!

*Jer i mi smo bili đaci,
al smo rano s kapom đačkom
našli se u ratnom stanju
s Italijom i Njemačkom.*

(Đaci su tada nosili obavezno kape sa rimskim brojevima.)

*Znali smo da će Njemačka pasti,
Znali smo sloboda doći mora.
na strijeljanje drugove vode
Mada u zoru, iz „Crne kuće”
znali smo da će Njemačka pasti
Znali smo: doći će dan Slobode.”*

Čitavi dani bili su mi ispunjeni nekakvim tričarijama koje su bile vezane za Šazu: video sam je u apoteci, nisam je video, Šaza je bila na pijaci, eno Šaze, Suljo reče da je video Šazu, i slično. Stanovala je u aleji, na prvom spratu. Mati, rundavi psić što maše repićem sa balkona zvao se Garo. Ima jedan kesten... sad ćeš ti reći: opet kesten!

ONA: Upravo sam to htjela reći! Sve se kod tebe dešava ispod nekog kestenja.

ON: Ama nisam ih ja sadio! Šta si navalio sa tim kestenovima . I tako ja sam se naslonio na taj kesten kada sam se pred veče vraćao kući, iz škole. Slušao sam kako zveče kašike i tanjuri, kako Šazina sestra pjeva brišući krpom prozor, te kako Šazina mama nešto naređuje, gunđa. Svaki čas neko bi se pojavio, a ja sam se okretao kao da tobože očekujem nekog druga. Ponekad bi izašla i Šaza. Moje bi srce zakucalo ispod kestena, a ona bi me primjetila, ali bi se pravila da me ne primjećuje. Poznala bi me po đačkoj kapi koja mi je padala preko ušiju. Tako ti je to kad ti otac kupuje kapu, a da ti prethodno glavu ne izmjeri konopcem. Trgovac, naravno, neda kapu da vrati, a trgovacki šegrti se smiju tome cirkusu i kažu: „Ta zašto hoćeš da mijenjaš kapu! Kapa ti odlično stoji” pruže i ogledalo, a onda se sagnu ispod tezge i cerekaju se. Takvi su bili trgovci u nenarodnoj Jugoslaviji. A bogami nisu ni sad bolji. Očigledno da me je Šaza prepoznavala po kapi, po čemu bi inače? Sigurno ne po ljestvici. Znala je da da mi se dopada. Ja to nisam krio. Rekao sam njenoj kolegici: „Ružo kaži Šazi, da mi se sviđa.” Iste večeri nađem Ružu na korzou. Veli mi: „Rekla je da te uopšte ne poznaje”, a onda sam te ja pokazala. Rekla sam: „Pogledaj onog što ima veliku kapu i žutu

kosu!” „I?” – zapitah. Nsmijala se,. „Zar samo to?” Rekla je: „On! Zaboga, šta će mi on? Imam ja bolju priliku.”

ONA: Pa dobro je rekla.

ON: Ta njena bolja „prilika” bio je neki Đoko koji se godinama naporno penjaо padinama srednje tehničke škole. Pokušao sam i sa pjesmama.

*Draga Šazo, jagnje moje
oko kuće hodam tvoje.
Na stanici stoji voz,
ja te, Šazo, volim skroz.
Željezničko usko grlo
da znaš da te volim vrlo.
Nemoj, Šazo, reći nikom:
Čekaću te pred trafikom.
Na drvetu čavka gače,
Vodiću te na kolače.
Čitam Vuka, Stanka Vraza
a sve mislim: gdje je Šaza!
Be na kvadrat, minus A,
samo tebe volim ja.*

ONA: Išta si postigao sa pjesmama?

ON: Ništa. Dobio sam preko Ruže odgovor:

*Cvjeta ruža i različak
dosadan si kao čičak.
Na livadi skaču djeca,
imaš čujem četri keca,
Tangensova teorema,
od ljubavi ništa nema.
Alžir, Tunis i Maroko
moj se momak zove Đoko.*

Eto moje prve ljubavi! Stojim pod kestenom i zurim u balkon. Zveče kašike, Garo viri iza saksije, Šazina sestra pjeva, Šazina mama naređuje i gunda. Dođe i Šaza, pogleda tobiože slučajno na svoju „slabiju partiju”, i govori dosta naglašeno a da bi to bilo bez ikakve druge namjere: „Mama, ovaj naš Garo opet dira saksije. Baš je FAMOZAN! Zatim baci još jedan brzi pogled u pravcu svoje „slabije partie”, ali opet se vrati na psića: „Garo, nek znaš da ču te reći mami. Šta ti, ne znam, smetaju ove AGAVE? Postao si FAMOZAN!” Onda dođe i Šazina mama gundajući: „Šazo, ohladiće ti se večera. Koji je onaj klinac što je blenuo ovamo? Da nije onaj tvoj Đoka?” Šaza se naginje preko balkona i čujem kako govori: „Mama, baš si smiješna! Đoko nema toliku kapu. Ono je, čini mi se, neki Švabo iz nižih razreda gimnazije.” Onda one odlaze odvodeći sa sobom i „famoznog” Garu. Zatvaraju se vrata balkona na kome ostaju moji pogledi i agave. U međuvremenu se zaratilo, Pala je Francuska. Došli su Nijemci. Evropa se izmjenila, ali Šaza nije. Kad sam odlazio u partizane, bio sam u velikom iskušenju da je vidim, da joj priđem, da joj nešto kažem. Gledao sam dugo na balkon, bilo je veće uoči

mog odlaska u RAT. Dovođe sam dvojicu kolega da Šazi sviramo serenadu. Bila je lijepa ta majska noć.

*I dok smo tiho pjevali mi,
u sumrak topli, ljetnji,
doktor Filipović (Šazin tata)
hrkao je iza roletni!*

Bilo mi je potrebno da mi neko, u stvari BAŠ ona, kaže da me voli. Možda mi nikad više u životu neće toliko mnogo značiti jedan osmijeh i nekoliko tričavih riječi. Ali nje nije bilo. Kad su se u jednom času otvorila balkonska vrata pojavio se čupavi Garo, i po običaju proturio njušku između agava i zalajao u pravcu „slabije partije“ kao da je želio reći: „Baš si dosadan i nepristojan. Vidiš da moji spavaju“. Ne znam zašto sam se nadao da će Šaza izaći na balkon i nije mi se išlo kući ni kad su moji prijatelji otišli. Ostao sam i pisao.

ONA: Kome ?

ON: Psiću Gari, a kome ču?

ON:

*Garo, kad Šaza dođe s korzoa
i skine šeširić violetplav
reci joj da sam bio tužan
a Garo zalaje: „Av, av, av!“
Ona se tebi povjerava.
Molim te moj joj objasni stav
Reci: o'šo je u partizane
A Garo zalaje:
(publici) „Av, av, av!“*

Kako je vrijeme više odmicalo to se u moju dušu sve više uvlačila nekakva gorčina. Tada je postojao i nekakav „policijski čas“, i morao sam kući. Na gimnaziji se vjorila njemačka zastava. Po gradu su tuđinski vojnici marširali pjevajući. Nisam imao ni domovine, ni ljubavi kao ni sad. Jedino što je preda mnom bilo lijepo bila je Kozara u koju sjutra krećem, Imao sam Kozaru. Moja prva ljubav zove se Kozara. Prošao je i rat. Mi smo se sretali, ali se nikada nismo upoznali. Ona nekada, iz radoznalosti, zapita za mene. Ja, iz učitivosti, za nju, ali se nikada ne upoznadosmo. Nikada joj ne bih mogao zaboraviti da mi je, u jednom trenutku bar, kad mi je to bilo mnogo potrebno, rekla nekoliko tričavih riječi.

ONA (Smijeh): A sjećaš li se jezera?

ON: Kako ne!

ONA: Kako je samo nebo toga dana bilo plavo!

ON: Bio je 22. juli.

ONA: Pamtiš, znači, još taj datum?

ON: Bila si u ljetnjoj haljinji, kratkih rukava, ukrašenom modernističkim krugovima i spiralama. Lijepo ti je stajala. (Ustaje.) Sjedili smo na obali.

ONA: Kupio si „Oslobođenje“ i držao ga na krilu.

ON: Na krilu se lijepo drže žene i novine.

ONA: Ne budi prost. Ono je bio zaista lijep dan.

ON: Da, nama. Ali Francuzi su po ulicama Bizerte *ubijali* bosonoge Arape žene i djecu. Omladinci Tunisa išli su goloruki na barikade da dočekuju tenkove. Bila je velika vrućina. Bila je na prvom stranici slika Habibe Burgibe, predsjednika Tunisa. Volio sam tebe i Tunis.

ONA: Je li to bio baš 22. juli?

ON: Dvadeset drugi, Tačno: dvadeset drugi. Napisao sam ti na novinama stihove, zapravo jednu strofu.

ONA: Ti uvijek pišeš samo jednu, najviše dvije strofe? Što mi nekad ne napišeš tri strofe?

ON: Ama šta će ti toliko strofa! Napisao sam ti:

Mi smo sjedili na obali.

Gledali Jezera površinu

i mislio sam: nama je lijepo

a u Bizartu ljudi ginu.

ONA: Sačuvala sam te novine. Izgleda da si me 22. jula zaista volio. A dvadeset i trećeg jula?

ON: Dvadeset i trećeg jula? Čekaj da se sjetim... ne. Nisam te volio dvadeset i trećeg jula.

ONA: Kako to da si me volio dvadeset drugog jula a da dvadeset i trećeg nisi?

ON: Znam po tome što se 22. jula sjećam, a 23. ne. Vjerovatno si bila mrzovljna. Vjerovatno je bilo vrijeme pune mjesecine koja ljudi čini nervoznim, povećava broj samoubica, izaziva depresije i psihoze. Ti nikada nisi znala šta stvarno želiš. Ti si htjela da ja tebe volim, da se zaljubim u tebe, a da ti zadržiš za sebe svoju ličnu slobodu. Koliko sam te puta uzalud čekao pred „Kafanon San”, kod tramvajske stanice i napisao ti jednom:

Mokra noć jeseni kasne

u turobnim, mokrim, sivim danima

mokar je grad i ljudi žure

sa svojim crnim kišobranima.

Čekam naslonjen na mokro drvo

tramvaj u kojem ti si.

Nema te, a tramvaji prodoše mnogi

zvoneći kao na misi.

ONA: Došao mi je bio vjerenik u posjetu. Misliš li da bi bilo uputno da sam ga povela sa sobom da nama pravi društvo?

ON (Zajedljivo): Ne, ne bi bilo UPUTNO.

ONA: Zamisli da je već deset sati. Moram ići.

ON: U Doboj?

ONA: Ne u Doboj. Rekla sam ti da sam kod rodice tu u jednom selu. Hoćeš li da nađem nešto na džuboksu? Naših pjesama sigurno nema. Ko ih se više i sjeća? Osim nas dvoje.

ON: Nađi Stojnića. Pjesma ide nekako kao: „Suze na licu vidim tvom, vjeruj mi, vjeruj mi“. Mislim da je ta šansona UPUTNA.

ONA: Postaješ i ciničan. Dolazi to sa godinama. (*Koraci.*)

ON (Tih, za sebe): Koraci joj nisu više onako elegantni i graciozni. U kosiima mnogo sijedih vlasti. U zubima možda protezu, pa joj osmijeh nije više onako djetinjast. Smiješi se pomalo usiljeno i oprezno. Možda je operisala neki tumor? Možda i rak na debelom crijevu?

(Čuje se Stojnićeva šansona)

ONA: To si želio?

ON: Da, to.

(Šansona ide čitava.)

ONA: Ponijeću ovu svijeću.

ON: Šta će ti svijeća? Nije valjda zbog redukcije struje?

ONA: Imamo mi u Doboju struje. Ponijeću je za uspomenu. Sinoć sam slabo spavala. Jesi li ikada bio u Stocu?

ON: Što u Stocu?

ONA: Tamo sam se rodila. Sjećam se kad sam bila mala zadignem suknjicu pa šetam po bari u kojoj je bilo puno žaba.

ON: Jesi li je često zadizala?

ONA: Šta?

ON: Pa suknjicu!

ONA: Opet ti.

ON: Kaži mi čitavu istinu!

ONA: Čitava istina se nikad ne govori. Ni avo što smo večeras govorili nije čitava istina.

ON: Istina je da sam te volio. A sjećaš li se studentske zabave u hotelu kraj Jezera. Vjetar se ljutio što Jezero ne spava, i stravično hučeći izazvao kratki spoj, pokidao električne žice, ugasio ulična osvjetljenja. Nebo je bilo crnomodro, a kad je vjetar stao uz lagani ritam tanga padale su u Jezero prve, rane pahuljice. Tvoja je svilena marama oko vrata bila poprskana kolonjskom vodom iz Pariza.

ONA: Da budem iskrena nisi mi se odmah dopao. Nije mi se svidjelo to što si mi već prve noći rekao da me voliš. Pitala sam te čudeći se: „Pa dobro, objasnite mi kako vi to mene volite?” A ti si se zbumio i rekao:

ON: „Ja tebe JEDNOSTAVNO volim.”

ONA: Upravo ta riječ: JEDNOSTAVNO, izazvala je moje povjerenje. To mi nikad niko nije rekao. Uostalom, za sve ove godine nisam primila toliko komplimenata koliko sam od tebe čula samo te noći.

ON (Publici): Neke su žene spremne da nas vole, ali ta njihova ljubav liči na pomoć Međunarodnog monetarnog fonda. Možda sam zbog toga i zadržao sjećanje na tebe. Samo si mi ti rekla:

ONA: Ne tražim od tebe ništa. Ne mogu da budem sama. Moram izaći sa nekim. Ne činim time ništa loše. Ne preduzimam ništa da se možda i u tebe ne zaljubim. Ne branim se od ljubavi. Uostalom, zar ima žene koja bježi od ljubavi? Ne tražim da se oženiš sa mnom. Volim kad mi kažeš da sam lijepa. Ti to znaš reći.”

ON: Učinila si me sretnim. Ne znam ti reći koliko si me obogatila nečim, i kakvim je sve čarolijama taj mali ljubičasti kišobran obojio predmete i dane. Istina, nije dugo trajalo. Vrijeme ipak ne tveba, poput krompira, mjeriti na kilograme. Ponekad se u životu više sjećamo jedne noći nego čitave godine. Recimo: one noći kad je padao snijeg. Dok smo šetali odjednom je počeo, naglo, padati snijeg sa najkrupnijim pahuljicama koje sam u životu vido. Bile su velike ko dječje pelene, i čini mi se da je svaka imala najmanje po 25 kilograma, ovaj dekagrama.

ONA: Ne pretjeruj! Pa to je po četvrt kilograma.

ON: Dobro, nek ti bude, ali ta noć bila je divna. Ti si poželjela da dugo šetamo, po parku, u kome, prirodno, nije bilo nikoga osim nas i jednog čuke koji je protrčao podvijenog repa u maglu, pa smo sjeli na jednu diskretnu klupu...

ONA: ...pa sam uvukla glavu pod tvoj zimski kaput!

ON: ...pa si skinula jednu rukavicu a ja ti ustima grizao prstiće, a snijeg je padao, i padao, i padao, ČIST, bijel, stelaran, astralan, nestašan.

ONA: Sve je to lijepo, ali sad već moram ići. Piši! Piši mi nekad preko Ele.

ON: Ne vrijedi pisati.

ONA: Doduše, ni ja nikome ne pišem rado.

ON: Hoćeš li da te ispratim?

ONA: Ti da me ispratiš! Pa ti jedva stojiš na nogama.

ON: I tebe je malo čaj uhvatio.

ONA: Jesi li zapamtio broj svoje sobe?

ON: 42, ili 24, ili 16, tako nekako. Snaći će se. Misliš li mi možda doći noćas u posjetu?

ONA: Ne. Mislim kako ćeš tako pijan naći sobu?

ON: Ostani još samo dva, tri, pet minuta.

ONA: Zašto?

ON: Da ti pročitam jednu pjesmu koju sam napisao sjećajući se baš one noći.

ONA: Ima li više od dvije strofe?

ON: Ima. Tri.

ONA: Čak tri! Onda će sjesti, da čujem?

ON (Čita lagano):

*Ali kasnije, kad je sve to prošlo,
Mislio sam često, nakon onog svega:
– Zašto nas nije, na klupi, u parku
One noći ČISTI zatrpano snijeg?*

*Na klupi, u parku, sjedili smo sami.
Snježno zimsko veče, opustjeli grad.*

(*Pada na pod.*)

*Samom sebi priznat nisam smio
Da sam te toliko zavolio tad.*

(*Grmljavina.*)

ON: Gdje mi je treća strofa!

Ali kasnije, kad je sve to prošlo,

Mislio sam često, nakon onog svega:

– Zašto nas nije, na klupi, u parku

One noći ČISTI zatrpano snijeg?

– K R A J –

VLADO DIJAK**LJUBIČASTI KIŠOBRAN**

Zelenim smo tramvajem došli
do takozvane Kafane San.
Imala si štiklice bijele
i ljubičasti kišobran.

JA I NINA

U jesen ja i Nina šetamo,
biramo najljepša mjesta.
S brda se vidi Banja Luka,
kuće, Gimnazija, cesta.

Ja pušim. To Nini smeta.
Ne voli ona dim cigarete.
Nina ima crvenu vestu
i smije se ko dijete.

MAKOVSKA SEDMICA

Vatra bukti u peći. Snijeg pada u vidu herca i pika, a u kuhinji kod Nine je toplo. Grijе me peć, grijе me Nina i njezin smijeh. Baka navukla debele vunene čarape, ogrnula se zelenim čebetom, okrenula leđa peći, stavila naočale, i mi igramo žandara. Ja i baka. Nina i njezina mama.

Baka kašlje astmatično,
vidim baca karo sedam.
Jednim okom gledam karte,
drugim okom Ninu gledam.

Mahinalno bacam »malu«.
Tuga, haos, lom u duši,
a baka se na me ljuti:
»Opet vam se žandar suši!«

Pusti, bako, nek se suši!
Zar je meni do žandara?
Da l me pogled Ninin hrabri
il me osmijeh njezin vara?

I dok tražim odgovore
u pogledu topлом njenom,
po glavi me, gundajući,
lupnu baka sa vretenom.

»Ta pazite šta bacate!
Dva i pet su valjda sedam?«
Od vretena glava zuji
dok smješeć se Ninu gledam.

Ah, Ninina slika stalno
pred očima lebdi mojim.
Gundja baka, vrag je odn'o,
vretena se njenog bojim.

Baka kašlje astmatično
i makovsku baca tricu.
Jednim okom karte gledam,
drugim okom u Ninicu.

Da I me voli makar malo?
I sada me gleda, eno!
Opet griješim, pa je baka
prihvatala za vreteno.

Zaboravih da žandaram.
Osuši se žandar drugi.
Uostalom, to se jasno
može vidjet po čvorugi.

Izgubismo ja i baka.
Ljutito mi viče: »dostal«.
A ja sretan, jer uglavnom
– čitava mi glava osta.

Jer za baku pobijediti
pitanje je časti, slave,
više drži do tri keca
nego do tri ljudske glave.

A ja kroz noć idem sretan
i ništa me baš ne boli.
Nek išijas nosi baku,
glavno da me Nina voli.
· · · · ·
O, sve je to davno bilo.
Umrla je baka stara.
Ne znam više gdje je Nina
i s kim igra sad žandara.

BANJA LUKA

U pravoj liniji usječena
stoji aleja Bojićahanska.
Svuda parkovi,drvoredi
i varoš zelena kao Danska.

Široke ulice lijevo i desno,
šetališta i trotoari
Oblak naboden ko na koplje
na Ferhatpašinoj munari.

Petsto godina s one munare
čita se molitva muslimanska.
Pogledaj s džamije na Banju Luku
– sva se zeleni kao Danska.

Kad ranom zorom sine sunce
i park otvori željezne dveri,
kao što hadžije idu u Meku,
u park dolaze penzioneri.

I slobodarski smo grad oduvijek.
Varoš je ovo partizanska.
Lijepa je, sva je od hlorofila
i zeleni se kao Danska.

Mi smo i prilično kulturna varoš
i svaki brico dok te brije,
oštreci britvu, od Jesenjina
odrecitovaće ti strofe dvije.

Međutim, za neke učene ljude
(valjda što pišu pjesme, skaske!)
u čaršiji prezriivo kažu:
»Fale im makar dvije daske!«

Djevojke su doista lijepе.
Muzagete o njima pišu.
Iako meni, ne znam zašto,
pomalo na trapiski sir mirišu.

Pjesnici prolaze kod nas loše.
Svaki magarac stojeći na uglu
viče im: »Ual!«, smije im se,
i izvrgava ih, što kažu, ruglu.

Zubari žive daleko bolje.
I agronomi, dakako, cijene.
Najgore, brate, prođe onaj
ko u pjesničke vode skrene.
Od njega bježe prijatelji
ko od saborne crkve đavo.
A pred zubarom svak skine kapu
i sa ljubavlju usklikne: »Zdravo!«

Jer od baksuza što piskara
unaprijed zna se — nema ništa!
Jedino, eto, što može vremenom
postati upravnik pozorišta.

Takozvani pametni ljudi
zbijaju se u srednje škole.
Ta nisu ludi da pišuć pjesme
još socijalnu pomoć mole.

Zato mladići i djevojke
nose blokove i šestare.
Za deset godina, a i prije,
svi će nam pjesnici u – zubare!

Za mene, priznajem, što da krijem,
sumorno će tad da bude.
Pa ja sam uвijek na strani onih
koje nazivaju – gradske lude!

AMBASADOR BOEMA

Ja mogu da kažem da nisam snob
niti sam to ikada bio,
ali sam s Predsjednikom jedne republike
sjedio i kafu pio.

i to sjedio dva puna sata,
dok kod njega tolika puta
visokodostojanstveni ambasadori strani
sjede po deset minuta.

Izvinite, o ambasadori,
Predsjednik vremena nema,
jedino sa mnom toliko sjedi
jer ja sam – ambasador boema.

Ja nisam bio u crnom fraku,
odijelju visokog svijeta,
čak sa sigurnošću ne mogu reći
da imao sam i sva dugmeta.

Predsjednik me je ipak primio
sa stiskom ruke žive
ko da iz Moskve, il Vašngtona
donosim akreditive.

Sa mnom je pričo kao sa drugom
o Kozari, Grmeču i ratu.
Prvi put u svom životu
pod kaputom sam imao kravatu.

Tako mi rekoše još u Srežu:
»Na to se pazi, vrlo.
Pozajmi kravatu, kad več je nemaš,
i sveži je sebi pod grlo.«

Podšišao sam se i prvi puta
kravatu svefiano metno.
Predsjednik sreza mi stisnu ruku,
potpredsjedniški isprati sa »Sretno!«

A na iziasku iz Centralnoga
portir me posmafra, mjerka,
kao da veli: »Pazi, molim te,
kakva je ovo zvjerka!

Dugo je sjedio kod Predsjednika,
dosadan biti mora.
Đavo bi znao otkud je došo
i iz kog je diplomatskog kora!

Doduše, izgleda ko neki seljak
koga je pritiso namet...«
I portir zatvara prozorče svoje
i veli: »Alahselamet!«

VEHID GUNIĆ

SELMA (PUTUJE NA FAKULTET)

Bila je 1961. godina kada je u Sarajevu objavljena Panorama savremene bosanskohercegovačke poezije. Antologiju je priredio Risto Trifković. Pomalo iz književnoestetskih, a naročito iz prijateljsko–sapatničkih razloga (obojica su bili na Golom otoku), Trifković je u antologiju uvrstio i pet–šest pjesama Vlade Dijaka. Nije ni prepostavljao kakvim će sve neugodnostima izložiti i sebe i Dijaka. U to vrijeme sarajevski sedmičnik Svet otvorio je čak polemički poligon o Trifkovićevoj Panorami. Kritičarima i polemičarima posebno je smetala Dijakova pjesma "Selma". To je, tvrdili su, najveća mana prve poslijeratne bosanskohercegovačke antologije poezije. Kolovože tih napada na Trifkovića i nedužnoga Dijaka bila su trojica ondašnjih mladih pisaca, koji, doduše, nisu bili bez dara, ali su, barem u ovom slučaju, bili bez mjere. Polemički poligon za obračun sa antologičarem Trifkovićem i pjesnikom Dijakom, na stranicama Sveteta bio je otvoren nekoliko mjeseci. Jedan mladi kritičar, koji se već bio okitio važnom saveznom nagradom za knjigu pripovijedaka, kao metlom pomeo je i priređivača i većinu pjesnika. Taj se pisac posebno okomio na pjesnike Hamida Dizdara, Saita Orahovca, Safeta Burinu, Vladimira Čerkeza, Šukriju Pandžu i, pogađate, na ni krivog ni dužnog Vladu Dijaka. Naročito na njegovu pjesmu Selma odričući joj bilo kakvu književnu vrijednost. Ne znam da li su taj kritičar i njegova dvojica istomišljenika bili u pravu, ali znam da se danas o njima malo zna kao, uostalom, i o nekim pjesmama i pjesnicima koje su osporavali, ali znam da su i pjesma Selma i stvarna Selma živi sve do ovih dana (kraj aprila 2004. godine).

Bio je maj 1974. godine. S grupom radio reportera iz cijele bivše domovine izvještavao sam iz Drvara s proslave tridesetogodišnjice desanta na taj grad. Na proslavu je došao i drug Tito radi kojeg su Nijemci 25. maja 1944. godine i izveli taj desant. Centralnu proslavu u Drvaru na kojoj je govorio Tito pratili su i neke druge, prije svega muzičke manifestacije na kojima su nastupili mladi iz cijele zemlje. Među njima je bila i sarajevska grupa koju je vodio mladi, ali, bilo je po svemu očigledno, daroviti Goran Bregović. Grupa se, čini mi se, zvala Jutro i već je imala i hit pjesmu Kad bih bio bijelo dugme iz koje će se uskoro roditi i novi naziv grupe – *Bijelo dugme*. Tada, u Drvaru, zamolio sam mladog Bregovića, da uglazbi i pjesmu moga prijatelja Vlade Dijaka. Do tada, a naročito od tada, on je za svoje kompozicije uglavnom sam pisao tekstove. Međutim, *Selma*, koju sam mu izdeklamovao ispred jednog šatora u privremenom novinarskom naselju, odmah mu se dopala.

– Zapiši mi na nečemu pjesmu – rekao mi je.

I, ako je za povijest važan i taj detalj, pjesmu sam zapisao na fišeku u kojem su se do maloprije nalazile mlječne karamele koje sam kupio „na vagu“, iz one kose staklenke u nekom drvarsckom dućanu. Uskoro potom na tržištu one domovine, na jednom od nosača zvuka Bijelog dugmeta,

pojavit će se i Selma koju će mnogi smatrati najboljom baladom koju je svojim poštovaocima i sljedbenicima ponudio Goran Bregović, a koja, istovremeno, ide u red najboljih interpretacija Željka Bebeša. Nekom prilikom Vlado je svome prijatelju, poznatom travničkom novinaru Mustafi Gafiću, priznao kako mu je ta pjesma, od prodaje ploča i javnog izvođenja, donijela više novca nego sve što je do tada napisao uključujući i šest ili sedam knjiga koje je do tada objavio.

To je bio novi život Dijakove pjesme. Vlado je bio iznenađen zbog neочекivane vlastite popularnosti, ali i zbog popularnosti njegove nekada i napadane i osporavane pjesme. Mene je, pak, zanimalo ko je bila Selma. Vlado mi je rekao da je Selma stvarna osoba, da se djevojački prezivala Borić. Znao je da je udata. Čuo je, također, da radi kao inženjer–hidrolog u Hidrometeorološkom zavodu Hrvatske u Zagrebu. Više nisam siguran da li je tu činjenicu Goranu Bregoviću rekao Vlado ili sam to ja rekao, ali znam da se na velikom koncertu Bijelog dugmeta na Šalati u Zagrebu pojavila i Selma Borić. Njeno pojavljivanje predstavljalo je pravu senzaciju. Od tada, međutim, za dobrog čovjeka i pisca Vladu Dijaku počinju neugodnosti u nizu. Ponesena neslućenim uspjehom i popularnošću balade o sebi, Selma počinje pomalo umišljati da je ona, zapravo, neka naša balkanska varijanta Jesenjinove Isidore, a Vlado – rođeni Sergej. Ona tako nekako i piše Dijaku i trudi se na sve načine da bude u centru pažnje ondašnjih medija, baš onako kako su tadašnji mediji fokusirali pažnju na Bijelo dugme. Selma se čak željela susresti i sa Dijakovom ženom. Nevolje su počele onog dana kada je Vladina tiha supruga pronašla Selmino pismo. O tome bespomoćni pjesnik piše Selmi: *Žena mi nađe tvoje pismo u džepu. Mnogo je ljuta, pa doista mislim da ne bi imalo nikakva smisla da joj pišeš. Ne vidim čemu bi, uopšte, trebalo poznanstvo između vas dvije. Nepotrebno je da se svađam oko nečega što se dogodilo prije trideset godina...*

Selma, međutim, nije odustajala. I dalje je davala intervjuje po novinama ističući sličnost ove „veze“ sa vezom Isidore Dankan i Sergeja Jesenjina. Ona o tome piše i Vladi koji sve skupa doživjava kao besmislicu. To se vidi i iz jedne njegove dopisnice Selmi:

...Nisi tiispala kroz prozor, nego mi se čini da je došlo do nekog nespazuma. Od tvojih intervjuja imam samo neprilike. Stoga te molim da više ne daješ intervjuje, i to netačne.

Na sljedećoj dopisnici on Selmi piše:

...Da sam znao kakav ćeš cirkus napraviti od svega toga, ne bih nikada dao 'Bijelom dugmetu' dozvolu za komponovanje. Jer, ti si odmah požurila da se u toj pjesmi pronađeš, da udariš na velika i mala zvona, što je, priznat ćeš - primitivno! Ama, ja se kroz trideset proteklih godina tebe nisam ni sjetio i kad je 'Bijelo dugme' tražilo da komponuje pjesmu, dozvolio sam. Ne zbog ljubavi prema tebi ili pjesmi, nego zato što bih ja svakom kompozitoru dozvolio da komponuje koju hoće moju pjesmu...

Selma se, međutim, nije dala pokolebiti, sve dok Vladi nije „puko film“. Poslije tog „pučanja“, bez uglađenosti i taktičnosti, prilično odlučno, odbija svaku mogućnost obnavljanja veze i ljubavi:

Selma, kad sam ti zadnji put pisao, molio sam te da mi više NE PIŠEŠ,

a to znači da me više ne tražiš po Radiju i kafani. Doista mi nije jasno šta želiš! Među nama nije nikada bilo nikakve 'velike ljubavi'. Ustvari, ništa izuzev simpatija. A i to je trajalo samo nekoliko mjeseci. Čim si otišla na studije, pisao sam ti, dva-tri puta. Nisam dobio odgovor i potpuno sam te zaboravio. Napisao sam za 'Jež' pjesmu o Selmi, tamo negdje 1947. ili 1948. godine, ali to je bila humoristička pjesma, kao što je i 'Jež' humoristički list. Takvih sam ja pjesama napisao koliko hoćeš. Pjesma je osrednja, a što su je unijeli u antologiju, to i mene čudi. Ali, to se dešava. Izbor pjesama za antologiju stvar je svakog autora i mene niko nije pitao koju će pjesmu tada unijeti. Zato je zaista smiješno da u ovim godinama izigravamo Jesenjinu i Isidoru... A, što se tiče mene, nadam se da se više nećeš nijavljati, niti me tražiti. Ne vidim, doista: Šta? Zašto? Čemu?

Vlado

Ipak, storija o Selmi Borić (kćerki revolucionara dr. Aska Borića čije ime danas nosi jedna ulica u Zenici) ima svoju dugu i zanimljivu prehistoriju. Tu nježnu priču svest ću samo na nekoliko zanimljivih detalja. Za njihovo uobličavanje zahvalnost dugujem upravo gospodi Selmi Borić. Pričala mi je kako se druge poratne godine (misli se na period poslije Drugog svjetskog rata), kao skojevka našla na nekom omladinskom skupu ili akciji u Rajlovcu kod Sarajeva. Tada je prvi put vidjela Vladu.

Ležao je potruške u travi nedaleko od mene i čupkao sitne cvjetice. Plava valovita kosa mu se razlila po vlatima trave. Ličio je na Roberta Retforda iz mlađih dana. Doduše, imao je mekše, toplige crte lica nego Retford. Do njega je sjedio neki prijatelj. Započeli su razgovor sa mnom i sa mojom prijateljicom. Šalili smo se. Sada, iz ovog vremena, mislim da su se tu desili i prvi izlivi simpatija. Tada to nisam shvatala tako. Bila sam mletačka i nadobudna skojevka – gimnazijalka: više sam voljela s njim razgovarati o Darvinu i o tome Kako se kalio čelik, nego o ljubavi. Takva je bila generacija mlađih poslije onoga rata. Ljubav je ostajala negdje u pozadini. Viđali smo se na mitinzima, a razgovarali o političkoj situaciji, o izgradnji domova kulture, o radnim akcijama...

Tako je počelo, ako je išta počelo. Dakle, Selma i Vlado su se i poslije toga prvog susreta u Rajlovcu slučajno vidjeli još nekoliko puta na nekim mitinzima i na sarajevskim ulicama. Šta je bilo među njima? Haman ništa. Vlado je osjećao i simpatije i nešto više od toga, a Selma je bila skojevka. Onda je uslijedio njen odlazak na studije u Zagreb. Ne znam da li je to bilo slučajno, namjerno ili dogovoren – tek, Vlado se našao na Selminom ispraćaju u Zagreb. Kao i mnogi partizani, i on je vodio dnevnik. U njemu je 6. marta 1949. godine zapisao:

...Sedmi dan već traje vrlo niska temperatura... Napadalo je snijega deset cenata, a hladno, oblačno...

Selma Borić bila ovde juče i danas. Danas sam šetao s njom i pratio je na voz u 6 h koji ide prema Zagrebu. Čekao sam je na novoj stanici, a baš je bilo hladno. Ona je zakasnila desetak minuta, ali na kraju eno je ide. Zaboravljujući da izvadi kartu u 'Putniku' dala je meni neki kuferčić i ceger da odnesem u voz i nađem joj mjesto. Ja uezio kufer, vrlo lijep mali kufer i

nekako mi to kuferče drago.

Našao sam joj mjesto i dođe. Šetali smo pored voza, sjedili u vagonu, stajali u hodniku i pričali. Rekao sam joj kako prije nje i poslije nje nisam nikog volio. Bilo joj je to priyatno čuti. Časkali smo dugo... Rekao sam joj čitavu istinu. Jer me nijedna žena nije nikad toliko ispunjavala i toliko za mene značila kao Selma.

Dala mi je adresu...

Dakle, na Željezničkoj stanici u Sarajevu, ispraćajući djevojku u koju je bio zagledan, sramežljivi poeta pokušavao se nekako približiti dami pred kojom je bio sav ustreptao. Odušak kojeg je sebi dao ispisujući nekoliko redaka u dnevnik, nije mu bio dovoljan. Te drhtaje srca, on već sutradan pretače u pismo Selmi:

Draga moja Selma,

u pogledu "draga" ne varam se, jer ti si meni zaista draga. Prije nego što sam počeo pisati, ne dugo, ali sam neko vrijeme mislio o naslovu; da li da kažem samo Selma, to mi je nekako suvo rečeno i odlučio sam se za ovaj naslov. Ako je u one tri riječi nešto netačno, to je riječ moja , ali nju užimam subjektivno makar ona objektivno ne značila ništa...

...Da znaš da se ja svega sjećam i da nema ničega što bih zaboravio. Ja se sjećam vremena kad si čitala "Sentimentalno vaspitanje" i kad si gledala film "Matična luka", pa mi preporučila da ga gledam. Ja sam ga gledao, ali nisam mogao dokučiti zašto si mi ga preporučila...

Juče, 6.III. kad si odlazila, pa mi dala onaj kuferčić i ceker da ih odnesem u voz i da ti nađem mjesto, nećeš mi možda vjerovati, ali sam i po tom kuferčiću osjetio da i on ima za me neku vrijednost i da ga više cijenim nego bilo kakav drugi kufer. Sigurno je da na svijetu ima vrijednijih, većih, značajnijih, ljepših i boljih kufera, ali za me je baš taj tvoj bio najljepši. Ako se kroz ove redove možda smijem ali to je čitava istina. Ti ne znaš da sam ja one tvoje stvari uzeo, takoreći, pobožno u ruke i kao kakvu svetinju odnio u vagon. Poslije sam se vratio kući. Hladno je bilo, sjeo na sećiju... pušio i slušao neku lijepu rusku muziku, pa često gledao na sat:

- Sad je Selma u Visokom.

- Sad je u Lašvi, i zamišljao te u onom vagonu sa razbijenim prozorom onakvom kakvu sam te ostavio...

...Ja vjerujem da ćeš ti meni odgovoriti na ovo pismo... Piši mi: da li je ikada, za ovo vrijeme, postojao i jedan momenat kad sam ja za tebe nešto značio. Budi bezobzirna, ne polazi od toga što si ti meni svakog časa značila sve. Osnovno što je u mojim osjećanjima prema tebi danas je: „Ništa nije tako gorko kao sreća koja kasno dođe.”(Balzac)

To su, eto, bile okolnosti u kojima je nastala ne baš naročito dobra, ali vrlo ljudska i vrlo poznata, zapravo, najpoznatija pjesma Vlade Dijaka Selma. Za vaše podsjećanje evo Selme i ovdje.

Selma

*Selma putuje na fakultet,
ja kofer nosim, molim,
težak je, al' pošto njen je lično
ja i taj kofer volim.*

*Selma, na ulasku u voz
htjedoh ti reći nešto nježno,
nešto što izaziva pozor,
al' rekoh samo:
Zdravo, Selma, i, molim te,
ne naginji se kroz prozor!*

Zaljubljeni pjesnik nije izdržao dugo u Sarajevu, nego se zaputio u Zagreb, ko đoa, na studije. Selmi nije najavio svoj dolazak... Susreli su se slučajno. Selma je ispričala:

Bila je zima, pa se u Zagreb uvukla gusta magla. Susreli smo se slučajno na Cvjetnom trgu. Zapravo, naletjeli smo jedno na drugo, pa smo od studeni, zbnjenosti i iznenađenosti, samo cupkali u mjestu i gledali se dugo. U sebi sam se potajno nadala da je u Zagreb došao radi mene. Ali, kako je došao – tako je i otisao. Ja sam uvijek bila na granici zaljubljivanja, ali se on uvijek negdje gubio. To se dešavalо baš onda kada su se u meni, možda, javljali neki plamsaji...

Tako sam i ja veoma kasno saznao da je Vlado pokušao studirati u Zagrebu, ali je, po svemu sudeći, tamo putovao da bi bio bliže Selmi. Svojih studentskih dana u Zagrebu i druženja s Vladom ovako se 1988. Godine prisjećao književnik Saša Vereš:

...I eto, u to doba upoznao sam Dijaka, studenta koji pjeva poput tolikih oko nas, ali koji je i neki šarmantni bohem, nonšalantan, ravnodušan prema kojekakvим tegobama, na svoj način ljepolič i zanimljiv brojnim cūrama koje odmah skopčaše da nije baš konfekcijski, već posve neobičan. Pogled, pričalo se, ima i sućutan i katkad podsmješljiv i ispitivački i kao da te skrozira: govori malo, riječi klještima da mu izvlačiš, u cijelom držanju nešto simpatično nehajno, svijet ovaj da se razbuca...

...Dijak nije bio dugo u Zagrebu, imam dojam da je onako bezazlen ili negdje nagrabusio, ili se jednostavno zasitio studentskih peripetija...

Uporište za učestalo javljanje i pomalo napasno medijsko eksponiranje Selma je vjerovatno našla u jednoj Dijakovojo dopisnici koju joj je napisao poslije njihovog slučajnog ili namjerno izrežiranog susreta, čak trideset, možda i više godina nakon nastanka pjesme - balade koja je proslavila i junakinju, i pjesnika i grupu koja je pjesmu izvodila. Ovo je dio Vladinog teksta s te dopisnice:

...Evo, sjedim u Brčkom, sam u kafani sa svojih pedeset godina. Znači: na leđima nosim prilično tešku VREĆU ŽIVOTA. A, ta je vreća iz godine u godinu sve teža i sve ju je teže nositi. Popio sam malo, ali ne zbog razo-

čarenja. Ja nisam nikada bio razočaran. Pijem stoga što sam zadovoljan životom. Meni je bio lijep susret s tobom nakon toliko godina. Doduše, ne sjećam se od razgovora ni riječi, ali to je najmanje važno. Znam da si došla iznenada i da si isto tako iščezla.

Pozdravlja te Dijak Vlado
što rakiju pije rado

O tome susretu, kompilirajući svoje humorističke pjesme pisane u različitim situacijama i povodima koje, uglavnom, nisu imale nikakvih dodirnih tačaka s gospođom Selmom, Vlado je 1984. godine „sklopio“ simpatični igrokaz „Hotel Majna“ i ponudio ga jednom od urednika igranog programa u ondašnjoj TV Sarajevo. Nisam siguran da li je taj urednik uopće pročitao Vladin tekst. Trebalo je da prođu gotovo dvije decenije pa da reditelj Ratko Orozović, sa glumcima koji su bili Vladini poštovaoci, ovaj igrokaz postavi na sarajevsku neutralnu scenu. Dakle, ne u nekom zvaničnom pravom sarajevskom teatru, nego izvan teatra, ali sa sjajnim glumcima kakvi su Ines Fančović i Mišo Mrvaljević. Koju godinu kasnije Orozović je „Hotel Majnu“ postavio i na sceni Narodnog pozorišta u Mostaru. Sjajni Šerif Aljić, glumac nevjerovatne moći transformacije, u toj predstavi stvarno je živio život boema, pjesnika i ljudine Vlade Dijaka. U takvu blistavu igru mogla ga je uvesti i uvodila ga je vrlo poticajna i na sceni vrlo mila Mirna Muftić kao Selma. U ulozi krčmarice Mice pojavila se koketna i dinamična Maja Đzelilović. Radi Mostara i Mostaraca, reditelj je u predstavu uveo i mostarskog boema, poznatog slikara Mehu Sefića – lik koji ne postoji u Dijakovom igrokazu. U toj ulozi, kao statista sa zadatkom, ali vrlo funkcionalno, tokom cijele predstave, u trećem planu, šutio je i slikao Goran Lozo. Na jednu od repriza u Mostaru doveli smo i stvarnu Selmu Borić–Fundurilja. Dok je publika burnim aplauzom pozdravljala protagoniste predstave, gospođa Borić se popela na scenu i s mnogo napora i mnogo očiglednog uzbuđenja jedva je izrečitovala Dijakovu Selmu. Publika je bila zbumjena, iznenadena i – obradovana.

U afiši za mostarsku predstavu Motela Majna reditelj Ratko Orozović u kratkoj napomeni o predstavi koju je režirao, zapisao je:

Negdje pred smrt, ako humoristi uopšte umiru, jer život je vic, Vlado mi je dao tekst i rekao: "Uradi TV dramu, uradi nešto."

Moj uporni inat izrodi predstavu na kojoj će njegov duh sjediti u prvom redu sa vječnim osmijehom na licu i rukom koja se pridržava za čašu.

Predstavu zamislih kao san odsanjan na sceni, a glumci su ga probudili, produbili i dali mu vječni život, a vaš smijeh je ogledalo za jednu neostvarenu ljubav, odu sjećanju. Vlado mi piše sa onog svijeta dopisnice – pozdravlja te Dijak Vlado što rakiju pije rado... Živ je na sceni.

Ratko Orozović

[Odlomak iz knjige **Vehida Gunića DIJAK VLADO**, Planjax komerc, Tešanj, 2004, str. 83–97]

VOJISLAV VUJANOVIĆ

ŽIVOTNA POEMA VLADE DIJAKA

Rijetki su ljudi, na prste bi se jedne ruke mogli nabrojati, koji su od sopstvenog života uspjeli načiniti tako moćnu poemu koja ih brani od zaborava, kao što je to načinio Vlado Dijak. Prisjetimo se, recimo, čuvene mostarske liske Vase Kise, banjalučkog profesora matematike Nikole Kozomare ili banjalučkog pjesnika Miloša Mutića. Vlado Dijak je, «konceptom» svoga svakodnevnog življenja, oslobođio sebe svih konvencija koje čovjeka spuštavaju i svode ga u istu brazdu kojom toliki drugi koračaju, postao je glavnim junakom svoje sopstvene lirske poeme, koja je još uvijek tako moćno prisutna među onima koji su ga imali prilike upoznati i dolaziti u doticaj s njim, da još uvijek živi u našoj svijesti bez i najmanje sjenke zaborava koja bi htjela prikriti njegovo lice. Još uvijek je, u punoj svojoj reljefnosti, vidljiv njegov pomalo pognut hod, mekota crta njegova lica koje su u sebi imale nečega dječačkog i u poodmakloj dobi, njegov način pozdravljanja, sadržajniji i bezazlenom pogledu i susretljivim riječima nego u rukovanju, jer se uvijek rukovao vrhovima prstiju, što je, takođe, bio makar sićušni akcenatski udar iz njegove životne poeme. Nezaboravan je njegov način sjedenja u kafani «San». Treba, dakako, reći da njegova životna poema nije bila satkana samo od čistih spontaniteta, sigurno da je u njegovom ponašanju bilo ponešto i od sopstvenog «htijenja». Ipak, onog prvog vida njegovog uglazbijivanja svoga života u svoju životnu poemu - spontaniteta, neke vrste životne razbarušenosti, bilo je na pretek. On je «stihove» te svoje životne poeme ponekad gradio Dijak Vlado i onda kada je sa punom sviješću nastojao da se drugačije ponaša. Ali, on drugačije nije mogao! Najzad, trebalo je imati i hrabrosti za takav život. Uostalom, zbog te svoje nenamještene hrabrosti našao se i na Golom Otoku.

Upoznao sam ga u svojoj dječačkoj dobi, ima tome skoro 50 godina, u vrijeme kada se vratio sa Golog Otoka. Počeo je raditi u *Banjalučkim novinama*. Istovremeno je počeo surađivati u humorističkoj emisiji tadašnjeg Radio – Sarajeva. Predisponiran na reagiranje na bilo kakvu životnu neravninu, pretvarajući je u svoj «komični obrat», «pošalio» se i sa glavnim urednicom, revolucionarkom i nedodirljivom komunistkinjom, Savkom Bastom. Urednica je reagirala na sebi svojstven način: izbacila ga je iz redakcije. No, njegova se igra nastavljala, kupio je dopisnu kartu, na njoj napisao distih:

*Dobio sam otkaz, stara,
Ali' me za to boli kara.*

Kartu je poštom uputio urednici. Ona je zaprijetila da će ga tužiti. Vlado joj je ponovo odgovorio na isti način, ali novim distihom:

*Prije nego što me tužiš sudu,
Sjedi mi na rudu.*

Urednica se požalila tadašnjim banjalučkim moćnicima čijih se imena više i ne sjećam. Oni su ga pozvali «na odgovornost» i, kad su ga zapitali šta to

radi, on je, ponovo, na svoj način odgovorio: «Htio sam se malo zajebavati». Na njihovu zapjenušanu reakciju, odgovorio je na jedini mogući način njegovog poimanja dostojanstva: okrenuo se i izšao. Ali je, potom, sjeo i na deset stranica napisao pismo tadašnjem predsjedniku Bosne i Hercegovine, Đuri Pucaru, čiji je, inače, Vlado bio ratni miljenik...

Ovo bih nazvao prvim poglavljem moćne lirske «životne poeme» koju je ispisivao Vlado Dijak svojim «konceptom» življenja, rušeći konvencije, i ostajući nam zauvijek u sjećanju...

Ostala poglavља će dopuniti lucidno koncipirana knjiga velikog prijatelja Vlade Dijaka – Vehida Gunića koji nije žalio truda da oko ovog svoga projekta okupi sve one ljude koji su imali šta reći o Vladi Dijaku, najčešće iz osobnih vizura neposrednog poznavanja Vlade Dijaka. Vehidu Guniću se uistinu mora odati duboko poštovanje što je uspio da svede u korice jedan razuđeni život koji se trožio svom silom i na različitim planovima i kome je poslije smrti zaprijetio zaborav. Knjiga nema za cilj puko vrednovanje djela koje je Vlado Dijak ostavio za sobom, njen je osnovni cilj da očuva spomen na ličnost Vlade Dijaka i na njegovo nastojanje da svoje življenje oslobođi ustaljenih konvencija i prevede ga u ono što smo nazvali – „životna poema”. Ta „životna poema” prelijevala se preko svojih rubova i useljavala u legendu, u bezbrojne anegdote koje je Vehid Gunić godinama, pa i dečejnjama pamatio, zapisivao, spašavao od zaborava. Ima li veće preporuke od ove za omogućavanje da ugleda svjetlo dana, da nađe svoje mjesto pod suncem, da se useli u knjižarske izloge?

IVO MIJO ANDRIĆ

DUHOVITOST I DUHOVNA PUSTOŠ

Sjećanje na Vladu Dijaka negdanjeg boema i doajena b–h humora i satire

Čudne su i nepredvidive ljudske srbine kad se život poigra s njihovim vlasnicima. Svaki čovjek, zapravo, nosi svoj usud u bitku koji mu je darovani rođenjem. Kako će ga i koliko pamet i sreća služiti, ponajprije i ponajviše, zavisi od njega samoga. Ne toliko od drugih, kako neki misle ili kažu. Drugi mogu biti samo dobar izgovor za osobne slabosti i promašaje koje činimo dok koračamo poznatim i nepoznatim stazama života.

Od kad znam za sebe trudio sam se da opravdam vlastito postojanje. Rano sam shvatio da se borba za boljitet može dobiti samo poštenim radom, ako čovjek hoće biti čovjekom. Shvatili su to i mnogi drugi, ali – ne baš svi. I ne baš svi na isti način kako, po narodu – Bog zapovijeda, a po zbilji – kako čista savjest i ljudski etos nalaže.

Svi mi, koji smo rođeni na selu i u malim siromašnim sredinama, morali smo mnogo više raditi i stvarati da bi dostigli startne pozicije onih, bolje stojećih. Naše seobe u gradove bile su robinzonske i tražile su odricanja od svega što su neki imali na tanjuru. Mi smo se morali dokazivati i stalno iznova potvrđivati, da bi sačuvali ono što smo s naporom stekli kao zalog za bolju budućnost. Kuće koje smo gradili vlastitim rukama i novcima od grla otetim, nicale su na periferijama i na zaraslim njivama. Stanovi koje smo kupovali nosili su pečate višedecenijskih hipoteka i mogla ih je na doboš poslati naša bolest ili trajna nemoć. Sve je, dakle, bilo podložno opasnostima koje prijete čovjeku u borbi za goli opstanak.

Okako razmišljam, prisjećajući se minulih vremena i ljudi koje sam upoznao i s njima se družio u proteklih sedamdeset godina. Prisjećam se tako i starog znanca, kolege po Peru i papiru, Vlade Dijaka. Neobične ljudske pojave i vedroga duha, koji je za života bio znan i poštovan po spisateljskim djelima i boemstvu kakvoga danas nema. Ili, ako ga i ima, ono se tek u promilima može uspoređivati s Vladinim.

Književnika i humoristu Vladu Dijaku upoznao sam početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća u prostorijama Radio-televizije Sarajeva, koje su se u to vrijeme nalazile u ulici Danijela Ozme 7. Navraćao sam tamo kad sam donosio svoje pjesničke i druge radove urednicima Šukriji Pandži, Zoranu M. Jovanoviću i Slavku Šantiću. Dobrodušnom Pandži uručivao sam pjesme koje su objavljivane u večernjim emisijama poezije, a Jovanoviću i Šantiću radio-dramske tekstove, od kojih je jedan bio otkupljen i izведен dok sam služio vojsku u Makedoniji. Uspješnu saradnju u to doba ostvarivao sam i u humorističkim emisijama u kojima je i Vlado, kao stalno zaposleni radijski novinar, objavljivao svoje humoreske, duhovite pjesme i druge humorističko-satirične priloge.

Kada bih završio razgovore s urednicima, obavezno bih svratio u kafanu 'San' koja se nalazila preko puta RTS-a. Tu bih, ako nije na terenskom rad-

nom zadatku, redovno susreao druga Dijaka. Javio bih mu se kao zemljaku, jer smo obojica rođeni na području Sjeveroistočne Bosne. On u Brezovom polju kod Brčkog, a ja u Čanićima kod Tuzle. Vlado bi mi otpozdravio ispotiha vedrim smiješkom, koga nije skidao s lica ni danju ni noću. Pitao bi me 'jesam li za jednu našu', jer je znao da rudarska djeca u koje i ja spadam, vole popiti ljutu rakiju šljivovicu i slična pića iznad 40 % vol'. Umjesto odgovora, kod konobara sam naručivao dvije duple ljute i pridruživao se Vladi za šankom ili stolom, ovisno od toga je li stajao ili sjedio. Izmijenjali bismo poneku rečenicu između zdravica, tako što bi on pitao, a ja odgovarao na postavljena pitanja u stilu: „Jesi li s posla ili s fakulteta? Jesi li navraćao u redakciju, ili tek ideš?“ Odgovarao bih da sam i s posla i s fakulteta jer sam iz treće smjene, koju bih odradio kao tehničar u TDP 'Bosanka' Blažuj, svakih desetak dana išao do Fakulteta Političkih nauka, gdje sam vanredno studirao politologiju, da prijavim ispite ili pribavim određene knjige za njihovu pripremu. U tome mi je najveću pomoć pružao zemljak i prijatelj Mehmed Avdagić, rodom iz Potočara kod Srebrenice, koji je bio redovni student i lakše je pronalazio knjige za pripremu ispita. Pomagali su mi i drugi, ali Meša je bio prva adresa na koju sam se obraćao kad god mi je šta zatrebalo.

Kontra-pitanje za prevaspitanje

Vlado Dijak bio je vršnjak moga oca Mije i trudio se da mi prenese neki savjet iz novinarskog i literarnog posla, kojima sam se tada bavio kao mladi žurnalist i pjesnik. Njegovo iskustvo bilo je dragocjeno, pošto je prošao put od lokalnog novinara u listu 'Glas' iz Banjaluke gdje je, nakon završetka gimnaziju, jedno vrijeme radio novinarske poslove, do prelaska na Radio Sarajevo. U Zagrebu je nakon svršene gimnazije upisao studij književnosti, ali je isti napustio, nakon što je nepravedno poslan na Goli Otok zbog banalnog razloga vezanog uz Rezoluciju Informbiroa iz 1948. godine. Naime, kad su pripadnici OZNE ušli u kancelariju u kojoj je radio i pitali ga „Gdje je slika?“, bivši partizan Dijak je odgovorio ironičnim kontra-pitanjem: „Čija?“. Ta nesretno i nespretno izgovorena upitna riječ „Čija?“ bila je za priglupe policacije duha krimen zbog koga se završavalo na Golom Otkoku. Dilema oko Titove i Staljinove slike u to gluho doba državnog socijalizma nije moglo biti, pa su autori takvih i sličnih kontra-pitanja obavezno upućivani na prevaspitavanje, tj. prepoznavanje slike Maršala u svako doba dana i noći. To ga je teško životno iskustvo i duboko razočarenje, kao mladog čovjeka koji je u partizane otišao sa 17 godina, još više zbljžilo s rakijom, pa je tako nastao njegov poznati rimovani slogan: „Pozdravlja vas Dijak Vlado, što rakiju pije rado“. Taj stihovanji životni moto često je izgovarao znanima i neznanima, ili ga je ispisivao na dopisnicama koje je slao prijateljima i poznanicima.

Osim radijskih i kafanskih prostorija Vladu sam ponekad susreao i u holu Privredne banke Sarajevu u koju smo zalazili da bismo podigli honoreare za objavljene novinske i književne radove. Zanimljivo je bilo u istom redu do šaltera vidjeti književnike: Nedžada Ibrašimovića, Duška Trifunovića, Marka Vešovića, Admirala Mahića i druge, te muzičare: Gorana Breg-

vića, Željka Bebeša, Kemala Montena, Davorina Popovića, Seida Memića Vajtu, Jadranku Stojaković... Takvo birano društvo teško se moglo pronaći na istom mjestu, osim pred šalterima banke u kojoj su imali otvorene račune i štedne knjižice. Ni kafana, ni stadion, ni sportska dvorana nije ih mogla okupiti pod isti krov, kako je to mogla jedna obična banka. Tako je i danas, premda je od toga vremena proteklo pola stoljeća.

Ime Vlade Dijaka postalo je još poznatije sredinom sedamdesetih godina, kada je frontmen grupe 'Bijelo Dugme', Goran Bregović, napisao muziku na tekst njegove pjesme 'Selma' koju je maestralno pjevao Željko Bebeš. Slično se ponovilo i nakon snimljene pjesme 'Stanica Podlugović' koju je uglazio Kornelije Kovač, a nezaboravno pjevao Zdravko Čolić. Tek tada je mlada, a i nešto starija generacija čula za ime Vlade Dijaka i tad su se iz 'naftalina' i s polica knjižara i knjižnica izvlačila njegova djela.

Kad je postao medijska tekstopisna zvijezda, javnost je saznala da je Dijak ranije napisao i objavio zbirke: 'Pionirske pjesme', 'Ljubičasti kišobran' i 'Ambasador boema' te romane: 'Topovi i slavuji', 'Crni konji' i 'Kafana San'. Objavio je Vlado i zbirku humoreski pod naslovom 'Pijane jelke' u koju je uvrstio svoje najbolje humorističke radove. Nekako u isto vrijeme, zahvaljujući Zlatku Prlendi, uredniku i voditelju popularne radijske emisije 'Selo veselo' i ja sam pripremao priloge za 'Humoristički hambar' te poetske reklame za beogradsku modnu kuću 'Kluz' koja je sponsorirala tu emisiju. U tom poslu, Vlado mi je bio uzor i, moglo bi se reći mentor, jer je bio među prvim piscima u BiH koji su pisali humoristično-satiričnu poeziju. Mnogo godine kasnije odužit ću mu se zbirkom 'Smiješne pjesme' koju sam objavio u Zagrebu 2016. godine.

Ljubičasti kišobran

Za jednog druženja uz čašicu šljivovice u kafani 'San', Vlado Dijak mi je, onako ispod stola, poklonio svoju omalenu zbirku pjesama 'Ljubičasti kišobran' koju je 1963. godine objavila sarajevska izdavačka kuća 'Veselin Masleša'. Urednik te zbirke bio je poznati pjesnik Izet Sarajlić. Tu zbirku i danas čuvam kao književni raritet vremena u kome sam još kao srednjoškolac započeo svoju pjesničku i spisateljsku karijeru.

Za potrebe ovog štiva o dobrom čovjeku i dragom drugu i prijatelju iz samoupravnog socijalističkog vremena, koga se s nostalgijom prisjećam, učinit ću kratak osvrt na tu simpatičnu poetsku zbirku u kojoj se nalazi 12 pjesama uredno složenih na tridesetak stranica. Taman toliko stranica koliko je prošlo godina od kad nas je Vlado Dijak u svojoj 63-oj napustio, sada već daleke 1988. Baš u vrijeme kad su zloguki proroci nereda i rata predskazivali raspad zemlje u kojoj je živio i koju je neizmjerno volio. Volio je tu zemlju puno više nego što je ona voljela njega. I ne samo njega, već i mnoge druge pisce i umjetnike sličnih sudbina i tugaljivih životnih priča.

Uvodni moto zbirke 'Ljubičasti kišobran' sažet je u jednoj rimovanoj strofi u kojoj pjesnik stihopisno kaže:

Zelenim smo tramvajem došli/ do takozvane Kafane San.

Imala si štoklice bijele/ i ljubičasti kišobran.

Potom slijede dva ciklusa pjesama pod naslovima: 'Iz partizanske lirike' i

'Glavno da me Nina voli'.

Prvi ciklus sastoji se od pjesama koje se bave ratnom tematikom. Njih je Vlado zapisivao po sjećanjima na ratne događaje u kojima je sudjelovao od Kozare pa diljem Bosne i Hercegovine. Svaka pjesma nosi pečat stradanja ljudi, ali i životinja koje su im vjerno služile u borbi protiv fašista i domaćih izdajnika. Tako se u pjesmi bez naslova, Dijak prisjeća grobova poginulih drugova koji su ostali razasuti po brdima i dolinama kojima je partizanska vojska prolazila, povlačeći se pred tehnički daleko nadmoćnjim neprijateljem.

Tu i tamo nađem humku/ visoka je sakri trava:

Tri kuršuma u plućima/ tu komesar Milan spava.

Jednako kao i ljudi u ratu su ubijani i njihovi glavni pomagači i nositelji opreme i teškog naoružanja. U znak zahvalnosti Dijak i njima posvećuje pjesmu pod naslovom Zašto su ubili bijelog konja, koja započinje stihovima:

Vjerno je služio kao drug/ Bijeli – tako se i zvaše

On je kazane i generale/ prenosio naše.

Ali, pjesnik ne bi bio pjesnikom kad bi video samo svoju stranu. Na bojištima podjednako ginu i protivnici, koji su često gurnuti u rat bez svoje volje. U ofanzivi na Kozari mladi partizan Vlado prvi put je na mjesecini video mrtvoga Nijemca. Kraj njega su bile razbacane fotografije, a na jednoj koverti pisalo je: Hans Miler. O tom pokojnom Milleru zapisao je epitafne stihove:

Za Hansa Milera nema više rata./ Neće on nikud iz bosanskog blata.

Tu ispod naših šumovitih brda/ Hans Miler više uopšte ne mrda.

SS divizija ode i bez Hansa/ on osta tu ko ratna bilanca.

Ljubičasti kišobran ne bi bio ljubičast, kad u njemu osim tužnih ratnih, ne bi bila i poneka vedra pjesma. Tako se u pjesmi *Tuga*, koja je asocijacija na Šopenovu muzičku varijantu na istu temu, Dijak prisjeća jedne dokone gospođe, inače doktorove žene, koja ga u jednom veselom društvu ogovara riječima:

Dijak Vlado, ah koješta/ taj vam uvijek problem stvara!

A šta radi?/ Piše štošta. Doživjeće katastrofu.

Neku noć je, vele, sklepo/ sedamdeset jednu strofu.

U drugom ciklusu prevladavaju pjesme ljubavnog sadržaja, koje autor posvećuje svojim prvim ljubavima. Banjalučke gimnazijalne i rane novinarske godine vežu se uz djevojku Ninu s kojom je provodio ugodne trenutke, družeći se kroz duge šetnje gradskim ulicama i igrajući karte u kući njezine majke i bake. Na tim druženjima uz karte nastala je pjesma *Makovska sedmica* u kojoj Dijak na duhovit način opisuje kartašku igru žandara u kojoj su, na jednoj strani Nina i njezina majka, a na drugoj on i baka. I dok se baka bori za pobjedu, pjesnika više od karata zanima Nina.

Baka kašlje astmatično,/ vidim bacu karo sedam,

Jednim okom gledam karte,/ drugim okom Ninu gledam...

Jer za baku pobijediti/ pitanje je časti, slave,

Više drži do tri keca/ nego do tri ljudske glave.

Ono što daje posebnu draž ovoj zbirci jest činjenica da je u njoj objavljena naprijed spomenuta pjesma *Selma*. Ta pjesma u prvoj verziji ima samo dvije strofe od po četiri stiha koje prepisujem od riječi:

*Ona putuje na fakultet, / ja kofer nosim molim,
Težak je, al' pošto njen je lično,/ ja i taj kofer volim...
Htjedoh joj reći nešto veliko,/ nježno, što izaziva pozor,
A rekoh samo: „Zdravo, Selma,/ ne nadinji se kroz prozor!*

Posljednji stih *Ne nadinji se kroz prozor* i poetično ime Selma, vjerovatno su inspirale maestra Bregovića da sklada jednu od ponajboljih ljubavnih pjesama na našim prostorima. Time je u svakom pogledu uljepšao humor i sumorno tužan pjesnikov život koga je rakija uveseljavala, a teški mamurluk unazađivao.

Dvije posljednje pjesme u ovom ciklusu zasljužuju posebnu pažnju. Prava, pod naslovom *Banja Luka* zorno svjedoči o ljepotama Banjaluke i njene okolice koju pjesnik uspoređuje s državom Danskom:

*U pravoj liniji usječena/ stoji aleja Bojičanska,
Svuda parkovi,drvoredi/ i varoš zelena kao Danska.*

Ali Vlado ne bi bio Dijak kad ne bi opisao i drugu stranu medalje. A ona oslikava poziciju pjesnika u tom lijepom gradu u ne baš poetičnom svjetlu.

*Pjesnici prolaze kod nas loše./ Svaki magarac stoeć' na uglu
Viče im: „Ual!”, smije im se,/ i izrugava ih, što kažu, ruglu.
Zubari žive daleko bolje./ I agronomi, dakako cijene.
Najgore, brate, prođe onaj/ ko u pjesničke vode skrene.*

Još ako se gore spomenuti pjesnici bave društveno nepoželjnim, humorom i satirom na političke i druge aktuelne teme, tada ih očekuje Dijakova sudbina koju on stihostrofično opisuje ovim riječima:

*Za mene, priznajem, što da krijem,/ sumorno će tad da bude.
Pa ja sam uviјek na strani onih,/ koje nazivaju – gradske lude!.*

Naravno, takva društvena pozicija i umjetnička funkcija zasljužuje titulu koju je pjesnik, i ne samo on, dodijelio samome sebi u pjesmi *Ambasador boema*. To je, po mnogo čemu, ponajbolja Vladina pjesma po kojoj je kasnije naslovljena njegova cijela zbirka poezije. U toj pjesmi, može se slobodno reći, jednoj od najpoetičnijih boemske himni napisanih na našim prostorima, Dijak na autoironičan i humoran način opisuje svoju posjetu predsjedniku republike. U vrijeme nastanka pjesme mogao je to biti samo pokojni Đuro Pucar Stari koji je, inače, bio poznat kao gostoljubiv čovjek. Svoj prvi susret s političarem najvišeg ranga Dijak stihovima opisuje ovako:

*Ja mogu da kažem da nisam snob/ niti sam to ikada bio,
Ali sam s Predsjednikom jedne republike/ sjedio i kafu pio.
I to sjedio dva puna sata,/ dok kod njega toliko puta
Visoko dostojanstveni ambasadori strani/ sjede po deset minuta.
Izvinite, o ambasadori,/ Predsjednik vremena nema,
Jedino sa mnom toliko sjedi,/ jer ja sam – ambasador boema.*

Općepoznato je da predstavnici vlasti ne vole humoriste, a posebno satiričare i da su neki pripadnici te vrste književnog stvaralaštva, optuživani i osuđivani za navodne povrede njihove časti i ugleda. Danas se za tu vrstu verbalnog delikta ne ide u zatvor, ali se satiričari doživljavaju kao vlasto-državni izdajnici i ne daje se gotovo nikakva potpora njihovom radu i stvaralaštvu. Čak su raznim vrstama pritisaka na vlasnike medija, ukinute

novinske stranice i radio-televizijske emisije u kojima se ranije objavljivao humor i satira, tako da su autori prinuđeni ta djela objavljivati o vlastitom trošku i na vlastiti rizik.

U vrijeme samoupravnog socijalizma Vlado Dijak je pisao i objavljivao svoje radove na trošak države i naroda. Za plaću je radio u državnoj radio-televiziji, a knjige su mu objavljivala izdavačka poduzeća u društvenom vlasništvu. Danas će te teško pronaći knjigu humora i satire koja je objavljena uz potporu ministarstava kulture ili gradskih ureda za kulturu. Još će te teže pronaći u knjižnicama takve knjige, jer se one ne otkupljuju državnim novcima. Razvikane demokratske promjene donijele su takvu duhovnu obnovu da je osjećaju samo vjerske zajednice, a duhoviti stvaraoci vrlo malo ili, gotovo, nikako. Hoće li se to stanje u skorija vremena mijenjati, teško je reći a još teže napisati.

Zato se vrijedi vraćati djelima i autorima kakav je bio Vlado Dijak i slijediti njegov primjer i stvaralački životni put. Razumije se, uz manje doze rakije šljivovice i bez Golog Otoka čiju je duhovnu pustoš u mladosti osjetio na vlastitoj koži i u vlastitoj duši.

ПРЕДРАГ НЕШОВИЋ

НА ПРОПЛАНЦИМА ТЕАТАРСКОГ

ВРЕМЕПЛОВА

Други народи измишљају легенде да би их имали, да би се њима поносили. О њима пишу романе, драме, компонују опере и обогаћују своје уметничко стваралаштво. Босна врви од стварних, неизмишљених легенди, али, како ми се чини, не обазире се на ту чињеницу. Довољно је поменути само неке „истините“ легенде иза којих стоје скоро дирљиве и искрене приче: *Омер и Мерима, Осман и Зора, Емина и Алекса (Шантић), Енвер и Фрида, Стана и Јован (Дучић), Ида и Изет (Сарајлић), Един и Емка...*

Једна од новијих љубавних прича је и сусрет Селме и Владе (Дијак). Свима нама је добро збога та прича око песме *Селма Владе Дијака*, стварне особе Селме Борић, извођења „Бијелог дугмета“ или овде треба рећи неколико истине које се тичу настанка драмског текста који је инициран од самог актера аутора Владе Дијака.

Залубљени песник Дијак је 1984. године је одабрао своје песме и делове хумористичке прозе, па и оне који нису директно везани за овај догађај, вешто их сценски повезао у једну целину под насловом *Хотел Мајна*. Такав текст предао је уреднику ТВ Сарајева да од истог ураде ТВ драму. Заузети „важнијим задацима“ нису ни погледали тај текст и он је стајао у фиоци дотичног уредника скоро две деценије. Тек је, захваљујући сећању на тај текст Ратка Орозовића, тај текст извучен из фиоке и предложено да се постави на сцену. Али овог пута не у позоришту већ у простору Српског просвјетно и културног друштва „Просвјета“ из Сарајева везано за важну прославу – обележавања 100–годишњице Друштва (1902–2003).

СПКД „ПРОСВЈЕТА“ из Сарајева, као озбиљна установа, свој рад и деловање организовала је по комисијама. Једна од важних комисија била је и Комисија за позориште и филм. Комисија за позориште и филм СПКД „ПРОСВЈЕТА“ из Сарајева и Народно позориште – Мостар су у копродукцији реализовали драмски пројекат „У мраку“ по тексту Светозара Ђоровића. Реч је о драми за коју се сматрало да није у целости написана или да се један њен део изгубио, јер је историја позоришта знала само за први чин ове драме. Међутим, проф. др. Кемал Бакаршић је под веома необичним околностима, спасавајући библиотеку Земаљског музеја у Сарајеву, ратне 1993. године када се та библиотека нашла на првој линији фронта, пронашао оригинални Ђоровићев рукопис драме у целости. Драма је изведена у амбијенту рушевина Српске православне цркве у Мостару. Представу је режирао Слободан Стојановић, драматург је био Страјо Крсмановић, сценограф Ома Арсланагић, костимограф Амела Видић, лектор Здравко Шипка. Као глумци су се појавили, осим чланова мостарског

Народног позоришта и гостујући глумци Драган Маринковић, Урош Крављача, Сабина Куленовић и Баиса Баки. Представа је неколико пута репризирана на Федералној ТВ.

У оквиру ове Комисије основана је „Мала сцена Просвјете”. Промоцију „Просвјетине” Мале сцене у просторијама Друштва отворио је гост из Београда Томо Курузовић, познати глумац, изводећи легендарну монодраму „Петар Пепо Бандић” на основу текста Бранка Ђопића „Осма офанзива”. У сарадњи са СПКД „Просвјета” из Републике Српске приказана је представа „Балкан – Питсбург” у *Камерном театру 55* у Сарајеву.

Европска унија је на основу пројекта Комисије 2003. године је донирала значајна средства за реализацију монодраме „Мемоари Проте Матеје Ненадовића” у извођењу глумца Павла Илића и комедије „Хотел Мајна” која представља прво премијерно извођење на основу текста Владе Дијака. Том приликом промовисана је у оквиру Комисије специјална позоришна сцена под називом МАЛА ВЕЛИКА СЦЕНА „ПРОМАЈА”¹ за јавно и постхумно извођење овог сценског приказа живота Владе Дијака. Глумци који су остварили улоге у овој представи су била позната афирмисана имена сарајевског глумишта. Подела је била следећа:

СПКД „ПРОСВЈЕТА”

МАЛА ВЕЛИКА СЦЕНА „ПРОМАЈА”

ПРВО ЈАВНО И ПОСТХУМНО ИЗВОЂЕЊЕ

Редитељ: РАТКО ОРОЗОВИЋ

ИГРАЈУ:

ОН: МИШО МРВАЉЕВИЋ

ОНА: ИНЕС ФАНЧОВИЋ

КЕЛНЕРИЦА: АЈЛА ФРЉУКЧИЋ

Премијера је била 7. марта 2003. године у просторијама Друштва и трајала је 70 минута.

Представа „Хотел Мајна” је због недостатка материјалних средстава доживела је само премијерно извођење и још једну репризу у просторијама Друштва СПКД „Просвјета” из Сарајева на Манифестација поводом јубилеја 40 година уметничког рада и 60 година живота Ратка Орозовића 12. маја 2004. године.

Да се представа не би угасила, пошто није било новца за репризе, редитељ Ратко Орозовић одлучио је да је понуди Народном позоришту у Мостар да ураде према овом тексту представу са својим уметничким снагама. „У мостарском Народном позоришту припремају комад Хотел „Мајна” Владе Дијака.”² Редитељ представе је исти, Ратко Орозовић који је већ режирао овај текст при сарајевском Српском просвјетно-културном друштву „Просвјета”, а извођачи су еминентна имена мостарског позоришта. Ову лирску трагикомедију играће Шериф Аљић, Мирна Муфтић, Маја Џелиловић и додати лик од стране редитеља, МЕХА СЕПИЋ, мостарски сликар и боем, кога тумачи

¹ (ПроМаја) – ПРОСВЈЕТНА МАЛА ЈАДАОНИЦА

² Вест, ЛУДУС, позоришне новине; број 102; 28. фебруар 2003, Београд, стр. 23.

Горан Лозо. Подела ове сторије биографског карактера о неоствареној љубави између мушкарца и жене који су прекинули везу и засновали две породице, овог пута је изгледала:

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ
МОСТАР
Редитељ: РАТКО ОРОЗОВИЋ
ИГРАЈУ:
ОН (*Владо Дијак*): ШЕРИФ АЉИЋ
ОНА (*Селма*): МИРНА МУФТИЋ
КОНОБАРИЦА: МАЈА ЏЕЛИЛОВИЋ
МЕХА СЕФИЋ (*Сликар и боем*): ГОРАН ЛОЗО.

Представа је представљала сценску поставку делова из текстова врсног хумористе Владе Дијака као својеврстан *homage* човеку који није више са нама, који нас је до јуче обасипао само њему знаном животном филозофијом која је била живот сам. Реч је о „...нашем дивном суграђанину, књижевнику, врсном хумористи, филозофу живота који је свој сан одсањао у кафани „Сан”.³ Редитељ је у ову преставу додао и нови лик, мостарског сликара и бома Меха Сефића, који је од почетка представе па до краја присутан на сцени и он све време слика портрет Владе Дијака.

Усвом представљању публици представа *Хотел „Мајна“* је изабрана од стране Селекционе комисије II фестивала босанскохерцеговачке драме Зеница 2003. за извођење у такмичарском делу програма Фестивала. Ова представа Мостарског Народног позоришта изведенана је као шеста по реду у недељу навечер, 25. маја 2003. године у главном програму II фестивала бх. драме у Зеници 2003.

Представа је од сарајевске премијере (7. марта 2003.), према подацима присутним на примерку текста драме добијеним из НП у Мостару, одиграна је 11 пута. Последња одиграна представа догодила се 5. октобра 2004. године.

Текст *Хотел „Мајна“* који је објављен у овом броју часописа *Сусрети* је пренесен са оригиналног текста Владе Дијака по коме је рађена представа Народног позоришта у Мостару. Захваљујући несебичној помоћи управе која нам је овом приликом свесрдно изашли у сусрет, били смо у прилици да објавимо оригинални текст аутора и сачувамо као материјалну грађу везану за даља премијерна извођења.

Опширнијом претрагом дошли смо и до нових података из драмског стваралаштва овог аутора. Наиме, позоришна библиотека драмских текстова при Босанском народном позоришту у Зеници поседује још једно драмско дело Владе Дијака – комедију *Среска тетка*.⁴ Ето прилике да се театри у Босни и Херцеговини у потрази за домаћим драмским писцем заинтересују за ово, до сада, неизвођено комедиографско дело.

³ Из надахнуто интонираног осврта на представу из пера позоришног критичара Војислава Вујановића.

⁴ Абецедни каталог БНП у Зеници <http://www.bnp.ba/biblioteka/katalog>. [приступљено 11. марта 2021.]

**PROZA
ПРОЗА**

ГЕРОЛД ШПЕТ

КУСТЕР И ЊЕГОВ КЛИЈЕНТ

Кад се газда Кустер из села Ешенбаха – залеглог подно саме Рикенцесте између Тогенбурга и Линт-заравни – напрасно, лета хиљаду деветсто шездесет и осмог, дне 13. августа навече с душом раставио, он већ бјаше код много света током безмalo две и по деценије као травар и рукопипателни гатар или исцелитељ молитвама немали углед стекао; опрезнији узмигољише да га баш и нису богзна како добро познавали и невољко се упуштаху ма иукакво потанче процењивање реченог видара, или то не могаху, сматрајући одувек Јозефа Кустера безопасном, додуше, али, тако им здравља, и тајанственом клатницом и предсказивачем што кишних што сушних прилика; тек неколицина рекоше без дуга нећања како он и није био ништа друго до првејан подвалација, доктор буџаклија, пухи лакријаш и вештац, а узимао је живима, јес боме и капом и шакама обема, вазда.

Кустера су као осмо од једанаесторо сипљиве ситносељачке дечурлије изродили у најубогијој немаштини и назвали га из миља Јоца, а доба детињства и младости беше му свачим сем радошћу испуњено, но шездесет и кусур година касније страдао је као веома имућан и нападно трбушат господин Јозеф Кустер. Дубоко у четверодневном пијанчевању затекло га оно средно вече, а ни петога дана не сможе клетник снаге да се омами пијанства отме.

Теретњак аутопревозника, браће Хладних, предузимача за превоз марве и шљунка, закачи га у пролазу и рољну о цесту, а задњи точкови дуплаши, заблокирајуши, расукали га, ко питу по асфалту, таман кад је намерио да пређе цесту и управи према Орлу, најближој крчми, како би дао да му по обичају још за преподнева до последње капце исцевчену литрењачу напуне комовачом. Од своје четрдесете године, откако се *моћи* допануо, исцельивао је или врачао, а отад се и пропио беше – не би ли, можда, *моћи гатарске* задржао, или да их издржати узмогне а да му не дођу главе. Као домаћин сељак могао је спрва сам да пеке своју свакодневну мученицу, међутим, наскоро потом он ти дидидус наопако и дубоко у локање застрани, што је његова госпоја наџак-торокача за тили час иза леђа му кроз по села уздуј и попреко расквоцала, те му не само дозволу за пекење ракије ускратило, већ и производњу воћног мошта и уопште било каквих алкохолних сокова службено забранило.

Због пристигле, печатом и двама потписима окићене шкработине из општинске Куће није дакако, прича се, нити једнога цигливетног дана морао сувогли гркљан напразно гргољити. У међувремену зарађивао је нимало лоше на својим мајсторијама, а сем тога Кустерова пасмина, напосе Кустеровица, беше скоро цимријски штедљива. Убрзо бјаху наполичарски уговор поништили и дотадањи

најамлук у власништво преузели, затим, годину за годином, надокупљивали све више нових пасишта и ливада, уз њих понеку њивицу приде, па још марве, више шуме, више машина и алатљика са опремом и још којекаквих сваштарија преко потребитих једном све напреднијем пољопривредном имању. Кустер даде да му се кућа, стаје, амбари, спремишта за кола што преправе што наново саграде, најпосле запосли три момка, двојицу Италијана и једног Шпанца, а дневно двапут, за преподневља и навече, улазио би с исказљеном боцом у *Orao*, плаћао у готову и отуд с пуном боцом излазио.

Његова жена и ћерка му наследише големо и незадужено газдинство, највеће у том крају. А свима онима, који су, већ годинама, услугама његовим имали за здравље или штавише за живот да захвале, Кустер остави жарко питање, како ли ће сад, богтипомога, овако ненадно без њега остав, надаље да се сналазе и хоће ли се, примерице, чиреви на жељуцу или рак гуштераче, ко досле, омађијани примиривати, или ће, раскомоћено као некоћ, зло и наопако испонова ударити у оргијање благоутробијем – а, о многим безазленијим невољама његове клијентеле да и не говоримо; Кустер беше за свих тих година привукао невиђене гомиле светине, понајвећма сељане спрва, свет из околине Линта, потом нагрну изоколни живаль са обала Циришког језера и обронака истоименог горја, наскоро, домилиели и сами варошани. Рашчуло се о њему надалеко, потоњих година долажаху све чешће и богаташи, слабуњава госпоштина у позним годинама углавном, а коначно домантија чак и неколицина тешко оболелих бенедиктинаца из испосничког запта; њих би, сваком приликом, тек по сумрачују узвозили стрменом Рикен-цестом навише до прослављеног Оченажије-исцелитеља. – Све се то зна. Толико знаю сви. Ово даје, узмимо здраво за готово, сасвим уопштен пролог једној догодовштини која се, наводно, безмalo у дан, тачно три месеца пре Кустерове смрти збила, и коју, разуме се, једни најсуштијом истином сматрају, док је други као пуку бесмислицу одбацују.

Календар и временске прилике бележе средину маја, кад Кустер прима писмо од неког младог человека, који је еремитску манастирску школу походио, потом официрску повељу стекао, а пре извесног времена се чак и докторског звања домогао: "Отворено признајем", стоји у писму, "да сам сав савцит успеху и каријери устремљен. Ко то, молићу, у данашње време није!"

И млађо му овде учтиво предлаже, он – Кустер – који кано што је знано много више може негли да се само сува нагрува крува, нека га саслуша и по могућству насаветује; њему ће, казује писмо даље, част да буде да дотичног, о коме се још за својих средњошколских дана сит наслушао, идуће суботе, осамнаестог маја, у пола два по подне, зарад првог разговора посети. С најуваженијим поштовањем и срдачним поздравима, Ваш др. Алфонс М. Штрајф, адвокат.

Кустер тура писмо у цеп, и ево освану мај осамнаести, а богте и млади правник стиже, и да то каквим случајем није већ из самог

писма прочитao, клатночатац Јозеф Кустер видео би истог трена шта је са овим човеком, сада, док га пред кућом очекује и мирно, са клупе осунчане, све време откако се ауто у мрљама светлости попрсканој сенци орахова стабла зауставио, одмерава, а Штрајф, окретно изашав, ветрењасто осмехнута лица тамнонаочарског цвикераша ка њему запутио: ево га, кукавче сињи, један од оне лактарашке сорте која се пробија и кроз иглене пропискује уши, преко лешева гази, каконо се каже, зуб гујински и љута удворица љигава, а жилав да га ничим разбуцати не можеш, размишља Кустер, има он то у ћутиту своме, све види, ко препеченица јасно, док непомично гломазан туна шчучуњено чучи, са оним лицем својим срчичутуре, чекињавим и поднадулим, у кошуљи искрпљеној, у раздрљеном прслуку искрпљеном, у гаћама искрпљеним.

Кустер полагано устаје.

Елем, шта има овај прелиминарни разговор да кошта, хоће Штрајф отпреме да зна, и не заборавља да напомене да он то питање поставља иако је њему, као јуристи, разуме се савршено познато, је л те, да га то заправо не би ни смео питати – "Јер, Вама је законом забрањено да за своје услуге постављате било какве захтеве. А, Ви то зацело знate. Нема потребе да Вам то казујем, зар не?"

"Не", вели Кустер.

"Дакле, колико?" пита Штрајф.

"Стотину", вели Кустер.

"Охоко! Ви знате шта вредите!"

"Ја", вели Кустер и пружа допола руку, ћутке чека, онда узима стотку, брижно је пресавија и меће у цепић од прслука, каже: "Добро, хajте са мном", и улази испред адвоката у кућу, води га кроз један подугачак и хладовит, пешчаником попложен коридор, па уз двоје шкриптувавих басамака и поново кроз узан, треницом попатосан и замрачен ходник, а онда, скоро сасвим у мраку, преко некаквог степенастог прага, затим иза једног па другог ћушка и најпосле, удри уз некакво чудо без ограде, нити је степеништу налик нит мердевинама приличи; пространа је и скучена истовремено ова кућа. Штрајф се још при уласку сав скучио и главу у рамена увукao, утањио да дисуцка, ко пиле, јер код Кустера, брате, по сељачки пахне, а успут га, помало раздраженог, иза разваљене и унеколико одмакле прилике батргавог трапађоза изнебушке спопаде онај магновени осећај нелагоде што га је јоште из доба официрима његовог рода службено прописаних дежурних одлазака у обилажење подземних утврђења познавао и потајно лавиринт осећајем називао; елем, збиља му нема друге већ да се, усред ониске мансарде с мајушним прозорима, у биљурној локви икоса процеђене светлости, и даље поприличном зебњом обузет, усукан и удрвечен на понуђени му троножац украй искрзаног бродарског стола посади и да, крадомице погледом упроштаченим зверлајући, пробиште малко наоколо, међутим, никако оком да ишчачка ама било какву кесицу лековита биља или које стакленце с мазовима барем, нити, како је заправо очекивао, иначе ишта од

смешних и стравних чаролија волшебничких од којих човека ледене пружимљу срси, док газда Кустер своју силно забректалу телесину нашироко стровалајује на једну изанђалу софу, и нетом, како му се учини, нехоте и ниоткуд домађијаној боци с ракијом чупа чеп, жустро подугачак гутљај отпија и, низ грло га просукав, отфркује а полупуну боцу поново некуд шмугне, пре него прозбори: "Дедер, соколе, ошини!" а затим, све време, као да га се прича нимало не тиче, несмањено брекће, док се Штрајф – а ово, молићу лепо, нека му не буде схваћено као захтев, већ као необавезан упит – из петних упине жила да изложи све што је спремио и смислио. Наиме, ово: Он је, као што је у писму његовом напоменуто, још за време школања у испосничком манастиру ту и тамо о Кустеру слушао те није вољан да сад надугачко околиши, већ жели да се отворено изјасни. Као официр, с том тачком да почне, частольубиво тежи барем до пуковника да домакнє. А у цивилној каријери, чим пре тим боље, до општинског одборника, и то у Цириху, али, о истом трошку би момчина, ако упали, и у народне посланике да се продене, комбинација ових двеју служба веома је повољна, ко се, примерице, у Цириху места општинског одборника дочепа, а истовремено у Берну у парламентску фотељу Ђипне, може, ако је иоле рачуницама вичан, много штошта да постигне и, временом, за прве повољне прилике, зачас савезним послаником у Скупштини да постане. А тако рећи у међувремену, дакле већ ускоро, млади адвокатчина је рад да се ту и тамо у што више надзорних и управних одбора уфотељи, предузећа има сила божија, банака и осигуравајућих друштава колико ти душа иште, мноштво завода и установа и тако даље, а свима је стало да непрестано привлаче нове и способне кадрове. А Штрајф јесте баш такав, млад и кадар кадар. Има он свој програм, време тече по плану, живот испланиран у танчине. Тачно зна зашто је постао правник, мада би драге воље, Бог му је сведок, многоврсно другојачим склоностима попустио био и предао им се и, тек примерице ради, с тисући радости пре у баштоване отишао, постао цвећар, временом можда прослављен одгајивач ружа. Не би баш нерадо био изучио за лекара, макар и марвеног, да лечи домаћу стоку, уопште за доктора, можда чак прашумског. Али све то, ваистину, јесте ипак само лук и вода у времену данашњем. Човек хоће да му буде боље него родитељима, боље него рмбањем згудањеном оцу. Штрајф би да доспе што је могуће даље, једном се живи, а он жели да га доцније памте и споминуј. Зна он, дабоме, савршено добро да су, за такве планове, мање-више неповратно минула она велика времена; имамо ли на уму имена као што су Рокфелер, Сатон, Хиршхорн и тако даље. Свеједно. Он зна шта хоће. А господин Кустер зацело разуме шта тиме има у виду.

Могуће. Кустер, међутим, није баш сасвим начисто шта је њему у свој тој работи чинити; успева да се издвува и да овда-онда покоји гутљај тргне, сад жуту марамицу вади и њоме брише лице.

"Ваш задатак би био... како да кажем..." – Штрајф покушава прстима

да допуцкета праве речи – "Рецимо, овако, Ви треба да створите повољну атмосферу. Њихова се пажња мора на мене усмерити! Морaju ме заволети! Баш тако, понајбоље, нек ме заволе! Јер, нисам ја једини, зар не, разумете већ..."

Ја, таман је понешта прокљувио, вели Кустер и пита:

"Јесте ли Ви празноверни?"

"Празноверан! Откуд сад, празноверан?"

Посматрај се неко време. Штрајф малчице поцрвени.

"Тек тако", дочека Кустер и упиљи у њега, меркајући га помно и дugo све док Штрајф не склони поглед и њиме, у страну сврнув, кроз прозор некуд напоље одврља, потом, накратко, по патосу прошара и тек одатле га поново на лице Кустерово врати. "Заузмите се за један, рецимо, свеопшти уплив." – Сад, изненада нашавши ону праву и погодну реч, сад може ову необичну тишину, може сметеност своју гласно да избрише – "Ви то и те како можете, је л да? Требало би да можете, јер поседујете ону специјалну способност, ону обдареност..." "Моћ", вели Кустер. Јашта, њу вала има. И поново сасипа гутљај жеженице, а Штрајф напокон скида наочари за сунце, опет је у стању да се смејуцка, видно му лакнуло, у себи закључује, брзо ће се сложити – "Ви једноставно инвестирајте своју моћ у моју каријеру, госпон Кустеру. Мој успех је и Ваш успех, зар не, и ако ствар крене, реците, колико сам Вам дужан, важи?" – Уз ове речи млађо сложи на лице најумилјатију гримасу. Кустер беше опет накренуо боцу с ракијом. – "Није ли то поштен предлог, госпон Кустеру!?"

Ракијаш ставља чеп на грилић боце, благо га уврће палцем и кажипростом; узима, вели, десетину свакогодишњег прихода.

"Шта!" – врискну Штрајф. "Десет процената!" Смејуљак поново ишчезну као водом сплакан, прсти престадоше да се поигравају сунчаним наочарима.

Ја, и да му се дотична десетина вазда о Мратиндану изброји на сунце, у готову.

"Мратиндан! Зашто не на Свету Валпургу?" цичи Штрајф и примећује истог часа да је то била грешка, јер Кустер умах узе да га оним суженим очима леденоштро стриже; утолико ти и он брже боље ушећери: "Окая, госпон-Кустеру, не брамим, како Вам воља, десет одсто, исплата вазда у новембру."

"На длан избројано. Једанаестог", вели Кустер и одупревши се рукама устаје са канабета, надовезујући, да он, бог и душа, ма ни оволипацно сигуран није да ли се у ову нагодбу истински поуздати може.

Дашта! Разуме се, брате мили! – Штрајф скаче са скамије – чврст је ово и поуздан договор међу мушкарцима. Центлеменски споразум, такорећи!

Кустер га пушта да се истртља, клима главом, одлази до врата, отвара их: "Фридо!" виче наниже низ басамаке и ходнике у кућу, чека, али узалуд, на одзив и поново затвара врата; жена му, биће, још с осталом чељади напољу око кромпира петља, гунђа бректаво

и промаља шију кроз прозор, загледа некуд у двориште, поново дозива: "О, Фридо! Ехеј!", а споља очас потом нечији глас, он се још више протеже: "Доро! Ама, зар још нисте смирили?", међутим, не чека одговор него кћери својој довикује да довече имају госта за трпезом, нека Марио заврне шију додатној порцији из кокошарника. А Штрајф сад може домила да врлуда од једног до другог изговора, а поткрај чак и да се усред изузетно важног, апсолутно неодговидно утаначеног састанка затекне – а, јок море, сељак и клатноњихац Јозеф Кустер тврдокорно одмахује и упорно наваљује – господин Доктор има обавезно да остане на породичној вечери; у ових неколико сати дотле има и онако још ваздан којекаквих појединости да се претресе, сем тога, ласно му је замислити да госн-Доктора можебити занима како то у његовој пракси хода, да речем, шта се тамо збива, узмимо примерице при ручном лечењу опипавањем. Или, још боље, приликом бајања клатном. Ја, то је поспешније за почетак, ту, бива, има шта и да се види – и, већ је потегао некакав мајушан висак, нешто попут зрцално-севкастог никлењака на металном влакну и, примакав столицу, седа право пред Штрајфа, онај свој висуљак држи тик испод висине колена међ раскреченим ногама и поново у сипљиво бректање запав, каже: "Ево, госн-Докторе", а очима креше по оној светлуџавој, о струну обешеној стварчици: "Гледајте право овамо!", и затвара очи, зној му овлаш нос и чело орошава, примећује Штрајф пре но се и сам запиљио у клатно, у оно непомично, лебдеће, међ Кустеровим коленима оклембешено чудесо; нема благог појма шта било требало да се исклати оданде – и, где, оно почине полагано да се креће, стварно се мрда оно чудо, буди се, очију му, сасвим јасно види...

Господин др. јур. Алфонс М. Штрајф буде, супрот иначе уобичајеној навади, још исте године и без даљњег наименован за капетана управо оне јединице у којој је дотада био само један од многих поручничића и ретко кад упадан. Истовремено отпочиње, посвема уопштено, и онај збиља чудесно незауставни успон младог јуристе Штрајфа. Такозване срећне околности стадоше да се стичу у таквим количинама да веселник све чешће немађаше куд сем да се, ко каном, снелагођава што познаници и пријатељи непрестано, увек са каквог новог разлога, повода налажаху да му за скорашиње успехе честитатају.

Најпре је, не упитавши Кустера за савет, већ благодарећи свом врсном мирисалу, приступио у прави час правој партији. Затим узе, каконо се каже, ту и тамо, да води разговоре и, да видиш, не потраја дуго, кадли он поче да поставља услове. Свима се учинило далеко од памети да то сматрају Штрајфом безобраштином, напротив, свакоме прорадише кликери да чова његовог надасве надареног кова повлашћено опхођење завређује, а дакако и унапређења каква му доликују.

Први велики скок, наиме баш из оне исте нездовољавајуће скучености асистентске чамотиње, правце у канцеларију с

предсобљем, изведен млади и динамични кадровац-новаљија у једном залету, чак се, у истом насртају, продену до другог места одозго на листи своје партије, све ко од шале и само по себи разумљиво, као што му се домало потом и на изборима у Парламент посрећило; тиме је, за почетак, био пробијен лед. Након тога Штрајфово је име све чешће доспевало у годишње извештаје познатих предузећа, а из новина су, још чешће ишчакаване новости о бриљантном младом адвокату. О њему се причало да је прави егзорбитантни свеможа брзог старта, тепали му да је врсно обдарено мезимче њихове легислативе, нека врста чуда од момчине дакле; и преко тога се ни пуних пет година не беше слегло кадли, огромном већином гласова, поново изабран буде и, још ни у тридесету не зашав, или истом је напунивши, већ га први пут поменуше као потенцијалног кандидата за посланика Скупштине у будућности, што више нико није узимао за половинично изненађење, већ за истину очекивани и следствени развитак једне неуобичајено разантне каријере.

Баш негде тих дана, бап, навалио код прекомерно успешног младог господина, народног посланика др. Алфонса М. Штрајфа, некакав господин Кустер да га најаве, елем, реченог господина Кустера не могла ни прва ни друга секретарица да се отресе; дошао човек и засео да чека, нема сile небеске да га макне, укопистио се и чека ли чека, док га не упустило.

Тaj сe не да лако одбити, одмах сe на њему видело, загракташе оне доцније кад им Штрајф прекорне придице очитавати узе и једном занавек забрани да оном дрзману игда више ама ни до предсобља чекаонице присмрдetti не дадну.

Током следећих месеци, с почетка године, изби на видело да су господина Штрајфа услед срећних околности изабрали у неколико изнад свих очекивања уносних надзорних одбора; тако да је без даљњег – а, досад су по том питању, руку на куцавицу, и најзатуцанијој геачини већ морале прожмиркати ганглије – одавна био у стању да измири свој тада већ шест дебелих година заостали дуг и да у новембру ешенбашком клатничару избрoji углављену десетину. Али Штрајф никако да плати. Нити му се икад плаћало. И његови изговори су се годинама отезали у истом кукулелекавом тону; те разноразне службе, те обавезе, те његов положај и туште уза њу везаних ујдурми штоно му безобизицие и непрестанце ждеру с муком скучкавану цркавицу, жао му је, преболети не може, али он ће то већ засигурно једном, само за сада зарад којекаквих неприличних околности још не, јер мора, слуша Кустер, кућу репрезентативну да сагради, и да, безусловно, те ово те оно испонабавља, а поврх свега предстоји му, вели, и скора женидба; загледао се у прилично имућну кћер једног утицајног човека.

Није познато да ли је ово надасве присно отварање голе душе смргођеном Оченажцији-исцелитељу било толико ново, како је овај задивљено наводио, нити да ли је његова такозвана, и данањи оспоравана, моћ играла икакву улогу у збивањима везаним за

Штрајфову каријеру.

Било како било Парламент-срећковић се оженио, а сељак Кустер је, вавек без иједне кршене кинте из посете одлазио, остајући, међутим, тврдокорно упоран због чега је Штрајф, годинама, почетком новембра имао јак и на комовицу миришљав разлог за нове невоље: секретарицама никако није полазило за руком да га сачувају од бректавог и одебљалог, на говеђу балегу узбазделог ракијаша необријаних образа. Ипак некако, што значи уз немало умешности, како је сам себи сваки пут признавао, он би се редовно о Мратиндан искрслог и вазда о десетини и камати, те каматама на камате ражџевељаног Кустера исто тако редовито ратосиљавао. А баш му беше било кренуло, из године у годину све боље. Жена његова, не само гомиле пара него и сува злата вредна, нарађала му срећне дечице и, да видиш, са четрдесет година Штрајфа унапредише у дотад најмлађег пуковника Армије, даље, изабраше га за потпредседника његове странке, тако чак и најнадувенијим политичким супарницима постаде ко бео дан јасно да ће овај човек у понављано новим и неопходним наименовањима највиших државних звања одсад несумњиво у предњој линији такмичарску водити трку. Уз помоћ штампе, радија и телевизије постао је одавна познат широм и диљем земље, често интервјуисан и неретко цитиран, био, како се говоркало, прописно изграђен, а, најпресудније беше: Штрајф је у међувремену и код бирача важио за кандидата зрelog да се вине у алпске висине.

Никакво чудо што постојани Јозеф Кустер, наочи овако свеопште повољног стања ствари, није више јаловим надама заварајан, већ је редовно бивао хладно туширан и најпосле ногетнут – ванка! Штрајф је желео да једном за свагда пресече ове неугодне бесмислице:

"Капак!" одбруси он. "Јасам ово што сам данас, јер сам овакав какав јесам, ако сте способни да то утвите! Нико мене није ни мађијом а ни басмама довде уздигао, Ви поготову не! Какво баљезгање! Чиста идиотија!" И он ти Кустеру, који га је мирно слушао, даде на знање да ће се, не буду ли престала ова свакогодишња узнемирања, гадно провести, гадно, богами, и охоко! Је ли он уопште чуо за нарушавање неприкосновености дома! Има ли он појма каква га казна чека због покушаја уцењивања! Зна ли где спадају и он и те његове надрилекарске прчварије од враџбина и бајалица! "Међ урођенике, госпон-Кустеру! Дашта, као врачу, Вама је место међ урођеницима." Кустер ни беле да пропели. Њему, очигледно, још никада, или барем већ деценијама, није тако прописно очитана буквица, нити га је ико, сабивши му рогове до пркна, тако својски изрибао; примећује Штрајф са задовољством. Тааако! – а он сад има посла! а врата су, ено, онамо! и *adieu*, госн-Кустер! нека се чим пре купи тамо одакле је и дошао! – Тиме, чинило се, ствар беше отаљана.

Домало потом Штрајф на невољу навуче лаку прехладу од које се не могаде опоравити, напротив, кроз неколико дана поткачи га опака грозница и он се, сињи кукавац, озбиљно разболе – лекари

се само ишчуђавају. Копнео је, знојио се непрестано, изгледао све жалосније, слабио и, већ након две недеље, инјекцијама и таблетама упркос, није више успевао да се барем сат-два или само по пишљиве уре придигне, тек колико да прегледа најважније хартије. Морао је да смишља извињења и изговоре, правдао се потешкоћама везаним за одржавање већ заказаних термина, хитним путовањима, породичним пословима, најпосле, обавезним и, ни поред најбоље воље неодгодивим, беспоговорним одласком на бањско лечење и опоравак. Сметени и беспомоћни лекари, међутим, никако да се снађу, те, најпосле, рекоше "Отворити!", само тако, веле, могли су се надати да ће чудној болештини и њеном узроку ући у траг. Али Штрајф не хаје да се препушта непоузданој, недоумицама до на крај памети и заумља доведеној медицини да му отвара стомак, а можда још и грудни кош, да би тек тада можебитно сазнао како је нажалост неизлечиво болестан и да му нажалост-нажалост лека више нема, али да је увек, па тако и у његовом случају, медицинско или уопште какво друго чудо могуће. Лежао је једва мрдуцкајући, мало јео, кадшто покоју роморио, лежао тако два дуга месеца и за то време оронуо у дрхтурава старца; оно мало посвећених, листом пренеражено.

Онда, једног поподнева, очито стравичном паником пропрешен и као да ненадно надахнуће следи, нареди да га стрменом Рикенцестом у Ешенбах узвезу, где му жена поможе да се из кола искубеља и да у Кустерову кућу уђе, а у кући Кустерова жена Фрида или кћер им Дора запути пред њима у полујатму кроз ходнике и уз степеништа до поткровнице и, чим га сама оставише – само Штрајф и Кустер и мирис сељачког дома и неколико разиграних собних мұва – тад ти се Поднадули кроз смрадне баздове комоваче што из њега бијају нимало гануто распитивати стаде о већ петнаест дебелих годинчина гомиланом десетку, а овај други, Измажденик и Злопатник упита, ма где му је во имја Високог Господина образ, где душа, те има живца да мирно посматра како његов клијент липсаје.

"Клијент, нуто, нуто", мрмољи Кустер и почиње мирно, веома тихо да набраја колико је пута у најуздржљивијој смерности, и dakako најављиван, долазио по део који му припада и како је сваки пут бивао одбијен а потоњи, штавише, као најцрњи лупеж грђњама на пасја прескакала излепљен био; сећао се појединости и, малтене од речи до речи, свих његових врдаљки, сваког изговора окићеног вазда једном те истом офаџаном појанком, чак је и ликове, боју косе и очију свих оних током година три-четири пута мењаних секретарица памтио. А онда потанко распреде о вртоглаво врлетним лествама госпон Штрајфова успеха. Узнесе и ревност његову да чини право свим по њу пробитачним персонама. Похвали Штрајфову смотреност, истрајност његову и промуђурност, префињени Докторов нос за пробитак и губитак, за корист и профит. Величао је његов беспримерни таленат да каријеру у војсци, политици и привреди тако природно, тако ненадмашно танкопердо и синтопетљасто

једно с другим испреплиће и преспаја – без муке је, чинило се, сељак Кустер речи налазио па му теку из уста саме од себе, или као дugo увежбаван монолог. Штрајф се начисто зблануо. Он је, чује, савршено разумео, како ће на најбољи могући начин и своје венчање, односно, тачније, онај силни новац своје жене, на право метнути место да му звекеће; а каква ли тек лудо весела и умилна музика настаје кад такве слободњачине и за опште благосрање (сиц!) толико забринуты поштењаковићи његове фајте што иза што испред којекаквих врата и вратанаца сложе кајде у гајде и поведу песму.

Кустер се сав задувао. Зној му се слива низ лице и цури преко збораног врата под откопчани оковратник од кошуље. Облизнув усне, и у истом даху – глас му одједном дремован и тром – до неба зажали због необично потуљене болести, која, онако напречац, е, боме, ни он ту више не уме помоћи, дидидус пакосно смрси дослен толико поспешно и без починка квасале Штрајфове, а жали боже и Кустерове, узгред буди речено, јоште отворене и неизмирене рачуне, тја, то, вероватно, или прилично извесно, долази отуд што тај туна тако језиво до коже и коске збонцани нечемурник, госпон Доктор Штрајф, свих ових дугих година ни један једити пут своју реч одржао није, нити је ишта, изузев своје проклете незахвалности показао.

Тако збораше Кустер. Затим привуче једну клупицу ближе Штрајфу, и незграпно се стровалив на њу, колена рашичељених, жестоко зафркта пут њега; овај беше одавна схватио. Пред њим испичутурашко лице басмочаца и авемаријаша, спужвасто и уморно; угледа збркане подочњаке, старачки уцрвенеле капке и боре, рошави нос и ноздрве крцате сињастих чекиња и митесерима начичкане и неколико набреклих беличастих лојних гнојаница раштрканих по оседелом стрништу накострешене браде, виде и старост на овом ознојеном лицу, и похабаност, и осаму. Дисао је стиснуто. Воњ у соби и Кустерова љуткаста испарења и ракијски смрад у његовом даху, и уопште, све ово му се смучило. Али он остаде да седи. Не пожури да се придигне, нити да зове своју жену, већ присили себе да остане, јер, знао је рашта остаје, те се прибра, усрдреди, јаукну: "Побогу! Кустеру!", и простења, тихо: "Помагај, ако Бога знаш!"

Кустер га само погледа, отфркну и оћута.

"Ама, платићу, човече! Плаћам, колико год зинете! Колико, господине Кустер, реците ми само, колико!"

"Николико. Ништа више", вели Кустер.

Уто Штрајф, који мњаше да већ одавна схватио беше, тек изистински схваћати стаде и смањи се овлипаци и погури се и скочањи на дрвеној столицици. – "Разболео ме и сад ме пушта да крепам! Куку мени кукавцу, умори ме овај проклети надриврач и буџаклија! Још ће ме и под црну земљу сагнati! Чекни мало, вешче, натемњаче! Проклет био!" и, "И ја ћу тебе!", осу из њег клетва и псовка. "Крмчино погана! Ја ћу теби шкембару један урокљиви показати како се дере свилена буба! Тако ми живе на рамену главе!"

Кустер тргну боцу с ракијом.

Штрајф је и даље сиктао и штектао запенушано јед на њег бљујући, док му не понестаде даха. Њега ће он суду предати! Охоко! Не због исцеливања и разболевања Здравомаријама – церио се јетко – а, јок море, не због таквих бапских трица и кучина, није ово средњи век, већ због оне стоткице, аха, ту је зврчка, драги мој, и нека зна да ће му се она о главу обити, дабоме! Она стотка коју му је на самом почетку тутнуо, оног давног суботњег поподнева, осамнаестог маја, зна он и датум сасвим тачно! Због оне стотке и свих осталих, што их је искао и узимао од своје клијентеле. Има да га ћепа да ће му се засопљено бректање у гркљану препречити! Зна он пута и начина! Потражиће и наћи сведоке! За сваку стоткицу, охоко! "Море, ако мора, за сваку банку сведока!" драо се Штрајф на сав глас. "Овако ћу те, Кустеру, докусурити! Овако, прчвару јебени, видиш! Једном ћу те руком, пијандуро смрдљива! Шарлатане! Кровопилче мучки, добићеш ти своје, ја ти кажем, убицио-подмуклици! Тровачу кукавни кржљомуди!" – његова је дерњава јењавала – "Још ти не знаш са ким си се докачио..."

Сељак Кустер каже само толико: Дабоме, зна он то и те како добро, зна. И зауставља виску-налих-никл-сјактаво-клатно при самом дну металног влакна и, подигнув га, некуд га тутне, па с два прста вади испресавијану стотињарку из цепића на прслуку и задева је господину Штрајфу под закачку на кравати, поново се узвалјује на своју столицу и оном огромном жутом марамицом лице ознојено брише, затим, гутљај грлумиљенице гуцнув, наставља, тек пошто је, вешто, таман на по пута полугласан подргиг пригушио, да помно гура чеп и уврће га у грлић боче, и додаје да позив на вечеру, наравски, и даље важи, Марио је малочас очерупао екстра кокицу и стварно би била штета да тазе ошурено и очишћено птиче пропадне.

Подрхтавајући од штрещавих севова Штрајф се нађе исто онако млад, здрав и чио какав беше био кад је пре неких сат и по, или два сата, дошао.

А онда је удова сасвим стакластих устао и сав смущен и посрамљен, без иједне, свог се латио пута дрхтураво набадајући кроз тмину сељачке куће ка оним својим пустим, још напола у сенци испод стабла орахова паркираним колима; док су горе, у поткровљу, истиха, капаво, натенане врани натарапајући шкриљац, сахнули трагови зноја са његових руку, а тик уз изнојену млаку на мутном црнилу стола блистале његове наочари за сунце.

Као што је напоменуто, Кустер је непуна три месеца после оног осамнаестог маја хиљаду деветсто шездесет и осме погинуо под точковима теретњака: Јозеф Кустер, најславнији врач-лекар и најозлоглашенији вештац-мађијант у целом крају, клати-клатно, Оченажација-исцелитељ и надрилекар, рукопипателни гатар, кишотоврац и напигузица, сељак.

Геролд Шпет је рођен 1939. у Раперсвилу (Швајцарска). Завршио је вишу трговачку школу. Узгред је, као потомак познате династије оргуљара, научио да гради оргуље. После дужег боравка у Енглеској вратио се у родно место и наставио да ради у очевој радионици. Добио више значајних награда за књижевност. Најпознатија дела су му романи: "Нехудо"; "Гласни ходници"; "Балцапф, или Кад се појавих"; "Врела недеља"; "Здрави пакао"; "Барбарсвила"; "Синдбадова земља"; "Комедија" и неколико запажених збирки приповедака.

Превео с немачког **Драго ТЕШЕВИЋ**

ENES TOPALOVIĆ

STID

Sada već dugačka kolona auta polako je gmizala krećući se u nervoznim trzajima, zastajkujući, pa opet polazeći. Onima pri kraju kolona se već počela činiti nepreglednom i nada da će stići na vrijeme topila se na vrelom suncu i u kotlu brujećih motora. Ljudi su otvorili prozore i usta teško dahćući kao psi na ljetnoj žegi. Svi su negdje žurili, a ovo zastajkivanje je činilo vrućinu još nesnošljivijom i pirilo nervozu i u najhladnokrvnijima. Zavidjeli su onima iz suprotnog smjera što su im zviždali pored ušiju rastjerujući bar za tren zaparu.

Na semaforu, kad je crveno zaustavilo one koje su mimoilazili, protarujući pročelavo tjeme kroz otvoren prozor crnog mercedesa oznojeni debeljko iz kolone nervozno i ljutito je zapitao taksistu preko puta:

- Ama, šta se to dešava tamo naprijed?

- Ma, neka budala vodi konja po sred ceste. Ni mukaet nije što ljudi sviraju i spominju majku kroz majku i njemu i konju. On ide s konjem, ne jaše ga, nego priča sa njim. Svakakvih sam u svom životu video, a ovaj je poseban.

Taksista dotače kažiprstom sljepoočnicu, zavrти par puta njime (kao da traži bušilicom naftu u lubanji), naglo dodade gas, točkovi zagrebaše vrući asfalt, njega nestade, a na putu ostade crn trag guma.

Halim je bio tako stidljiv da je bježao s puta kad bi izdaleka ugledao nekoga koga bi mogao sresti. Onako sitan i kržljav, a brz i spretn, šmugnuo bi negdje pored puta, za žbun ili u visoku paprat i sačekao da prođu prolaznici. Naročito je zazirao od žena. Ženski pogled na svom nemilovanom, sitnom i nejakom tijelu koje je bilo već u tridesetim godinama nikako nije mogao podnijeti. Osjećao se go i nezaštićen i činilo mu se da žene svojim rendgenskim pogledom vide sav njegov jad i sramotu, i da nikakve haljine ne mogu prikriti njegov stid. Možda bi se on i usudio susresti jednog, njemu ravnog čovjeka u prolazu i otrpjeli selam i suočenje s njim, ali ženu nikako, ni za živu glavu. Kad bi morao negdje da svrati u komšiluk, djeca su se često prikradala za njim i slušala kako sam sebe preslušava i kuraži u onome što je imao namjeru reći domaćinu, a najčešće je sve ostajalo na jedva izmucanom selamu.

- Merhaba, Hilmo? Kako si mi? Kako to sibjana? A, jok ne valja tako. Mlogo je pitanja. Fino nam evo ugrijalo, reći ću ja njemu, i valjda će se i on složiti. A vruće vala i jes ko u džehennemu. Ako nam Bog uskoro ne dadne kiše, poskapaćemo. Ama, daće valjda, dobar je Bog. A jok, ne valja dobar, nego ću reć' velik je Bog, i On sve vidi, pa valjda, i ovaj naš belaj. I još ću reć', milostiv je Bog, pa će nam pomoći, a Hilmo je pobožan i on to voli, i sigurno će me potapšati po ramenu i reć': „Ma, znao sam ja da u tebi ima pameti, budala je onaj ko tebi kaže da si budala.“ Jes', tako će Hilmo kazati,

taki ti je on, dobričina i poštenjak, a ne voli trač i ogovaranja.

Djeca bi se poput lasica prikradala za njim kroz gustu paprat pored puta i s mukom hvatala valove smijeha u prljave dlanove. A smijeh se od siline probijao ispod dlanova, pa se činilo da neko pušta vjetrove u paprati. To je djeci nagonilo još silniji smijeh, a Halim bi, postiđen i zbog svog monologa i zbog vjetrova u paprati, požurivao što je brže mogao.

U takvima situacijama često bi se i vraćao kući ne smogavši snage da se pojavi pred komšijom i da ga upita za zdravlje. Bio je uvjeren da komšija već zna za njegovu sramotu i naviku da priča sam sa sobom, a s drugima jedva koju prozbori. Njegova majka, Devlja, se klela da jedno vrijeme nije progovorio ni riječi puna četiri mjeseca.

Halim nije trpio pogleda ljudskog na sebi, stadio ga se i bojao ga se. Bježao je i sakrivao se od pogleda i riječi ljudske i zavlačio se u ljuštu svoje usamljenosti poput puža što stalno nosi svoj stid na leđima. Osim što bi ponekad bio uhvaćen da govori sam sa sobom, Halim bi često pričao i s ovcama koje je cijeli život čuvao i pazio. A naviješ ja volio razgovarati s Putkom, snažnim mirnim i pametnim konjem, crne, sjajne dlake na nabreklomu tijelu bez stida. S Putkom je mogao da priča o svemu, o svom studiu, o strahu, o skrivanju, o ženama koje je sanjao, a bježao od njih kao od kuge, o tome kako njegovi rođaci hoće da ga ožene i dovedu mu neku siroticu, a on neće, ne može dok ne ispunji svoj san da jednom smogne snage da se prijavi na trke i da oni, on i Putko, pobijede sve zlobnike. Putko, pametan kakav je i bio, mirno bi to sve slušao i klimao glavom pasući moćnu planinsku travu. Nije to bio konj za trke, on je bio radnik-udarnik (na njega se tovarilo sve, i sijeno i brašno i dubre i stid, a on je to sve mirno i nekako filozofski spokojno nosio bez protesta), ali je on i pored svoje mirnoće i prividne tromosti znao potrčati, lahko kao planinski vjetar, samo ako bi ga jahao njegov lagahni hranitelj Halim. Iako se samo na Putkovim plećima osjećao siguran, snažan i neustrašiv (kao da je Putkova snaga prelazila u njegovo tijelo), Halim je rijetko jahao Putka. Nije se on htio iživljavati, uživati i baškariti se na plećima svog jedinog prijatelja, študio ga je kao što se štedi onaj koji se istinski voli iako je često, prečesto osjećao potrebu da bude jak i da ga vjetar nosi.

Iako mu se činilo da bi na Putkovim plećima mogao podnijeti ljudski pogled, ipak se nije usuđivao prijaviti na teferičke trke (činilo mu se da i kad bi pobijedio, žene bi gledale samo Putkovu snagu i opremu, te bi njegov stid bio sto puta veći i to ne bi otrpio, urastao bi u zemlju, zakopao se živ u grob od srama i jada svoga).

Čula djeca njegov razgovor s Putkom, te ispričala po selu. Došlo to do ušiju seoskih đilkoša, željnih smijeha na račun tuđeg jada, te ti oni prijave Halima i Putka na teferičku trku, silom ga dovedu do čize gdje su se bili poredali ostali konjanici. Halim se otimao, molio da ga puste, prokljinao, samo što nije plakao, ali jalija bijaše tvrda srca. Uz smijeh i vesela podbadaњa posadiše ga na konja. Kad je sjeo na konja i osjetio njegove moćne sapi, Halima prožme nebeska snaga i on ošinu mračnim pogledom jaliju koja se sprdala sa njim. U mraku njegovih zasjalih zjenica bilo je neke neobjašnjive snage koja je mogla da ukroti i ljutitog lava i seoska jalija se zbumjeno, po-

malо i постиђено, повуће пред preporođenim čovjekom na konju. Halim se više ničeg nije bojaо niti stidio, bio je na Putkovim plećima, visok i moćan. Čekao se pucanj da počne trka. Putko je izgledao tužno pored ostalih konja, nekako malodušan, sitan i umoran, ali je zato Halimova aura sijala moćno.

Odjeknuо je pucanj i trka je počela. Ispod kopita uhranjenih konja frcali su zemlja i kamenje. Oni vatreningi krenuše prvi i daleko odmakoše, izgledalo je kao da ih oni što okasnije nikad neće stići. Posljednji je kaskao Putko, izgledalo je kao da nema snage da potrči. Niko nije ni očekivao ništa drugo i jalijaši se opet (sa sigurne daljine) počeše ceriti. Ali, gle čuda, oni što odmakoše daleko počeše se umarati i teže disati, te se razdaljina poče smanjivati. Nekim čudom Putko pređe iz kasa u trk (kao da je zagrijao svoje stare kosti) i lahko poput vjetrića zaobiđe prvog zaostalog. Do cilja je još bilo daleko i đilkoši se prestadoše smijati. Halim je polegutio na Putkovim leđima i skoro ga zagrljio rukama. Nije ga tukao po sapima kao što jahači rade da konj trči brže, ali Putko ipak pređe još dvojicu. Ispred njega, nedaleko, galopirala su još dvojica, ali se razdaljina brzo smanjivala. Ovdje je priča htjela da Halim i Putko pobijede (i da se možda Halim sretno oženi), ali je Bog (kao što On uvijek i zna najbolje) htio drugačije. Prevelika bi to bila sreća za Halima da pobijedi (i sebe i svoj stid i da se oženi). Prebrzo bi se Halimova duša zadavila onim što joj se činilo nedostižnim i ubila bi je nagla sreća, kao što pregladnjelog nesretnika ubije previše hrane, ili kao što vrela voda raspukne hladnu čašu kad se naglo uspe u nju.

Putko je stigao na cilj drugi, ali su svи obasuli Halima čestitanjem kao da je stigao prvi. Nije smio sići s konja, bojaо se da će ga sreća i ljudi ugušiti. Probadi su ga i boljeli ženski pogledi, prvi put mu se učini da u tim pogledima ima i malo duše koje ga nije bilo strah i stid, ali još uvijek nije smio sjahati sa konja. Prolazio je kroz okupljeni narod kao junak na svom Putku, ljudi su tapšali i konja i jahača. Negdje u mnoštvu Halim spazi i zadržan pogled sirotice kojom su ga rođaci htjeli oženiti (jadnica, možda je pomisliла da je neću, pomisli i prekorи se). Pogleda sirotice brzo nestade, đilkoši su prišli i, da li iz obijesti ili iz iskrenog divljenja, nikad Halimu neće biti jasno, tapšali konja po sapima i hvalili i konja i jahača i sebe za današnju pobedu. Halim se dalje probijao kroz svjetinu još uvijek jašući na konju. Na njegovom licu očitavao se umor, umor od uspjeha, umor od ljudi, umor od glasova, umor od pogleda. Onaj negdašnji strah zamijenio je umor. Halim se ipak ne usudi sjahati s konja, već je zamicao od ljudskih pogleda kroz niske smreke iza kojih ga je uzimala u zaštitu gusta jahorinska šuma.

Dođe na konju do livade na kojoj su pasle njegove ovce, sjaha, svali se u travu, zagleda se ležeći u nebo po kojem su pasli bijeli oblaci i duboko uzdahnu kao da svali teški (Sizifov) kamen sa svoje premorene duše. Nije bio sretan, ali je bio nečim zadovoljan, zbog Putka, činilo mu se. O pogledu sirotice nije želio da misli, ali ga se nije mogao ni oslobođeniti. Bog sve vidi i sve zna i on će to najbolje da uredi, ja ne znam kako bi, pomisli i utonu u miran san. Sanjao je da mu se Putko smije i ne bješe mu krivo. U daljinu se čula gromoglasna, teferička pjesma pijanih (nesretnih) ljudi. Ovce i konj su mirno pasli na livadi, nježni bijeli oblaci su lizali nebeski

poklopac. Zemlja se mirno okretala oko svoje ose. Halim je hrkao, Putko frkao rastjerujući kosmatim repom dosadne muhe i obade.

A, sirotica? Eh, sirotica! E, to vam je posebna priča. Da li će Halim i ona u njoj sretno živjeti? Biće onako kako Bog bude htio, a Bog često muči čovjeka i stavlja ga na kušnju zagorčavajući mu ovaj život i ne dajući mu da sretne i spozna ljubav (bez ustezanja i stida).

Danas nema više onakvih teferiča ni konjskih trka na njima, ali se ja često sjetim babe Halima kad mi iza prozora na točkovima s puno konjskih snaga ispod sebe neki bezveznjak, junačna picajzla, hinja, seronja i kukavni đilkoš, pokaže prst, srednjak ili kažiprst na čelu, zato što radije hodam pješke nego da mučim svog konja, govorio je omanji čovjek konju kojeg je vodio sredinom džade u uzavrelom gradu gdje su konje poznavali samo sa slikama kao dinosaure.

Halimov sin je bio jedan od rijetkih u gradu koji je imao konja. Čitav grad je mogao da mu se smije i ruga kad bi pričao s konjem, njega nije bilo briga. Kao da u sebi nije imao ništa Halimovo, ili možda jeste?

MARIO BEREĆIĆ

TRAGANJE

Koliko sam puta to gledao? Nekih dvije stotine pedeset. Nije lava, ni magma, tren je tekuć, tren plinovit, krut i magmatičan, materijalan i nematerijalan. U njemu prepoznajem razne likove, korijenje širine Zemlje, ocean, koru planeta kako se lomi i pretvara u svemirski šljunak. Kovitlac je i vruć i leden i predstavlja sve postojeće u isto vrijeme, iz njega izlaze duše ili nestaju u njemu, duše bez spola i podrijetla. Puno puta kada sam iznad tog raznobojsnjog kovitlaca oblika, pomislim da je on početak svih stvari, preveliki i sveopći Stvoritelj, možda vrhovni bog. Osjećaji mi se onda mi-ješaju s patnjom jer je pravilo da duše koje jure iznad kovitlaca pate, bez obzira što su u ranijem životu učinile. Ja uvijek patim jer sam tek ovdje, u međuživotu, svjestan svih svojih dosadašnjih života, propusta i nedostataka. Gotovo nevjerljivo: ovdje je sve puno duša oslobođenih tijela, a tolika je samoća. Patim i kada nemam sugovornika – svi vrište i jure u užasu. Tako rade svaki put kad umrem i dođem ovamo. Osim jedne duše. Mučim samog sebe, ali ču si ponoviti: sreli smo se prvi puta u zoru čovječanstva, u vrijeme kada su duše nastavale i pretke ljudi. Ja sam bio u tijelu vođe, najstarijeg i najsnažnijeg mužjaka kome su pripadale sve ženke u čoporu, živeći svoj petnaestti život. Jednog podneva usred istočnoafričke savane naišli smo na preplašenu ženku. Njezini su je otjerali i mi smo ju primili, kako je kod praznjednica bila praksa: ženke nisu smjele ostati u istom čoporu da se ne križaju s rođacima. Zadržali smo ju i bila mi je jedna od ženki. Onda se među nama dogodilo nešto do tada nezapamćeno: oboje smo postali preprivženi jedno drugom. To je prava ljubav, dokazana najtežom žrtvom u ono vrijeme – odrekao sam se vodstva i ženki, posvetio se samo jednoj. Patili smo i veselili se zajedno, podizali djecu, izrađivali kameni alat, branili se od zvijeri. Ostatak čopora nas je gurao na stranu, ali i uvažavao naše snage, na neki način poštivao.

Poginuli smo, potom sam se rađao u najrazličitijim tijelima, umirao te lebdio na ovom mjestu preko dvije stotine puta. I patio samo za njom, uvijek kad mi se iznad ove magme vratilo sjećanje na prošle živote. A kad se pojавila... nisam mogao vjerovati. Odmah smo se prepoznali, iako sada nije imala oblik. Bez velikih riječi: prepoznali smo se i počeli komunicirati jer to vrišteće duše mogu, premda tu mogućnost nikada ne koriste. Koliko smo si nedostajali u ovim životima! Da, to je bio izvor i moje i njezine najveće patnje. Kolika je tek bila sreća kada smo se ponovno našli zajedno! Koliko znam, a znam, omogućili smo jednu od najvećih nemogućnosti na svijetu.

Uživali smo u njemu, nalazili spokoj usred kaosa vrištećih duša. Putovali smo zajedno obilazeći magmatsku Dinamiku (naš izraz), skrivali se po zakucima tog preogromnog neodređenog tijela. I provodili vrijeme zajedno, neizbrojivo puno vremena. Koliko je tijelo ispod nas ispunjeno pokretima,

mi smo bili ispunjeni jedno drugim.

Naglo je nestala. Ovdje je tako, naglo i bez upozorenja se nestaje u život. Duša moje ljubavi otisla je iz ovog međuživota u život, izbačena u jedno od milijardi tijela životinja ili ljudi. To znači: nikada ju više neću sresti. Milijun i pol godina između naša dva sastanka učinile su ovo dugo vrijeme međuživota trenom. Blaženstvo drugog susreta muči još više. Znam da ju neću opet sresti, a u svakom novom međuživotu patit ću zbog toga. Svaka reinkarnacija znači novu patnju. Bez obzira kakvi bili u prethodnom životu. Osjećam da ću se uskoro naći u novom tijelu, bez sjećanja. Kada umrem, preplavit će me slike prošlih života, lebdjet ću opet na ovom mjestu i žudjeti za njom, beskrajno.

Led je prekrivao veliki dio Europe popivši more koje su okružila tri kontinenta. Ljudi su se iz vruće Afrike preselili na ledeni sjever. Na jugu Europe, točnije na pješčanoj obali ostataka mora, sjedio je stočar iz obližnjeg sela. Kad za pet tisuća godina nestane led, mreškat će se tamo duboko more, nekoliko milja udaljeno od obale otoka u vrijeme doba Europe zvanog Sardinija. Stočar je preživio devetnaest godina života i te je godine pamtio po nezadovoljstvu. Nije mogao otkriti što ga muči, imao je lijepu ženu, dvoje od troje djece mu je preživjelo porod, njegov je rod baštino ogromno stado i nekoliko dolina na otoku toplijem od svih poznatih im zemalja. Pa ipak, odlučio je prekinuti život, upravo na ovom pijesku. Zasjekao je bjelokosnim nožem obje ruke više od deset puta. Želja za smrću bila je toliko jaka. Dok je lagano gubio svijest, sjetio se lovova na slonove. Uvijek pred zimu odlazili su u gustu šumu središta otoka da hvataju lokalne sloniće, ne veće od dobro uhranjenog vepra. Od tih slonova je i ovaj oštri nož. Pogledao ga je...

... ali sam vidio samo kovitlac i vruć i leden, crven i plav, pun likova. U sebi je sadržavao duše i puštao ih da lebde oko njega u užasu. Mene nije hvatao užas, samo osjećaj neispunjenoosti, ali i on je bio umanjen sjećanjem na bivše živote. Proživio sam ih blizu sedamsto, bio lovac i lovina, divovski ljenjivac i slon, do maloprije pastir, živio sam po cijeloj Zemlji. Da, ovaj je svijet neslućeno velik i ...okrugao! Kako sam uvijek sedamsto puta bio zatupljen jednim životom!

Divne li su nove spoznaje! Nisam ni slutio koliko sam pametan i iskusan. Kako je dobro živjeti više života! Koliko uživam! Sigurno ću otkriti što me još tišti. Kao da je neka želja. Razarajuća, ogromna neispunjena želja. I čežnja... ona je uvijek postojala u mom životu, osjećam i u drugim životima... Sve se gubi osim čežnje prema nekome... Morat ću otkriti prema kome. «Lijepo od Vas Rupyerte da ste se došli pozdraviti.», rekao je debeljuškasti znanstvenik starijem muškarcu. «Žao mi je da odlazite. To je šteta.»

«Malo ću se smiriti bez publiciteta. Tu već ne mogu šetati ulicom. Čuo sam da na Mjesecu ima mjesta gdje ljudi nisu nametljivi.»

«Meni bi bilo drago na Vašem mjestu. Vaša sjećanja su krunki znanstveni dokaz o postojanju reinkarnacije i zato ste zaslužili imati obožavatelja koliko želite... Hoćete li se sigurno vratiti?»

«Bez brige. Obećao sam. I mene zanimaju vaša istraživanja. Desetljeće smo zajedno i dosta smo togla postigli. Moram se odmoriti. Nakon koju

godinu, vraćam se.»

Znanstvenik nije bio zadovoljan tim odgovorom, iako je to dobro skrio. Žurilo mu se dovršiti započeti projekt, a ostali ga ispitanci usporavaju i to je razlog zašto se prikriveno ljutio na Rupyrtovu odluku. Ipak, organizirao mu je oproštaj na koji je pozvan cijeli institut. Raspitivao se:

«Niste jučer baš uživali u oproštajnoj proslavi. Nešto nije bilo u redu?»

Rupyrt je uvijek bila smiješna njegova sumnja u sve oko sebe. Sa smiješkom na licu je rekao:

«Znate me već, ne volim druženja. Samo toliko.»

Završio je razgovor što je brže mogao. Znanstvenici su ga odbijali, pogotovo oni koji su ga ispitivali. Trebao ih je jer se riješio problema koji ga je mučio cijeli život, a sada zna – i bivše živote. Danas ih se potpuno sjeća i to mu je drago: nakon tisuću petsto devedeset i četiri života jasno se sjeća proživljenog i prvi put zna zbog čega je bio nezadovoljan. Dokazali su da tisućljjetni lijekovi protiv duševnih bolesti doista evociraju proživljene živote, a ne da su ta sjećanja proizvod poremećenog sjećanja. Mjerenja provedena u Rupyrtovim istraživanjima dokazala su njihovu istinitost. I više, dokazano je materijalno ponasanje oblika tradicionalno zvanog duša, pronađeni su modeli ulaska duša u tijela, određena joj starost od pet milijuna godina. Dublje u prošlost nema sjećanja na prijašnje živote u bilo kojem životu biću. Za deset godina su dosta toga postigli, ali ni približno dovoljno za sagledavanje cijelog predmeta istraživanja. Ekipa si je postavila prilično visok cilj – preko sjećanja svjesnih reinkarnanata pronaći izvor duša i dokazati da je on bog. To je jako iscrpljujuća zadaća koju Rupyrt nije mogao izdržati.

Zapravo ga nije zanimalo o čemu se radi na tim istraživanjima. Rekao im je sve o svojim sjećanjima, samo je zatajio nekoliko važnih. I najvažnije: sreo je još jednom svoju prvu ljubav, u dvjestotom međuživotu. Nemoćnost ponovnog susreta još ga uvijek razdire kao ogromna, neispunjena želja.

Pri izlasku iz prostorije osjetio je požudni znanstvenikov pogled. On tako proždire sve muškarce. Rupyrt je prezirao pohotnike poput ovoga. Iako nije sudjelovao u cjelokupnoj gradnji, Rupyrt je pratilo dizanje Oklopa kroz osam stotina godina i nekoliko reinkarnacija. Čak je u jednom sukobu, u dijelu Oklopa zvanom Stypny, poginuo u ratu između dvije oklopske države preselivši se na sto osamdeset godina u međuživot. Gradnja je počela prvim povezivanjem satelita u Zemljinoj i Mjesecu orbiti. Stoljećima su ti megasateliti postajali sve veći stvarajući umjetne prostore koji su udomljivali cijele nove države, krajeve i gradove sa svim potrebnim za ljudski život. Povezivali su mjeseceve i zemaljske dijelove Oklopa stvorivši nikad do tada viđeni umjetni konglomerat, poduhvat jedinstven u povijesti, ponos ljudske vrste. Sustav satelita prekrio je osam posto neba iznad Zemlje, trideset i pet iznad Mjeseca. Nekoliko dugačkih satelitskih država širilo se na tri posto prostora između Mjeseca i Zemlje okrećući se oko planeta prema Mjesecu orbiti.

Rupyrt je razmišljao o svemu, osim o svome sugovorniku. Nalazio se ovdje na Tesli, buljio kroz stakleni strop samačkog restorana. Preko puta,

za stolom mikroskopski malog separea, sjedio je Alan. Primijetio ga je prije nekoliko dana, nailazio je na mesta gdje Rupyrt radi odmarajući se od napornih istraživanja na Zemlji. Imao je dojam da ga prati, ali na normalan i druželjubiv način. Sada mu je prišao i rekao nekoliko laskavih riječi. Iznenadio se jer mu – od doseljenja sa Zemlje – već dvije godine nitko nije prišao. Nadalje, mladić od dvadeset i nešto divio se pedesetogodišnjaku. Laskalo je to Rupyrtu, šampionu nezapočetih veza. Zbunio ga je i on je gledao u Oklop umjesto da nastavi konverzaciju. Već su mu počeli dosađivati samački dani rada, spavanja u kapsuli samačkog hotela i odlazaka na mesta uskih stolova samačkih restorana. Teslanci su najčešće samci i to mu je odgovaralo. Isto su tako, kao i trećina ljudske rase, homoseksualni. Tim samcima restorani poput ovih zamjenjuju i kuhinje i trpezarije, prostrane gostionice dnevne, a uske spavaonice – spavaće sobe. Ovi su restorani posljednje mjesto na svijetu na kojem bi netko zamislio kako mladić prilazi starijem muškarcu izdaleka mu govoreći lijepe riječi.

«Odakle si?», zanimalo se Rupyrt.

«Iz Švicarske.»

«Dobro si naučio potamski jezik.»

«Hvala», nasmije se on. «S juga sam Švicarske pa mi nije bilo teško... Naučio sam ga zbog tebe.»

«Zašto?», čudio se Rupyrt. Iako su Potamci u Europi i Americi osnivali države, njihov je jezik uvijek bio lokalna pojавa, nimalo nalik kineskom ili perzijskom i nije se masovno učio u stranim zemljama.

Uz uzdah i dugu stanku, mladić izgovori:

«Svidjela mi se tvoja povijest. Slična je mojoj... ja sam također svjesni reinkarnant... ali ne u toj mjeri.»

Rupyrt se u tom trenutku zaljubio u njega osjetivši privrženost i zajedništvo. Nije se baš zapravo zaljubio: njemu se nikada nisu sviđali muškarci i on je svoje sklonosti cijeli život potiskivao. Da su se doznale, bio bi na sramotu svoje obitelji. Krio ih je da se ne osramoti pred drugima, a posebno da se ne zamjeri očevima koji su ga podigli. Zakonski je mogao imati ženu, ali se uvijek bojao ignoriranja okoline zbog kršenja starog potamskog običaja i zato nije nikada ni pomislio udovoljiti sebi. U svakom slučaju, dečko mu se svidio kao prijatelj.

«Koliko si ih prošao?», upitao je mladića. Opustio se u njegovu društvu. Da, pomislio je, u dečku ima nešto što ga razlikuje od uobičajenih lovaca na poznate ili opasnih nametljivaca. I imaju svoje reinkarnacije kao zajedničku temu. Alan ga neće ostaviti ujutro i hvaliti se da je spavao s poznatom osobom kao toliki drugi prije njega.

«Pamtim preko šesto života.»

Prošli životi kao tema dobro su im išli. Pričali su bez prestanka i o tome kako se svijet mijenjao. I promijenio se – nekada rubne pojave, poput homoseksualnosti i kapsula-spavaonica, danas su pravilo u najvećem dijelu svijeta. Svjesni reinkarnanti imaju o čemu razgovarati, doista. Toliki su životi proživljeni, tolika doba viđena. U Alanu je prepoznao tihog obožavatelja, ali nikako nesimpatičnog. Prelazili su na sadašnji život, Alan na odrastanje u Švicarskoj, Rupyrt u Americi. Potpun razgovor nakon duljeg

vremena obojici je obećavao dugotrajno prijateljstvo, točnije punu i doživotnu povezanost dvije osobe. U tom razgovoru suvišnom je postajala Rupyrtova pomisao da ipak nešto nije u redu s tim da je Alan naučio potamski samo zbog njega. Jednostavno se izgubila prekrivena ugodnom konverzacijom. Dugo su razgovarali o podsvjesnim nezadovoljstvima koja su ih mučila dok ih terapija nije izbacila na vidjelo svijesti. Osjetili su se sličnim, jako sličnim.

«Idemo li na kuglanu?», upitao ga je Rupyrt. Zaraznim osmijehom Alan potvrđi. Dok je ustajao, Rupyrt ga je zadovoljno odmjerio: imao je ženskasto tijelo.

U zadimljenu kuglanu ušli su besplatno. Rupyrta su prepoznala robotizirana vrata i pustila ih unutra. On je mehaničar specijaliziran za pasivne robotske sustave i ima popust na svim ulazima i izlazima u ovom dijelu kratera Tesla. Sjeli su u dobro zatvoreni separe: Alan je rekao da nije pušač i to je začudilo njegovog novog prijatelja. Na Tesli svi puše jer je pušenje nacionalni ponos. Tesla je najveći proizvođač duhana na svijetu, znači u Sunčevu sustavu.

Rupyrt mu je skoro priznao svoju najveću tajnu, da je terapijama riješio sve nedoumice, osim jedne: gdje je njegova duša s kojom se dva puta sretnao, jednom u davnom životu pračovjeka, drugi put u međuživotu. Onda ga je Alan iznenadio:

«Neću okolišati....»

«Da?», pitao je Rupyrt. Alan je izgledao da se lomi i dvoji. Uzbuđeno ispuca riječi:

«...znamo se iz ranijeg života i jednog međuživota.»

Rupyrt je ostao skamenjen ne osjetivši tišinu koja je na njih pala. U podsvijesti je očekivao nekoliko puta tijekom ovog razgovora da će Alan reći ove riječi. Odbacivao bi takve misli poučen ranijim iskustvima. Takve se stvari ne događaju samo tako, u dobro zatvorenom separeu na Mjesecu. Alan je nastavio:

«Proučavao sam tvoj život godinama i video neke podudarnosti. Onda sam za vrijeme jedne hipnotičke terapije dozvao u pamćenje i naš međuživot. Sjetio sam se svega. Mi smo se sreli u Africi i zaljubili. Potom smo se sreli u međuživotu, iznad Dinamike.»

Rupyrtu su, poput one magme ili što je već, navirali osjećaji. Prvo je bio začuđen i dugo skamenjen. Potom ga je oblila nevjerica, ali samo dok je Alan pripovijedao o javnosti poznatim događajima u Africi. Kada je Alanov monolog došao do međuživota, više nije bilo sumnje. Znao je sve detalje susreta, teme njihova komuniciranja, mjesta iznad one magme gdje su najradije lebdjeli, pokušaje orkana da ih razdvoji. Nije bilo sumnje, treći su se puta sreli. Ako Alan i nije njegova tražena ljubav, morao je biti tamo. Zagrlili su se bez razmišljanja i puni osjećaja, kao što se mogu zagrliti milijuni godina rastanka. Pred njima je do koji tren zjapila vremenska rupa koju ni jedna duša nije prošla i vrijeme je bilo da se ponovno spoje. Alan je približio usne Rupyrtovima. Iako je želio i čeznuo za istim, Rupyrt je izbjegao poljubac. Odgurnuo je Alana s velikom mukom i dvojbom te sjeo na drugi kraj separea. Opet je na njih pala tišina. Alan je bio zburnjen i izne-

nađen, Rupyrt pun nedoumica.

«Ne, ja to ne mogu», priznao mu je. «Alane», približio mu se pun iskrenosti, «ja nisam homoseksualac. Okorjeli sam heteroseksualac. Ne mogu si pomoći. Želim biti s tobom svaki tren života, ali ti ne mogu biti ljubavnik. Mogu, ali lagao bih te tako. To ne želim: previše vremena nismo bili zajedno.»

Nakon ovih riječi očekivao je oštru reakciju poput uvreda ili naglog odlaska. Alan se samo ustao, brzo skinuo gornji dio odjeće i pokazao polovicu tijela. Oči su se Rupyrtu ispunile ženskim grudima, onakvim kakve je viđao samo na pornografskim slikama. Nije se ni snašao, Alan se svukao do kraja. Da, bio je žena.

«Ja sam Alana.», reče mu. «Nema ljestvog od čuti da nisi homoseksualan. Ne mogu uz homoseksualca doživjeti smrt prerušena.»

Rupyrt se opet sjetio Oklopa, točnije njegove gradnje. Sve je počelo prije tisuću i petsto godina kao povezivanje svemirskih stanica – umjetnih satelita u neslućeno velike skupine. Materijal se dovozio s Marsa, Venera, Jupiterovih i Saturnovih sustava, kopao u njedrima Zemlje iz stotina kilometara dubokih rudnika sklapajući se u ogromne nove prostore za život. Na kraju su pojedini dijelovi Oklopa postali toliko ogromni da su sa Zemlje povukli lavovski dio populacije. Najveći konglomerat satelita, Tram, dugačak je sto tisuća kilometara, debeo sto i dvadeset. U njemu se nalazi osamdeset tisuća naselja s više od milijarde stambenih jedinica, dva stominljunska grada, tri države i najveći park na svijetu. Naslanja se na još nekoliko manjih i tanjih megasatelitskih sustava i izravno, kao tanka crta u Svetmiru, povezuju Zemlju s Mjesecom.

Upravo su se nalazili na glavnom željezničkom kolodvoru na Tesli, točno na granici muškog i ženskog dijela kratera-države. Za nekoliko minuta krenut će na put do Zemlje i proći kroz Tram. Grlio je Alanu nekim nastranim zadovoljstvom. Nepoznati znatiželjnici promatrali su ga zavideći mu na mladom ljubavniku. On je zadovoljno razmišljao kako napokon grli ženu i to onu koju je toliko dugo čekao.

«Mene su zadirkivali kad sam bio dijete jer sam išao u susjedni lezbijski grad i tamo gledao djevojčice. Vikali su mi da sam ženoljub.», govorio je Alani na uho.

«Ja sam u pubertetu najboljoj prijateljici priznala da bih vodila ljubav s muškarcem. Odmah je dobila zgađeni izraz lica: ‘Zar bi pustila ONO u sebe?’... nije nam baš sjajna budućnost.»

«Ne znam. Razmišljao sam o zemlji u kojoj se ljudi ne groze ovakvih poput nas.»

«Možemo u Hrvatsku. Živio si u državi Tesla, a pravi je Tesla iz Hrvatske. Čula sam da su tamo dosta liberalni.»

«Možda je bolje u Sakramento. U Kaliforniji su cijeli gradovi heteroseksualni, a posebno Sakramento. U Americi sam i rođen.»

«Toliko je mogućnosti...», privila se uz njega.

Teško smo se navikli na novi život, a i homoseksualni svijet se teško navikao na nas. Ali, navikli su se. Doista smo se treći put sreli i ta nas je spoznaja hrabrla u nastavku veze, a rodnu okolinu prilagođavala na nas. Pomogao nam je dokaz da smo se upravo mi, od sedamsto tisuća reinkar-

nanata, ponovno sreli. Alana je rodila dvanaestero kćeri i sinova. Prema običaju, dio smo djece dali rodbini, ona svojim sestrama, ja roditeljima. Nastavili smo s proučavanjima i lijepo napredovali, uz pomoć nas i drugih dragovljaca reinkarnistika je postala znanost. Znanstvena zajednica nas je obožavala, pučanstvo Zemlje, Oklopa, Mjeseca i kolonija u Sunčevu sustavu smatrala uzorima, bez obzira na spolno opredjeljenje. Čak što više, dokazano je da je naš tip veze, onaj iz doba australopiteka, bila prva ljudbavna veza u pamćenju ljudskog roda. Istraživački tim kojem smo pripadali uspio je dokazati postojanje božanstva, zacrtali smo put prepoznavanja mesta njegova boravka u drugim svemirskim dimenzijama, ali do njega još nismo stigli. Odbačene su vjerske zablude o reinkarnaciji kao kazni ili nagradi, potom one o ponovnom reinkarniranju obitelji ili o prenošenju osobina iz jednog života u drugi, potvrđene su teorije o nastanku duše u čovjekolikih majmuna prije pet milijuna godina.

Zavolio sam ta proučavanja. Čim smo se uzeli, počeli smo živjeti kao profesionalni znanstveni pomoćnici. Prema sjećanjima s terapija, otkrivali smo arheološka nalazišta. Pronašao sam ostatke svog tijela na bivšoj obali Sardinije, sada duboko u kopnu Potamije, nekada ispod danas osušenog Mediterana. To se tijelo ubilo u devetnaestoj godini prezivanjem vena. Sjećam se tog trena, bio je jako zanimljiv i silovit. Posebice je zanimljiva bila spoznaja o reinkarniranoj prošlosti. Gledajući kostur čudio sam se koliko je to tijelo bilo maleno, a bilo je normalne veličine za muškarca svojeg doba.

Živjeli smo u napokon dočekanoj sreći. Znali smo da tome mora doći kraj. Morali smo umrijeti, prvo ona, onda ja. U jednoj smrti nestalo je toliko milijuna godina željenja i šezdeset godina ispunjenja želje. Ostala je samo nezadovljena i još veća žudnja. Ni ideja ni tvar, ni kruto ni tekuće, ali sigurno sve odjednom, nalazi se ispod mene. Opet lebdim u međuživotu iznad Neodređenog A Stvarnog, magmatskog nemira i univerzuma u malom, prvi put u svom postojanju sa sjećanjem na prijašnji život. Zanimljivo je umrijeti sa sviješću o prošlim životima. To mi se sada dogodilo po prvi put. U suprotnom, kako je tužno kada po tko zna koji put osjetiš da iskra sjećanja na prošle živote prelazi u vatru potpunog sjećanja. Taj osjećaj izluđuje.

Treći susret nije donio zadovoljstvo, osim onog kratkotrajnog. Sad sam tek shvatio koliko bi bilo blaženo živjeti zemaljski život, a onda prijeći u neki drugi i time prestati s kruženjem bez prestanka. Sve bih dao za to. Jedino mi je obećanje u mom postojanju da će živote i međuživote ponavljati i iz tog nema izlaza. Malo vjerujem u ponovni susret, unatoč iskustvu. Tračak nade ostao je među živima. Tamo na Zemlji još rade ekipe znanstvenika koje proučavaju reinkarnaciju. Jedan od ciljeva tih istraživanja je spajanje razdvojenih duša. Tim načinom, jednom možda, moja vječna ljubav nađe put do mene. Svejedno mi je radi li se o životu ili o međuživotu

VANJA DIJAK

KOMŠINICA BERA

(odломак)

Brek I

Još od samog svog rođenja gospodin Zajnil bivstvuje u jednoj stambenoj učmaloj komunističkoj osmospratnici koja, a da ni sam dragi Bog ne zna ni kad ni kako, besmisleno niče na temeljima starog turskog groblja u strogom centru grada, narušavajući tako cijelokupan izgled uže, ali i šire okolice.

– Ama, ne može jedan insan stanovati tamo gdje landaraju tuđe duše – poluglasno i sa nevjericom su konstatovali građani zaprepašteni svježe izdignutim temeljima buduće osmospratnice. A i sama se komšijska ekipa zgrade, kao kakav loš fudbalski tim, malo– pomalo, pa, eto, kompletno izmijeni, baš kao što se stalno mijenjaju i ove naše besmislene granice na izbezumljenom Balkanu. To je vjerovatno bio dodatni znak jedne ozbiljno narušene logike stvari.

Ustvari, gospodinu Zajnilu je ova zgrada bila prva i jedina u životu, ako se izuzme ona zgrada starog bolničkog porodilišta u kojoj se te daleke i duge zime Gospodnje zadržao jedva nekoliko sati jer bi u svaki slobodan krevet, još ugrijan od prethodne porodilje, klizećim startom uskakala tek pridošla porodilja vrišteći od porođajnih napona.

– Gospođo, dobili ste prelijepog sina! A sada zbogom, jer meni valja praviti krevet novoj porodilji – reče medicinska sestra pružajući majci, koja je još uvijek bila pod snažnim dejstvom narkotika, malog Zajnila, koji je tako upakovani bio veličine štruce penzionerskog hljeba.

– Ali, veliki je snijeg vani... Zaboga, sestro! – bunila se Zajnilova majka zabrinuta kako će sa pranjem pelena, a istovremeno i u nedoumici da li joj je muž u kafani ili na benzinskoj pumpi gdje je trebao da natoči naftu. Po njenim jasnim instrukcijama stara naftara u njihovoј spavaćoj sobi se morala dobro nahajcat prije njihovog do laska iz porodilišta.

A što jest-jest, Zajnilov otac je bio, već dobro pripit, na snijegom prekrivenoj staroj benzinskoj pumpi Jugopetrola te se preko reda, onako između dva auta, sa praznom plastičnom kantom u ruci, i dušom u nosu od žurbe, obratio radniku pumparošu kojem se baš taj dan (kao i svaki drugi) uopšte nije radilo.

– Komšija, je l' može dvadeset litara kerozina? Treba mi hitno! Sin mi se rodio, razumiješ li? Sinčina!!!

– Pilot, otkud meni kerozin? Stari, za to moraš ići na aerodrom – odbrusi pumparoš koji mu, ipak, kad je čuo da je za novorođenog sina, natoči dvadeset litara nafte džaba.

Te je zime, kažu, pao neshvatljivo velik snijeg, što je izazvalo zastoj u saobraćaju. A i ljudi su po ulicama lopatama pravili prtine poput onih radnika koji probijaju snježne tunele ispod Alpa. I tako je malog Zajnila, zbog visine snijega, kao pobjedničkog pehara iznad glave nosio pijani otac.

– Svi smo mi Alije Sirotanovići – govorili su lopatari dok je Zajnilov otac balansirao između njih derući se ponosom oca – Zajnilllee, Zajnilllee...

Brek II

Na istom, dakle, prvom spratu gdje stanuje gospodin Zajnil, vrata do vrata, već dugi niz godina, stanuje i komšinica Bera. Jedna prilično popunjena, nešto nižeg rasta, ali snažna i dinamična žena, upadljive duge crne kose, ponekad svezane u rep, a ponekad, onako iz čiste dosade, uvrnute u dvije velike lokne koje izviru tik iznad ušiju nalik morskom valu zatalasanom do samog vrha uha. „Zulfo, napravi mi onu muzičku, kao violinski ključ“, kako bi to ona lijepo znala da opiše svom frizeru Zulfiji, vlasniku frizerskog salona “Sefta.”

– E, vala, osjećam da sam u najboljim godinama, moj Zajnile. Nikad pametnija i nikad jača! – rečekomšinica Bera svom gospodinu Zajnilu. Žena, nepopravljiva optimista baš kao što je to i sam gospodin Zajnil, koja ne haje za prošlost, frtalj manje za sadašnjost, a još upola manje za budućnost. Čitaocu se na prvi pogled čini da ama baš ništa nema neobično u toj komšinici Beri. Takvih blentavih ženturača može se, gotovo škiljeći, naći u ispišanim i godinama „marljivo“ neokrečenim haustorima svake stambene jedinice. Takvih spodoba, i još gorih, ima u skoro svakom haustoru zgrada za koje se komotno može reći da su gradovi u malom. I kao jedna od tih mnogobrojnih ženturača, za koju bi iole razuman čovjek rekao “ma ko je jebe, uostalom” – ni komšinica Bera nije vrijedna spomena. Ali...

– Zlu ne trebalo – reče komšinica Bera usplahireno kad je čula da će gospodin Zajnil pisati silne i presilne memoare o njoj.

Godinama je, naime, trajao jedan, rekao bih, blaži nesporazum između gospodina Zajnila i komšinice Bere uzrokovan jednom neugo- dnom, permanentnom bukom, koja se ponavljala u neobično dosadnom, monotonom, pravilnom ritmu, a koja je izvirala iz Bering malog, jedno dvadeset dva i po kvadratnog jednosobnog stana. Naravno, ako se izuzmu ona četiri i po kvadrata balkona, te jedno dva kvadrata zapuštene podumske šupe koju je komšinica Bera kupila od komšije Zekana prije nekoliko godina za smiješno male pare. “Za cijenu dvije bokserске ulaznice lake kategorije” – kako bi to komšinica Bera govorila. Ta šupa, locirana, a gdje drugo već u podrumu zgrade, skoro bi svakog mjeseca bila poplavljena kanalizacijom i fekalijama pa je komšija Zekan, čvrsto ubijeđen da je napravio dobar posao, zadovoljno govorio komšijama da je komšinici Beri „prodao više govana neg’ šupe“. Međutim, komšinica Bera je bila više nego zadovoljna svojom novom svlacionicom. Onako bosonoga, Bera bi vješto šljapkala po fekalijama marljivo sortirajući svoje sportske stvari, i ne hajeći za podrumski smrad i haos.

– Ama, jebo pare, jednom se živi! Ovdje mogu ostaviti dosta stvari, a i presvući se prije i poslije treninga ili kakvog važnijeg boks meča – govorila bi tada samoj sebi u brk. A ta buka, koja je vjerno podsjećala na silno i presilno mlaćenje boksera teške kategorije ili mlaćenje u onu kožnu boksersku vreću u svakom bi slučajnom prolazniku, putniku namjerniku, ali i nemjamjerniku, već na samom ulazu u haustor izazivala jak osjećaj zalutalo-

sti i da je greškom, potpuno nenajavljen, upao u neki bolji profesionalni lokalni bokserski klub.

– A koga ste vi trebali? – upitao bi tada slučajnog prolaznika komšija Zekan izvlačeći iz lifta dvije velike kartonske kutije iz kojih se cijedila neka pjenasta materija.

– A ništa, ništa... Bit će da sam pogriješio ulaz. Doviđenja! – zbumjeno bi odgovarala spodoba načuljenih ušiju kao u kakvog policijskog, oli– njalog vučjaka koji pokušava da locira izvor i vrstu buke.

– A onda, doviđenja – sa nepovjerenjem bi uzvraćao komšija Zekan, strpljivo čekajući da spodoba napusti zgradu.

Taj prvi susret između gospodina Zajnila i komšinice Bere se zbio jednog divnog julskog jutra kada je komšinica Bera useljavala u zgradu. I baš dok je gospodin Zajnil snimao svoju novu pjesmu u svom improvizovanom muzičkom studiju “fAbRiCa”, kojeg je napravio od predoblja izbacivši masivni stalak za analogni telefon i onu veliku sa zida starinsku tablu osigurača, neko, odmjereno i odlučno, zalupa na vrata.

– Idemmm... Idem. Ama, lakše! Ko je? – upita gospodin Zajnil te odmah proviri kroz špijunku ugledavši malu brkatu ženu, ogrnutu u žuti bade mantil i u crvenim bokserskim rukavicama na rukama marke “Puma” kako zuri u haustorski plafon.

– Komšijaaa, moj dobri komšija – obrati se komšinica Bera čim spazi svjetlosni snop što bljesnu iz špijunke na Zajnilovim vratima.

Gospodin Zajnil škljocnu ključem, napola odškrinu ulazna vrata, a onda ih ponovo zatvori, skinu lanac te ih, konačno, širom otvori ne stigavši da izusti nijednu jedinu riječ.

– Kako ste, komšija? – upita komšinica Bera škiljeći kako bi pročitala ime na pločici.

– Za... Zajnil... gospodin Zajnil. Poštovanje, komšija. Ja sam, da vam pravo kažem, Bera. Sada vaša komšinica Bera. Evo, tu sam ja. Zapravo nema tri metra od vas, ha, dužine pola bokserskog ringa, ako ćemo tačnije – pokazivala je Bera bokserskom rukavicom prema svojim vratima, pružajući drugu rukavicu gospodinu Zajnilu, i usput se izvi– njavajući što ih nije skinula za čin rukovanja.

– Nemojte mi zamjeriti, moj komšija. Naprosto nikad ne nalazim valjanog vremena da ih skinem.

– I to bokserskeeee rukavice?! – iznenađeno će gospodin Zajnil. Ali, komšinica Bera nije imala namjeru objašnjavati bokserske rukavice. Uostalom, kome se još objašnjava stajanje pod kišobranom po najve– čem pljusku!?

– Joj, komšija, haj’te, molim vas, kod mene, na moje vruće tulumbe. Nema bolji’ ja vam velim. Silom sam natjerala vlasnika slastičarne “Cucuga Muši”, Fljorima Trećeg, da mi izdiktira tačan recept. A i red je, vala, komšija, da se upoznamo i... i... Vidim da ste povisok čovjek, pa eto, rekoh, pošto sam ja već uspjela da iščupam luster sa plafona u svojoj spavaćoj sobi, da mi, nekako, pomognete da na njegovo mje– sto okačim svoju boksersku vreću. Nikako ne bi valjalo da mi plafon zjapi prazan.

Konstantno odmjeravajući gospodina Zajnila, komšinica Bera razdraga–

no završi ceremoniju upoznavanja. Taj prvi susret, ta slučajna koincidencija da je komšinica Bera uselila u stan tik do Zajnilovog, učinila je kasnije njih dvoje velikim i nerazdvojnim prijateljima, a od komšijske zgrade i njenih stanara, to sada uopšte nije neskromno reći, legendarnu zgradu i komšije legendarne zgrade. Osluškujući „kako to sve sada zvuči“, gospodin Zajnil je još stajao na kredencu Berine kuhinje i gledao okačenu boksersku vreću kojoj je komšinica Bera sa svake strane zadala nekoliko jačih krošea.

– E, vala, bog ti dao zdravlja, gospodine Zajnile, što si mi baš onako, rekla bih, galantno postavio ovu moju boksersku vreću, jer ja to bez twoje pomoći nikako ne bih mogla. Nije svako rođen za sve, jel? Ne zbog toga što nemam snage. Ihhh, pa mogla bih ja podići iznad glave barem desetak takvih, već sam ti, gospodine Zajnile, niska rasta, što, ustvari, nije loše što se boksa tiče, ali ima i nekih mana kao što vidiš – objašnjavala je Bera.

– Neko u glavi, a neko u snazi i visini – šaljivo uzvratи gospodin Zajnil stoeći u kuhinji držeći tulumbu kao čašicu pred nazdravljanje.

– A ne, ne... Vi, gospodine Zajnile, i u glavi i u snazi! To jest, visini – odvratи komšinica Bera.

– Ma, komšinice Bero, bila mi je čast da vam pomognem u nevolji.

– Upravo tako, gospodine Zajnile, upravo tako. Bila je to prava nevolja, jer da VAS nije bilo, propustila bih redovan trening.

– Samo... Samo mi se čini da će u ovoj zgradi od sada biti jako bučno, da će se od danas poremetiti dnevni mir i kolotečina – češkao se po glavi Zajnil, pomalo zabrinut.

– Jašta radi! – zadovoljno konstatova komšinica Bera – Nego kako! Pa to drugačije nikako ne može! Ma naviči ćete se i vi, gospodine Zajnile, a onda i komšije, vala. Nije to tako loše kako se na prvi pogled „čuje“... A osim toga, kada budete snimali tu vašu muziku, slobodno je odvrnite do daske, meni neće smetati. Naprotiv! – pokušavala se nekako pravdati i nagoditi komšinica Bera.

Ama, komšinica Bera je znala, i to dobro, da gospodinu Zajnilu nikako nije prijalo to njeno non-stop udaranje u boksersku vreću. „Ne razumije svako boks niti ima sluha“, kako bi ona to znala reći. Udarci su svakodnevno odzvanjali haustorom kao da je cijela zgrada pod teškim građevinskim radovima, a radnici to jagama upravo razvaljuju. A i ko bi, zapravo, volio da svaki Božiji dan trpi buku od pet sati ujutro pa do iza ponoći? (Doduše, uz neke kraće pauze od tridesetak minuta, u vrijeme kad bi ručala ili pak morala u WC.)

– Joooj, Salkane dragi!!! Pa dokle više? Dokle, jebem mu mater?! – žalila se Salkanova žena Senija jer su i na petom spratu jasno čuli Berino mlaćenje bokserske vreće, kao da im trenira u susjednoj sobi.

– Ma otkud znam, ženo? Imam ja prečih problema u životu! – uvijek bi odgovarao komšija Salkan, bojeći se da bilo šta kaže protiv komšinice Bere; jer kad može gospodin Zajnil da trpi, a on živi tik do nje, onda može, vala, i Salkan na petom spratu.

Komšinica Bera je, u međuvremenu, svom dobrom Zajnilu svu tu muku zbog buke na neki način „kompenzovala“ svojim ukusnim vrućim tulumba-ma, jer je vrlo brzo otkrila da ih on neizmjerno voli i uslast tamani.

– A, moja komšinice Bero, sve ja to razumijem, ljubav prema boksu i to, ali kako ja da završim svoje melodijske linije u muzičkom studiju “fAbRiCa” kad ne mogu, ni pored silnog naprezanja, da čujem svoje harmonije?

– E, moj Zajnile, pa rekla sam ti! Dan bez bokserskoga treninga je protraćen dan. Slobodno ti pojačaj te zvukovode, ne smeta to meni – savjetovala bi svog dobrog Zajnila komšinica Bera. – Osim toga, moji udarci ti mogu poslužiti kao onaj metronom... – tu se nešto zamislis pa izusti – ma šta ko metronom, ma još tačnije od metronoma! I tako se Zajnil, htio ne htio, pomiri sa svojom, inače šarolikom, sudbinom te prihvati još jednu čudnu činjenicu u svom životu: da mu je prvi komšija žena– bokser i da je svaki pokušaj da je odgovori od udaranja u boksersku vreću naprsto uzaludan. Sizifov posao.

– A opet, – razmišlja bi gospodin Zajnil glasno – zašto bih ja kvario nečiju sreću?! Komšinici Beri uskratiti boks je isto ko da si ribi u akvariju uskratio cijev za dovod kisika – precizno zaključi gospodin Zajnil, i više se nikada ne vrati na istu temu.

Brek III

Ako je komšinica Bera i u čemu uživala u životu, onda je to bilo neu-morno treniranje boksa. Kao što bi često govorila “onako, za svoju dušu”. Znala je ama baš sve finte, pokrete, udarce, te do sada poderala nekoliko bokserskih vreća. Imala je bezbroj pari raznih bokserskih rukavica, trikova i bade mantila. Čak joj je jednom i velikibokser Tyson, čuvši za “neku brkatu ženu u tamo nekoj vukojebini Bosni” koja ga redovno prati, imitira i javno uči njegove tajne udarce, poslao, u lijepo upakovanoj kutiji, jedan par svojih bokserskih rukavica i to sa potpisom. Rukavice koje Bera drži obješene iznad kreveta, a koje je navukla samo jednom, ponavljam, jednom u svom životu i to onda kada je... Polako, doći ćemo uskoro i do toga.

– A šta ću, moj gospodine Zajnile? Ko god kaže da je boks grub sport, taj samo kleveće i laže!

– Komšinica Bera bi uvijek na sebi svojstven način i sa velikom ljubavlju prema boksu započnjala izlaganje. Gospodin Zajnil je obožavao da je sluša jer bi se ona toliko unosila u svu tu priču o boksu da ju je prosto duša bila slušati.

– A jesli li vidio, naš Tyson odgrizao desno uho Holyfieldu!? Jooooooj, pa kad nisam pala sa stolice, moj Zajnile! Pa jebo te...

Muslim, pa lud je sto posto!!! – sa ushićenjem bi odobravala komšinica Bera.

– E, svaki organ je važan u boksu, moj gospodine Zajnile... A uho možda i najvažnije. To malo ko, zapravo, zna. Osim Tysona i mene, naravno. Ako valjano vladaš protivnikovim ušima, onda se u ringu posao brzo završava, moj gospodine Zajnile.

– E, vala, komšinice Bero, mišljenja sam da to i nije bilo baš sportski! – izvali pomalo priglupo gospodin Zajnil.

– Ma čuj sada šta će tebi reći tvoja komšinica Bera... Boks, ipak, kako da kažem, nije sport sa loptom, shvataš li? I naš Tyson... PaON je barem za mene vazda bio legenda! Oni njegovi krošei... Ihhhh, ma daj! Pa ne može to niko, ba! Evo, ja ih već decenijama skidam, kopiram, kako god hoćeš,

ali, vjeruj mi da mi oni još mani izbliza nisu kao oni njegovi. Moji krošei u globalu nisu takološi, ali još nemaju tu snagu. I što je najvažnije, dušu. Ali, skontala sam ja kako on to udara. Ustvari, tajna je u nogama, ne u rukama. Mnogi se zajebu pa imitiraju pokrete njegovih ruku, laktova... Ali, ako nemaš položaj nogu i stopala i taj... taj specifičan ugao... – te onako sagnuta bi nastavljala pokazivati gospodinu Zajnilu – u koljenima, ovdje... Ha, moreš kurcu pjevat'! To sa šakama nema ništa. Ništavilo pravo, moj Zajnile! – oduševljeno je objašnjavala komšinica Bera.

– Možda je i do rukavica?! – lažno se ko zamisli gospodin Zajnil itime još više namami svoju komšinicu Beru da nastavi priču.

Komšinica Bera ustade, zažmiri i glasno uzdahnu.

– Ti, Zajnile, dobro znaš da je meni gospodin Tyson poklonio par svojih bokserskih rukavica u kojima je temeljito izdegeničio Bustera Douglaša u onom senzacionalnom meču 1990. godine. Ali ja još neću, iz poštovanja prema Tysonu, da ih navučem. Rekla sam samoj sebi, kad zasluziš, Bero, kad zasluziš!

– Eeeee, vala, moja draga komšinice Bero, pa ako je iko to zasluzio, a to si onda ti! Pa udaraš u onu jadnu vreću po osamnaest sati dnevno! Šta ti to još treba da uradiš pa, eto, da zasluziš?

– iskreno se tada zapita gospodin Zajnil.

– Aaaa, ne... Ne, ne. Ma ni govora! Ni to nije dovoljno, komšija Zajnile! Sve je to mačiji kašalj, znaš. Nema pravog profesionalca bez 24 satarada! Pa ne može svako da navuče tek tako rukavice jednog Tysona!!! Hejjjj, to treba zasluziti! Kako ćeš ih navući? To bi jednostavno bio veliki grijeh i prema boksu i prema Tysonu samom. A ja nikako nisam takva da nanosim bilo kome gorke grijeye.

S obzirom na to kakva su vremena došla, poslijeratni kriminal, krađe i pljačke, komšiji Zajnilu je, kao i svim komšijama legendarne zgrade, itekako godila Berina prisutnost. Ustvari, svi su se stanari naše zgrade osjećali bezbjedno budući da zbilja nije bilo jače žene u komšiluku, a i šire. Komšija Salkan, priznajući snagu svoje komšinice Bere, na ulaz u haustor postavi natpis:

“ČUVAJ SE BERE!”

A ispod je olovkom nacrtana bokserska rukavica čije su dimenzije bila vjerna kopija onim koje je komšinici Beri poklonio Tyson.

– Salkane, pazi ih dobro! Nemoj slučajno da ih pošaraš tom jeftinom olovkom. Neće valjati ni po mene a, bogami, ni po tebe! – nervozno reče komšinica Bera dok je skidala Tysonove rukavice sa zida.

– Ma neću, draga komšinice Bero... – usplahireno će komšija Salkan.

– Evo, ja vam sada garantujem svojim životom!

– Ne pričaj gluposti, Salkane, već uradi to što moraš! – odlučno reče komšinica Bera, te skrati priču.

Ovo upozorenje na ulaznim vratima haustora bila je dobromanjerna opomena za sve lopove, onima koji će to postati i onima koji već misle da to jesu. Nešto poput onog, svima dobro znanog, natpisa prilijepljenog na vratima svake vile: „ČUVAJ SE PSA!”, „OŠTAR PAS!”, ili, „PAS UJEDA!”. Samo, ovo je bilo mnogo, mnogo jače i ozbiljnije upozorenje.

Brek IV

Nadaleko i naširoko su bila poznata ona Berina klofanja čilimai tepiha na gelenderu u našem dvorištu. Ko god je od stanara imao kakav prašnjav tepih, samo je trebao da ostavi poruku na vrataBerinog stana u kojoj je, prema Berinim instrukcijama, moralo čitkoi velikim slovima da piše:

“Draga moja komšinice Bero, najljepše vas molim da izazovete na megdan moj tepih/čilim kada nađete vremena.”

Zatim, broj telefona, sprat i prezime (npr. 213– 763, vaš komšija Zekan sa 7. sprata.)

To “kad nađete vremena” kod komšinice Bere nije pilo vode. Mane bi prošlo ni petnaestak minuta od umetanja poruke, a komšinicaBera bi već zvonila komšiji Zekanu propisno obučena u crni triko, bade mantil, dok bi joj bokserske rukavice veselo landarale oko vrata. Obično bi bila bosa, ali bi ponekad navukla duboke starke koje je kupila od nekog švercera Mirse na obližnjoj pijaci.

– 20 KM za starke, komšinice Bero, ne može jeftinije – vidno izne– rvinan švercer bi ubjeđivao komšinicu Beru.

– ‘Ajde, ‘ajde Mirso, stari šverceru... Nek’ bude deset markica, i evo, dat ču ti još deset vrućih tulumbi pride!

– Koji će mi kurac tulumbe, Bero? Lova, samo lovaaa! Kontaš?

– E, pička ti materina! A ko je tebe branio od policije prošlegodine? Ko, a? – Šaljivim glasom bi mu uzvraćala komšinica Bera.

– ‘Ajd’ more! – popustio bi švercer Mirso na sami spomen policije.

– Ne mogu deset ba sada, nisam gladan.

– Evo, daj cenera i tih pet tulumbi.

– Onda dođi sutra po još pet i kvit smo.

– Bjež’ ba!!! Dobit ču od tih tvojih tulumbi šećernu bolest, punmi ih je kurac! Praviš li ti šta drugo osim tulumbi? – ode švercer ipak zadovoljan. Jer, kad je to neko, makar to bila i komšinica Bera,mogao prevariti švercer-a?

Komšinica Bera je “klofala” sve i svašta, ali je, ipak, nekako najviševoljela da “boksuje” sa vunenim tepihom, po mogućnosti ručnim ra– dom koje je ona zvala “teška kategorija”. Mada joj ni tepisoni i dekeraznih veličina isto tako nisu bili mrski, iako su spadali u onu “lakukategoriju”.

Komšije legendarne zgrade su nekako najviše voljele da prate “boks meč” između teškog „perzijanera”, kojeg je imao komšija Maksimilijan, i komšinice Bere. Jedan takav sličan, samo bez resa, imao je i gospodin Zajnil.

Kad bi komšinica Bera pokupila nečiji tepih, prvo bi ga pažljiv „zafrulala” i prebacila na rame, te bi polako stubištem, patikom– cugom, otišla do dvorišta. Komšija Salkan bi morao donijeti svoju vagu i onda bi uslijedilo vaganje tepiha nakon što bi komšija Salkan na livadi ispred gelendera preuzeo tepih, te ga onako savijenog u frulu staviona vagu.

– 72 kg – Salkan će vrlo ozbiljnim tonom komšinici Beri.

– U reeedu, može... Skidaj! – odvrati Bera ni neslušajući komšiju Salkanu dok bi skakutala okolo udarajući rukavicom o rukavicu.

– Meni izgleda kao da je ovaj tepih dobio jedno dvije kile od prošlog

puta – češkao se po glavi komšija Salkan, a komšija Zekan bijednostavno konstatovao – Pa prašina, komšija Salkane.

Pun je prašine, starih mrvica i ne znam čega još.

– A vi, komšinice Bero, hoćete li se vi vagat’? – upita komšija Salkan.

– Kasnije, komšija Salkane, kasnije. Nemam sad vremena. Osim toga, pa valjda znam kol’ko sam teška – požurivala bi ga komšinica Bera.

Onda bi se “perzijaner”, uz pomoć komšija Maksimilijana i Salkana, prebačio preko gelendera dok bi ga komšinica Bera pažljivo odmjeravala skakućući oko njega. Zatim bi na znak komšije Jakcija, čija je “reporterska loža” bila kuhinja na šestom spratu legendarne zgrade, krenula u prvu rundu. Berino klofanje tepiha bio je zaista vansijski događaj u našem komšiluku i niko od stanara naše zgrade nije htio propustiti niti jedan međudan. Sve komšije bi izašle na prozore i balkone kako bi uživali u boks meču koji je mogao trajati podobrih tri sata. A komšinica Bera, koju se od silne prašine i mrvica i ko zna čega još nije moglo poštено ni vidjeti, udarala biu tepih takvom snagom kao da pored sebe ima protivnika, u na- jmanju ruku, Georga Foremana. Obično bi naš komšija Jakcije, komentarisao svaki Berin meč, kao kakav profesionalni radio- spiker. Time bi ovako neobičan događaj dobivao još više na svojoj draži, a kojoj ni komšije iz susjednih ulica nisu mogle odoljeti, pa su, eto, navraćali kod nekog na kafu, onako usput. A, ustvari, svi su dolazili da vide boks- tepih- meč „perzijaner – Bera”.

Zajnilov tepih je, ipak, najgore prošao. Naime, u zanosu borbe, tamo negdje u 56. rundi, kada se već spuštao mrak, a svici obasjavali krošnje dunja i jabuka, (i sama komšinica Bera je kasnije priznala da joj je to bio jedan od najtežih mečeva), zadnji Berin kroše bi poguban po Zajnilov tepih koji, poraženo, skliznu sa gelendera na prašnjavu zemlju sa iscrpljenom Berom preko sebe.

Komšije, kao sumanuti, istrčaše iz zgrade kako bi pomogli svojoj miloj komšinici Beri.

– Komšinice Bero, zaboga miloga! Jeste li dobro? – upita zabrinuto gospodin Zajnil pružajući joj ruku i skidajući joj bokserске rukavice dok je komšija Zekan peškirom, kao profesionalni bokserski trener, hladio svoju komšinicu Beru, te joj pomagao da se pridigne. Komšija Salkan se čudom nije mogao načuditi. Zaprepašteno je provlačio svoju ruku kroz veliku rupu u tepihu napravljenu vansijskim krošecom komšinice Bere. Komšija Jakcije sa šestog sprata je i dalje prenosio boks meč. Potpuno promuklog glasa, u nevjericu, skoro ispadne kroz prozor....

– Pooooštovaaani gledaoci, pa ovo je čudooo! Ovakav meč, dragi gledaoci, odavno nismo vidjeli... Kakav kroše, kakav udarac, po- zavidjeli bi joj i Tyson i Klay!!! Takooo se boksujeee, takooo se udaraaa! Bravoo, bravooo, komšinice Bero, bravoooo, bravoooo, našakomšinice Bero!!! – jedva je do daha dolazio komšija Jakcije.

– Komšija Jakcije, ne seri više matere ti! – odbrusi mu komšinica Bera sa zemlje.

– Salkane, vamodera! – zagalami uspuhana i prašnjava komšinica Bera još uvijek sjedeći na zemlji.

– Diži ruku. Podigni mi ruku, šta si se ukopao ko Drvena Marija?! Uhvati

mi fino desnu ruku i podigni je uvis ko pravi sudija, da se znada je Bera do-bila i ovaj meč!

Potom se okrenu svom komšiji Zajnilu i tiho mu šapnu:

– Žao mi je, gospodine Zajnile! E, vala, ne znam šta mi bi? Zanijelasam se malo, znaš. Ali, ja sam odlično, za mene se ne sekiraj. A ovaj, pokazujući na Zajnilov tepih – završio je karijeru!!!

Zajnil zamalo nije pao u nesvijest kada u tepihu, i to posredsrijede, ugleda ogromnu rupu oblika bokserske rukavice.

– Nego, evo... Pa, vidi, nije to tako ni loše – reče utješno Bera nakon što je pomogla gospodinu Zajnilu da stavi tepih na pod u velikoj sobi.

– Ma nije... Samo, posred sobe rupa i goli parket – počeška segos-podin Zajnil po glavi.

– Ma haj' ba, gospodine Zajnile, evo vidi, stavimo mi tu lijeposaksiju cvijeća, i mirna Bosna.

– Može, ali opet ne znam, ko još ima saksiju cvijeća nasred sobe?

– Pa eto, vidiš... – potapša ga komšinica Bera po ramenu – sad imaći! – krajnje ubjedljivo zaključi Bera, a Zajnilova nedoumica ode u nepovrat.

– 'Ajd ga sad lijepo zaliј, a ja ču donijeti dvije tepsiјe vrućih tulumbi. Gospodin Zajnil ode po vodu, a komšinica Bera po tulumbe...

Brek V

Komšinica Bera je, i pored svih svojih obaveza prema boksu, bila, naravno, i predsjednik kućnog savjeta naše zgrade. A koja to zgrada nema redovne sastanke – govorila bi komšinica Bera. – Pa toje jedinstvena prilika da udružimo i snagu i pamet za dobrobit kakonas tako i same legendarne zgrade kao građevinskog objekta.

Sastanak kućnog savjeta se obično održavao u prostorijama Berinog stana tj. u njenoj tjesnoj kuhnjici gdje su jedino šporet, a možda i fri-žider, imali dovoljno mjesta da biste se mogli osjećati lagodno; svi ostali – kao nakamarani puževi bez kućica – u jednoj prosječnoj puževoj kućici – kako je to jednom na sastanku rekao komšija Lambrandt pa dobio razo-čaran i prijek pogled od komšiniceBere. Sastanak je bio održavan jednom mjesecno, i to nakon što bi komšinici Beri poštar Avdo donio penziju. I tako bi se kod nje okupili svi stanari, što zbog sastanka, što zbog tulumbi. I svima je uvijek bilo lijepo i nije bilo komšije legendarne zgrade koji nije volio te sastanke.

Sastanak kućnog savjeta legendarne zgrade mogao je biti zakazan u sva-ko doba dana ili noći, ali uglavnom bi bio, kako je komšinica Bera volje-la lijepo da kaže – u 4 sata ujutro po sjeverno- američkom centralnom bokserskom vremenu, kada i bi i Tyson bio u vrućem bokserskom ringu u nekom obližnjem selu pored Las Vegasa ili možda u nekom jeftinom kvar-tu američkog Chicaga. Naravno, ako bi kojim slučajem i volžebni Tyson boksovaо sarajevskom ranom zorom, tj. u slučaju njegovog izravnog TV prenosa, tada sastanka kućnog savjeta legendarne zgrade naravno ne bi ni bilo, što izpoštovanja prema samom gospodinu Tysonu, ali i isto tako i premanjegovom nesretnom protivniku koji je tako naivno izazvao jednog šampiona superteške kategorije. Istina, taj boks meč je bivao već una-

prijed osuđen na poraz, pa je dotični protivnik dobivao sve te Tysonove strahobalne udarce od kojih samo puca tintara.

– Mišljenja sam da bi održavanje našeg sastanka kućnog savjeta ili bilo kog drugog komšijskog okupljanja za to vrijeme bilo vrlo neukusno i nadasve suvišno – govorila bi komšinica Bera i odmah zatim dodala:

– Ha, a jedino što bi bilo pametno i poželjno u tom trenu je da se valjano upali ta kutija, taj prozor u svijet i smjesta prestane sa svakom pričom...

– Ko nevjeruje u Tysona – ha, pa taj nije nikakav ni vjernik ni bokser. Taj je zapravo onaj novokompovani vjernik super glupe kategorije... – govorila bi komšinica Bera...

Sastanak se znao otegnuti do duboko u noć ili u dan, ali to bi opet sve naravno ovisilo od potreba dnevnog reda koji bi odredila komšinica Bera, onako kako joj se prahne i možda, velim možda, mogao je ponekad i sam gospodin Zajnil ubaciti koju pametnu tačku dnevnog reda, ali da to nije, kako je govorila komšinica Bera „ona tačka za pozorišne komade ili tačka klasičnog baleta, već tačka dnevnog reda, i da nije baš puno prepametna“. Dnevni red je bio poznat samo komšinici Beri i gospodinu Zajnilu ako bi ga podnio samo na pola sata prije početka sastanka, a onda na samo deset minuta prije sastanka, komšija Salkan ili gospodin Zajnil, ili bilo kood komšija bi nekim jačim tutkalom prilijepio dnevni red na svaka ulazna vrata stana te na ulazna vrata legendarne zgrade. Sastanak bi, baš kao i svaki sastanak, počinjao prozivkom.

Prvi bi, kao po pravilu, došao komšija Zekan, onda Maksimilijan ikomšija Jakkije, zatim komšija Zike i, naravno, gospodin Zajnil. Ženeobično nisu prisustvovale sastanku.

– Šta će nam torokuše i primitivke? – govorila bi komšinica Bera koja je uvijek bila u bokerskim rukavicama i trikou, a sve komšije sa odobravljnjem klimali glavama. Poslije prozivke svi bi ustali, nakon čega bi komšinica Bera stavila ruku na srce, a komšije, držeći se za ruke, spontano zapjevali himnu stanara legendarne zgrade:

*Nema, nema, nema ona nikoganikog'
sem komšija i Tysona jednoga...*

Onda bi komšija Salkan morao da krene sa grlenim „uuu uuuuuuu,“ te bi i ostale komšije prihvatile horski „uuu uuuu“, ali tek nakon što bi komšinica Bera dala znak mašući šakom kao dirigent. Nagovještaj kraju sastanka se isto tako završavao pjesmom – veselicom koju su svi morali otpjevati iz sveg glasa:

Oj, Bero, Bero...Oj, Bero, Bero...
znam da te ljutim ja...al' sve na svijetu
ti si mi dala
i sunce što mi sjaoj, Bero, Bero...oj, Bero, Bero...
ti si mi najdraža...uvijek ču biti
tvoj legendarni najdraži komšija

Nakon himne komšija legendarne zgrade bi svi, ko po nekoj komandi, ponovo sjeli, uzeli po vruću tulumbu u ruku i tako sinhro-nizovani, ko vojnici u stroju, gledali u pravcu komšinice Bere koja bi prvo nezainteresovano

zijevojula jednom– dvaput, te buljavo pogledala u komšiju Maksimijana, a nekad komšiju Zekana ili Jakcija, pa bez ikakvog povoda i neočekivano, upitala:

– Jesmo li svi prisutni?

– Jedino... Salkan... – uvijek bi ga tužakao komšija Zekan.

– Maksimilijaneeee! – proderala bi se komšinica Bera. – Trči po njega i reci da će ga odalomit’ po blesavoj tintari samo tako ako ne dođe u roku od tri minute!!! Ne možemo da počnemo ništa pametnočak ni ako nema te budale!

Nakon pet-šest minuta, eto i uspuhanog komšije Salkana, te uz iskreno izvinjenje i blagi naklon komšinici Beri, sastanak je mogao da počne.

– Salkane, ovo ti je druga lična greška. A kad dobiješ treću, znaš šta te sljedeće? – reče Bera i otvori sastanak kućnog savjeta. Zatim, svi uzmu po još jednu vruću tulumbu, ne skidajući pogled sa predsjednika kućnog savjeta.

– Dobri moji, i dobre moje, otvaram ovaj sastanak kućnog savjetanaše legendarne zgrade i predlažem sljedeći dnevni red.

Nikome nije smetalo što je skoro samo komšinica Bera odre– đivala dnevni red jer su sastanci bili jako zanimljivi. Prvo bi komšije legendarne zgrade zamolili svoju komšinicu Beru da iz njene bokserske rukavice tj. prve ruke – prokomentariše najnoviji boks meč koji je trajao nepunih pet sekundi... što je obično bilo pravilo kada bi Tyson boksovao. Naime, odmah nakon prvog gonga, Tyson bi se bez pardona zatrčao na protivnika, zamahnuo rukom te ga nakautirao i tako smjesta završio meč u svoju korist, a komšinica Bera bi samo zadovoljno odmahnula rukom i mirno rekla: „Pa pazite, komšije, nije...pa... pobijedio je zaista mnogo bolji, a izgubio mnogo lošiji.“

Komšinica Bera bi bez daha komentarisala tih pet sekundi mečabarem nekoliko „debelih“ sati, a komšije bi samo zadovoljno klimaliglavama...

– Ha, a komšije moje – započe komšinica Bera – “Ko je gledao – pamtit će, ko nije – neće, i šta mu ja tu mogu... ali vidite nešto... takav udarac, pa zamah prije udarca... ma kakvi...“

Razočaranog lica komšinica Bera...

– ... uzalud je to objašnjavati bilo kome... To vam je jednostavno isključivo pusto bezumlje. Tyson je Tyson i nema dalje, ni bliže... nema tu ništa... ni desno ni lijevo... – sa zanosom bi govorila komši– nica Bera dok je od sreće udarala u plastično bure puno kiselih krastavaca.

– A komšinice Bero? – uvijek bi komšija Salkan nešto pametovao dok je sreća žarila i njegovo lice – Jeste li vidjeli izbezumljenog sudiju? Bekan, jel’ da? Umalo Tyson i njemu nije odgrizao uho.

– Jašta sam nego vidjela! – kao i uvijek odlučno nakon glupog pitanja komšinica Bera bi u dahu izrekla: „I znaš, Salkane, moja ludaglavo, i trebao mu ga je odgristi, tu si potpuno upravu... jer onaj sudija je izgleda bio baš gluh. Nije čuo gong ni dvadeset sekundi nakon gonga! Pa mogli su tako boksovati u nedogled. A kako u nedogled? Pa nema to tako! A i vrijeme je boks. Nema se vremena za gubljenje, moj Salkane. Pa znaš li ti bolan zašto Tyson završava svaki meč u petoj– šestoj sekundi... maksimum? Ako

završi u desetojsekundi, onda je sigurno bio nešto bolestan, gripozan, šta li već...“

– Pojma nemam, komšinice Bero – češkao bi se po tintari komšija Salkan.

– Valjda što je bolji bokser ili...? – stade se umiljavati komšija Salkan.

– A dobri ste, vi uvijek nešto teško pitate, ali zato imamo našu komšinicu dragu da nama laicima lako pojasni.

– Pa da odmah ide kući i da treniral! Njemu su ti boks mečevi, kako bih ti rekla, dosadni... besmisleni, njegov cilj je kao što je i moj i tu smo nas dvoje isti ko blizanci – da što više namlatimo bokserske vreće jer jednom pravom, istinskom bokseru, profesionalcu treninzisu najbitniji, ja ti velim – ko malog đaka učila je svog blentavog komšiju Salkana komšinica Bera...

– Ma nemojte mi reći, komšinice Bero – ubacivao bi se komšija Zekan koji je ko po nekom nepisanom pravilu izgledao za dlaku pametniji od komšije Salkana – pa i ptice na grani znaju da su treninzisamo put do uspjeha, i tako i treba da bude, i da svaki bokser žudi zamečevima. Mečevi i jesu smisao boksa.

Komšinica Bera se namršti i prijeteći dignu rukavicu prema komšiji Zekanu...

– Ti, komšija Zekane, začepi! Ha! A jadna li ona tvoja žena što te trpi.

Okrenu se svim komšijama i doda: „Ha, a ja ne znam, komšije drage, ko je iščupao oluk i preusmjero ga u svoje kupatilo da bi kadu punio kišnicom kad nestane vode u zgradи“.

Sve komšije pogledaše komšiju Zekanu...

– Da vam pravo velim – nastavi komšinica Bera – to bi moglo pastina pamet samo nekom ko nema trunke mozga u glavi. Neko kome je oluk u glavi. Prvo, narušio nam je izgled zgrade koja sada nema zajednički oluk! Drugo, eno kada mu puna kišnice, a kišnice nema udvorištu za travu. Dakle, još je i lopov, pokrade nam svu kišnicu za svoju ličnu upotrebu. I sada meni taj neko, taj neko... ovdje, neću daga imenujem – usplahireno nastavi komšinica Bera – hoće da meni ibiberi i soli pamet... o...o boksu. Ha?! Pobjedonosno iskolači oči komšinica Bera.

– Pa ja sam svoj život dala i još uvijek dajem i krvaram za boks. Onda se obrati komšiji Zekanu koji je već pognuo glavu.

– Kako te samo nije stid, komšija Zekane?! Kako TE nije stid?!

– Komšija Zekane! – javi se komšija Lambrandt, a komšinica Berazaplačka... – Izvini se komšinici Beri, SMJESTA! Majmune jedan dabil' majmune bio!

– Ta nemojte molim vas da plačete, komšinice Bero. – Komšija Maksimilijan izvadi papirnatni ubrus iz svog prednjeg džepa na košulji i ljutito reče komšiji Zekanu:

– Neka te je stid i sram, komšija Zekane! Dobro je i rekla komšinica Bera, jadna ta tvoja žena!

– Ostavi mi ženu na miru, komšija Maksimilijane. Znam ja šta bi tivolio sa njom... neka je tebe stid. Ja sam samo rekao svoje mišljenje, a možda... možda i nisam bio upravu – kao vadi se sada nešto komšija Zekan.

Komšinica Bera reče plačnim glasom: „Ne mogu da razumijem, eto svi ste vi kao moja djeca, komšije moje drage. Svi odreda, dragiste mi ko ove

bokserske rukavice što ih imam... Upravo zbog toga svaka nesuglasica itekako boli, para dušu svaka nepravda. Ja se takvih stvari najmanje nadam od vas. Ko ove ste mi dvije bokserskerukavice...

– Ma ne plačite, draga komšinice Bero! – Ijutito ustade i reče komšija Jakcije – nego odalamite majmuna. Evo udarite i mene po brnjici ako treba, ošamarite me, nokautirajte me, sve, samo mi se nemojte vi sekirati. Jer ko vas sekira, i mene je nasekira. Al' pravo.

Pričalo se o svemu i svačemu: o razbacanom smeću po haustoru, opišanju po stubištu, o kirijama, o liftu koji je, čas radi – čas ne radi, o polupanim prozorima, podrumu i šupama, starim šporetima, kredencima i rorovima, o vanrednom ili redovnom dolasku Džipe dimnjačara... A da neko ne bi ostao gladan, komšinica Bera, inače odlična kuvarica, redovno je pripremala i častila svoje komšije odličnim vrućim tulumbama. Kad bi se sastanak završio, tamo negdje oko pet sati ujutro, svi bi dobili po još nekoliko tulumbi za ponjeti kući. A da je sastanak kućnog savjeta bio održan, moglo se indirektno zaključiti već sutradan po ljepljivom, od Berinih tulumbi agdom umazanom, haustorskem stubištu koje su komšije nosili u svoje stanove.

– Ma joj, hvala, komšinice Bero – komšija Zajnil bi zahvaljivao na ispraćaju.

– Ma stvarno niste trebali! Ostavite vi malo i za sebe – uljudno će Zajnil.

– Neka, neka, ajd' začepi! Samo ti uzmi, moj dobri gospodine Zajnile. Im a tulumbi za cijelu zgradu – reče komšinica Bera, koja je nakon svakog sastanka izgledala nekako iscrpljeno, sa mokrim peškirom oko vrata.

– I... ako te neko, moj Zajnile, ikada bude diro, prijetio il' bilo šta, ma samo krivo pogledo, a ti samo reci pa će mu ja dati koji štos u nos viška. Hahaha! – prilično uvjerljivo ubijedi komšinica Bera svog gospodina Zajnila.

– Ova žena je hodajuće čudo u bokserskim rukavicama! – bauljajući do svog stana, promrmlja sam sebi u bradu komšija Zajnil.

– Čuj, Zajnile! Zajnilee! – stiže ga komšinica Bera pred ulaznim vratima te ga uhvati za ruku.

– Prekosutra, u ponoć, opet prenos. Tyson i ne znam ko još, neki blento sigurno! Moraš mi doći, da znaš. Ne planiraj ništa, ni pravo nipoprijeko!

– Trebam li šta da donesem?

– Samo sebe, ba! Tulumbi ima, a naručila sam i tortu od onog ju- fkarosa Makedonca da proslavimo pobedu. – komšinica Bera tužno spusti glavu i zamišljeno nastavi...

– Znaš, komšija Zajnile, kažu da je Tyson nešto gripozan ovih dana... Pa, ne znam kako će boksovati?

– Ma, jednom će ga rukom, komšinice Bero. Jednom rukom! – utješno će gospodin Zajnil.

– Ne znam, komšija Zajnile, more biti svašta ovaj. Pa nije boks šah, jebo ga ti! Bez obje ruke nema ništa!

– Ma proći će ga, komšinice Bero, ima on svoje doktore. Dat će munes- to, barem čaj...

– Uhhh, ne znam komšija Zajnile. Ako su njegovi doktori ko ovi naši, ubit će ga protivnik još prije prvog gonga...

Gospodin Zajnil je obožavao, i bila mu je neizmjerna čast, kad ga komšini-

ca Bera pozove da zajedno gledaju boks meč na TV – u. Akad te komšinica Bera pozove na „boks TV– prenos” i nije bilo većečasti.

Ona, ustvari, nije nikada nikoga pozivala osim svog komšije Zajnila. Jednom se najavio komšija Salkan, ali ga je Bera glat odbila govorećimu:

– Nemoj, Salkane, majke ti, pa da mi ona tvoja ženturača sutra počne pričat’ kako smo se gruhali.

Ti znaš da ona nije baš sva svoja. Ko ti je kriv što si je izabrao?!

Kada se na TV– u prenasio boks meč, komšinici Beri bi cijeli dan prošao u pripremama. Od kuhanja, do pripremanja sobe, te stavljanja ring-špage okolo-naokolo, jer je soba morala da izgleda kaobokserski ring radi “ugodaja”.

– Lusteri su besmislen izum. Vise džabe, a često možeš glavu razbit od njih – objašnjavala je komšinica Bera, gledajući veliki bokserski džak koji je visio umjesto lustera.

Zajnilu je itekako godilo Berino komentarisanje tokom cijelog meča.

Njemu je to bilo zanimljivije nego sam boks meč...

– Ma šta čekaš?! Desni, desni kroše, desni, ne lijevi... Jooojjj! Idiole!

Pojedi ga sada... Zajnileee, pa ovo je čist udarac!!! Mora dobiti poen na ovo! Prekrati mu muke... ništa ništa... sudija... tehnički nokaut mu daj, tehnički... pa jedva stoji na nogama, ba... ma bolje prekinuti...pusti ti to.

To je boks... uljepšo si mi dan... udri i sudiju... još pet sekundi... Glupane! Sagni glavu... ruke ispred, ruke ispred... – derala bi se u tota– Inom transu, povremeno iskačući iz svoje stolice, te bokserskim rukavicama ljutito udarala u svoju boksersku vreću.

– ‘Bem ti sveca, ovo je za srčani udar! – dolazeći do daha govorila bi komšinica Bera.

Gospodin Zajnil se i dan danas slatko nasmije kada se prisjeti jednog vrelog avgustovskog poslijepodneva, kada je komšija Salkan, koji je radio kao portir u trafici kod Vicka, kupio od nekog švercera starog polovnog golfa keca, pa ga već treći dan nije mogao upaliti. I tako je on “prdio” u dvorištu podobra dva sata, a svi auspuh gasoviulazili pravo komšinici Beri kroz prozor baš u vrijeme kad je ona neumorno šaketala boksersku vreću, cijepajući je kao drva za zimu. Brzo je shvatila da ispušni gasovi nikako ne mogu izlaziti iz boks vreće jer koja bi “budala ugradila motor i odvodni auspuh u vreću”? Astmatični napad kašla kao gong označi kraj treninga, te naša ko– mšinica Bera puče joj film, spusti se niz haustor ljuta ko ris, izlema komšiju Salkana ko vola u kupusu, a njegov golf, bukvalno, iznese na svojim plećima iz dvorišta. Hajde dobro, izgurala ga je u prvoj brzini.

– Salkane, Salkanaga, ama goni se u tri pičke materine sa tim svojim prdljivcem! Ili kupi poštenu limuzinu, ili nemoj, brate, nikako. Vozi romobil... Šta znam?! – posavjetova ga komšinica Bera gotovo prijateljskim glasom.

– Berooo, siledžijo, ostavi mi mužaaaa! – Salkanova žena s prozoranapade komšinicu Beru.

– Šuti, Senija, nemoj da ti dođem gore! – upozori je Bera, više prija– teljskim nego prijetećim glasom.

Brek VI

Jedan dan u zgradu uđoše neke dvije sumnjive spodobe držeći svoje cipele u rukama. Prvo su malo nervozno probaujlali oko lifta, (ko još hoda oko lifta, a da ga valjano ne koristi ili ispiša?), a onda, polako, krenuše haustorskim basamacima. To je bio jedan od onih ljetnih dana kada su po žegi samo muhe zujale legendarnim haustorom, a svako drugi, iole normalan, sjedio u kadi napunjenoj hladnom vodom. Kako spodobe nisu poznavale komšinicu Beru, umrli su od šege kada naiđoše na njena širom otvorena vrata od stana.

– Vidiš, Senko, naš svijet je oduvijek bio blesav, a mi samo koristimo njihovu blesavu naivnost – tiho izusti Pepito.

Komšinica Bera je baš u tom momentu bila u punoj bokserskoj opremi, natakarenih bokserskih rukavica. Upravo je ručala, spremnada naredna tri–četiri sata posveti mlaćenju svoje bokserske vreće, prethodno opalivši sama sebi nekoliko vrućih šamara da se zagrije, kad začu nekakav polušapati muški razgovor u vlastitoj kuhinji. Obučena u svoj crni triko, komšinica Bera brzo zgrabi peškir, obrisa znoj sa čela, te oprezno skinu one Tysonove bokserske rukavice sazida. Još je imala dovoljno vremena da popravi bokserske strunjačena podu i da zanjiše boksersku vreću, koja se klatila kao klatno sta–rog sata, pa tiho, na prstima poput balerine, uleti u plakar. Brzo odgurnu sve vješalice ustranu i odškrinu ovlaš vrata, tek toliko da ima lijep pogled na cijelu sobu.

U kuhinji lopovi nađoše jedino tepsi tulumbi, pa uzeše po dvije, te ih stadoše cuclati ne obazirući se na to što agda kaplje po tepihu. Gurnuvši slipavim prstima sljedeća vrata, lijeno uđoše u Berinu sobui ne sanjajući da, zapravo, ulaze u kavez gladnog lava.

– Dajgle sobe matere ti! – iznenađeno i podrugljivo reče jedan od njih ugledavši boksersku vreću što se spuštala sa plafona. – Ko u ringu, aaha-hahaha...

Onaj drugi, Pepito, po klaćenju bokserske vreće ispravno zaključi da je neko nedavno bio u sobi.

– Psssst... – oprezno će Pepito.

– Ma ovdje mora da živi neki idiot! – prokomentarisala Senko, te stadoše preturati po ladicama dok je „neko“ iz plakara pomno pratio svaki njihov pasjaluk.

– Hejjj, Pepito... – prozva ga Senko – pssst... hej... kesa sa lovom... i penzioni ček...realizovan... Pa dobro, ima jedno 120 mara. Ovdje mora da živi neki penzioner...

– Ko mu jebe mater! Ionako će uskoro crknuti – reče Pepito, polako spuštajući roletne na prozoru, jer je dole bio taksi-štand pun nezaposlenih tak-sista koji bi mogli primijetiti da se „tamo gore“ neštodešava...

– Obično se uvijek nešto nađe i ispod kreveta – ozbiljno reče Senko, pa se podvukloše pod krevet u nekoj ludoj nadi da će možda naći neku tajnu kutiju sa nakitom. Međutim, jedino što je Pepito uspio da opipa je bio iz prahistorijskog doba usisivač na kojem je pisalo „Bumerang“.

I dok su njih dvojica tražili „zakopano blago“, komšinica Bera od mraka u ormaru izgubi osjećaj ravnoteže, te se nagnu maloviše unazad; ormari

se zatetura, a vrata nesretno zaključaše. Čuvši škripanje ormara, lopovi se brzo izvukše ispod kreveta, ustadoše ko po kakvoj komandi i priđoše ormaru u kojem je bila zaključana komšinica Bera.

Senko stidljivo pokuća na vrata ormara te naivno upita:

– Halo... ima li koga?

– Otključavaj! – dopirala je naredba iz ormara.

– Gostu – neznancu se nipošto ne smije otključati – izvali Senko i nastavi – a ko je unutra, molit će lijepo i šta vi, zapravo, radite u tomkršu?

– Komšinica Bera je unutra. A trenutno, pravo da ti kažem, ne radim ništa. Otključavaj vrata da ih ja ne bih otključala!!! – ko iz topaizvali komšinicu Bera.

– Evo, evo, komšinice Bero, ha, ne bi valjalo da vam se nešto desiu ormaru, nema tu dovoljno kisika. Pa poslije da mi budemo krivi...

– Ali, Senko škljocnu ključem još jednom, te duplo zaključa komšinicu Beru.

– Nemere. Jer kako rekoh, strancu se ne otvaraju...

– Šta je? Ne valja brava, jel'? – upita komšinica Bera.

– Ma ne valja, ne valja... treba onaj WD 40 sprej izgleda, pa...

Senko nije uspio završiti misao, kad odjednom ormar stade da se ljulja lijevo– desno, naprijed i nazad, kao da se u njemu nalazio potpuno poludjeli bik koji je "puko ko sijalica" pred koridu, dok je cijela unutrašnja strana ormara bila ofarbana u fluorescentnu crvenu. Ormar pade posred sobe, desno krilo ormara se odvali i iz njega se, isto kao u naučno– fantastičnim filmovima kad se Marsovci ukazuju iz svemirskog broda, izvuče komšinicu Bera. Prvo desna rukavica, pa lakat, pa glava, pa lijeva rukavica...

– Ormarofobija je opasna stvar, raja – bez straha i ljutito odmjeri Bera lopove, pa upita:

– A šta vi ovdje radite, momci?

– Ma izgubili smo nešto, pa nikako da nađemo! – cerekao se Pepito.

– Pa momci, ko traži, taj i nađe – udari komšinica Bera šakom o šaku o rukavice.

– Seenkooo, šta je ovo, bogovu ti majku? Žena bokser! Hahaha...

Svi se stadoše cerekati, ali nekako najviše i najluđe komšinica Bera. Izgledalo je kao takmičenje ko će se luđe i glasnije smijati, i tobez prestanka. Senko naglo ustade i ozbiljnim tonom upita komšinicu Beru:

– Je li, komšinice, a šta si ti radila u životu da ti je penzija samo jebenih 125 maraka?

Komšinica Bera "nevino" odgovori:

– Ništa! Bila sam domaćica cijeli svoj život, otkad znam za sebe...

– Pa ja, vidim ja to... Je li, a kako ti misliš da JA stavim svojoj djecihranu na sto? Znaš li ti koja je skupoća danas? Sa ovih 125 maraka mogu kupiti frtalj hljeba i teglu kiselih paprika, i da mi ostane, možda, za cigare.

Lopovi su naravno računali na sljedeće: Prvo, ispred njih jenekakva blesava brkata baba u bokserskim rukavicama na kojima piše Tyson. Drugo, oni imaju i pištolj i nož ali, naravno, ne misle daće im uopšte trebati jer poštuju žene. Treće, Senko je još imao i nun– čake koje je specijalno izradio u stolarskoj radnji na Baščaršiji prije dvadesetak godina, ali još dobre da odalame

svakog, i to podobro, po leđima.

Iznenada, komšinica Bera se uozbilji, namršti svoje lice i prekrsti ruke, i jasno i glasno ih pozva:

– Vamodera! Vamodera...

Pepito se ko malo i uplaši povиšenog Berinog tonaliteta, ali brzo dođe sebi pa reče:

– Slušaj “brko”, gospoja, komšinice, kako god već... pusti ti nas sadalijepo na miru. Postala si pravo dosadna. Mi samo pošteno radimo svoj posao! Nećemo ti ništa, evo, obećavamo, ti nas fino pustiš i nikom ništa... hajde sad... nogu... Izađi iz sobe, prošetaj... Idi na pijacu, idi gdje god hoćeš... donesi sebi paprika i mrkve. Mi izlazimo čim ti vidimo leđa i mirna Bosna. Ko da i nismo ovdje bili. Valja li ova?

– Pepito, ba, šta ti je? – uključi se Senko. – Pa ti nešto ko pregovaraš sa njom? – te izvadi nož i prijeteći se obrati komšinici Beri:

– Baba, jebem te blesavu, razumiješ, mrš iz sobe! Mrššš, i da te nisam više video ovdje!!!

Komšinica Bera je stajala nepomično, te se odjednom poče tako luđački smijati, da je i gospodin Zajnil morao prekinuti svoje snimanje muzike u studiju “fAbRiCa.”

Još uvijek se cerekajući, Bera krenu lagano prema Senki koji je držao nož uperen u nju, pa kao usput, upita Senku:

– A je li taj nož oštar? Pa možete posjeći nekoga pobogu!!!

– Bježi, babo! – opomenu je Senko – brojim od deset do jedan... a na nula te režem ko kebab.

I počne odbrojavati... Deset, devet, osam...

– Jedan... dva... tri... – i Bera poče brojati samo obratno zadirkujući lopova. Senko se spetlja na sedam, jer više nije znao da li je sedam ili četiri po Berinom brojanju, i dok je on razmišljao dokle je došao sa brojanjem, Bera se, ko mačka uvije, i za tren oka dođe Senki iza leđa, te ga jednim direktnim krošecom posred tjemena nokautira, a naš Senko zapade u duboki zimski san, iako je već odavno bilo ljeto. Onda se komšinica Bera okrenu prema Pepitu i nevino, kao da se predaje, diže obje ruke u zrak i reče:

„Pa ja ne znam šta mu je, valjda nije dobro doručkovao, šta li?

Pade ko klada.“

– Nije tačno, lažeš! Jeli smo skupa pitu i kefir. Dobro smo jeli...

– Pepito zaprepašteno izvadi pištolj, napravi otkorak, nanišani u pravcu komšinice Bere i prijeteći reče:

– Izlazi, pusti me van... Pucat ću, majke mi!!!

– Pucaj ako si lud – mirno će Bera, te jednim pokretom mu otrgnuti pištolj iz ruke kojeg zafrljaci direktno kroz prozor. Pištolj pade ispred nogu taksista koji su upravo pričali o poskupljenju goriva i hroničnom nedostatku putnika...

Bera se odmaknu od Pepita na jedno metar i po, taman tolikoda on pomisli da još nije kasno za bijeg. I, zaista, on potrči prema vratima koja su, na njegovu veliku žalost, bila zaključana. Gotovo panično, nesretni lopov se okrenu prema Beri koja mu zazvoni ključem koji je visio na privjesku na kojem je bila minijaturna crvena bokserska rukavica, nasmija se, položi ključ

na svoj isplaženi jezik i proguta ga, a onaj privjesak sa bokserском rukavicom izvadi iz ustakao košpicu od masline.

– E sad te jedino onaj laksativ Dulcolax može spasiti – reče komšinica Bera onako „apotekarski savjetodavno“.

Gračci hladnog znoja obliše Pepitovo čelo, baci se na koljena i poče moliti Beru:

– Nemoj, ženo draga, molim te! Nemoj, ko Boga te molim, nemoj, gdje će ti duša? Sramota je ba da me žena tuče, ja sam muško... Nismo mi ništa htjeli, šalili smo se...

– Pepito je već gubio nadu, jer više ništa pametno nije imao da kaže, niti da uradi.

Komšinica Bera skinu lijevu rukavicu i uhvati lopova za uho. Pepito zauka, zacvili... Bera ga izvuče kroz vrata, pa niz haustorske stepenice ga dovede do ulice, potapša po leđima i mirno reče:

– Slušaj, prijatelju, vidim li te još jednom u ovom haustoru, presovat ću ti uho, pola ču staviti u svoj herbar, a drugu polovinu čunosit na lančiću kao uspomenu. Je li jasnoooo?

Pepito je samo blijedo klimao glavom i uz bolnu grimasu lica promrmlja nešto nerazumljivo na šta mu komšinica Bera odgovori:

– Neeee čujeeeemmmmm! Šta kaaažešššš? – te mu “pokloni” rafaljakih šamara od kojih Pepito ko pokošen pade na trotoar, a obližnji taksisti, vidjevši to, brzo okrenuše glave kao da se ništa nije desilo. Jedan od njih je držao pištolj koji je komšinica Bera zafrljacila.

Još uzrujana, Bera ugleda pištolj, pa se prodera...

– Kakva ovo dodoše vremena kad taksisti hodaju sa repetiranim pištoljima po taksi– štandovima?

– Ma nisam ja, komšinice Bero, ja sam ga samo.... – pravdao se taksist.

– Ma šta nisi? Šta nisi, a? I šta me gledate tako? Ima li ko šta protivovdje?

– Neeeeema – odgovoriše taksisti uglas.

– Onda, u aute... Marš na radna mjesta!!!

Komšinica Bera petom otvoru haustorska vrata, te lagano, unatraške uđe u haustor legendarne zgrade dok su joj zabezknuti taksisti izlazili iz vidokруга.

Vanja DIJAK rođen je 1967. godine i odrastao u Sarajevu. Diplomirao je na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. U vihoru rata je bio doktor medicine u Armiji BiH, a 1997. godine imigrira u Kanadu. Vanja je, također, vrlo talentiran klasični gitarista. Osnivač je programa za edukaciju iz klasične gitare u Kanadi za koji vlada veliki interes kako kanadskih tako i studenata iz Azije i Europe koji dolaze na njegove master-satove. Objavio je knjige proze “Komšinica Bera” (2017.) i “Kako smo kalili zelen ban” (2018.).

AMIRA NIMER

MINKA-UŠI

Draga prijateljice! Nadam se da će te ovo moje pismo naći u dobrom zdravlju i zadovoljstvu. Pošto znam da jedva čekaš da čuješ šta je se sve dogodilo pri kupovanju mačke, požurih što prije da ti pišem. Naravno da će biti opširna a i u buduće će te držati u toku događaja, tako da ništa ne propustiš. Ne brini, ne trebaš me dva puta za to moliti. Ti znaš da ja rado pišem i da za to nema problema.

Mada sam momentalno toliko općinjena ovim što se je do sada dogodilo, da se prosto nalazim u dilemi. Znaš, toliko puno toga se dogodilo u samo ovom jednom danu, da, jednostavno, ne znam gdje da počnem. Naravno da mi je poznato da na ovoj planeti postoje milijarde lijepih, krasnih, slatkih, zanosnih, dražesnih, zanosnih, ljupkih, divnih, privlačnih, šaljivih i milih mačaka. Ipak se usuđujem da tvrdim da je moja mačka krajnje neobična i neuporediva. Na nju odgovaraju svi ovi gore navedeni superlativi sto posto, vjeruj mi. Međutim i moj osjećaj mi kaže, da ćemo s njom doživjeti posebne i dragocjene događaje. Sigurna sam da će ona naš život da obogati. Iz tog razloga želim ti mnogo zadovoljstva pri čitanju.

Jednog kasnog novembarskog poslijepodneva, kada je sunce svojim zadnjim zracima cinično prkosilo cijelom gradu, uputisao se da iz obližnjeg privatnog domaćinstva, uzmemu malu mačku. Već sam ti bila pisala da smo razmišljali da si kupimo jednu običnu i sasvim normalnu kućnu macu a ne neku rasnu s rodoslovnim stablom, jer nam to uopće nije važno. Dječa i ja smo bili veoma uzbudjeni i jedva smo čekali da napokon upoznamo macu. Samo je mog muža cijela ova akcija ostavljala potpuno hladnim. Niti jednim pogledom da pogleda novajliju. Ti znaš da bi on bio posljedni na ovome svijetu koji bi si kupio mačku. Ali pošto je on dobar otac, čini to naravno samo za ljubav djece.

Kada smo stigli kući postavila sam korpu s crnobijelim, jedva dva mjeseca starim klupkom, koju nazvamo Minka-Uši, kao trofeju nasred sobe i otvorila vratašca korpe. Potajno sam se morala smješkati, jer me je njen sjajno i mekano krvno podsećalo više na neku plišanu igračku moje djece, nego na živo biće. I, šta da ti kažem? Ta malena je odmah radoznalo i bez straha izašla, nespretno tapkajući iz korpe, i već u sljedećem momentu zakovala njene smaragdnozelene okice na naše noge. Kao hypnotizirana pošla je naprijed i počela da njuši naša stopala. Čak nas je i kroz čarape šakljala svojom vlažnom njuškicom, tako da smo veselo hihotali. Ipak, kada je bila mišljenja da nas je dovoljno registrirala i u njen mozgić upamtila, podigla je svoju glavicu i pogleda nas jedno za drugim direktno i prodorno u oči. Bila sam sigurna da nas je sve redom i u detalje bilježila i istovremeno u njenu malo srce sklopila.

Sigurno si slikovito možeš predstaviti kako smo, poredani jedno pokraj drugoga na kauču, uzbudeno i bez daha, ali disciplinovano sjedili i čekali što će se dogoditi. Da, pogodila si. Naravno da je moj muž, kojega maca

niti najmanje nije zanimala, s najvećim interesom gledao vijesti na televiziji. Ali, ovo malo, slatko klupče prvo se počelo interesirati za naš stan, te se uputila u istragu.

Čuj moram ti odmah reći, da je ova mačka posebno inteligentna. Da, znam da ćeš mi odgovoriti da su sve mačke pametne. I u pravu si. Ipak, Minka-Uši je nešto naročito. Zamisli, ona je odmah bila u stanju, iako sam joj samo dva puta pokazala gdje se nalazi njen klozetić, odmah ga je pronašla. Što znači, da je smjesta postala čista i da je svoju nuždu činila tamo gdje i treba. Joj, kako sam bila oduševljena! A i njen tanjurić s hranom i mlijekom otkrila je bez ikakvih problema, to sam joj bila samo jedanput pokazala.

Ipak, nakon kratkog vremena, vratila je se sa njene ekskurzije iscrpljena i iznemogla nazad u primaću sobu i postavila se direktno ispred nas. A sada pazi! Bez i jednog jedinog tona, stala je ispred nas gledajući nas tako slatkoo i zavodljivo. Kunem ti se, ubijedena sam da je ona na taj način s nama razgovarala, a da nije ni riječi rekla. U to sam zaista uvjerena. I mi smo je razumjeli odmah i shvatili smo šta hoće. Jedan od sinova ju je oprezno podigao na kauč. S velikim očekivanjem posmatrali smo svaki njen pokret. Ova medenoslatka mačkica počela je tapkati po našim krilima, a da se nije zaustavljala. Bilo je očito da je nešto namjeravala i pratila svoj cilj, jer je odlučno koračala u pravcu moga muža. I zamisli sada ovo, kao sasvim jasno, spustila se je na njegovo krilo i, jednostavno, sjela. Da, zaista, ne smij se, upravo ovako je to bilo. A moj muž nije čak ni primijetio šta se događa, nego je i dalje zurio u televiziju. Tek kada je se malena skupila u okruglo klupko i svoju glavicu uronila između njenih šapica, počela je zadovoljno da prede. Začudjuće kako je to predenje bilo veoma glasno i strastveno. I tek tada je moj muž bio primijetio šta maca namjerava odmah ju je odlučno uzeo sa svog krila i oprezno je postavio na kauč pokraj sebe. Ali, tog istog trenutka, skočila je malena i munjevitom brzinom šmugnula ponovo direktno na muževu krilo nazad. Odlučno se skupila u klupče i, kao da ništa nije bilo, počela ponovo srdačno da prede. No, moj muž ju je iznova podigao s krila i ponovo je vratio pokraj sebe na kauč. Da bi, samo jedan trenutak kasnije, ta malena slatka, odlučno skoknula i ponovo se ugodno smjestila na krilu moga muža. Zamisli to! Ta mala je stvarno imala konjske živce. Ova akcija joj je se izgleda činila kao neka vrsta igre, jer joj nije bilo teško da se bezbroj puta iznova namješta na krilu moga muža. Taj slatki medenjak izgleda nije mogao da vjeruje a pogotovo da prihvati da je moj muž nije želio na svom krilu. Mislim da je bila ubijedena da, što upornije i neumornije pokušava, da će potom brže imati uspjeha. Ali, ona još nije poznavala moga muža. Ni on nije baš dobroćudan, znao je biti tvrdoglav i te kako. Ti ga dobro poznaješ i знаš o čemu govorim.

I naravno da je Minka-Uši bila ta koja je na kraju izvukla deblji kraj. Ništa drugo joj nije bilo preostalo, nego da prihvati situaciju takvu kakva je. Ubrzo je popustila želji moga muža i očvidno iscrpljena zaspala, čvrsto prilijepljena uz njegovo krilo.

Istovremeno smo djeca i ja čeznuli od zavisti. Cijelom dušom željeli smo da se ta mačkica napokon i nekome od nas namijeni. Na kraju krajeva, mi smo bili ti koji smo žudno željeli jednu macu, a ne moj muž. Na žalost tako

je kako je. Dok je maca spokojno spavala, djeca i ja smo lomili glave razmišljajući kojom zanimljivom igračkom bismo mogli da usmjerimo macin interes i na nas. Ali, niti dozivanje, niti bilo koja macina igračka, a niti bilo koji trik ovoga svijeta nije bio u stanju da je održi budnu. Momentalno nije postojao način kako da je pokrenemo za igru. Reci mi, jesu li ti znala kako duboko i čvrsto mačke spavaju? Ja to do sada nisam znala.

I kada nam je napokon postalo jasno, da nema svrhe da se i dalje okolo mace šuljamo, sjeli smo potišteno ponovo na kauč, poredani jedno do drugog kao pivske flaše, u isčekivanju da se maca naspava. Zaista nije za vjerovati, ali mi smo stvarno sjedili i bdjeli nad njenim snom i jedva čekali kada će se probuditi.

Vrlo čudnovato je i to, da su moja djeca bila tako mirna. Još nikada ih nisam tako disciplinovano i tihu doživjela.

Nakon jedne čitave vječnosti, napokon je Minka-Uši otvorila svoje okice, pogledala brzo okolo sebe i prvo što je učinila, bilo je da je iznova natapkala na krilo moga muža. Spretno se i ugodno namjestila i počela dražesno da gleda okolo sebe. Pa, to nije bilo moguće! Od muke i ljubomore skoro smo pukli. Šta je ovoj mački uopće? Zašto si je izabrala baš tu osobu koja je nikako nije htjela? Šta je to moj muž imao a da djeca i ja nemamo? Jooo! Daaa, znam da sada padaš od smijeha. Dobro, priznajem da je sve ovo u neku ruku zaista bilo i malo smiješno, ali nikako nije bilo veselo za djecu i mene.

Ali, slušaj sada ovo, čuda zaista postoje. Iznenada je moj muž popustio i odjednom dozvolio da to malo klupče zaista smije da sjedi na njegovom krilu. Bez meni poznatog razloga dopustio joj je da mu, jednostavno, ostane na krilu. Ali mu ni na kraj pameti nije bilo palo da se malo strpi i mirno sjedi. Naprotiv, onako kako mu je se upravo sviđalo tako je se bio i vrtio. Joj, kakav je to bio prizor, prosto za smijati se. Jer on bi iz čistog mira podigao Minku i postavio bi je pokraj sebe na kauč. Onda bi prekrstio svoje noge ispod zadnjice i sjeo bi onako na turski način. A Minka bi se zaprapstila i počela ga sa čuđenjem gledati. Ali, samo što bi se moj muž malo smirio, odlučno bi ona ponovo skočila i nečujno se smjestila, kao sasvim normalno, nazad na njegovo krilo. Da bi je on, ipak samo nakon kratkog vremena, onako kao usput, ponovo i automatski podigao i postavio pokraj sebe. Istovremeno bi prebacio svoju desnu nogu preko lijeve. I opet bi, samo što se on smirio, Minka, hop, skočila iznova, te se skupila u maleno klupče nasred njegovog krila. Žurno bi zaklopila svoje okice i počela žmirkajući da drijema.

Tako se taj proces odvijao neprestano: muž bi savijao čas desnu nogu preko lijeve, čas bi se nagnuo malo naprijed, pa onda opet nazad, a Minka bi se klimala, drmala, tresla i podrhtavala, kao slamčica na vjetru, ali bi se odmah iskoprcala i neopisivom brzinom ponovo ugodno namjestila i skupila u malo klupko, te počela strpljivo da glasno prede i zadovoljno drijema.

Nama nije ništa drugo preostalo, nego da sve ovo samo posmatramo. Morali smo se strpjjeti i poslušno čekati da se mačkica dobровoljno i k nama obrati. Moram da priznam da je bilo jako teško, pogotovo djeci.

Ali, pazi sada. Kada je došlo vrijeme da idemo na spavanje i time i Minkina prva noć u našoj kući, obuhvatila me je bila velika briga. Ne možeš ni pomisliti koliko pitanja me je odjednom zaokupiralo. Tek sada se počeh pitati da li će Minki njena prava mama-maca da nedostaje? Ili, da li će joj Karolina, njena sestra-maca faliti? Odakle znam da joj njena prijašnja gospodarica i prijašnji stan neće nedostajati? Da se neće u našem velikom stanu bojati? Da li će nas, kao svoju novu familiju, prihvati i zavoljeti? Koliko dugo će, uopće, podnijeti tu odbojnost moga muža? Da, pretpostavljam šta ti na to kažeš i da se pitaš kako je meni, kao zaposlenoj ženi, majci troje djece, supruzi i domaćici, koja ima posla i brige preko glave, za svu moju sreću potrebna, ništa drugo nego još i jedna mačka? Ali, mislim da i odgovor već možeš da naslutiš: Da! Da, ja obavezno hoću da imam jednu takvu medenu i slatku mačkicu.

Ali ostavimo se toga, jer za ovakva pitanja je zaista kasno. Ja sam se već odavno zaljubila u tu malu Minku-Uši i moje srce sada potpuno njoj pripada. Saslušaj radije šta se dalje dogodilo: kratko rečeno, prije nego smo legli u naše krevete i pogasili svijetla, ostavili smo od svake sobe otvorena vrata, da bi Minka sama sebi izabrala mjesto gdje će da spava. Naravno da je mog muža i ova akcija ostavila potpuno hladnim. Taj je zadovoljno legao u krevet i odmah zaspao. Veoma brzo sam ga čula kako duboko diše i zadovoljno hrči. Za to vrijeme smo djeca i ja napeto i s iščekivanjem ležali u našim krevetima i čekali macu.

Odjednom smo se svi naglo smirili, te je ubrzo zavladala mrtva tišina. U stanu mi se učinilo čak i nekako avetno, jer u toj mrkoj tami nisam mogla ništa da prepoznam. Na ovom mjestu moram zaista da pohvalim svoju djecu, jer su bili primjerni i pridržavali se onoga čega smo se bili dogovorili. Naime, da svako smije da uzme macu u svoj krevet, ali da njoj moraju da prepuste da li ona želi tu i da ostane. To bi značilo, da kada mačka pokaže da hoće da siđe s kreveta, da joj moraju pomoći i spustiti je. Jer, ona sama još nije u stanju da se popne i da skoči s kreveta, za to je još premalena. Ovo je, za sada, jedini način kako da ustanovimo šta mačka zaista hoće. Tada začuh tiho šuštanje i uzbudjeno šaputanje iz dječje sobe. Žudno poželjeh da maca dođe napokon i do mene. Ali, ništa od toga, izgleda da je odlučila da ostane u društvu djece. Tužno pomislih da sam dosta čekala i da mi je vrijeme da spavam. Pred očima mi se ukaza Minkino slatko lice i ugodno blaženstvo obli moje srce, koje mi zagrija dušu. Znala sam da smo donijeli jednu dobru odluku u vezi Minke, koja će da proširi i upotpuni našu familiju.

Skoro sam bila utonula u san, kada začuh direktno pokraj moga kreveta, tiho i skoro nečujno mijaukanje. Minka-Uši! Napokon! Oduševljeno je podigoh u svoj krevet i čvrsto je zagrlih. Istovremeno posuh njenu malu glavicu hiljadama poljubaca. Upravo učinih ono što nisam trebala. Potpuno se zaboravih i u zanosnoj toj mojoj euforiji strph je brzo ispod jorgana. Naravno da je za Minku ovakav izražaj ljubavi bio previše buran i da je što prije željela da me se osloboodi. Počela se boriti i otimati, pa je htjela što prije da pobegne.

Dobro, znam da bi ti sada najradije na mene galamila i da ne možeš da

vjeruješ da ja ovako nešto činim. Pa, to da ljubim mačku i da je trpm k sebi u krevet. Ali, i za ovaj prijekor je sada prekasno. Da budem iskrena, do nedavno ne bih ni ja vjerovala da bih bila u stanju ovako nešto činiti, ali sada je za sve kasno. Vidiš kako se vremena mijenjaju. Sada sam došla čak do toga, da žudno želim da mačka u mom krevetu i pokraj mene spava.

Teškog srca ipak sam joj dozvolila da izade ispod moga jorgana. Totalno razočarana ležeći u tami čekala sam da vidim šta će se dalje desiti. I pogodi, šta misliš šta je učinila? Prvo je par koraka tapkala po meni. Za jedan trenutak izgledalo je kao da će se smjestiti direktno na mom stomaku. Već pomislih da će od sreće vrnisnuti. Ali tada me iznenada poče njušiti po licu, pa onda potapka i odgega se dalje i to u pravcu moga muža. Pošto je ovaj već bio spavao, naravno da nije bio ni primijetio da ga mačka po licu njuši. A Minka, tog istog trenutka kada je se bila uvjerila da se stvarno nalazi kod mog muža, tek tada je odmarširala na kraj kreveta, tamo gdje se nalaze muževe noge. Brzo je se smjestila na deku, tačno na sredinu između muževih nogu, skupila se u klupko i počela zadovoljno ali prilično glasno da prede. Ne možeš vjerovati kolika zavist me je uhvatila! I pored najbolje volje nisam mogla da razumijem tu mačku. Zašto, zašto upravo moj muž? Ali, pazi sada ovo. Samo jednu sekundu kasnije probudio je se moj muž i odmah je shvatio da se mačka direktno na njemu ugodila. Nešto tiho mrmljajući uezio ju je, ovoga puta malo grublje, te ju je ljutito postavio na jorgan između mojih nogu. Samo što je se ponovo smjestio na svojoj strani kreveta, poskočila je Minka, i kao magnetom povučena, legla ponovo između njegovih nogu. A ja sam se pravila da spavam, jer sam se plašila da mužu može puknuti film i da će početi da galami. Ubrzo sam zaista zaspala, tako da nisam znala koliko dugo se to natezanje odigravalo. Ma ne, stani malo, nemoj odmah da misliš da je moj muž mačku izbacio iz sobe. Nemoj tako loše da misliš o njemu. Pa, ti ga vrlo dobro poznaješ i znaš da on nema takvo srce. On to nikada ne bi mogao uraditi. Ja vjerujem da je Minka, ipak na kraju, bila ta koja je kapitulirala i predala se svojoj sudbini, te ostala na mojoj strani kreveta ležati, ali samo dotle dok moj muž nije ponovo zaspao.

Sljedećeg jutra prije nego sam uopće otvorila oči, čujem kako moj muž ljutito galami i psuje. Šta misliš šta je se desilo? Dobro, evo odmah ču ti reći. Minka-Uši je se na krevetu moga muža, tačno između njegovih nogu, bolje rečeno tačno na onome mjestu na kojem je bila ležala – jednostavno popiškila. I te kako obilno. Sve je bilo mokraćom potopljeno i mokro, kako jorgan tako i madrac. Kako je moguće da jedna tako mala mačkica može napraviti toliko veliku baricu? A tek kako je smrdjelo!

Jadna Mina-Uši! Ona jedna nije bila uspjela da siđe sa kreveta i da ide na njen klozetić, pošto je, naravno, krevet previsok za nju. Niko se toga nije sjetio da mačkica i noću mora ići na nuždu. Pogotovo ja, koja sam si bila postavila milion pitanja i toliko se brinula oko njene prve noći, a to najvažnije mi, na žalost, nije palo ni na kraj pameti. Dakle, sasvim razumljivo da je moj muž bio ljut kao zolja i da je psovao kao kočijaš, ali ja sam imala cijeli posao na grbači, sa čišćenjem te Minkine nesreće. Osim toga, moj muž je bio ubijeđen da je Minka-Uši to iz čiste zlobnosti i osvete

napravila. Da, da, samo se ti smij.

Ali, evo već sam stigla i do kraja svoga pisma. Uskoro ću ti se ponovo javiti s novim doživljajima i događajima.

Do tada pozdrav i cmokić na okić od mene i moje Minke-Uši.

**ESEJ
ECEJ**

ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

ПРЕДГОВОР САБРАНИМ ДЕЛИМА БОШКА ЛОМОВИЋА (1)

Предио у троуглу шумадијских планина Сувобор, Рудник и Вујан, најчешће означен као рудничко-таковски крај (укључује и дио Груже), дао је новијој српској књижевности неколико значајних имена. То је завичај браће Настасијевића, Момчила и Славомира, Драгише Васића, Милене Јововић, Добрице Ерића, Чедомира Мирковића. Сви су у националној књижевности оставили дубок траг, који је и данас и те како видљив. Дјелима ове шесторке се мора приодати и стваралачки опус најмлађег међу њима, Бошку Ломовића, како по обиму тако и по квалитету и разнородности написанога. Готово да нема књижевног жанра у коме се овај писац није огледао: пјесма и поема, прича и приповијетка, роман (све то и за дјецу и за одрасле), књижевна и ликовна критика, путопис, монодрама, радио драма, дневничке биљешке...

Све поменуте, осим Милене Јововић, пут из завичаја је водио ка Београду. Ломовић је, пак, на самом почетку списатељства, конкурс за наставника српскохрватског језика довео у Брчко и ту га задржао безмalo двије деценије. Град на Сави, са марљивим и даровитим младим писцима окупљеним у Књижевном клубу „Пабло Неруда“ и угледним часописом „Ријечи“, показао се као плодно тле за развијање талента и стварање писца. Прије свега доброг приповједача, који је израстао на традицији босанскохерцеговачке приповијетке баштињене на дјелима Петра Коџића, Светозара Ђоровића, Хасана Кикића, Исака Самоковлије, Иве Андрића, Меше Селимовића, и других. Не може се погријешити ако се закључи да је Брчко Ломовићев књижевни завичај.

Деведесет треће године прошлог вијека Ломовић се поново обрео у родном крају, као већ познати приповједач и пјесник. Рекло би се да није могуће повући границу која би Ломовићев опус могла подијелити на два тематска, стилска или језичка периода, зависно од тога у којој средини је стварао. Његова поетика је остала иста, без обзира на то да ли су дјела настала у Брчком или Горњем Милановцу, да ли су писана ијекавицом или екавицом (један је од ријетких српских писаца који, готово подједнако, ствара на оба нарjeчја српског језика). Истина, док су дјела стварана током живота у Брчком писана искључиво ијекавски, у каснијем периоду се, добрым дијелом вратио екавштини, поготову у пјесмама и романима за најмлађе (сви су настали у Горњем Милановцу). Ијекавицом је довршио трилогију „Кажа о Мазгиту“, започету у Брчком, и написао још неколико прича и приповиједака за одрасле, упоредо са, такође, неколико краћих проза екавицом. Иначе, протекле двије и по

деценије се, углавном, посветио писању за дјецу.

Ломовићево стваралаштво, уврштено у *Сабрана дела* (око 95 одсто свега што је написао), чини га значајним писцем у националној књижевности. Том чињеницом могу се подједнако поносити обје средине у којима је Ломовић живио и стварао – Брчко и Горњи Милановац.

ПЈЕСМЕ

Бошко Ломовић је пјесме почeo да објављујe јoш u ђačkим godinama i stoga je u њegovim *Сabranim delima* prvo mјesto datо поезiji.

Прву збирку пјесама *Сенке времена* издао је 1967. године. Потом се више посветио прози и, заједно са М. Поповићем, штампао публицистичку књигу *Хајдук Бојовић* (1970) те збирке приповиједака *Чари Пауле Пречисте* (1980) и *Црни скакач на С6* (1983). Годину дана касније публиковао је збирку пјесама и прича за дјецу *Зaљubљeni biцикл*. Из тога ће услиједити низ збирки пјесма за дјецу и јoш tri књиге поезије за одрасле. Овом напоменом указујемо на чињеницу да се Ломовић вратио поезији у четрдесетим годинама живота, dakle, као зрео човјек, и да се његове пјесме настале деведесетих година двадесетога вијека битно разликујe од оних писаних u младости.

У поезији за дјецу, u највећем броју случајева, Ломовић слика свијет доступан и разумљив дјетету, али то не значи да он понекад не говори и из аспекта одрасле особе као, на примјер, u тридесет пјесама из циклуса *Буквар дечјих права*.

Реални живот, пун грубости, замки, опасности, насиља и злобе, Ломовић пјесмом чини љепшим, привлачнијим и подношљивијим. Ведрим и лепршавим стиховима опјевао је важне моменте дјечијег живота: долазак дјетета на свијет (*Бабине, Тројке, Ево и мене*), прва сазнања о окружењу и о свом положају u њему (*Да ме је ико питао, Кад дјеца перу суђе, Логично питање, Раствем брзо, Раствем из ината*), прихваташе дјетета као новог члана породице – освјетљавање улога мајке, оца, брата, сестре, бака и дједова, тетки, стрина, јуни, стричева, јака, теча, родица, рођака и других (*Успаванка, Сва моја родбина, Моји укућани, Зашто се Тања родила, Деда и унук*), игру као незамјењиви садржај одрастања (*Гледање затворених очију, Разбрајалица, Испеци па реци*), полазак u школу и сусрет са школским обавезама (*Праваци, Права недеља ћака првака, Оцене, Освајање буквара, Аз, буки, вједи*), усхићење љепотама годишњих доба (*Вјесници прољећа, Висибаба, Пролећни оркестар, Мајске враголије, Јето, Летње подне, Летња киша, Стигла јесен, Невена, Јесења пјесма, Зимске сличице, Чекајући пахуљице, Сметови*). Са посебном пажњом опјевани су узбудљиви ђачки доживљаји на љетном распусту (*Летњи распуст, Ех, тај распуст, Ферије, Кад је ферије, нек је ферије*).

У добром броју Ломовићевих пјесама за дјецу ријеч је о љубави

(Сан побег'о са мога јастука, Одгонетање љубави, Што баш Ана, Она Јасна, Донжуани, Пета страна света, Заљубљени бицикли, Мирјана нема појма, Неспоразуми, А Драгана к'о Драгана, Марија у падежима, Све моје љубави, Лекција о љубави, Монолог једне Душице, Милица из нашег разреда и друге). Љубав је опјевана као сложено и загонетно осјећање, поготово у оним моментима кад оно први пут обузме младе, па код њих изазове збуњеност, пометњу, потиштеност, изгубљеност. Пјесник је пронашао праве ријечи за исказивање врло деликатних ситуација у односима међу онима који закорачују у младалачко доба и понудио цијелу лепезу чедних, наивних и стидљивих, али и невјештих и незграпних изјава љубави. А љубав има стотине лица и нико нема рецепт за откривање оног правог. Пјесник вели: „Љубав – то је осмејак Тамарин/ Што у теби каткад зајезери./ И још много, много малих ствари/ Од којих све на свету трепери“ (Одгонетање љубави).

То осјећање може да се исказује и на другачији начин, као у неким шаљивим пјесмама (Удварање, Очи) и да се оно открива нељубазним, нетрпљивим, па и увредљивим понашањем према ономе ко је предмет љубави.

У првој књизи Ломовићевих *Сабраних дела* највише страница посвећено је исказивању чедне љубави између дјечака и дјевојчица. Али, љубавна осјећања нису својствена само људском роду. Стога пјесник у једном броју пјесама казује о љубави међу припадницима животињског свијета (Бумбарева просидба, Кад пужеви свадбују, Медени месец пингвина), затим о том осјећању код биљака (Љубав цвјетова) и, на крају, о испољавању те емоције између представника живе и неживе природе (Дрво и ријека).

Уз констатацију да је већи број пјесама са љубавном тематиком врло успјешно обликован, мора се рећи да је та тема превише рабљена и да у појединим љубавним пјесмама за дјецу има и понављања, нарочито кад је ријеч о приказивању ђачке љубави.

Испуњен и садржајан дјечији живот незамислив је без природе. Пјесмом се дјетету откривају чари природе и пружају му се могућности да ужива у свему што му она нуди. Надахнуто и љупко опјевана је разноврсност флоре и разнородност фауне и, непосредно или посредно, понуђено на увид све оно што дјечји живот може учинити богатијим и љепшим. Да би дјеца могла да се радују и уживају у даровима природе, потребно је да је добро упознају и да им биљни и животињски свијет постане близак. Зато у пјесмама о природи Ломовић не бежжи од поуке, али изврсним поентама пјесама вјешто оправдава дидактичност њиховог садржаја.

Карakterистичне појаве и богатство испољавања природних љепота исказани су сликом, бојом и звуком. Пјесникова голема љубав према биљном и животињском свијету даровала нам је експресивне и допадљиве поетске слике. Употребом асонанци, алтерација и ономатопеја, Ломовић је шумове и звукове из природе преточио у пјесничке медаљоне. Цио низ његових пјесама о природи

одушевљава нас сликовитошћу, ритмичношћу, хармоничношћу, па и игравошћу. Потврђује то лакокрила пјесмица *Како је постала бубамара*, коју наводимо у целини: „На лист широк/ Липе цвјетне/ Пала капља/ Росе љетне. / По њој рука/ Нека лака/ Поредала/ Зрна мака. / Кап оживје/ И без муке/ Слетје на длан/ Твоје руке“.

Као породичан човјек, пјесник је имао прилику да спозна од колике је важности да млади имају срећно дјетињство. Зато је у мноштву пјесама настојао да дијете развесели, насмије, изненади неком необичном сликом и побуди у њему радост.

Ломовићевом поезијом за дјецу слика свијета је знатно уљепшана. Таквом доживљају стварности битно доприносе шаљиве и нонсенсне пјесме: *Стричева неслана шала*, *Зоолошка пјесма*, *Није да се хвалим*, *Их шта све могу*, *Чудна земља*, *Гледање затворених очију*, *Мрав*, *Усијана глава*. Из тих пјесама зраче хумор, оптимизам и позив на игру и забаву.

Предочавајући дјетету да свијет може бити знатно другачији од стварног ако се свако од нас потруди да га чини бољим, пјесник неким својим дјелима отворено поучава, као, на пример, у већ поменутој збирци од 30 пјесма (толико и басана) под насловом *Буквар дејчих дужности*, затим у *Три басне* (послије којих су дата наравоученија), те у пјесмама *Педагошка песма*, *Испеци па реци*, *Оцене и другим*.

Како се дјеца у реалном животу суочавају са мноштвом непознаница и загонетки, стихом су им понуђени одговори на бројна питања која их „окружују и муче“. Истина, у појединим пјесмама пјесников субјект се појављује као неко ко и пита и одговара, али и у тим приликама он успијева да и питања и одговоре дâ са дјеци прихватљивог становишта.

Већим дијелом Ломовићева поезија заснована је на машти и сновима. У ситуацијма кад је поетски свијет близак збиљи, онда је он пројект неком чудном благошћу и питомошћу. Посебно су експресивне пјесме са мотивима у којима су оживљене слике дјетињства и завичаја у којем је оно противцало: *Мој отац продаје шуму*, *Моја мајка чарапе плете*, *Номад*, *Растанак* и друге. Све оне одишу носталгијом која се кад-тад јави у свакоме ко је дјетињство провео у селу и у том добу живио сасвим другачијим животом од онога који ће му у скученој градској средини касније бити наметнут. Док читамо пјесму *Мој отац продаје шуму*, ми заједно са пјесником тугујемо због болне истине да се продајом шуме не отуђује само одређен комад земље са његовом флором и фауном већ и дио дјечијег бића. Са продајом шуме нестаје многошта што је дјетињство чинило срећним: „*Мој отац продаје павит/ У којој рој жубори/ И лишај сивоплави/ На сурој храстовој кори,/ Лужњак опржен муњом,/ У шуми јасена оба/ И дивљу трешњу у њој/ са четир' годишња доба*“.

А добра мајка (пјесма *Моја мајка чарапе плете*), док плете чарапе сину јединцу да га заштити од сваке студени, ред по ред у плетиво слаже безмјерну љубав и радост и, истовремено, стрепњу и бригу

за његову сигурност. Она у чарапе уплиће све оно што осјећа да би сина могло усрећити и учинити га отпорним на недаће које га у животу чекају. У лицу мајке која у плетиво излива најдубље емоције отјеловљено је материњство као универзални појам доброте која одржава свијет.

Оно што је за Борисава Станковића Врање и за Добрицу Ерића Гружа, то је за Ломовића Брезна. Живот у Брезни је обасјан чудном свјетлошћу и испуњен необичном љепотом, тако да се све оно што је исказано као сјећање на дане дјетињства проведене у том селу снажно доима и мисли и емоција читаочевих. Пјесме са завичајним мотивима (*Право путовање у град, Друго путовање у град, Давне слике, Киша, стриц и сокол*) одишу сјетним тоновима, али се чини да им управо та сјета даје посебну драж. У истом тону врло снажан умјетнички доживљај доносе пјесме *На Голији* и *Балада о тетребу*. Те пјесме тешко је класификовати према узрасту читалаца, јер оне узбуђују и грију душу сваког до кога допру њихове поруке.

Међу завичајним пјесмама највредније су: *Протиче моја река, Ожиљак, Одлазак из села, Посјекли су ми трешњу, Украли су свица и Балада о церу* и оне ће сигурно наћи мјесто у некој будућој антологији српске завичајне лирике. У тим пјесмама снажно су евоциране успомене на лијепе дане дјетињства у родној Брезни, али су у њима исказана осјећања тuge и бола због пролазности свега што је некад живот чинило садржајним и радосним. Лирски субјект тугује: због тога што је свјестан да се више не може вратити срећно доба које је неповратно отекло као воде завичајне рјечице Ђуроваче, што су родитељи неком непознатом трговцу продали теле Цвјетка и заувијек га одвојили од најбољег друга из дјетињства, затим због посјечене трешње која је за дјечака значила много више од једне воћке, због украденог свица и много чега другог. Ево једне строфе из тужбалице о посјеченој трешњи: „Посјекли су ми трешњу и више нема лијека,/ Наричу вјетрови хорски, оплакују је кише,/ Нико ми неће доћи и никога не чекам/ Док малаксалим пером ове стихове пишем./ Жежем воштанициу и молим Вишњег, гóре:/ Узми је, Боже, к себи нека Ти краси дворе!“

Један број Ломовићевих пјесама ипак је тематскиближи одраслом читаоцу неголи дјетету. Те пјесме настајале су крајем XX и почетком XXI вијека и публиковане су претежно у збиркама *Пред нирваном и коментари* (1993), *Песме и пјесме* (2010), *Елегије* (2015). Поједине пјесме из тих збирки представљају пјесников одзив на драматична друштвена збињања којима је обиловала посљедња деценија XX и прва деценија XXI вијека. Погођен посљедицама немилих догађаја везаних за распад заједничке државе Југославије, затим крвавог рата на простору те бивше државне заједнице, као и насиљног одузимања већег дијела територије Србије и стварање албанске државе од некадашње јужне српске покрајине Косово и Метохија, Ломовић стиховима осликава невољу коју преживљава његов понижени народ. Пјесме настале тим поводом садрже мрачне слутње

(*Анатомија гаврана*), гњев због тираније над онима који још имају храбости да се боре за основна људска права (*Посланица*), горка сазнања о размјерама зла (*Бурж ел Баражни*), страх од уништења живота на Земљи због неконтролисане употребе отрова (*Лејзажи планете*). Пјесник уочава да се зло шири великом брзином и, кад га обузме гњев, он стихом изражава незадовољство због безумних људских поступака и позива људе да се уразуме. Дешава се да он, уплашен оним што се забива пред његвим очима, преузме улогу првог арлекина и почне, како стоји у коментару пјесме *Vox populi*, да „псује, куне и кара“ те на тај начин пред немилом извјесношћу „виком страх одгони“.

У већини пјесама намијењених одраслом читаоцу обрађени су мотиви од општег значаја: злоупотреба људског ума за производњу отрова и радиоактивних материја који уништавају здравље живих бића на нашој планети, протест против деградације и уништавања природе, нагло сиромашење људи, безумно рушење онога што су саградили преци, пакао који на земљи људи приређују једни другима, крваве бајке балканске итд.

Пјесников критичан однос према негативним појавама у стварности (пропадању села, људском рушилачком нагону, злоупотреби јавних медија, бесмисленим церемонијалима преживјелог друштвеног система) снажно је исказан у пјесмама *Наша кућа*, *Рушимо стару кућу*, *Отворено писмо телевизији*, *Церемонијал*. Ломовићева критика често прелази у сатиру, као у пјесмама *Далеко од Арапата*, *Горка пјесма*, *Писмо Нади Ајдачић а*, понекад, и у сарказам, о чему свједоче пјесме: *Панађур*, *Панађур у Србији* (1, 2), *Продајем своју сјенку*, у којима се заједљиво говори о пошasti овог времена у којем је све на продају, чак и властити идентитет, пошто ни он више не представља вриједност која се не може уновочити. У наведеној групи сатиричних пјесама издваја се *Горка пјесма*, испјевана у маниру сатиричне поезије романтичара Ђуре Јакшића. Као и Јакшић у пјесми *Јевропи*, Ломовић у *Горкој пјесми* исписује ријечи пуне гњева због напада НАТО снага на Србију у пролеће 1999. године. Наводимо једну строфу из те пјесме ради илустрације пјесникове големе ојађености поступком европских држава које као чланице НАТО савеза учествују у безумном кажњавању „непослушне“ Србије: „Овдје је крв,/ Овдје је јад,/ Овдје и камен грца./ Јесмо ли твоја/ Пасторчад,/ Ил' дјеца твога срца?/ Смијех нам је шкргут, види се –/ Европо, мајко, стиди се!“

Упркос чињеници што је у Ломовићевој поезији човјеков положај незавидан, ова поезија није дефетистичка, јер се њоме не негира вриједност живота. Она, заиста, ујверава да је у свијету штошта поремећено, ишчашено и неморално, али се човјек охрабрује да се суочи са истином и да прихвати сирову стварност као услов опстанка. У једном броју Ломовићевих пјесама има и изразито нихилистичких ставова, као, напримjer, у: *Ad absurdum*, *Враћам се касно* / *Анатомија гаврана*. У пјесми *Ad absurdum* налазимо и овакве стихове: „Зашто

тијело моје твоје тијело иште/ Кад је све стратиште и све губилиште/
(...) Зашто моја душа твојој души хрли,/ кад смо, тек рођени, одавно
умрли.“

Мрачне слутње и безнадежност садржи и пјесма *Анатомија гаврана*. У коментару уз ту пјесму, она је именована као „епска злослутница“ а аутор истиче да је та пјесма темељ његове поетике. Поента „епске злослутнице“ особена је по томе што она „не покушава никога да опомене, поучи, освијести“. Песимизмом и мрачним расположењем одише и пјесма *Враћам се касно*, у којој бесперспективност достиже големе размјере.

Међу Ломовићевим пјесмама за одрасле важно мјесто заузима циклус пјесама под насловом *Вјечност десетерца*. У тринаест десетерачких пјесама архаичним стихом снажно је проговорено о ововременим невољама српског народа: диобама, братоубилаштву, разарањима, гријесима, супротстављању општем лудилу које је завладало свијетом, трагедији српског народа која траје од Косова до ових дана, насиљу јаших над слабијим, цијени слободе, чојству и јунаштву, потреби вакрсавања витештва, позиву на одбрану отаџбине од савремене тираније и слично.

Два су основна разлога зашто се пјесник вратио десетерачком стиху. Први је, што су у епској пјесми сачуване вриједности које чине бит карактера српског народа и што је у овом хаотичном времену потребно поново указати на њих, други, што се у историји много шта понавља, а историјска искуства мало се користе у новим судбоносним приликама.

Док је у Ломовићевој поезији за дјецу љубавна тематика доминантна, у поезији за одрасле она се јавља тек повремено. Десетак пјесама те врсте (*Јесен је стигла Марија*, *Љубавне пјесме, можда I и II*, *Сонет за Еву*, *Слутња*, *Без наслова II*, *Покушај дефинисања среће*, *El paso doble*, *Tombe la neige*) написано је по проседеу по којем и пјесме са завичајним, анитиратним и патриотским мотивима. У љубавним пјесмама исказана је жал због пролазности живота, тако да у њима преовлађују песимистичка расположења.

У првој књизи *Сабраних дела* налази се и један мањи број тзв. винских пјесама (*In vino veritas*, *Уситне сате*, *Румена ода*, *Помен*, *Veritas*, *Јутро над Црмницицом*). Чини нам се да за њих није било правог надахнућа, него да су оне, претежно, написане по наручби.

Од осталих пјесама модерношћу стиха, снагом израза, експресивношћу поенте издваја се пјесма *У другој класи за Инсбрук*. У њој је исказана велика истина да од ратне пошасти страдају сви: прогонитељи и прогнани, освајачи и поражени, па чак и њихови потомци који, потпуно недужни, kleцају под теретом предачких гријехова.

ПРИПОВИЈЕТКЕ

Приче за дјецу

Друга књига *Сабраних дела* садржи приче за дјецу и за одрасле. Први њен дио посвећен је млађим читаоцима и обухвата 22 приче, 30 басни, сложених азбучним редом према првом слову у почетној ријечи текста басне, и једну монодраму.

Ломовићеве приче за дјецу могу се разврстати у неколико тематских кругова: о породици, школском животу, љубави, сукобима са одраслима због њиховог неразумијевања промјена које проживљавају млади када се заљубе, сиромаштву у вријеме пишчевог дјетињства, односу дјеце према животињама, итд.

Приче у којима се из разних аспеката освјетљавају односи родитељи -дјеца (Хаљина, Голуб јој поклонио брата, Очево писмо, Чекајући унука) утемељене су на разумијевању, пажњи и љубави. У овој групи репрезентативна је прича *Голуб јој поклонио брата*, у којој су предочени важни проблеми савремене породице: усамљеност дјетета, жеља јединчета да има брата или сестру, споразумијевање дјетета са одраслима, дјечја тежња да другује са птицама. Ту је вјешто повезана усамљеност голуба који, тражећи друштво, слијеће на дрво засађено крај прозора градског стана у којем живи дјевојчица Лара. Тај голуб слијеће заправо у Ларин сан и најављује јој да ће ускоро добити брата Исака. Појавом новорођенчета у породици окончано је Ларино самовање, пошто је њен мали брат убрзо проговорио дивним голубијим језиком, који је сестра сасвим добро разумјела. Дирљива је и прича *Очево писмо* у којој је са мало ријечи речено много о породичној срећи кад очево писмо стигне из даљине и о тузи и разочарењу кад оно изостане.

Кад је ријеч о причама које говоре о школи и васпитању, међу њима ваља разликовати оне које описују доба у којем је наратор био основац од оних у којима се прича о данашњим условима школовања. У нараторовом дјетињству у школама су примјењиване сурове васпитне мјере: клечање на зрнима кукуруза, шибање ученика по голим длановима и прстима, задржавање ђака послје наставе у затвору и сл., и писац није прећутао ту тужну чињеницу. О томе лијепо казује прича *Педагогија учитеља Козоморе*. У њој је описана и једна необична казна коју је практиковао учитељ Козомора – забрана ученицима да недјељу дана на било који начин контактирају са кажњеником. Ту драстичну васпитну мјеру ученик Јошко носио је као ожиљак цијелог живота и, вјерујемо, да је и настанак ове приче својеврсно искупљење од давне казне.

Из другачијег угла о школском животу говори се у причи *Свјетски проблем број 1*. У њој је увјерљиво подвучена разлика између виђења појединих васпитних проблема очима ученика и очима наставника. Док су учитељ и школски педагог пријем малог црнца из Анголе у одјељење бијеле дјеце схватили као велики проблем, дотле су њихови ђаци свог новог друга у разредни колектив примила без икаквог подозрења због другачије боје коже.

Прича *Лење бубе* представља критику поступака поједињих данашњих ученика који вријеме проводе „сурфајући“ по интернету да би дошли до скраћених садржаја књига и на тај начин изbjегли читање комплетних дјела обавезне школске лектире.

Прозе *Из дневника тринестогодишњакиње*, *Прича о Ануши која је причала приче* и *Нешто важно* третирају неспоразуме између адолосцената и родитеља и, уопште, између адолосцената и одраслих особа. Мада је природно да одрасли имају разумијевања за преосјетљивост и рањивост оних који из дјетињства закорачују у младалачко доба, то често није случај. Писац апелује да се одрасли присјете времена када су они пролазили кроз бурне пубертетске физичке и психичке промјене и да са младима поступају пажљивије и одговорније.

Кроз наивну причу о тешкоћама састављања првог љубавног писма (*Нешто важно*), помоћу фине ироније, читаоцу се преноси важна порука – да је све истовремено и једноставно и компликовано, зависно од тога из кога узраста се приступа проблему.

Четврти тематски круг чине приče о сиромаштву (*Прича о опанцима*, *Кекс*, *Под месечевом лампом*, *Чудо над чудима – радио*), чија садржина данас дјелује бајковито. Дијете које живи у овом времену тешко може повјеровати да родитељи нису имали средстава да и сину и кћерки купе опанке кад пођу у школу, већ да брат и сестра на пола пута до школе преобувају исте опанке како једно од њих не би босо долазило у школу. Или, како данас некога убиједити да се књига некада читала уз петролејску лампу, уз пламен ватре и сјај жара из пећи, па чак и уз мјесечеву светлост.

Међу Ломовићевим причама за дјецу својом сугестивношћу издавају се оне у којима је описан однос дјече према животињама. У причи *Вјеверица* снажно је приказан злочин групе дјечака над потпуно недужном животињом. Изненадно пробуђена ловачка страст дјечацима неће дозволити да се окане прогона несрћне вјеверице све док она, потпуно изморена, не падне мртва пред њихове ноге и разјапљене чељусти керуше која им је помагала у лову. Прогониоци су се постидјели и покајали тек кад су видјели шта су учинили, али тада више ништа нису могли промијенити у свом нечасном поступку. У епилогу приче писац указује да је тај догађај у дјечацима угасио потребу за организовањем нових хајки на животиње и распрашио жељу за било каквим ловом.

Прича *Аплауз и за коња* говори о сасвим другачијем односу дјевојчице Ларе према тркаћем коњу Амирантеу. Кад је са оцем дошла на хиподром да посматрају коњске трке, она је доживјела да управо њен љубимац Амиранте, при прескоку једне препоне, посрне и падне. И док цио стадион аплаудира јахачици када она устане са тла и покаже публици да при паду није повријеђена, само ће Лара радосно пљескати коњу који је при паду, такође, прошао без озљеда, али није знао да се обрати публици за подршку.

Међу Ломовићевим причама за дјецу посебан одјељак чине кратке

басне са наравоученијем. Као и у класичној басни, и овдје су главни ликови животиње. У тридесет басни проговорило је много различитих припадника фауне. Ту су домаће животиње: коњ, во, крава, магарац, прасе, пас, мачка, ћуран, патка, пијетао, кокош, затим дивље животиње: слон, лав, медвјед, вук, лисица, јазавац, срна, зец, јеж, рис, вјеверица, па птице: орао, сова, чапља, ћук, фазан, дрозд, врана, врабац, дјетлић, канарица, те инсекти: мрав, пчела, бубамара, стршљен, свитац, затим риба, змија, кртица, ровац и друге. У овим баснама улоге су добиле и биљке: кукуруз, пшеница, грашак.

Садржаји басни су једноставни, јасни, концизни и увјерљиви. Као и Доситеј Обрадовић, и Бошко Ломовић није увјерен да ће његов алегоричан говор „јуност“ правилно разумјети, па је, као и наш велики просвјетитељ, испод сваке басне дао језгровито наравоученије. Ево наслова три басне из којих наводимо наравоученија:

1. Силан вук и паметни прасићи
(„Силом можеш много, али памећу много више“);
2. Лењи јазавац и сажаљиви јеж
(„Сам се потруди да зарадиш, бесплатно је често најскупље“);
3. Како медвед замишља слободу
(„Твоја слобода може да сешири све док не угрожава слободу других“).

Приче за одрасле

Као књижевни стваралац, Бошко Ломовић се најснажније исказао у домену кратке приче. У том жанру је показао право умијеће у избору тематике, вођењу фабуле, осликовању атмосфере, психолошком сјенчењу ликова, стилским поступцима, језичкој изражаяности. Маниром класичног писца, Ломовић слика животне драме савременог човјека угроженог много чиме. У средишту његовог интересовања је мали човјек са својим великим бригама и проблемима.

Најчешћа тема у Ломовићевој прози јесте неразумијевање међу људима. Уз њу иду и бројне друге: трагање за љубављу у отуђеном свијету, велика очекивања од живота и тешка разочарења због немогућности да се она испуне, скривене патње и болови који годинама трују душу и слабе тијело, тегобно човјеково балансирање по жици судбине, тежња да се груби свијет реалности учини љепшим и подношљивијим, немогућност адекватног реаговања на животне изазове, тражење среће путем модерних игара и сучавање са истином да је у сваки хазард, макар како он био технички савршен, ђаво умијешао своје прсте, промашеност животних циљева и шанси, губитак оријентације у дехуманизованом свијету итд.

У порочном свијету понекад је довољна само једна тешка ријеч да се везе и међу најближим људима заувијек покидају. Људске неспоразуме писац не даје у њиховој генези, него их представља

као ововремену датост и оставља читаоцу да трага за њиховим узроцима.

Погубне посљедице отуђености, која се данас шири као зараза, Ломовић је најуспјешније приказивао на примјерима пропалих бракова у којима, уместо љубави, пажње, разумијевања и узајамне подршке, на сцени су преваре, подлости, мржње, освете, мучења, па и поједини видови психичке тортуре као у причама: *Чари Пауле Пречисте, Доручак Алојза Маха, Дукат, У лифту, Жена трговачког путника*. У свим тим причама постављено је битно питање: Шта људи имају од заједничког живота ако најинтимније мисли, тјескобе, страхове и опсесије не могу подијелити са оним са ким годинама и деценијама дијеле брачну постельју?...

Но, живот не чине тешким и горким само брачни окови него и много шта друго. То су најчешће трауме доживљене у дјетињству и младости, које остављају трајне посљедице на будући живот личности. У причи *Јангија* мотив храбrosti борца из Другог свјетског рата претумачен је сасвим другачије од постојећих клишеа у нашој литератури са том тематиком. Ломовић одважно заступа став да сва јунаштва у рату нису чињена из патриотских побуда. Његов трагични јунак Јусуф пркоси смрти желећи да на тај начин угushi снажно осјећање кривице почињене у младости.

Зреој дјевојци Барбари Кин (*Дуге шетње Барбаре Кин*) непријатан доживљај из дјетињства блокира нормално понашање у интимном односу са мушкарцем који је веома пажљив према њој а, онда, недефинисан осјећај кривице за настали неспоразум између Барбаре и њеног партнера, угрожава и онако крхке везе међу њима. Цијела прича је, у ствари, суптилна психолошка анализа доживљаја жене чије су емоције нечим давно инхибиране. У класичну форму ове приче уплетен је низ модерних елемената: маштање, снови, сjeћања, слутње, сјенке, привиђања...

Извевјерена очекивања често знају личност потпуно дезоријентисати, обесхрабрити, па и скрхати. Писац бира ситуације у којима се појединцима указују велике шансе да исплове из сиве свакидашњице, ослободе се провинцијалних стега и вину се у другачије, богатије и привлачније видове живота. Али, кад особа повјерује да је то могуће и у машти се сасвим саживи са новом, много важнијом улогом од оне коју има у стварности, доживљава крах и схвата да човјек ипак не може преко неких граница. Кад се сан о срећи распрши, у душу се уселе разочарање, празнина, очај и пустош. То најбоље илуструју новеле *Монтажа* и *Свадба*.

Да би појачао сугестивност приповиједања, Ломовић у низу прича практикује *ја* форму. Приче у првом лицу (*Партија шаха, Змијски знак, Мој рођак Николаш, Годишњица матуре, У возу, Вучица, Дан у који се отац вратио, Прича о Ани, Уздах*) спадају међу његова најуспјелија остварења у овом прозном жанру.

Причом *Партија шаха* показано је да је живот игра у којој се увијек губи, упркос сталној тежњи да се добија. Писана у првом

лицу, прича се снажно доима читаоца, јер казује о несвакидашњем неспоразуму између оца и сина, који доприноси да се дјечак уопште не сналази док му отац мртав лежи у кући. Синово понашање у тој прилици одређују сродници и старији учесници погребног ритуала, који су тога дана, каже наратор, „у нашој кући и нашој авлији играли велике и мале погребне улоге“. Очеву смрт, којом се, на неки начин, баве сви присутни, дјечак не доживљава како се то од њега очекује, пошто је опсједнут другим мислима.

Снажним описом неспоразума дјечака са одраслима, указано је на непремостиве баријере које се јављају међу људима, макар они били и у најближем сродству. Колико дјечак не разумије шта се од њега тражи у вези са посљедњим испраћајем оца, толико одрасли не схватају дјечакове поступке, посебно његову потребу да управо у тој прилици покаже надмоћ над покојником. А разлози за такво дјечаково понашање били су дубоки. Ево дијела његове исповијести: „Са оцем сам, када се, остављен накратко од stomачних болова, с очитим трудом подизао на перјаним јастуцима, играо шаха. Пристјајо сам на игру, иако у окршају са мном отац никада није дозволио да изгуби поен. Није се, након добијене партије, устручавао да, суочен са нездовољством на мом лицу, каже: Губи и учи сада, побјеђиваћеш кад од противника будеш бољи. Као да он није мој отац нити ја његов син, као да то туђ туђем говори. А могао је, као што очеви често чине, да тобоже превиди потез, да намјерно ували себе у мат; ништа од угледа не би изгубио без тог поена, а мене би побједа веома веселила.“

Неспоразум међу људима маестрално је описан и у причи *Санаторијум*. На самом њеном почетку представљена су два полицајца – шеф полицијске станице у неком забаченом мјесту и његов помоћник, као потпуни антиподи у сваком погледу. Шеф је човјек префињених мамира, док је његов помоћник оличење насиља и бруталности. Кад насиљни помоћник преврши сваку мјеру у некоректном поступању према свом претпостављеном, шеф узвраћа истом мјером. И тај један шефов гест грубости био је довољан разлог да помоћник шефа смјести у душевну болницу.

Пошто нико озбиљно несхватачињеницу дасе Всеволд Семјонович (тако се звао шеф полиције) грешком нашао у санаторијуму за душевне болеснике, он смишља како да казни оне који су му то приредили. Кад заточеник болничком психоаналитичару покушава да објасни да је он, из освете, потпуно здрав смјештен у душевну болницу, овај се служи флоскулом да је сваки човјек у принципу болесник и да је једина разлика у томе што је једне непотребно лијечити, а друге узалудно. Тек ће савршено смишљен злочин, који је он извео на самоувјереном психоаналитичару, дати до знања да је његово задржавање у санаторијуму било велика грешка.

У овој Ломовићевој причи је све у знаку неспоразума: у сталном су сукобу шеф полиције и његов замјеник јер различито схватају своје дужности, аргументи Всеволда Семјоновића о његовој невиности

уопште не допиру до свијести професора нервне патологије, различитим језиком говоре оптужени Всеволд и државни тужилац, нема могућности да окривљени бивши полицајац убиједи судије у неминовност почињеног злочина.

У фабулу ове особене приче писац убацује инсертне којима додатно објашњава оно што сматра битним за њену логику. То је, у ствари, посебан вид комуникације аутора са имагинарним читаоцем, којим се испољавају елементи крими приче, црни хумор, горка сатира а, повремено, и сарказам. Објелодањивањем скривеног и потиснутог у психама појединих ликова, Ломовић показује да га првенствено интересују њихова унутрашња преживљавања. На тој основи у појединим причама грађен је сукоб који им даје новелистички карактер.

Књижевну грађу писац претежно узима из стварности и само се повремено позива на предања и легенде. Тзв. „исјечци из живота“ у причу су пренесени вјерно, без шминкања и уљепшавања, понекад натуралистички огољено. Због таквог приступа грађи, над Ломовићем текстом читалац не остаје равнодушан. Ауторова саживљеност са оним што се дешава његовим ликовима је толика да често повјерујемо да су садржаји тих прича дио пишчеве „личне и породичне архиве“ (Данило Киш). Али, ма колико нам се чинило да писац пресликава стварност, то је ипак само привид. У његовим причама све је само *као у стварности*, пошто ни оне не настају без удјела имагинације. Дакле, и у Ломовићевим нарацијама све је тако зато што писац *удешава да тако буде*. Чињеница да је у причи граница између стварног и исприповиједаног уклоњена, показује да је аутор сасвим овладао техникама модерног приповиједања. У својим најуспјелијим прозама он је мајсторски синтетизовао традиционални и модерни наративни поступак, што се може уочити на низу његових прича, али се чини да је то највидљивије у новели *Дукат*.

Та прича има класичну фабулу са етапама развоја радње која осликава драму брачног пара Оцепек. Потресну историју о мучном заједничком животу супружника писац, тобоже, сазнаје од њихове бивше кућне помоћнице Ифете. За несрћну госпођу Оцепек служавка тврди да је била прави „женски Исус Назарећанин“. Кад Ифета почне казивање о „тихом одласку из живота“ несрћне госпође Агнезе и о перфидној освети господина Оцепека супруги због прељубе, у којој је, по служавкиним ријечима, било „сто пута више злочина него у класичном убиству“, добијамо модерну прозу у којој писац на моменте нарацију зауставља и отвара расправу о важним поетичким питањима. У дијалогу са писцем, Ифета упозорава: „Како се догодило? Не журите, ви сте умјетник и није добро ако сте обдарени нестрпљењем. Оно вам је лош савезник. Шта би се догодило да је господин Оцепек имао ваше нерве када се, непредвиђено скративши путовање за пет дана, у два по поноћи вратио кући и ушао у спаваћу собу своје супруге? Крв прељубника на

бјелини оскрнављене брачне ложе! То бисте жељели? Сладак залогај за гурмане из вечерњих новина, добар почетак или крај за љубавно-кriminalistički бестселер – свакако да; поента у вриједном списатељском подухвату – не. Ви морате, ако се ишта разумијем у писање, причу склапати од невидљивих детаља“.

И управо тако писац и поступа: ниже детаље о необичном брачном пару који пред јавношћу глуми да је у њиховој вези све у реду, а у стварности двоје супружника живе у правом паклу. Снажним описима вишегодишњег мучења које Оцепек садистички упражњава над супругом показано је до којих граница сеже освета мотивисана повријеђеном људском сујетом.

У имагинарном дијалогу са читаоцем, писац са приповиједања прелази на објашњавање свога стваралачког поступка, а главни циљ му је да покаже да прича увијек може кренути и у неком другом правцу, ако писац оцијени да за то има разлога. Другим ријечима, аутор овдје демонстрира да су сви конци приче у његовим рукама и да је при њеном стварању најважније да се слиједи логика уvezивања детаља у мозаичну цјелину. У суштини, све у причи из нечега произилази и све се опет нечemu враћа. Пишчев задатак је да волшебним трансформацијама преведе обичан у слојевит говор и да њиме каже много више од онога што он буквально значи.

Међу малим бројем писаца у српској књижевности који су се бавили темом гастарбајтерства је и Бошко Ломовић. У причама *Мирис лаванде, Свадба, На граници, У возу, Gastarbeiter Вид Акаловић*, он описује двоструки живот оних који су за зарадом отишли у друге државе, а породице оставили у завичају. Свака од ових прича занимљива је на свој начин, јер говори о душевно рањеним личностима; и оним које су у туђем свијету далеко од родних дома и оним које су остале на својим огњиштима. Свако од њих живи неким животом који нису жељели и кога би се, кад би могли, најрадије што прије одрекли.

Ломовићеви ликови су, најчешће, врло несрћни људи, јер мало ко од њих је тамо где би требало да је и мало ко од њих је успио да оствари своје животне снове. Већина њих, кад се приближе kraju живота и кад сагледају шта су од њега имали, схвате да су преварени, понижени и поражени.

РОМАНИ

Кажа о Мазгиту

Трилогију Бошка Ломовића *Кажа о Мазгиту* чине романи: *Дан дужи од живота, Киселе кише мазгитске и Јелена, мајка које нема*. Њима је захваћен временски период дужи од једног вијека, тачније од 1903. године до краја прве деценије XXI вијека. Наведено вријеме треба узети као грубу одредницу, пошто је писац својим казивањем чешће сезао у даљу прошлост, а, повремено, и у будућност.

Радња романâ се збива, углавном, у Мазгиту, фiktivnom mjestu у пишчевом завичају, а само један дио трећег романа *Јелена, мајки*

које нема догађа се у сјевероисточној Босни, тачније у граду Брчком и његовој околини, пошто је главни јунак тог дјела, Мазгићанин Никифор Корат, једно вријеме (друга половина 1992. и прва половина 1993. године) учествовао у грађанском рату као добровољац Прве посавске бригаде Војске Републике Српске.

Први дио Каже о Мазгиту *Дан дужи од живота* обухвата најдужи период. У том дијелу је прецизно наведено да његова радња траје од 1903. до 1967. године када су се десили важни историјски догађаји: Мајски преврат (1903), у којем су официри завјереници убили краља Александра Обреновића и његову жену Драгу Машин и тим чином окончали владавину династије Обреновића, балкански ратови (1912–1913), Први свјетски рат (1914–1918), Други свјетски рат (1941–1945), прве деценије обнове ратом порушене земље, увођење социјалистичког друштвеног поретка у тадашњој заједничкој држави ФНРЈ, касније СФРЈ. Тако дугачак период и тако значајни историјски догађаји нису могли бити детаљније осликани на 166 страница, колико има први дио *Каже*. Стoga се аутор опредијелио на записивање рефлексија о минулом времену и на биљежење утицаја историјских догађаја на живот људи у забаченом србијанском насељу, па у роману налазимо потресне слике одласка мазгитских мјештана у ратове и пада у заробљеништво, погибије и рањавања војника у тим ратовима, повратка ратника и заробљеника у родни крај послије ратних страдања, затим снажне описе епидемија које у ратним и поратним годинама, због оскудице и нехигијене, затиру читаве породице у опустошеним селима, немогућности брзог прилагођавања појединих људи битно измијењеним друштвеним приликама послије великих друштвених потреса као, на примјер, у вријеме принудног откупа пољопривредних намирница и формирања сеоских радних задруга итд.

Пратећи судбине бројних Мазгићана, Ломовић је исписао увјерљиву сагу о тегобном сељачком животу под различitim господарима: домаћим краљевима и предсједницима те страним поробљивачима и намјесницима. Све је то чињено с намјером да се што вјерније прикаже пропадање села у моралном и у материјалном погледу.

Роман *Дан дужи од живота* концепциран је на особен начин – као подробно евоцирање успомена Драгоша Скока, главног јунака дјела, док пред својом кућом у једном сунчаном дану плете котобањ од врбова прућа.

Већ првим романом у трилогији показано је да село не разарају само ратови, болести, суше и поплаве него и друге видљиве и невидљиве сile. Уз зло које доносе окупаторске власти, редовно иде и оно домаћег поријекла, које је у Мазгиту каткад бивало и страшније од онога које долази од странаца. Јер увреде и шамари Јозе Филипеца, њемачког преводиоца поријеклом из Хрватског загорја, блиједе пред злочином који у Мазгиту пред црквом Светог Димитрија над двојицом мјештана чине четници неког команданта Каврана.

Његови војници мјештанина Танаска и неименованог младића подвргавају страшном мучењу прије него што их усмрте, јер су њих двојица оптужени да су помагали комунистички покрет. Дакле, биле су довољне само идеолошке подјеле па да се припадници истог народа и у вријеме окупацијског терора међусобно истребљују.

Уз наведени морални пад због различитих политичких оријентација, писац наводи и неке друге примјере посрнућа појединих Мазгићана. Похлепа, грабежљивост и тежња да се брзо обогате, биле су одувијек одлике појединача. По завршетку Другог свјетског рата и у удаљеним сеоским насељима у Србији појављују се људи који занемарују све моралне обзире пред намјером да лако дођу до новца. Приказивањем нечасног поступка Мазгићанина Живка Кораћа, који је брату неког Нијемца, наводно погинулог у Мазгиту у току Другог свјетског рата, за 800 њемачких марака продао кости свога оца Крсте Кораћа, писац је дао примјер потпуног моралног пада данашњег човјека. Да би показао генерацијску разлику у погледу поштовања народне традиције, свјетовних и вјерских обичаја, писац биљежи реакцију мајке Јелисавке на синовљев несхватљив чин: „Како си, проклет био, могао кости рођеног оца да продаш странцу? Зар се не боиш гријеха? (...) Да дадне Бог да се ни твоме гробу не зна мјесто!“

У другом роману *Киселе кише мазгитске* о растакању србијанског села говори се још подробније и упечатљивије. Фабулу романа казује неименовани наратор у првом лицу. Он се по завршеном школовању, идући за послом, одселио из Мазгита, али никада није прекинуо везу са селом у којем је рођен. Најчвршћа спона са родним крајем била му је мајка која га је писмима и усменим причама кад јој је долазио у посјете обавјештавала о важним догађајима у селу. Повремено и наратор посјећује Мазгит, информише се о збивањима и људима и, на основу мајчиног казивања и личних спознаја, гради суморну причу о селу које умире.

Колико је сељачки живот у Мазгиту тежак и горак најбоље показују приче двојице Мазгићана, Властимира Кокина и Витора Кораћа, који су у Другом свјетском рату били њемачки заробљеници, а сада у миру и у својој земљи изјављују да им је у заробљеништву било много боље него код властите куће. Кокин кратко каже: „Било ми је боље него у мајчиној утроби“, док Витор Кораћ пред мјештанима у сеоској кафани испреда праве бајке о годинама заробљеништва у Њемачкој.

Но, и поред свих тегоба које доноси посни живот у Мазгиту, неки његови житељи, који су га из разних разлога у младости напустили, кад остале или оболе, враћају му се јер су увјерени да ће у родном селу лакше поднijети и старост и болест. У том погледу најцјеловитије су описане судбине Стевана Балабана који је крајем Другог свјетског рата, као сарадник четника са њима напустио завичај и стигао до Америке, и Јелена Рогозина који је у младости, жељан авантура, отишао у иностранство и тамо се бавио разним прљавим пословима.

По повратку из бучног свијета, Балабана убија мазгитска тишина, а Рогозин, оболио од „легионарског лудила“, живот тајанствено завршава у бунару мазгитске школе.

Доста пажње писац је посветио обликовању ликова Мазгићана који су у младости напустили родно село и никада се у њега више нису вратили. Ријеч је о Лабуду Халети, мртвзорнику, осуђеном због нечасних поступака са лешевима, који и умире у затвору, Миливоју Јаблану, чудаку који живи у катуну и разговара само са стоком, а заједно са њом и гине једне зиме кад их нападну вукови, Аристида Цвитана, који, опсједнутог жељом да се обогати путем коцке, постаје жртва модерног хазарда, штедљивог службеника Александра Чубеле, који преживљава праву драму када дође до пада вриједности валуте у којој држи новац у поштанској штедионици. Кад у борби да заштити уштеђевину од инфлације доспије у санаторијум за нервне болести, схвата несигурност и трошност свега што човјек ствара, па и безвриједност уштеђевине и материјалне имовине.

У роману *Киселе кише мазгитске* појављује се неколико женских ликова. Посебну пажњу писац је посветио обликовању лика трагичне сеоске жене Рувиме. Он је прати од времена прије склапања брака са Витором Корачем, када као млада дјевојка гори од жеље да се уда за младића кога воли и да са њим има дјецу, преко година очајања због немогућности да затрудни са Витором, па до гријеха који је починила са сусједом да би бар на тај начин стекла пород. Но, кад је затрудњела на такав начин, схватила је да са тим теретом не би могла да живи уз Витора, и насиљно је прекинула трудноћу. Најснажније странице у роману *Киселе кише мазгитске* посвећене су описивању драме коју преживљавају двоје људи које везује љубав, а који не могу да стекну потомство. Остарјела, несрћена Рувима, притиснута самоћом и сталним дјеверовим насртајем на њену имовину, са мртвим мужем данима расправља о свом великом гријеху и закључује да би и за њу и за Витора било боље да је родила дијете које је зачела са другим човјеком, пошто су при крају живота обоје схватили да послије њих неће остати ништа што би продужило њихово трајање. У овом поглављу романа аутор је врло реалистично обрадио проблем наталитета, као кључног питања опстанка српског народа.

Свакако није случајно што је Ломовић то дјело започео поглављем *Кад се однекуд вратим, прво упитам ко је умро, а завршио га депримирајућом опаском о нестајању села:* „У Мазгиту се не пита за свадбе и порођаје. Опијело је најпоузданiji приход мазгитског свештеника“. У том тону је роман и завршен: описом мајчине сахране и песимистичним закључком да ће читаоци остати ускраћени за завршни дио наратива о судбини неколицине још живих Мазгићана: стараТа Огњена и Јордана, Тијане са синчићем, лудог Петка, старице Јаглике, Лукијана Ђакона, пароха Игњација и стрица Озрена.

У трећем роману *Јелена, мајка које нема* писац се задржава на теми пропадања србијанског села, али је знатно проширује с

обзиром на простор на којем се одвија фабула романа и на ликове који у њој судјелују. Уз приказивање необичне ратне љубави између Јелене и Никифора, Ломовић у првом дијелу романа даје страшне ратне слике разарања насеља и комуникација, бесмисленог убијања људи, сурових услова живота у рововима и земуницама, грешака које чине учесници зарађених страна, а које се, најчешће, плаћају људским животима.

Пошто је као новинар прве ратне године у Босни и Херцеговини и сам слao извјештaje са посавског ратишта, Ломовић је лично доживио штошта од онога што је приписао Божуру Драгишину, новинару Новосадске телевизије. Можда баш зато поједине епизоде о ратним траумама и несрћама дјелују тако потресно на читаоца, као, на примјер, она о болној сахрани једанесторице српских бораца који су, из неутврђених разлога, ушли дубље у територију противника, пали у његове руке и сви до једнога побијени па, масакрирани, путем размјене враћени у Брчко.

При третирању актуелних тема, писац се стално позива на народну мудрост, на историјска искуства и на античка сазнања, показујући примјерима да се, упркос напретку свих наука, људско понашање није битно промијенило. Навођењем дужет монолога професора историје и заљубљеника у хеленску умјетност, резервног мајора Милутиновића, Ломовић подсећа на цио низ страшних злочина, бесмислених ратова, невјероватних завјера и непојмљивих прељуба и родоскврнућа приказаних у грчким митовима и легендама и у еповима и драмама писаца старе Грчке. Схвативши да је гријех константа људског понашања, Милутиновић каже: „Сви смо ми жртве нечега што се догађало бар два и више миленијума прије нас. Раскалашност, крвожедност и алавост хеленских богова, полубогова и велможа само су митски праузроци наше лудости“.

Други дио романа *Јелена, мајка које нема дешава* се у Мазгиту и чини цјелину са романима *Дан дужи од живота* и *Киселе кишне мазгитске*. Њиме се наставља сага о пропадању србијанског села, али она више није толико мрачна као у другој књизи о Мазгиту. Док у *Киселим кишама мазгитским* преовлађују суморне слике копњења, умирања и сахрањивања посљедњих становника Мазгита, у књизи *Јелена, мајка које нема у Мазгиту* се ипак нешто мијења. Ту се сада насељавају викендаши, који, мада ту бораве периодично, ипак враћају живот у опустјело село. Викендаше (трговца Зељића, пуковника Закића, професора филозофије Бланушу, грађевинског предузетника Котромана, пензионисаног хеленисту Горкића, ражалованог подсекретара амбасаде Попиводу и писца Ратка Рогана) интересују савремене теме о којима често, уз чашицу, жучно расправљају. Окупљајући се у кафани мјештанина Радоја, викендаши заједно са младим мазгистским попом Сибином и власником кафане расправљају о незапамћеном и у историји и литератури незабиљеженом гријеху једне мајке која је мужу оставила троје мале дејце и отишла са другим човјеком. Повод расправи о големом

гријеху некадашње житељке Мазгита, Јелене, била је вијест о њеној смрти. Како су у мазгитској кафани окупљени људи различитих професија, Јеленин гријех је сагледан из више равни: етничке, вјерске, етичке, психолошке, филозофске и социолошке. Нови житељи Мазгита на савремен начин разматрају важно друштвено питање – однос родитеља према потомству – и нико од њих не сматра да једно мишљење може бити општеважеће. Преношењем питања гријеха из реалне у интелектуалну сферу, аутор романа показује да се ни у Мазгиту више не живи по моделима древне прошлости. На крају овога необичнога диспута, писац романа, Ратко Роган (алијас Б. Л.), закључује да проблем Јелениног гријеха не само да надраста способности Мазгићана да га дефинишу и оквалификују, него да је то велики залогај и за умјетнике: „Она (Јелена – Ц. Р.) је лик за најбоље античке писце драма, али њих одавно нема. Ни Шекспира, ни Ибзена, ни Чехова више није. Немојте очекивати да приђем било којој страни. Отац Сибин је добро рекао: то је на Богу. Збуњен сам. Мисао ми је стала. Надам се да ће се прича о Јелени, као мит, сачувати у предању док се не роди перо достојно теме“.

Јелена, мајка које нема плод је великог књижевног искуства. То је мајсторски сачињена мозаична прича о актуелним друштвеним проблемима, али и о неким општим појавама карактеристичним за понашање људи у свим временима. У роману су врло вјешто повезане судбине људи различитих по поријеклу, нацији, вјери, социјалном статусу, политичким увјерењима и образовном нивоу са циљем да се покаже да, и уз постојање свих антагонизама међу њима, увијек има и нешто што их спаја. И кад је уочавао и приказивао људска непочинства, писац је настојао да покаже и другу, бољу страну човјекове природе. Уложио је велики напор да освијетли несхватљив поступак грешне мајке Јелене, а још већи да Никифорово очинство узвиси до највишег степена људскости.

Вриједност овог Ломовићевог романа садржана је у ауторовој способности да поједине примјере из стварног живота трансформише у снажне приче о човјековом настојању да, упркос свему што га води на странпутицу, својим понашањем покаже да живот има смисла само ако се живи и за друге. Разлика између људског егоизма и алtruizma изврсно је показана на примјеру брачног пара Јелене и Никифора Кораћа.

Ваља, на крају, истаћи да је *Кажа о Мазгиту* по свему универзално штиво. Сага о митском селу и његовим житељима се дотиче могуће судбине људи и знатно ширег простора.

NIKOLA ŠIMIĆ TONIN

OTOK KOGA GUTA MORE

Kao od sna slika. Idilična ljepota otočića i arhitektonski sklad starih kuća na Krapnju osvajaju na prvi pogled što smo ga »bacili« već s kopna u Brodarici koje je od otočne obale udaljeno svega tristotinjak metara. Tek što smo se smjestili uz ogradu broda, već smo počeli pristajati tako da ni kartu nismo uspjeli platiti na brodu, već nakon izlaska. Za dvije-tri minute ugodne vožnje, eto nas na sićušnom školju čije geografske karakteristike nikoga ne ostavljaju ravnodušnim.

Otkako je aktualna priča o globalnom zatopljenju čija bi posljedica mogla biti gutanje dijela otočja među kojim se spominje i Krapanj, taj je otok postao meta interesa sve brojnijih turista, posebice onih iz Francuske i Velike Britanije. Potvrđio nam je to i Nikola Jurić, jedan od vlasnika hotela Spongiola (spužvica). Turisti iz tih zemalja dolaze vidjeti otok dok ga još nije prekrilo more, pola u šali, pola u zbilji priča Jurić kojeg gosti zapitkuju o povijesti otoka i spužvarskoj tradiciji.

Krapanj je, opće je poznato, najmanji, najniži, najnapučeniji i najbliži kopnu među svim otocima na Jadranu. Površina mu je svega 0,36 četvornih kilometara, nadmorska visina iznosi metar i pol, a od kopna na Brodarici udaljen je tristotinjak metara. Nekad je bio napušten stanovništвом, ali kao i ostali naseljeni otoci, Krapanj je doživio depopulaciju i taj proces još traje. Više Krapljana danas živi na Manhattanu nego na samom otoku. U potrazi za boljim životom otočani su odlazili u daleke prekoceanske zemlje, najviše u Ameriku i Australiju, a kući su se vraćali rijetko, uglavnom kao turisti. Mnoge njihove kuće danas su ruine o kojima nitko ne vodi briгу. Narančasti krovovi ulegli su pod teretom godina i nebrige, dok se oni koji su dobili novog vlasnika crvene, a kamene fasade osvajaju ljepotom. Galebovima na krovovima kuća izdužio se dan.

Izazov ulica. Prolazeći uskim kamenim uličicama koje u popodnevним i večernjim satima postaju dnevni boravak domicilnog stanovništva, a ono je uglavnom starije dobi, ne možemo ne zamijetiti dominaciju žena. Saznajemo da su ovdje žene dugovječnije od svojih muževa koje su neke nadživjele i dva desetljeća. Iako ih život nije mazio jer su morale naporno raditi u polju, ići u ribe, odgajati djecu dok su njihovi muževi tukli more, ribarili ili vadili spužve, Krapljanke su očito žilave, otporne, ali i prilično nepristupačne u komunikaciji.

Prvi ronilac otoka Krapnja bio je Joso Gović (1843.-1924.), a potvrdu za taj podatak nalazimo na mjesnom groblju, na nadgrobnoj ploči. Ronilaca je bilo i prije, ali o njima nema pisanih tragova. Kad je riječ o povijesti tog sitnog školja, poznato je da je ona započela 1435. godine. Šibenska vlastela Jurići otkupili su od crkve otočić i darovali ga bosanskim franjevcima koji su ubrzo počeli gradnju samostana s crkvom i cisternom. Stanari otoka mijenjali su se tijekom stoljeća, a zidovi stare crkve ugrađeni su u onu novijeg datuma. U samostanu su se sve do prošle godine čuvale vrijedne

umjetnine, a onda su premještene u Šibenski muzej. Najvrjednija je slika »Posljednja večera« talijanskog slikara Francesca da Santacroce iz sredine 16. stoljeća. Samostan ima i bogatu knjižnicu u kojoj se čuvaju 23 inkunabule, Biblija iz 1474....

Razapet između neba i pučine, danas je Krapanj najpoznatiji po nekadašnjoj gospodarskoj djelatnosti - spužvarstvu. Spužve su othranile brojne otočne obitelji kojima je to bio jedini izvor prihoda. Nakon višedesetljetnog okretanja leđa toj nekoć vrlo unosnoj djelatnosti, posljednjih godina sve je više Krapljana koji u spužvarstvu traže izvor prihoda.

Branko Mučić jedan je od dvanestorice Krapljana koji su oformili posade i svojim brodovima kreću na more u potragu za spužvama. Podmorje oko šibenskih otoka više ne krase te životinje pa spužvari odlaze u podmorje oko otoka Unija i Lošinja, a neki i do Istre.

Najveći broj ronilaca po spužve se spušta 10 do 12 metara duboko, a nas nekolicina možemo i do 45 metara. Ako na moru ostanemo više mjeseci, ulov je bolji kao i zarada, kazuje nam Mučić koji u sezoni ubere oko 300 kilograma spužava. Kupci su Talijani i Grci, a jedan kilogram prodaje se po 70 do 80 eura, ovisno o kvaliteti. Spužva se bere kao salata, a kako se obnavlja uvijek niče nova, govori Mučić.

Mjesni odbor otoka Krapnja u sklopu cijelovitog programa razvoja tog najmanjeg i najnižeg naseljenog hrvatskog otoka, osmislio je čitav niz atraktivnih projekata koji bi tom otoku ronilaca i spužvara trebali donijeti novi život i pretvoriti ga u istinsku turističku atrakciju. Plan razvoja otoka Krapnja kompleksan je dokument u kojemu posebnu pozornost privlače njegovi dijelovi kao što su:

Gradnja 250 metara dugog staklenog podmorskog tunela između kopna i otoka, a također se navodi podizanje farmi za uzgoj morskih spužava, gradnja modernog akvaparka, pretvaranje Krapnja u otok-muzej na kojemu će svaka kuća imati svoju povijesnu priču te projekt E-Krapanj koji predviđa potpunu informatizaciju te lokalno i globalno informatičko i informacijsko umrežavanje Krapnja.

- Staklena šetnica je zaista senzacionalan projekt. No, ta šetnica nije još prioritet. Uređeni otok, izgrađen sustav odvodnje i zaštita mora i okoliša, dotjerane javne površine i obnovljena stara zdanja težnja je već sada. Krapanj otok-muzej, jer je svaka kuća na Krapnju muzej za sebe.

- Za staklenu šetnicu najskuplji bi bili podmorski radovi, no to nije problem jer ako netko ima iskusne ronioce onda je to Krapanj. Podmorska staklena šetnica bila bi više od turističke atrakcije Krapnja kao otoka stoljetne tradicije ronilaštva i spužvarstva.

Krapljani su prije osam godina namjeravali do svog otoka izgraditi most. Već su počeli s radovima, a krapanska dijaspora je poslala izdašnu novčanu pomoć, no most nije mogao biti izgrađen jer su stručnjaci ocijenili da ga nije moguće uklopiti u povijesne vedute Krapnja.

Kako Krapljani ne odustaju od suhe veze otoka s kopnom došli su do ovog rješenja - prozirnog podmorskog tunela koji bi, ako bude izgrađen, zaista bio vrhunskom turističkom atrakcijom. No, ne treba zanemariti niti razvoj seoskog ribolovnog turizma.

Brodim šutnju otoka Krapnja koji sanja svoje spužvare, ribare, težake, ponosne i gorde žene sa škola, otišle s one strane ruba neba. Odselili u nebo. Nad Krapnjom zrcali se vječnost.

Čas je rastanka. Pred zamaglijenim očima u svoj svojoj ljepoti ostaje za mnom, za brazdama broda, otok Krpanj kog iz dana u dan guta more.

MILAN GEORGES BUROVAC

FILOZOFIJA U VРЕME KORONE

Roman o filozofiji

Filozofija u romanu najčešće nije dobro viđena. Šta je, u stvari, filozofija? Objasniti zašto belo nije crno, zašto zeleno i crveno imaju nešto zajedničko. Istina je da boja nema, a cilj svake filozofije bi bio da nam kaže istinu. Kako se dakle dotaći istine u jednom romanu gde je čak i istina izmišljena? U tom besmišlju valja dakle pisati o filozofima. Roman o filozofiji je neka sasvim prihvatljiva priča o Marku Aureliju ili Marku Tasiću. Prvi je bio rimski imperator stočar, a drugi je moj sestrić – profesor filozofije. Roman o filozofiji nije ništa drugo do dosadna priča o kakvom vrlo zgodnom ili uticajnom profesoru filozofije.

Znam da već postoji serija o profesoru filozofije. On je navodno tako neobičan u svojim filozofskim istupima pred učenicima. Video sam nekoliko epizoda i razočarao se. Moj profesor Marksizma na Filološkom Fakultetu je bio originalniji i duhovitiji. Kad čovek vidi na šta producenti serija bacaju novac, dođe mu da napiše jedan pošteni roman u četrdeset hiljada reči. Priznajem da nije lako biti profesor filozofije zato što o svemu valja govoriti sasvim ozbiljno. Što po krvi i genima, što po ljubavnoj vezi, imam u porodici tri diplomirana filozofa: Marka, Morisa i Rafaela. Marko sin moje sestre, Moris je Rafaelov otac i otac moje supruge.

Roman o virusu

Neki su o koleri i španskoj groznici pisali, treći pak o tifusu i sličnim napastima. Moj je ded Radomir Milošević bolovao od tifusa u Drugom svetskom ratu, ali ja o tome nisam imao hrabrosti da napišem roman. Nije lako pisati o bolestima, naročito zato što valja biti ubedljiv u opisima psihologije bolesnika. Ovih sam godina i sam već dugo bolestan od raka i znam da bolesnici ne misle baš uvek na smrt, najviše misle na život, to jest kako da prežive uz pomoć medicine. Najteže je u jednom romanu motivisati junaka da se o smrti ne izražava. Moj je teča nedavno obavešten da ima rak sličan mome. Valjda zato što je dvadeset pet godina stariji od mene, neprekidno svojoj supruzi govori o smrti, to jest kako će on umreti pre svoje voljene žene. Ako bi to ušlo u roman, valjalo bi sve „filovati“ opisima sa dobrom dozom nežne psihanalize. Nalazim da sam za takvu vrstu nežnih opisa nesposoban, to jest da i pored moje bolesti ne umem da pišem o zločudnim virusima. Svaku čast odajem onima koji sve to umeju, koji znaju kako voditi glavi lik kroz razna medicinska iskušenja, Desilo mi se, na primer, da posle četrdeset godina sretjem na jednoj društvenoj mreži Jelenu, moju koleginicu sa Katedre za Uporednu i opštu književnost. Čim sam joj o svojoj bolesti progovorio, rasplakala se... A ja još živ!

Korona u romanu

Što da se lažemo, došla su poslednja vremena! To neke vanzemaljske civilizacije zagrevaju našu planetu u šalju nam virusu da bi se jednoga dana doselili ovde i živeli kao kod svoje kuće. A kuća naša! Planeta Zemlja je naša velika kuća, odakle i ime za ekologiju. Sve je sada organsko ili bio, svako sada ima neku svoju ideju, neku svoju filozofiju kuda i kako dalje sa čovečanstvom. Dok jedni odbijaju da se vakcinišu, drugi se spremaju da se presele na planetu Mars. Kada sam na jednoj društvenoj mreži postavio pitanje zašto baš pustinja Mars a ne neka tamo planeta sa mnogo vode, kao, na primer, Evropa – satelit planete Jupiter, svi moji internet profili su bili piratovani. Ništa ne nedostaje, pirat je bio nežan prema meni. Osećam nekako da je pirat jedan prilično poznata obaveštajna agencija. Možda i grešim, pisac naučne fantastike može uvek da očekuje ovakvu vrstu posesta. Ko me je terao da postavljam glupa pitanja? Valjda zato o korona virusu ne postavljam nikakva pitanja. Ako čak i najveći stručnjaci nemaju uverljive odgovore, ne vidim zašto bih se sam mešao u nešto što ne razumem. Kvantna fizika, najelementarnije čestice i talasi su mnogo jednostavniji od ove zločudne kreativnosti takozvane majke prirode. Izvesno je da bi korona virus bi u svakom romanu povećao dramatiku zapleta.

Filozofija o romanu

Milan Kundera je mnogo pisao o svojim iskustvima stvaraoca romana. Godina devedesetih sam počeo da idem u jednu veliku parisku biblioteku. Upoznam tamo jednu studentkinju kao što se to po običaju u bibliotekama događa. Pita me ona šta jesam ili šta pokušavam da budem, a ja onako iz moje neke sasvim seljačke naivnosti rekoh da sam pisac. „Pisac, kao Milan Kundera!“, oduševila se ona, Rekoh joj da baš i nisam u nivou Milana Kundere, ali svejedno pišem o svemu i svačemu. Priznajem da sam u mesecu kada su mi otkrili opaku bolest čitao po pariskim parkovima baš knjigu Milana Kundere o njegovim iskustvima pisanja postavljajući sebi pitanje kako se postaje Milan Kundera. Imam sve što i on ima, ali ipak nisam on samo zato što pišem naučnu fantastiku. Moja ambicija je trebala da bude Artur Klark, ne Milan Kundera. Da kucnem u drvo, pisci naučne fantastike bi u vreme korona virusa trebali da imaju veću prođu nego oni što pišu o običnim stvarima ili običnim ljudima. Naučna fantastika ne isključuje finu psihologiju junaka, još manje psihijatriju. Serija „Fringe“ je ovo razvila do apsurda igrajući se sa zabladama o luckastom naučniku. Koliko da stvar postavimo na svoje mesto, čuvena fotografija Alberta Ajnštajna u kome se on plazi je bila sjajna ideja fotografa, ne genijalnog naučnika.

Filozofi o virusu

Koliko sam ovo na televiziji uspeo da vidim, a televiziji ne valja uvek verovati, filozofi su sasvim obični ljudi. Listom su svi protiv vanrednog stanja, to jest smatralju izolaciju silovanjem naroda, očekuju da svi mislimo da je svako vanredno stanje potpuno nepotrebno. Filozofi iz moga okruženja su najčešće zaplašeni, spremni da nose zaštitnu masku čak i kada spavaju. Zaključujem da život nema baš neku veliku vrednost za filozofe

sa televizije, a da ga ovi iz mog okruženja prilično cene. Zaključujem da su možda filozofi sa televizije velike lažovčine, uvek spremni da nam drže lekcije. Gotovo sam siguran da u svom privatnom životu, van televizije, nose zaštitnu masku i danju i noću. Ovo iskustvo je isto kao ono u vreme epohe titoizma. Govorili mi moji dragi seljani da komunisti samo igraju igru ateizma pred narodom u selu, a da ih u stvari oni viđaju kako se daleko od sela Bogu klanjaju po lokalnim manastirima. Psihologija bi se ovde trebala da pozabavi pitanjem zašto ljudi imaju jedno lice na nekom javnom mediju, a neko sasvim drugo u privatnom životu, to jest sa svojima i na svome. Boje se valjda virusa istine i njegovih nesagledivih posledica po karijeru filozofa. Valjalo bi da se svaki pisac romana najiskrenije pozabavi sudbinom filozofa u vreme korona virusa.

LJILJANA BULAJIĆ

PORODIČNE RELACIJE

Kako je odnos prema roditeljima jedna od onih relacija koje više značno određuju budući život svakog djeteta, njegove svjesne i nesvjesne misao-ne tokove, kao uostalom i samu praksu koja je duboko povezana s ovim istim tokovima, to je sasvim razumljivo da je ovaj odnos zaokupljaо literarne stvaraоce od antičkih početaka pa sve do danas. Tako se desilo da ni savremeni jugoslovenski pisci nisu ostali po strani, a da se ne uhvate u koštac s ovom važnom problematikom. Problematicom, koja je kod različitih autora, sve zavisno od metoda i ugla gledanja koji su izabrali, rezultirala djelima posve različite emotivne i misaone slojevitosti.

Tako u slučaju Tanje Stupar Trifunović i njenog romana *Satovi u majčinoj sobi* (Šahinpašić, Sarajevo, 2016.), čitalac ne samo što uranja u jedan, nevjeroyatno bujan poetski svijet, nego dobija i puni uvid kako mukotrpna i puna neizvjesnosti može da bude upravo ta borba s naslijedenim balastom porodičnih relacija. Čitalac saznaјe i da je rezultat te borbe potpuno neizvjestan, da uprkos ličnoj težnji junakinje da postane rasterećena i funkcionalna ličnost¹, put nije nimalo lak, kao i da naivno vjerovanje i provjerena projekcija da će sve doći na svoje mjesto samim odrastanjem, nisu u potpunosti validni kad je u pitanju njen slučaj. Kako, i koliko je teško postići upravo to rasterećenje i doći do željene balanse između prošlosti i sadašnjosti, privatne i javne sfere, te tananog, i poetskim naboјem ispunjenog ženskog bića koje se suprotstavlja potrebi za robusnom ličnošću koju favorizuje savremeni kapitalizam, čak i kad se u pomoć pozove savremena psihologija sa svom njenom provjerenom metodologijom, saznaјemo čitajući upravo ovaj roman čiju poetsku slojevitost i neku vrstu poetske džungle i treba shvatiti kao produkt te iste borbe i tog nastojanja da se pronađe željeni balans, ili, prosto rečeno, nađe put izbavljenja. Ovo tim prije što je roman napisan u prvom licu, čime je autentičnost svega ispričanog dobila prilično na snazi.

Duboka, i gotovo viviseksijski oštra, analiza koju Stupareva preuzima u potrazi za uzrocima balasta koji više nego opterećuje njenu junakinju, odvodi ovu upravo u djetinjstvo i mladost, pa se tako svi meandri njenih problema daju ujediniti i svesti na jedan imenitelj: odnos prema roditeljima, ponaosob majci, pošto je upravo majka onaj faktor koji je presudnije utjecao na nju i njene buduće probleme. Prepoznavanje majčinog utjecaja, najprije kao nejasnog i u sferi nesvjesnog, to će reći kao trajno uznemirujućeg faktora (Freud), a potom retrospektivno hvatanje u koštac da se to nesvjesno još jednom preispita i prebací u sferu svjesnoga, dakle, nečega čemu je napokon moguće naći uzročno-posljeđicnu vezu, rezultirali su borbom krajnje neizvjesnog ishoda o čijem dramatičnom toku i krajnjem rezultatu saznaјemo čitajući ovaj uzbudljivi roman. Međutim, čak i kad nas na jednom izričito katarzičnom i misaono-filozofski višeslojnom kraju

¹

glavna junakinja obavijesti da je konačno postigla pomirenje s majkom u sebi i došla do željene ravnoteže, ostajemo kao čitaoci u uvjerenju da je postignuta balansa jako ranjiva, kao i da neka od aveti prošlosti uvijek ima šansi da je destabilizuje i dovede u pitanje.²

Dok je Tanja Stupar Trifunović zabavljen faktorom relacije djeca - roditelji uglavnom iz ugla opterećujuće determinisanosti, Aleksandar Bečanović u svom romanu *Vlatka* (Nova knjiga, Podgorica, 2018.) problematizuje upravo iskorak iz te determinisanosti, najavljujući da je on moguć, i čak štaviše, poželjan. On nas uvjerava da likovi potekli u patrijarhalnim i malim provincijskim sredinama, što će reći sredinama ogrezlim u limitacijama i neslobodama, povremeno mogu da skupe snage i u stanju su da se otisnu u nešto novo i nepoznato. Tako Vlatka, njegova glavna junakinja, tinejdžerka koja jedva da je stigla sakupiti skromno iskustvo svijeta tokom svog kratkog studijskog boravka u austrougarskoj prestonici (početak 20.v.), biva očevim, prije svega autoritarnim rješavanjem novonastale situacije uslovljene kćerkinom bolešću, brutalno vraćena u sredinu iz koje je potekla. Biva vraćena u sredinu koju bi, da je sve proteklo kako je projektovano, shvatila kao mjesto rođenja koje ima svaki čovjek i ništa više od toga. Ovako, vraćena voljom vanjskog autoriteta – otac, uprkos ljubavi prema kćerci jedinici koja je nesumnjiva iz svega predočenog, jeste u ovom slučaju vrhovni autoritet koji već samim obnašanjem ove uloge u svijetu patrijarhalnog reda ima pravo da doneše jednu ovaku odluku koja će trajno odrediti život jedne mlade osobe, bez da ova bude ozbiljnije konsultovana, obzirom da se radi o njoj i njenom životu - mora da se suoči s činjenicom da su stvari vraćene na početak. Štaviše, njena pozicija u familijarnom trouglu, otac, majka, kćerka, biva teško degradirana i redukovana na ulogu objekta nad kojim se implementiraju različite metode ozdravljenja (majčine dijete, te metode doktora Dragovića čiju ljekarsku kompetenciju podržava činjenica da je bio dvorski ljekar na dvoru crnogorskog kralja Nikole), iako se radi o već uveliko odrasloj osobi. I upravo tu, u trenucima kad je limitacija u punom zamahu, kad se čini da je potonuće u provincijsku prosječnost neizbjježno što Vlatka, ne treba zaboraviti, doživljava kao smrt, ona otvara nova vrata – vrata izlaza. Okrećući se najprije sebi, a onda, hrabro praveći iskorak u istraživanju nepoznatih zona sebe, kao onog jedinog što joj je preostalo pošto je svijet koji je okružuje izabrao dovršenost i petrifikaciju kao svoju prepoznatljivu vizuru, ona će se naći u više nego bujnoj *terri incogniti* kako se može nazvati svijet erosa iz perspektive onoga koji ga poput mlade Vlatke tek upoznaje. Plus još što junakinja ne odustaje od svog istraživačkog projekta čak ni onda kada se

² Čitavo poglavje 38 stoji u ovom znaku mogućrg iskakanja aveti prošlosti. "Drhti mi ruka dok otvaram knjigu, na prvoj srtanici piše čekaću te..."(Satovi, str. 176/177). Naredno, 39 poglavje, iako označava definitivan kraj i privođenje misije definitivnom kraju ne стоји u potpunom opozitu rečenom. Doduše, slikovitost prizora koji je ravan prizoru nekog velikog američkog spektakla, ima za cilj da atakom na čitaočevu sposobnost rekonstrukcije pročitanog u vlastitoj svijesti, pokaže kroz šta je junakinja stvarno morala proći da bi došla do željene, i toliko potrebne ravnoteže.

na horizontu pojave krajnje radikalna iskustva kakvo su lezbejstvo i vampirizam. Odlaženje u te krajnosti u navedenom kontekstu zato je najbolje shvatiti kao neodustajanje od propitivanja novoga, to će reći, treba ga shvatiti kao čin mini revolucije. Ergo, mladu Vlatku treba shvatiti kao revolucionarku koja najprije kida lance jednog odnosa u kom ima ulogu objekta, a onda, dajući novouspostavljenom subjektu pravo da novostečenu slobodu administrira kako njemu samom najbolje odgovara, to će reći, da tu istu slobodu može potpuno legitimno da stavi u službu istraživanja novog i nepoznatog. Nepoznatog u smislu individualnog iskustva jer se, kako autor romana naglašava, ovakvo iskustvo već dogodilo ranije, s tim što su administriranje stečene slobode i njene pojavnne forme uvijek različite зависno od društveno - istorijskog konteksta i nivoa već osvojenih sloboda u društvu koje nam je na literarnom planu predstavljeno kao itekako važan mizanscen - dimenzija koja uveliko podržava metatekst i na kojoj, ne bez razloga, uporno insistira Bečanović. To će u konkretnom slučaju, pored svega ostalog, problematizovati pitanje slobode i pogotovo pitanje njene disperzivnosti i prepoznatljivosti u svim segmentima života, a pogotovo će ovo pitanje biti u romanu problematizovano iz istorijske perspektive. A to će reći da je *Vlatka*, roman Aleksandra Bečanovića i svojevrsno propitivanje pitanja sloboda na jednom geografsko-istorijskom prostoru koji se više puta politički komponovao i dekomponovao, prostora koji su njegovi politički establišmenti i intelektualne elite pokušavali reformisati u skladu s važećim svjetskim standardima, ali se patrijarhalna matrica uvijek pokazivala žilavom i izmicala njihovim pokušajima. Proizvođenje pritiska koji ta matrica regenerira kroz porodicu, tim prije što se metode pritiska legitimisu kao zaštitničke, dakle, apriori su u korist objekta (kćerke Vlatke u ovom slučaju), bez da se sagledavaju posljedice tog i takvog pritiska na njenu još uvijek neizgrađenu ličnost. Tako Vlatkin otac zadržava pozu patrijarhalnog svedržitelja porodične cjeline, on nikad ne preispituje svoje djelovanje i donešene odluke, dok majka opet bira malograđansku dramatizaciju svega i sebe same ponaosob(stalno plače). Majka i otac su u jednoj krajnje suptilnoj situaciji kad im kćerka očigledno počinje da kopni, izabrali patrijarhalni red i njegovo očuvanje, umjesto otvaranja mogućnosti za neka druga, alternativna rješenja, moguće vraćanje u Beč i nastavak studija kao što je mlada Vlatka naivno očekivala da bi moglo da se desi.

Međutim, nije to ono što je najinteresantnije u svoj ovoj priči oko Vlatke. Mnogo interesantnija je njena reakcija kad su u pitanju otac i majka, način na koji ih je upakovala u drage i voljene roditelje, dakle, amnestirala od odgovornosti za njenu sudbinu, naravno, naivno misleći da je problem time riješen. *Zbog roditelja sam i dalje radila ono što mi je bilo preporučeno, ali ako unutar vas ne shvatate da to ima određenu svrhu, sve je uzalud.* *Kopnila sam. Ne znam zašto, sjetila sam se Hölderlinovih stihova...* (*Vlatka*, str. 11.), obavještava nas mlada i neiskusna Vlatka o okolnostima koje su kao nepromjenljive i nesaobrazne njenim potrebama zahtijevale traženje novih puteva. Ona nas obavještava i kako je kritična masa duhovne radoznalosti pokrenuta unutar nje, a pokrenuta je upravo stihvoma velikog njemačkog pjesnika: *Aber die Sonne des Geist, die schonere Welt, ist*

hinunter und in frostige Nacht zanken Orkanen sich nur. (Vlatka, str. 11.) U Vlatkinom slučaju svijest, iako samo knjiška u početku, onaj je pokretač koji će je natjerati da istraži neke druge sfere, one koje su *hinunter*, dakle ispod površine monotonog realnog svijeta je onaj „ljepši svijet“, kako ovdje citirani njemački pjesnik kaže. Uz sve rečeno, ne treba zaboraviti i podvući da se ta svijest formira ubrzano i u taktu kako pritisak realnog svijeta raste i tjera je da sama odraste, na ovaj ili onaj način uzme ulogu subjekta u svom vlastitom životu, pošto to ovaj očigledno traži od nje.

O literarnom postupku/postupcima

Literarni postupak koji u ovom romanu primjenjuje Bečanović čini nam se da uveliko potpomaže jedno ovakvo razumijevanje i očitavanje teksta. Jer kako drugačije shvatiti odnos prvog i drugog dijela romana, nego kao odnos svjesnog i nesvjesnog. U prvom dijelu junakinja je zahvaljujući vlastitoj radoznalosti i hrabrosti ušla u sferu nepoznatog, u sferu slobode koju je tek trebalo osvojiti i održati se u njoj, dok u drugom dijelu to prepoznato nesvjesno traži formu ovapločenja, dakle, pošto je ušlo u sferu svjesnoga trebalo bi da transcendira u stvaranju nečega, da se eventualno ovaploti u neku od umjetničkih kreacija (Vlatkin pokušaj pravljenja filma, iako neuspisao, i u krajnjoj liniji smišljen kao stupica jedne vampirice da namami svoje žrtve u nju, treba ipak registrirati kao pokušaj ovapločenja eroza). Međutim, kako do ove realizacije, a time i katarze kroz koju se sve protivrječnosti mire ipak ne dolazi na uobičajen način, njen slučaj ne možemo tek tako da zaključimo i arhiviramo kao riješen. Možemo eventualno da se zadovoljimo objašnjenjem da eros, nakon što je prepoznat kao takav, kao vitalna i pokretačka snaga, ne mora uvijek da transcendira i očitava se u nekoj od poznatih formi, a to će opet reći, da eros može i da iznenadi. Jer kako drugačije shvatiti Vlatkin slučaj nego kao slučaj eroza koji ne može da se ovaploti u nekoj društveno prihvativoj formi, nego aha-sferovski nastavlja da luta, postajući samom sebi krajnji cilj. Ovakvo očitanje i razumijevanje teoretsko-filozofskog prosedea romana čini nam se da podržava i njegova struktura.

Prvi dio koji ima naziv *Imaginarno*, dio ispričan u *ichformi* i iz perspektive jedne, ličnim i porodičnim okolnostima pritisnute mlade žene, pun opisa njenih frustracija i grozničavog traženja izlaza, jednak je zapravo toj fazi tek otkrivenog i istraživačkog eroza. Drugi dio isписан u dijalozima, zapravo kao filmski scenario obzirom da je dat kompletan mizanscen, posebno je zanimljiv. On potvrđuje koliko zapravo to traženje ovapločenja, ili, bilo bi možda uputnije reći, upokojenje eroza, može biti komplikovano. Da bi umanjio prisustvo patetičnog, koje je opravdano preplavilo prvi dio romana obzirom da je tu u funkciji pojačivača straha u susretu s novim životnim iskustvom, Bečanović u drugom dijelu, ovom koji je napisan kao dramski ili filmski scenarij, uvodi humor i ironiju upravo kao protivtežu patosu iz prvog dijela. Sjetimo se samo pedesetgodišnjeg sluge Branka, njegove ljudske reducirane isključivo na slugu pokornog, koja je upravo u toj svojoj reduciranoći crnohumorna, te dijaloga u kojima on odgovara nekom vrstom torzo rečenica, npr. *jeste, ...da počistim, ...naravno, ...tijelo,*

da snesem u podrum, i uopšte njegov odnos prema Vlatki, odnos navodnog poslodavca i navodno najmljenog sluge, predstavljen je upravo s tom dozom crnog humora i ironije. Efekat je potpuno postignut primjerice u onoj sceni u kojoj Branko treba da počisti sobu, pošto je Vlatka, po ko zna već koji put, obavila svoj vampirski čin i naručuje da to bude *bez ikakvih tragova, molim*, a on poistovjećen u potpunosti s ulogom sluge koji prima naredbu odgovara: *ne brinite, pazim*. A pritom, dok to govori, leš koji je prebacio preko ramena vjerovatno krvari i strašno prezni oko sebe. (*Vlatka, Simboličko*, str. 5 i 6.)

Treći dio *Realno* je ponovo isписан u tzv. „ja formi“, u njemu je patos kao literarno sredstvo ponovo vraćen u igru, s tom razlikom što je tu u službi visoke estetike i generalnog stava pisca da je potrebno prihvati eroš u svoj njegovoj raznovrsnosti i bogatstvu, da moralne dileme nisu ono o čemu treba da brinemo. Uostalom, tu je gotski roman kao forma izražavanja i sve što on kao takav implicira, a to će reći da nema mesta nasilnoj moralizaciji i stajanja u mjestu koje bi jedno ovakvo čitanje romana svakako proizvelo. Ono čemu treba da se okrenemo u ovom dijelu romana jeste upravo ta estetizacija eroša čiji produkt su rafinirane metafore i jasno isklesane rečenice. Sve skupa, potvrda da je eroš u Vlatkinom slučaju vraćen kući, kako u simboličnom, tako i kad je u pitanju realni toponim jer radnja se raspliće tamo gdje je i počela, opisavši svojevrstan vremenski i istorijski krug od porodičnog hotela *Marina* gdje Vlatku zatičemo kao zatočenicu, a napuštamo je na ulicama Bara, dakle, skoro na istom mjestu, samo ovaj put samozadovoljnju i pomirenu sa sudbinom.

Četvrti dio koji nosi naziv *Sinthome* ne donosi na planu razvojnosti junakinje i njenog uklapanja u filozofsko-teorijski prosede ništa novo, obzirom da je u tom smislu sve već rečeno u prethodna tri dijela. Ali kako se radi o izvjesnim dijelovima priče koji su u svom kauzalnom poretku ostali nedorečeni, to je pisac Bečanović, koji je istovremeno i čitalac Bečanović, odlučio da zatvorí krug. Odlučio da sve eventualne zanatske propuste preispita, tako da čitalac može biti siguran da je pisac svoj posao obavio kako treba.

Eros i opet eros

Iz perspektive ovako postavljenog problema, dužni smo da se pozabavimo pitanjem gdje bi mogli biti uzroci i korijeni tog nesmirenog eroša koji je, istina, izведен na čistinu i koliko-toliko uspješno ubačen u sferu svjesnoga, s tim što se ostvaruje i reproducira kroz jednu bizarnu i krajnje neproduktivnu matricu. Eros radi eroša, zašto da ne, mogli bismo se, naravno, zadovoljiti konstatacijom ako u obzir uzmemo ukupan Bečanovićev interes za ovu problematiku, interes oslonjen prvenstveno na roman o markizu De Sadu (*Arcueil*, Nova knjiga, 2017.). Međutim, Vlatkin slučaj ipak je nešto drugo. Najprije zato što se radi o jednoj ženi, a onda i zato što su pritisak i limitacije koje društvena stvarnost proizvodi na pojedinca u njenom slučaju mnogo žešći, prije svega u sferi psihološkog pritiska(pogledati Jungovo tumačenje neuroza). De Sad ipak živi u jednom dobu i jednom društvu koje je istraživačko i empirijsko proglašilo

legitimnim principima, i koje je stvorilo dovoljan intelektualni naboј da se to istraživačko može implementirati ne samo u prirodnim naukama odakle je zahtjev potekao, nego i da je tu istraživačku radoznanost i optiku moguće primijeniti na sve životne sfere, pa tako i na sferu erotskog i seksualnog. Sjetimo se samo kako počinje *Vlatka*. Počinje rečenicom prologom kojom nas očajna Vlatka obavještava da je stanje u kom se našla teško i neodrživo: *Sve sam više zatočenica u ovom hotelu* (*Vlatka*, str. 7.). Sve što će se kasnije dogoditi u njenom životu u kauzalnoj je vezi s tom rečenicom, nekom vrstom osnovnog potpornog stuba koji nosi čitavu romanesknu konstrukciju. Ovakvim početkom priče Vlatka nas pokušava uvjeriti, i naravno pridobiti (Bećanović to radi cijelo vrijeme i to treba shvatiti kao literarni postupak), za stav da sve što će se dogoditi nije rezultat isključivo njene volje, nego je uveliko produkt okolnosti. Okolnosti u kojima je petrificirana, polupatrijarhalna sredina, te roditeljski autoriteti koji nisu na nivou njenih potreba i ne dopuštaju da jedna mлада žena, ako ne u cijelosti, a ono bar djelimično, participira u trasiranju glavnih ruta svog života, u mnogo čemu odredila pravac u kom će se realizovati libido jedne tinejdžerke koja živi na prostoru jugoistočnog Jadrana početkom 20. vijeka. Jer u tako opresivnim okolnostima sasvim je razumljivo što ova mлада žena bira „unutrašnju revoluciju“, ostavljajući netaknutima spolašnje zidove svijeta koji je okružuje, pošto bi drugačiji izbori, pretpostaviti je, doveli do definitivne destrukcije već ionako osjetljive i destabilizovane ličnosti. Sjetimo se samo susreta s baronicom Inger koja će je uvesti u novu dimenziju erotskog i seksualnog, susreta koji se odvija posve konvencionalno. Tek strah da će njeni istraživački poduhvati biti otkriveni, dakle, postojanje permanentnog pritiska da će vanjski svijet biti prisiljen da reaguje na ovaj ili onaj način, pojačavaju frustraciju kod glavne junakinje koja, u stanju te grozničave napetosti, očajnički traži nekakav izlaz. I upravo na toj tačci na kojoj stvarima treba dati pravo ime, roditelje, pogotovo oca prepoznati kao ugnjatače, Vlatka bira amnestiju od krivice. Elektrin kompleks se razrješava bez upiranja prsta na prave krvice i tako što se otac i majka trajno pakuju u formulu dragih i milih roditelja kojima se, štavise, podiže spomenik kasnije u romanu, što opet treba simbolično shvatiti kao definitivno odustajanje od propitivanja stvarnih uzroka vampirizmu i lezbejstvu kao formi koje je erotsko i seksualno uzelo u njenom slučaju. Tako dok Stuparkina glavna junakinja bira jedan krajnje neizvjestan psihološko-terapeutski *de a vu* kao način da se stvari stave na svoje mjesto, Vlatka bira konzervaciju, pretpostaviti je, instinkтивno osjećajući da bi otvorena Pandorina kutija djetinjstva i mladosti mogla da iznjedri svakojaka, uglavnom nepovoljna saznanja, tako da je procesuiranje odnosa prema roditeljima trajno odloženo kao onaj faktor koji ugrožava egzistenciju samog subjekta.

Kako se u oba slučaja radi o junakinjama, dakle, ženama koje istražuju polje erosa, to smo dužni da se osvrnemo i eventualno pronađemo odgovor da li žensko propitivanje ove sfere nosi neke specifičnosti samom činjenicom što se radi o upravo tom polu, s tom zadrškom da ćemo se držati iskustava predočenih nam u spomenutim djelima.

Dok Bećanović, odnosno njegova junakinja, direktno i bez uvijanja propituje eros u svim njegovim formama, ne odustajući čak ni od onim najbizarnijih, dajući im legitimaciju ljudskih iskustava, dotle Tanja Stupar Trifunović ova iskustva propituje, ne toliko indirektno, koliko kroz prizmu osjećaja krivice i borbe da se upravo taj osjećaj krivice umanji, raskrinka svako moguće metenje pod tepih onog neprijatnog, a prije svega da se uvede reda u porodične odnose, pošto upravo oni, ti odnosi, generiraju tu istu naptost i nelagodu. Erotsko i seksualno u njenom slučaju uvijek kao da nađe osudu upravo porodičnog miljea koji je navikao da osuđuje i degradira *per definition*, majka pogotovo, jer se poistovjetila s nekom vrstom vestalke tradicionalne porodične forme u kojoj je toliko toga zapreteno i neizrečeno pogotovo u sferi erosa i seksualnosti. U prilog ovakvom jednom čitanju romana ide i činjenica da Stuparkina junakinja problem porodičnih odnosa stavlja u generacijsku i istorijsku perspektivu, što samo pokazuje koliko je problem dubok i koliko je hrabrosti potrebno da se stvari na ovom polju pospreme i isprave. U tom kontekstu roman *Satovi u majčinoj sobi* treba shvatiti nekom vrstom ženskog borbenog manifesta i poziva da se ovakvom stanju stvari stane ukraj. Da na stvari možemo ovako gledati ukazuje sam početak romana u kom nas junakinja obavještava da je spremna da se upusti u svojevrsnu avanturu raskrinkavanja roditeljskih autoriteta i istorijskog konteksta koji to raskrinkavanje odlaze i nalazi razloge da ne otpočne s račićavanjem. Počnimo dakle od priče o vuku, svojevrsnom uvodu u ovaj roman-manifest, kako se po našem mišljenju može shvatiti ovaj vanredni roman. *A mora li početi baš u vuku? Mora. Tako ćemo spasiti snove koje je on pojeo.....Jesi li ti kriva što je(vuk) pojeo snove? Malo.* (*Satovi*, str. 10. - 11), stoji upravo u uvodu koji najavljuje da je roman svojevrsna istraga u kojoj će se odgovornost i krivica plasirati na pravu adresu.

Pa ipak, kad sumiramo oba ova iskustva, Vlatkino iskustvo u dodirivanju zidova apsolutne seksualne slobode i propitivanje uzroka seksualne i ertske neslobode kod glavne junakinje Tanje Stupar Trifunović jasno je zašto one najčešće biraju polovičnu revoluciju, zašto teže da ostave stabilnom roditeljsku pozadinu, jedna uopšte ne otvarajući tu problematiku, dok druga nalazi opravdanje za svoje depresivno stanje i stanje dugog neizlaska iz zatvorenog kruga u činjenici da je razapetost svake vrste sudbina moderne žene. Jer kako drugačije shvatiti i odrediti funkciju onog dijela romana koji spominjanje ljube Banović Strahinje, te Ane Karenjine, nego kao potvrdu da je savremena žena razapeta i podijeljena ne od juče, nego u istorijskom kontinuitetu od srednjeg vijeka. Da je razumljivo zašto traži pomirenje i oslonac u familiji, uprkos činjenici da je ta ista familija jezgro koje generiše neslobode i ugnjetenosti, i koja je od nje u krajnjem slučaju napravila depresivnu i često disfunkcionalnu ličnost.

Istina, Bećanović pokušava da jednim zanimljivim trikom popravi stvari oko ženske neuspješnosti u artikulaciji pobune u pojavnom svijetu, pa uvodi neku vrstu objektivnog duha koji već samom svojom žilavošću što postoji u raznim epohama, to će reći, ima kontinuitet, ukazujući da je problem erosu u svjetlu ženske perspektive nešto što je trajno, kao uostalom što je trajno i kod muškaraca, i o čemu moramo ozbiljno promišljati upr-

kos potiskivanju i naivnom vjerovanju da će se stvari urediti same od sebe tek pukim odrastanjem i protokom vremena.

Problematizacija eroza i forme koje on uzima u njegovom romanu pokreću jedno od najvažnijih pitanja, pitanje kako je riješen konflikt s roditeljima, pogotovo relacija prema ocu, tim prije što glavna ličnost odustaje od radikalnog razrješenja situacije. Umjesto već prihvaćenog metoda pobune i radikalizma, na ovom planu, bira se, kako smo već rekli, neka vrsta pakovanja samog problema. To će reći, umjesto konsekventnog razrješenja Elektrinog-kompleksa u maniru koji je radikalан, ona bira obrnutu formulu, formulu naglašene ljubavi prema roditeljima, osjećajući da bi još jedna radikalizacija značila definitivno „zbogom“ svijetu koji poznaje. Pretpostaviti je da se upravo u ovom izostanku suočenja sa samom sobom na planu porodičnih relacija krije ključ enigme zašto je Vlatka ahaferski nesmirena i zašto eros ne može da poprimi neku društveno i moralno prihvatljivu formu. Da odemo još jedan korak dalje u ovom pravcu postavljajući pitanje: treba li vampirizam kojim završava svaka Vlatkina erotska veza, pošto drugačije, očigledno je, nije moguće postići seksualnu i erošku kulminaciju, odnosno, orgazam, shvatiti kao eliminaciju roditelja, dakle, razrješenje Elektrinog kompleksa onako kako bi se očekivalo na početku.

Uravnoteženi realizam Slavice Perović

Dok nas Tanja Stupar Trifunović i Aleksandar Bećanović kroz svoje junakinje i njihov odnos prema roditeljima odvode najprije u sferu nesvesnoga, a potom predočavaju utočišta koja su iste te junakinje pronašle u realnoj sferi djelovanja kako bi se do kraja nepoznato i misteriozno djelovanje tog istog nesvjesnog racionalizovalo, odnosno, stavilo pod kontrolu, crnogorska književnica Slavica Perović ima znatno drugačiji pristup.

Njen uravnoteženi realizam koji nam je predstavljen u romanu *Life Lift*, (Nova knjiga, Podgorica, 2012.) neka je vrsta priče za sebe kad je u pitanju obrada relacionog momenta u formiranju njene glavne junakinje, koja bi trebalo da predstavlja savremenu ženu sad i ovdje. Iako donosi dosta pojedinosti iz života junakinje, pogotovo onih koje bi se mogle tumačiti kao dio lične priče, Perovićeva zapravo uzima drugi smjer. Kroz likove babe, prave stamene Crnogorke, te priče o kotorskom ogranku porodičnog stabla, ona nas odvodi na teren preispitivanja mentaliteta koji su odlučujuće utjecali da njena junakinja bude takva kavu nam je u romanu predstavlja. Istina, često raspolučena, ali u krajnjoj instanci Agneza Ena u stanju je da se nosi konstruktivno s problemima koje joj sam život nameće. U sudaru teških antipoda kakvi su ljubav i prevara, poetika i nepoetika, svakodnevница i estetski uzleti iz nje, determinacija i sloboda, vulgarnost kontra umjetnosti, njena junakinja ipak izranja kao ličnost čije „jastvo“ nije ni u jednom trenutku dovedeno u pitanje. Jer ona obavlja dužnost majke, pa i dužnost korektne supruge, njena moć rasuđivanja je uvijek prisutna uprkos velikoj životnoj krizi u koju je zapala saznanjem da je muž vara i to vara s njenom dobrom prijateljicom, osim toga, dugo je funkcionalna radna žena, koja itekako doprinosi na svom radnom

mjestu. Ova dva momenta, odbranu ugroženog jastva, tj cijelovite ličnosti i porodičnih korijena, čini nam se da treba povezati, jer sama autorka romana nam sugerije da razmišljamo u tom pravcu. Iako to direktno ne kaže, u konačnici shvatamo da je na ovakvim premissama formirana savremena žena Crne Gore, kao i da prihvatajući mentalitetni sklop na kom je sazdana kao pozitivnu referencu ta ista savremena žena ima nekakve šanse da ostane cijela kao ličnost. Ima šanse da se odupre devijacijama svog ženskog bića koje će biti pod pritiskom životnih okolnosti koje upravo traže redukciju onih najtanjanijih dijelova ženskog bića. Pa ipak, redukcija je neizbjježna, samo što je ona u slučaju Agneze Ene svjesna i izražena je u junakinjinoj izabranoj opciji da se više bračno ne vezuje, što se ipak ne može shvatiti kao kastracija pola, obzirom da je junakinja već ostvarena i kao supruga i kao majka, a ništa manje i kao radna žena. Njoj u prilog idu visoko obrazovanje, kao i činjenica da je životnu krizu doživjela u životnoj dobi kad je već bila dovršena i uveliko ostvarena ličnost.

Na početku bješe Gospodica. Otac, majka, kćerka - ko je jači u tom trouglu?

Problematizirati ovu temu u našoj savremenoj literaturi ne može se mimo analize glavnog lika *Gospodice*, romana Ive Andrića, čak i uz rizik da će biti ponovljeno mnogo toga što je u kritici dosada mnogo puta rečeno i napisano. Srećom, ima pokušaja da se analiza tog poznatog Andrićevog lika osvježi uvođenjem u opticaj nekih novih teorija poput teorije pola i roda Judith Butler, iako je evidentno da se zapada u čor-sokak trpanjem sudbine Rajke Radaković, Andrićeve glavne junakinje, u kontekst patrijarhalne sredine kao isključivog krivca za njenu defeminizaciju i gotovo nehumanu usamljenost koju je izabrala, zapravo, koja joj je nametnuta bez da je junakinja uvijek svjesna te činjenice(sjetimo se koliko puta Andrić pominje njenu nedovoljnu obrazovanost kao jedan od uzroka u zao-stajanju ličnog razvoja). Jer da je tako, da je patrijarhalni faktor insistirao na defeminizaciji bilo bi daleko više žena usjedilica i onih koje žive svoj život, što je ipak socijalno-istorijski neutemeljeno. Neutemeljeno, jer ne smijemo zaboraviti da se radnja romana odvija u prvim decenijama 20. vijeka kada su vrijednosti kao što su institucija braka i rađanje djece još uvijek nesporne društvene vrijednosti. Treba se, čini nam se, ipak vratiti relacionim teorijama kao pomagalima da se što bolje osvijetli slučaj Rajke Radaković, ipak samo izuzetka od pravila, bar kad je patrijarhalna sredina u pitanju. Osim toga, treba imati u vidu da je sam Andrić bio intelektualno formiran u ozračju jednog Kierkegaarda, filozofa kome je relacioni momenat bio uporište. Ne zaboravimo da je upravo on, Kierkegaard, uveo u opticaj pojam tzv. „lažnog ja“ (*falske selv*), onog ja koje u nebrojeno mnogo situacija možemo detektovati upravo u Andrićevoj *Gospodici*. Sjetimo se samo Rajkinih performansa u banci, kao i ostalim institucijama sistema, gdje se, uspješno manipulišući okolnostima i manje-više svjesna da njen nastup ožalošćene kćerke koja se bori da sanira posljedice očevog bankrota, ostavlja utisak na ljude, izborila da poništi posljedice bankrota koje joj je otac, ostavio u naslijede.

Poštujući ovu nit vodilju, činilo nam se da je upravo zato bilo najbolje

ostati na tragu relacionog diskursa, naravno, uz nalaženje novih, savremenijih teoretičara čiji pogled će otkriti upravo ta nova, atraktivnija tumačenja ovog uveliko pročitanog i analiziranog Andićevog djela.

Zbog svega rečenog, činilo nam se da je djelo norveško-američke teoretičarke i praktičarke Anne-Lise Schibbye (*Relationer*, Akademisk forlag, Kopenhagen, 2010.) ponudilo željenu metodologiju da se slučaj famozne Gospodice rasvjetli u svjetlu koje smo upravo najavili. Počećemo pravilom koje Schibbyeva najavljuje kao jedno od osnovnih, a ono glasi: naše jastvo(*selvet*) će učiniti sve da se ne dezintegriše i raspadne. Dakle, sve manipulacije, sva prestrojavanja i prilagođavanja su u funkciji tog opstanka, tog jastva ili selveta koje se bori protiv dezintegracije i ne prepoznavanja sebe.

No da bi smo shvatili strategije koje je to jastvo u toj borbi izabralo, najprije se mora poći od toga kako je to isto jastvo formirano u slučaju Andićeve junakinje. Ona je kćerka jedinica uglednog srpskog i sarajevskog trgovca Obrena Radakovića koji negdje u podsvijesti trpi jer nema muškog nasljednika. Tu patrijarhalna sredna sa svojim skupom vrijednosti od kojih je ona da imati sina znači osiguranje kontinuiteta i očuvanje porodične časti, ima odlučujući značaj. Tu se priprema teren za devijaciju koja će doći kasnije. Kao dijete, i kasnije djevojčica, Rajka je bila okrenuta ocu, čiji utjecaj je rastao sve više i više, obzirom da je majka, gospođa Radojka, birala isuviše diskretno „obnašanje“ svoje majčinske uloge. *Suma summarum*, ona je bila ta koja je omogućila da njena kćerka bude u toj mjeri objektivizirana očevim ambicijama i da trajno ostane pod uticajem njegovih, a ne svojih ličnih, negativnih životnih iskustava. Dopustila je da gazda Obren i pogotovo njegov bankrot u najvećem dijelu odrede Rajkin život, tako da slobodno možemo govoriti o njenoj, majčinoj, nekompetenciji.

U uslovima u kojima je otac postajao sve dominantniji, Rajka je, pravilno očitavajući kako može „kupiti“ očevu ljubav, birala prilagođavanje, a u krajnjem slučaju i neku vrstu transformacije pola. Transformacije, koja u uslovima kad otac više fizički nije bio prisutan znači sve više odustajanje od femininе strane njenog bića i potiskivanje femininosti na račun androgenih osobina. Korak po korak, ona postaje objekat u ovoj relaciji prema ocu koji ni sam nije svjestan posljedica svog djelovanja. On, ne treba sumnjati, voli svoju kćerku, ali u socijalno-istorijskom kontekstu koji znači tako mnogo, on čini fatalne greške. Doduše, rukovođen je najboljim namjerama i iskrenom željom da kćerku pripremi za život i borbu protiv životnih nedaća. Razloge zašto je Rajka bila osuđena na kastraciju pola treba vidjeti u svjetlu činjenice da je očeva smrt nastupila rano, zatekavši je nepripremljenu i nedovoljno prepoznatu kao biće ženskog roda. Uz sve to, tu je, kako smo konstatovali, majka koja nije dorasla ulozi majke pošto ne stupa na scenu u ulozi kompetentne majke kad to situacija traži, osim ponekad, a i tada kad to radi, radi pogrešno. Na pr.da zaštiti prosjake, pošto bi njihovim nestankom iz kuće definitivno nestao i njen svijet, onaj svijet kog ona prepoznaće kao svoj svijet. Doduše, treba priznati da živjeti i djelovati u svijetu koji će se toliko mijenjati kao što se mijenja svijet u kom je živjela porodica Radaković, i nije bilo tako lako. Stvarnost tvrde

sarajevske sredine u kojoj srpski gradski elemenat tek što je uhvatio kori-jena u vrijeme austrougarske okupacije, mijenja se relativno skoro, najprije Aneksijom(1908.g), te ratnom stvarnošću proizašlom izbijanjem Prvog svjetskog rata, i na kraju još vrlo turbulentnom stvarnošću prve jugoslovenske države nastale 1918. godine. Za mladu ženu, uz to nedovoljno zrelu i skromno obrazovanu, kakva je bila Rajka, bilo je to preteško breme, pošto je svaki od pomenutih događaja ozbiljno utjecao na promjenu društveno - istorijskog konteksta kog je najprije trebalo očitati, a potom mu se prilagoditi, tj izbaciti odgovarajući lični respons, a uz sve to još i pronaći životni smisao. Sjetimo se samo kako ona dolazi do „miliona“, ne samo kao puke novčane sume, nego kao životnog pokretača koji će prekomjernom i apsurdnom odricanju svake vrste dati smisao. Smisao koji će je provesti kroz teška i turbulentna vremena s početka 20. vijeka u kojima je živjela i djelovala.

Uslov da svu tu turbulentiju podnese bio je da se uzdigne do nekoga ko vlada svojim životom. A to će reći, da postane subjekt u svom životu. Ali, ako imamo u vidu da epizoda s očeve samrtne postelje u kojoj on, otac, traži od nje da bude jaka i ne popušta, nikada nije izgubila na značaju, da se uvukla u nju, i da je odredila sve kasnije relacije prema ljudima, onda vidimo da neku vrstu relacionog zatvora nikada zapravo nije ni napustila. Naravno, ovdje bi mogli da se upitamo da li je jedna ovakva epizoda u životu uopšte moguća. Da se neko 15-godišnjoj tinejdžerki, makar to bilo i u patrijarhalnom svijetu gdje je sve u porodičnim odnosima mnogo ozbiljnije i formalnije nego danas, govorи 100% rječnikom odraslih ljudi, zvuči prilično čudno, da ne kažemo izvještačeno. Tim prije, što je Andrić poznat kao majstor dijaloga, tačne mjere i dužine rečenice, i pogotovo sadržaja primjerenog generacijama koje su u interakciji. S druge strane, Andrić je fenomenalno pogodio govor tijela u isticanju onog neizrečenog koje u ovom slučaju ima, čini nam se, veću težinu nego ono verbalno izrečeno, tako da ovaj prigorov ne može da zasjeni sve one fino uočene nijanse i relacije koje su fundamentalno sudjelovale u njenom formiranju. Kad ovo kažemo, sjetimo se da ona zapravo i ne nalazi na otpor sredine, da je jedan jedini lik zapravo tretira kao ravnopravnog i zdravog subjekta. Jedino kum Veso, koji ima ulogu tutora, u stanju je da Rajku prizove pameti. Sve ostale je ona objektivizirala, na putu koji je imao za cilj da očev amanet pretvori u stvarnost, situacija koja je od nje napravila neslobodnu ličnost, dakle, svojevrsnog objekta. Da završimo, relacioni momenat je doživio klimaks kroz ovaj Andrićev roman.

Ne možemo, naravno, tvrditi da je ovaj roman odlučujuće utjcao na kasnije, kao i ovdje spomenute autore, ali on, ako ništa drugo, potvrđuje da je u našoj literaturi već postojao zavidan nivo problematizacije porodičnih relacija, te da je uočavanje nijansi u njima rezultat praćenja teoretskih novina na polju istraživanja relacionog faktora, što je nesumnjivo imalo za posljedicu dizanje umjetničke imaginacije na zavidniji stepen nego prije, a što opet romani kojima smo se bavili uveliko potvrđuju.

Za kraj

Za kraj ovog ogleda koji smo, kako smo već djelimično objasnili, proveli pod okriljem pomalo banalnog krovnog naslova *Jugoslovenske književne teme*, osjećamo potrebu da još jednom problematizujemo upravo to insistiranje na jugoslovenskoj konotaciji, ovaj put s namjerom da jugoslovenski predznak bude nešto što je predznak za kvalitet i visoku vrijednost nekog djela. A ova djela, koja smo obzirom na mogućnosti koje nude, kako u pogledu običnog čitalačkog sladokustva, te jezičke izbirkanosti koja je itekako prisutna iako nije posebno problematizovana, osim periferno i u službi glavnog interesovanja, jesu upravo to, kvalitetna postjugoslovenska produkcija.

Tu je prisutna i visoka svijest da junaci romana iako fiktivni i proizašli iz pišeće imaginacije imaju svoju teorijsko-filozofsku utemeljenost. Primjeri koje smo uzeli u fokus, ne samo da zadovoljavaju ovu odrednicu, nego su i na nivou onih estetsko-filozofskih i teoretskih predložaka koji se smatraju krucijalnim za razumijevanje svijeta u kom živimo. Naravno, stvar je književne kritike i čitalaca samih kako će ocijeniti prisustvo jednog Lacana i Žižeka, zatim već pomenute Judith Butler i Anne-Lise Schibbye, te Freuda, Junga i Kierkegaarda, samo da napomenemo neke od starijih teoretičara, ali njihovo prisustvo je nesumnjivo i to je ona dimenzija koja ovdje prezentirana djela čini kompatibilnim i zanimljivim svjetskom imaginarnom čitaocu.

Ništa manje zanimljiv je i „lokalni kolorit“, dakle, viđenje literarnih junaka u kontekstu balkanskog i jugoslovenskog okruženja koje, sva je sreća, biva propitano kritički i upravo kroz prizmu i metodologiju koju nude spomenuti teoretičari i nezavisno od toga da li pomenuta djela imaju predznak bildungs (Andrić, Tanja Stupar i Slavica Perović) ili gotskog romana (Bečanović). Naravno, ovo problematizovanje konteksta je različito od autora do autora, kao što je uostalom i dimenzija istorijskog vremena različito sagledavana, na kom terenu je Aleksandar Bečanović najviše od spomenutih autora otvoren za pristup iz više uglova (Ovdje ne treba zaboraviti da je on prevodilac Žižekove studije *Gledati iskosa*, gdje se gledati iskosa štaviše preporučuje i smatra ultimativnim postupkom bez koga ne mogu nastajati savremena umjetnička djela, kao što se ista više ne mogu ni čitati i ocjenjivati bez tih istih, „nakošenih“ naočala.). Međutim, iako bliži tradicionalnim postupcima, postupci koje su primjenile spisateljice, Tanja Stupar Trifunović, koja šaranjem i skakanjem s jednog aspekta teme na drugi, u osnovi nikada ne gubi kormilo pripovijedanja, ili izborom da se tema ukroti malim, ali važnim podnaslovima, kako je stvar strukture riješila Slavica Perović, te Andićeva fantastična sposobnost da nas uvede u svijet svog junaka/junakinje i napose uvuče u paukovu mrežu u koju se obično njegovi romani i priče pretvaraju, čineći nas tako dijelom njegovog literarnog univerzuma, ništa manje su zanimljivi, štaviše, pokazuju da je forma u svakom od njih ne samo iznijela sadržaj, nego i da je jedno s njim.

Šteta je i što neki aspekti teme, poput recimo savremenih teorija o mozgu kao najvažnijem seksualnom organu, ili, recimo, što uloga rata kao

istorijskog faktora koji je na ovim prostorima zbog svoje čestosti svakako određivao kako negativnu, tako i pozitivnu konotaciju problema vezanih za porodicu i samog erosa koga ona kako smo vidjeli uveliko određuje, nisu decidnije problematizovani. To će, nadati je se, biti izazov ne samo teoretičarima književnost, nego i svima onima kojima je literatura početna inspiracija u njihovom radu.

Dužni smo se na kraju osvrnuti i na dosada napisane kritičke osvrte predstavljenih djela. Prije svega na činjenicu da je neravnoteža kad se na vagu stavi, na jednu stranu kritički pristup Andriću i njegovoj *Gospodjici*, a na drugu sve što je napisano o ostalim iz skupa spomenutih autora, pa vidjeti kolika je neravnoteža prisutna. Uz dužno poštovanje samog Andrića i njegovog djela, mislimo da je ovakva neravnoteža ne samo nepraveda, nego i štetna. Štetna, utoliko što spomenuta djela imaju toliko toga da ponude da je jednostavno nemoguće ne spotaći se o njih.³

³ Iako nismo dolazili u ozbiljniji kritički dijalog s onim autorima koji su se poput mr. Magdalene Blažević koja je napisala poduzi tekst o romanu Tanje Stupar Trifunović, a koji itekako provokira za dijalogom i kritičkom opozicijom, ili samo citirali suverenu ekspertizu iz pera kritičara dr. Vladimira Vujoševića koji se kratkim, ali čustim predstavljanjem Bečanovićevog romana potudio da okrene naše razmišljanje o njemu u pravcu onoga što on jeste, a to je da *Vlatka* predstavlja gotski roman i da je već sama forma gotskog romana ona formalna snaga koja je ukrotila sadržaj.

Da ipak ne ostanemo dužni Andriću i njegovoj *Gospodjici* spomenućemo tekst Muharema Bazdulja kao jedan od pokusaja da se problem glavne junakinje vidi kroz njenu apolitičnost. Apolitičnost koja ide do negacije političnosti uopšte, sve u vremenu koje je tražilo upravo političko određenje i to ne jednom nego nekoliko puta.

POEZIJA ПОЕЗИЈА

РАДЈАРД КИПЛИНГ

АКО

Ако сви око тебе изгубе главу, а ти, једини, умеш
 Присебност да сачуваш, иако сваљују кривицу на те,
 Ако имаш поверења у себе и кад сви сумњају у те,
 И да, свему упркос, њих и њихову сумњу разумеш;
 Ако можеш да чекаш, а да ти чекање не дозлогрди,
 Или, ако те лажу, да се са њима лажју не спориш,
 Или, ако те омрзну, да те њихова мржња не срди,
 Да се не правиш добним, тиме што мудро збориш:

Ако можеш да сањаш, а да сан не господари тобом; ако
 Ако знаш да размишљаш, а да ти мисли не буду сврха;
 Ако можеш да одолиш, а да те ни победа ни пораз не скрха
 И да се према нитковима тим понашаши подједнако;
 Ако си кадар да чујеш истину коју си сасуо у туђе уши,
 Кад је подлаци изврћу и од ње спредају сплетке за луде,
 Или да гледаш како се твоје животно дело круни и руши,
 А да га трошним алатом градиш што ти при руци буде:

Ако знаш да сложиш на хрпу сваку мрву свога иметка
 И да то ставиш на коцку, рескираш, све, или даска,
 И кад изгубиш, да прегнеш да стичеш све из почетка,
 А да за изгубљеним никада не истиснеш ни гласка;
 Ако можеш да присилиш срце и живац и жиле
 Да те служе још дуго, пошто их време спржи,
 Да се усправиш кад из тебе и последње снаге ишчише,
 И све сем твоје Воље, која те соколи тихо: *Издржи!*

Ако знаш да се дружиш с руљом, а да сачуваш врлине траг,
 Или, да с краљевима шеташ – и да задржиш добар глас,
 Ако не може да те увреди недруг, а ни пријатељ драг
 Ако сви рачунају с тобом, и, да не буде превише, пазе,
 Ако си кадар да испуниш и онај неопростиво горки час,
 Који у шездесет секунди стане, као трка на кратке стазе,
 Онда је васцела Земља твоја и све што борави на њој,
 И – много, много више од тога – бићеш Човек, сине мој!

ЧОВЕК СА ДВА ЛИКА

Много дугујем земљама које саде –
Још више животима, што нас хране –
А највише Алаху, који ми даде
Главу с две различите стране.

Много размишљам о Богу и вери,
Која под Сунцем род човеков слави,
А највише о Алаху, који ми одмери,
Не једну, већ две стране у глави.

Веслијева пратња, Калвиново стадо,
Свеједно белац, жут или боје бронзе,
Да ли шаман, јују, ил ангекок владо,
Био то пастор, мукамук или бонзе.

Наздрављам свима, браћо и другари,
Ма како гласиле ваше молитве,
Нек је слављен Алах, који ми подари
У глави, не једну, него стране две!

*Радије ћу да ходам бос, без појаса,
Кошуље, пријатеља, хлеба, дувана,
Него да проведем макар пола часа
Без једне од тих мојих двеју страна.*

Веслијева пратња – присталице Џона Веслија, (John Wesley, 1703-1791), енглеског духовника и оснивача методизма.

Калвиново стадо – присталице Јохана Калвина, Johannes Calvinus (1509-1564), француског протестанта, оснивача калвинизма. јују – од фр. *joujou*, првобитно ознака за фетиш у западној Африци, овде, свештеник (врач, жрец).

ангекок – шаман, код Ескимса

бонзе – Будини свештеници у Индији, Јапану и Кини, овде, сујеверне, затуцане попендре.

ХАР ДИАЛИНА ЉУБАВНА ПЕСМА

Сама, по крововима кућа, спрам севера
Осврнем ли се, небом сёв муња зрём –
Сјај трага твојих стопа, пут севера.
Љубљени, врати ми се, или – ja мрем.

Под мојим ногама мирују базари –
Далеко доле, караван спије, нêm –
Плен похода твог: робље, камиле, ствари.
Љубљени, врати ми се, или – ја мрем.

Жена мага оца стара је и груба –
Слушкиња сам свима, то је све што смем –
Сузе су ми пиће, јад хлеб мојих зуба.
Љубљени, врати ми се, или – ја мрем.

СЕСТИНА О КРАЉЕВСКОЈ СКИТНИЦИ

Просто речено, прошао сам одреда сваком од њих,
Тих срећних стаза, што нас по белом свету воде.
Простим речима да кажем, све су и те како добре
За оног, ко не уме да се у једној постельји скраси,
Те, попут мене, некуд без станка напред граби,
И обилази знаменита места све до њихове смрти.

Зар да маримо где ће нас, и како, снаћи смрт,
Све докле нас здравље служи да посматрамо –
На који су начин различито саделане ствари.
Како се у овом нашем свету муж и жена воле;
Да хватамо прилике како и кад искрсне која,
Па чак и кад нису добре, претварамо се да јесу?

Кеш или зајам – хвала, ниједно не вреди
Мораш се навикавати на њих, или скапај,
Сем ако проводиш живот од данас до сутра,
Не хајућ за пророштва, мисли пушташ на пашу,
Снalaзиш се некако и мажњаваш помало од света,
Не бринући шта си све могао да учиниш, а ниси.

Али, Господе, шта је то, што ја учинио нисам?
Нема те ствари у којој се нисам огледао вешто,
У послима свакојаким широм и диљем света –
Јербо, онај ко не ради, сигурно скапаје од глади;
Али климав разлог је то, да човек читавог живота
Ринта у једној те истој смени – ничији није тако дуг.

Зашто сам од једног до другог посла скитао светом.
Плата није могла да ме задржи, кад куцне моја ура,
Нешто у мојој глави кврцне и тумбе побрка одреда све,
Док то, ма колико било вредно, не испустим из шака,
Па са приканом, Ветром, скитницом белосветском,
С пучине морске гледам како се светла дуж докова гасе.

Он је као књига, мислим, овај расцвали Свет,
 Што га читаш и неко време о њему бринеш,
 Али убрзо те опхрве осећај да ћеш свиснути
 Ако начету страницу не прочиташ до kraja,
 И не окренеш нови лист – вероватно још гори;
 А оно, за чим тежиш јесте, да их прелисташ све.

Нек Бог благослови овај Свет! Ма шта учинио он –
 Сем да предуго потраје – што би ми било по вољи.
 Стог запишите, пре него преминем: *Он га волео свег!*

МИ И ОНИ

Отац и ја, сестра и мама
 И тетка велимо углас да све звони,
 Ми, то је сав свет налик нама,
 А сви остали, дашта, јесу Они.
 А такви Они траже преко мора спас,
 Док Ми станујемо ту, попут свих,
 И – неш ми веровати! – Ови сматрају Нас
 Као да смо тек нека врста Њих!

Ми кркамо свињске и говеђе рибиће
 Ножем са дршком од бивољег рога,
 Они свој пиринач мотају у листиће;
 Проводе живот на дрвећу, сем тога,
 Ужасавају се нашег живота, о, срама
 И сладе ларвама црва и глином, пих!
 (Баш скандалозно!), то шта мисле о нама,
 Да смо простаци, попут одвратних Њих!

Ми пушком гађамо наше птице
 Они, копљем боду лава немилице.
 Ваздух је њихова свечана гардероба
 Ми замумуљимо чак и ува оба
 Они пријатеље своје позивају на чај,
 А Ми, друштво, на обноћ попут свих.
 И после свега сматрају Нас, знај,
 За неку врсту посве шашавих Њих!

Ми једемо храну кувану меко.
 Имамо врата с резом или бравом.
 Док Они пију или крв ил млеко,
 И спавају наги без крова над главом.
 Они трче од врача до врача, сваки час
 Ми имамо докторе за каш и ких.
 А ти (пагани дрски!) гледе у Нас
 Канда смо тек сорта немогућих Њих!

Васцели вальан свет у васиони,
 Сви тријумфално кличу углас
 Ми смо тај фини свет, попут Нас
 А, сви остали су, дабоме, Они:
 Али, кренеш ли преко баре по спас,
 Можда се деси, упамти овај стих,
 Да и сам (замисли!) зàгледаш у Нас
 Као да смо Ми тек нека сорта Њих!

ПРОРОЦИ У СВОМ КРАЈУ

Пророке цене свуда дильем и широм света,
 Само не у њиховом родном крају,
 И природно, тамо њихово присуство смета
 Онима, што их од рођења знају.

Кад су пророци бескорисни, ташти и млади,
 Они због тог цвиле дивно, зло и наопако;
 (Погледај им списе, и види како се то ради),
 Што пророцима ванредно годи и те како.

Нема ничег што може да пружи град Ниниве,
 (Чак и да се кадшто нађе у stomaku kita),
 Што би заменило место где његови живе,
 Шта је он све био, о томе нико га не пита.
 Могао да буде ово или оно, прилике су честе,
 Али они га воле, или mrзе због оног што јесте.

ХИМНА ТЕЛЕСНИМ МУКАМА

Зaborава страхотна Мати
 Ти што, кад владавина Твоја крене,
 Смахнеш сва тиштања с Душе која пати,
 И свако сећање на грехове љене.

Онај Црв уздајни што никад не мре –
 И постојан Пламен што бди крај узглавља,
 Помажу нам да се јад тај заборавља,
 Са васцелим болом и муке наше све.

Твоје ноћно око, без веђа, кад се сужи
 Да у наше сузе проливене зури,
 За горких часова, који нам се, сури,
 Чине и од хиљаду година дужи.

Твоја густина Таме – мркли је мрак! –
 Бол, који бреца и стрепњу нам шаље,
 Твоја је и Зора, што нам мигне знак
 Да зремо Животу у зинуле раље.

Твоја исцрпљеност, бездана попут мора,
 Коју чак ни завет олакшати неће,
 Увече вели: "Хтедне ли Бог, сване зора!"
 А ујутро: "Хтедне ли Бог, буде вече!"

А кад Твоје благе милости промину
 И отпочне Живот без патње и мука,
 Сместа, да обнови, досегнуће Рука
 Оне ватре Пламен и Црва силину.

Стога, славимо Те и ноћу и дању,
 И у постельји се молимо за спас,
 За повратак Твој, јер Ти си у стању
 Све паклене Муке да склониш од нас!

БОГОВИ ЗАПИСА ДРЕВНИХ

Док пролазим све инкарнације, кроз свако раздобље и сваки сâд,
 Клањаћу се Бозима Трговања, смерно, ма где их срео гредом.
 Кроз прсте пуне страхопоштовања мотрићу, њихов процват и пад,
 Богови Записа Древних, приметио сам, надживели су их редом.

Живљасмо на дрвећу, кад су нашли, сваки нам показа првом згодом
 Ватра ће засигурно да нас опече, а уквасићемо се чиме, dakako
 водом:
 Да им Визија фали, Узвишеност и широта Духа, видело се голим
 оком,
 Нек они уче гориле, док ми марширамо Човешки, стројевим кроком.

Ишли смо како нас носила душа, *Они* кланцали, ко да их кочија вози,
 Не као кад клизи облак, а ни јашућ на ветру, каоно Трговачки Бози;
 И вазда би сустигли напредак наш, домало би и до нас доспели гласи:
 Неко племе зbrisano са своје санте, или се у Риму светло истиха гаси.
 Наде, на којима почива наш свет неважне су, давали свима на знање,
 И порицали да је Месец колут *стилтон-сира*, а холандеза, још мање.
 Негирали да свиње имају крила; порицали да су жеље ждрепци
 небеса.
 Стог се клањамо Бозима Трговаца, који обећавају сва та дивна чудеса.

Док су гуснули камбријски слојеви стења, обећавали су нам трајан мир.
 Клели се, ако им оружје предамо наше, уместо племенских свађа – пир!.

Разоружане и везане продавали нас непријатељима, уз спрдање и руг,
А Записâ Древних Бози нам веле: *Хайте са Ђавлом, он вам је прави друг.*

На првим девичанским пешчарима, обећаше живот, све се шàрени,
(Справа, љубав према ближњему своме, поткрај, према његовој жени)
Жене престале да рађају, а мужеви неверни, изгубише и разум шкрт,
Записа Древних Бози рекоше: *Награда за грехе нека вам буде смрт!*

За периода карбона обећавали нам обиље и раскош свима,
Пљачкали простог Петра, да се колективни Павле слади;
Мада смо имали пара на претек, ма за куповину шта има,
Богови Записа Древних веле: *Ко не ради скапаће од глади.*

Тад нагрнуше Богови Меркантилни, и њихови милоусти жреци,
И срца подлаца постадоше смерна, повероваше да је све збиља,
Није злато све што сја, а да су два и два четири, то причајте деци;
Те Бози Записа Древних дошепаше да нам растумаче пут до циља.

Како што ће се у будућности збити, беше то у освит Човекова рођења
—
Од зачетка Друштвеног напретка сигурне беху само четири ствари —
Да се пас бљувотини својој враћа, а свиња нерадо каљугу стару
мења,
А луда опрљена замотан прст к огњишту пружа да га спрам жара
пàри;
И да, кад се све то оконча, и кад Врли нови свет заблиста,
Кад сви буду плаћени за постојање, а нико грехе не окајава,
Сигурно, ко што нас вода кваси, а земљу рије кишна глиста ,
Врнуће се Древних Записа Бози, терор, крвопролиће и страва!

Древни Записи у наслову ове Киплингове поеме илуструју негдашњи
обичај у Енглеској да штампарије празна заглавља ђачких бележница
за првачиће испуне калиграфски исписаним цитатима из Библије
и поучним максимама мудрих људи, на двоструку корист ученика,
увежбавање невештог дечијег рукописа и, што је много важније,
учење корисних савета напамет. Неколико их *савета-записа* аутор
је укомпоновао у своју у свету веома познату и најчешће превођену
поему, другу по популарности у његовом једва прегледно лирском
опусу. Прва носи наслов Ако.

Превод с енглеског и белешке: Драго ТЕШЕВИЋ

LOUISE GLÜCK

PRILAZAK HORIZONTU

Jedno jutro sam se probudila i nisam mogla pomaći desnu ruku.
 Periodično sam patila od priličnog
 bola na toj strani, na strani ruke za slikanje,
 ali ovaj put nije bilo bola.
 Ustvari, ruku uopšte nisam osjećala.

Doktor je došao za manje od sat vremena.
 Odmah je počela priča o odlasku drugim doktorima,
 o raznim testovima i postupcima –
 poslala sam doktora kući
 i umjesto njega unajmila sekretara koji prepisuje ove zabilješke,
 čije vještine, sigurna sam, odgovaraju mojim potrebama.
 On mi sjedi kraj kreveta spuštene glave,
 možda zato što ne želi biti opisan.

Tako počinjemo. Prisutan je osjećaj
 veselosti u vazduhu,
 kao da ptice pjevaju.
 Kroz otvoreni prozor ulaze zapuhi slatkog mirisnog zraka.

Moj rođendan (sjetila sam se) brzo se približava.
 Možda će se dva velika trenutka sudariti
 i ja ću vidjeti kako se sreću moje dvije polovine, u dolasku i odlasku –
 Naravno, moje prvo bitno ja većinom
 je već mrtvo, tako će duh biti primoran
 da prihvati osakaćenost.

Nebo je nažalost još uvijek daleko,
 iz kreveta gotovo nevidljivo.
 Ono sada postoji kao daleka pretpostavka,
 mjesto slobode u potpunosti nesputano stvarnošću.
 Otkrila sam sebe kako zamišljam pobjede starosti,
 besprijeckorne, vizacionarske crteže
 koje ću nacrtati lijevom rukom –
 lijevom, kao jedinom koja mi je preostala.

Prozor je zatvoren. Opet tišina, uvećana.
 A u mojoj desnoj ruci svi osjećaji pokojni.
 Kao kada stjuardesa obznani završetak
 audio dijela usluga na letu.

Osjećaji pokojni – pade mi na um
da bi to bio dobar nadgrobni zapis.

Ali nisam trebala nagovijestiti
da se to dešavalo i ranije.
Ustvari, mene su osjećaji proganjali,
a dar izražavanja
mi često nije polazio za rukom.
Nije mi išao, mučio me, praktično cijelog mog života.

Sekretar je podigao glavu,
ispunjenu apstraktnim poštovanjem
koje nadahnjuje nadolazeća smrt.
To zaista ne može, a da ne bude uzbudljivo,
to pomalanje oblika iz haosa.

Vidim da mi je uz krevet montiran neki uređaj
da obavijesti posjetioce
o mom napredovanju prema horizontu.
I meni stalno mami pogled,
ta nestabilna linija što se nježno
penje, pada,
poput ljudskog glasa u uspavanki.

A potom glas postaje tišina.
Tada će se moja duša stopiti
s beskonačnošću, koja je predstavljena
pravom linijom,
kao znak minusa.

Nemam nasljednika
u smislu da nemam ništa značajno
da ostavim iza sebe.
Moguće je da će vrijeme izmijeniti ovo razočarenje.
Oni koji me dobro poznaju neće ovdje naći ništa novoga;
Suosjećam. Oni za koje
me veže privrženost
će oprostiti, nadam se, iskrivljenja
izazvana slučajem.

Biću kratka. Ovim završavamo,
kao što stjuardesa kaže,
naš kratki let.
I svi ti ljudi koje nikada neću upoznati
nagrnu u prolaz i svi kao lijevkom
otiću ka terminalu.

MELANHOLIČNI ASISTENT

Imala sam pomoćnika, ali je bio sjetan,
toliko sjetan da ga je to sprečavalo u izvršavanju njegovih dužnosti.
Trebao je da otvara moja pisma, kojih je bilo malo,
i odgovara na ona koja su zahtijevala odgovore,
ostavljajući prostor na dnu za moj potpis.
A ispod mog potpisa, svoje inicijale,
čija ga je formalnost, na početku, činila ponosnim.
Kada bi zazvonio telefon, on je trebao da kaže
da se to dešavalo i ranije.
Ustvari, mene su osjećaji proganjali,
a dar izražavanja
mi često nije polazio za rukom.
Nije mi išao, mučio me, praktično cijelog mog života.

Sekretar je podigao glavu,
ispunjenu apstraktnim poštovanjem
koje nadahnjuje nadolazeća smrt.
To zaista ne može, a da ne bude uzbudljivo,
to pomalanje oblika iz haosa.

Vidim da mi je uz krevet montiran neki uređaj
da obavijesti posjetioce
o mom napredovanju prema horizontu.
I meni stalno mami pogled,
ta nestabilna linija što se nježno
penje, pada,
poput ljudskog glasa u uspavanki.

A potom glas postaje tišina.
Tada će se moja duša stopiti
s beskonačnošću, koja je predstavljena
pravom linijom,
kao znak minusa.

Nemam nasljednika
u smislu da nemam ništa značajno
da ostavim iza sebe.
Moguće je da će vrijeme izmijeniti ovo razočarenje.
Oni koji me dobro poznaju neće ovdje naći ništa novoga;
Suosjećam. Oni za koje
me veže privrženost
će oprostiti, nadam se, iskrivljenja
izazvana slučajem.

Biću kratka. Ovim završavamo,
kao što stjuardesa kaže,
naš kratki let.
I svi ti ljudi koje nikada neću upoznati
nagrnu u prolaz i svi kao lijevkom
otiču ka terminalu.

MAČ U KAMENU

Moj psihoanalitičar nakratko je digao pogled.
Ja ga naravno nisam mogla vidjeti,
ali sam naučila, tokom zajedničkih godina,
da naslutim te pokrete. Po običaju,
odbijao je da prizna
da li sam bila u pravu ili nisam. Moja dovitljivost naspram
njegovog izbjegavanja: naša mala igra.

U tim trenucima osjećala sam da psihonaliza
cvjeta: kao da je iz mene izvlačila
skrivenu živahnost koju sam
obično potiskivala. Ravnodušnost mog
psihoanalitičara prema mojim ostvarenjima
sada me beskrajno smirivala. Povjerenje
je izraslo između nas
poput šume oko dvorca.

Žaluzine su bile sklopljene. Kolebljive
trake svjetlosti napredovale su preko tepiha.
Kroz mali procjep iznad prozorske daske,
gledala sam vanjski svijet.

Sve to vrijeme imala sam vrtoglav osjećaj
da lebdim iznad svog života. U daljini
se taj život događao. Ali da li se
još događa: bilo je pitanje.

Kasno ljeto: svjetlost je slabila.
Odbjegli komadići treperili su iznad biljki u saksijana.

Bila je to sedma godina terapije.
Počela sam ponovo da crtam –
skromne male skice, povremeno
trodimenzionalne konstrukcije
oblikovane prema funkcionalnim predmetima -

Pa ipak, terapija mi je oduzimala
mnogo vremena. Od čega
je to vrijeme bilo uzeto: to
je takođe bilo pitanje.

Ležala sam, gledala u prozor,
dugi periodi tišine smjenjivali
su se s pomalo ravnodušnim premišljanjima
i retoričkim pitanjima -

Osjećala sam da me moj psihanalitičar posmatra.
Tako, u mojoj mašti, majka gleda svoje zaspalo dijete,
praštanje prethodi razumijevanju.

Ili, radije, mora da je tako moj brat gledao u mene –
možda je tišina među nama naslutila
ovu tišinu, u kojoj je sve što je ostalo neizgovorenog
bilo na neki način podijeljeno. Ne znam kako.

Potom je sat prošao.

Sišla sam kao što sam se i popela;
portir je otvorio vrata.

Blago vrijeme dana je još trajalo.
Iznad tezgi, prugaste cerade su razvučene
da štite voće.

Restorani, prodavnice, kiosci
sa kasnim izdanjima novina i cigaretama.
Unutrašnjosti su im postajale svjetlijе
kako je vani postajalo tamnije.

Možda lijekovi djeluju?
U nekom trenutku upalila se ulična rasvjeta.

Osjećala sam, iznenada, kao da su kamere počele snimati;
bila sam svjesna kretanja oko sebe, moji saputnici
srljali su za bezumnim fetišem akcije –

Kako sam se duboko tome protivila!
Izgledalo mi je plitko i lažno, ili možda
nepotpuno i lažno –
Dok je istina – dobro, istina kako sam je ja vidjela
bila izražena kao mirovanje.

Još malo sam šetala, gledajući izloge galerija –
moji prijatelji su postali slavni.
Čula sam rijeku u pozadini,
od koje je dopirao miris zaborava
pomiješan sa mirisima začina iz restorana -

Dogovorila sam se sa starim poznanikom za večeru.
Bio je već za našim uobičajenim stolom;
vino je bilo nasuto; on je bio zauzet diskutujući
sa konobarom janjetinu.

Po običaju, mala nesuglasica je iskrsla tokom večere, navodno
vezano za estetiku. Prešli smo preko toga.

Vani je most svjetlucao.
Automobili su jurcali gore-dole, rijeka
je odgovarala svjetlucanjem, imitirajući most.
Priroda je odražavala umjetnost: nešto u tom smislu.
Moj prijatelj je smatrao tu sliku moćnom.

Bio je pisac. Mnogi njegovi romani, u to vrijeme,
bili su veoma cjenjeni. Sličili su jedan drugom.
Pa ipak, njegova samodopadljivost prikrivala je patnju
kao što je možda moja patnja prikrivala samodopadljivost.
Poznavali smo se već dugi niz godina.

Ponovo sam ga optužila za lijenost.
Ponovo mi je istom mjerom vratio tu riječ—

Podigao je svoju čašu i okrenuo je naopako.
Ovo je tvoja čistoća, rekao je,
ovo je tvoj perfekcionizam –
Čaša je bila prazna; nije ostavila trag na stolnjaku.

Vino mi je udarilo u glavu.
Odšetala sam kući polagano, turobnih misli, malo pijana.
Vino mi je udarilo u glavu, ili je to
bila sama noć, slast na kraju ljeta?

Kritičari su ti, rekao je,
kritičari su ti koji imaju ideje. Mi umjetnici
(i mene je tu uključio) – mi umjetnici
smo samo djeca u igri.

KORNVOL

Riječ upada u maglu
kao dječja lopta u visoku travu
gdje ostaje da zavodljivo
bljeska i sija sve dok
se ne otkrije da su zlatna sijevanja
tek poljski ljutići.

Riječ/magla, riječ/magla: tako je bilo sa mnom.
Pa ipak, moja tišina nikada nije bila potpuna –

Poput zavjese koja se diže da otkrije vidik,
ponekad bi se magla razišla: avaj, igra se završila.
Igra se završila i riječ je bila
nekako ispuhana od vremenskih prilika
tako da je sada bila ujedno i nađena i beskorisna.

U to vrijeme iznajmljivala sam kuću u selu.
Polja i planine su zamjenili zgrade.
Polja, krave, zalasci sunca iznad vlažnih pašnjaka.
Noć i dan prepoznatljivi po naizmjeničnom ptičjem pjevu,
užurbani šapati i šuštanja sjedinjeni u
nešto nalik na tišinu.

Sjedila sam, šetala uokolo. Kada bi noć došla,
ušla bih u kuću. Pripremala sam sebi skromne večere
uz svjetlost svijeća.
Večerima, kada sam mogla, pisala sam u svoj dnevnik.

Iz daljine, iz daljine sam čula kravlja zvona
kako prelaze preko pašnjaka.
Noć je na svoj način utihnula.
Osjećala sam nestale riječi
kako leže sa svojim drugama,
kao fragmenti ničije biografije.

Sve je to, naravno, bila velika greška.
Bila sam, vjerovala sam, suočena sa krajem:
kao pukotina na blatnjavom putu,
kraj se pojavio preda mnom—

kao da je drvo koje se ispriječilo mojim roditeljima
postalo provalija u obliku drveta, crna rupa
što se širi u blatu, dok bi po danu
samo sjena bila dovoljna.

Na kraju mi je lagnulo što idem kući.

Kada sam stigla, atelje je bio pun kutija.
Pakovanja tuba, kutije pune različitih
stvari koje su bile moje mrtve prirode,
vaze i ogledala, plava posuda
koju sam ispunila drvenim jajima.

Što se tiče dnevnika:
pokušavala sam. Istrajavala.
Premjestila sam fotelju na balkon—

Ulična rasvjeta se palila,
duž obala rijeke.
Uredi su se mračili.
Kraj rijeke,
magla je okružila svjetla;
poslije nekog vremena svjetla se nisu mogla vidjeti,
ali magle je obavilo neko čudno isijavanje,
tajnovitog izvora.

Noć je napredovala. Magla
se vrtložila oko upaljenih sijalica.
Pretpostavljam da je tu bilo vidljivo;
drugdje su stvari jednostavno bile takve,
mutne gdje su nekad bile oštре.

Sklopila sam knjigu.
Sve je bilo iza mene, sve u prošlosti.

Ispred, kao što sam rekla, bila je tišina.

Ni sa kim nisam razgovarala.
Ponekad bi zvonio telefon.

Dani su smjenjivali noći, zemlja i nebo smjenjivali su se da budu
osvijetljeni.

OSTRO IZGOVORENA ŠUTNJA

Dozvoli mi da ti kažem nešto, rekla je starica.
Sjedile smo, okrenute jedna drugoj,
u parku u ___, gradu poznatom po drvenim igračkama.

U to vrijeme, pobegla sam od tužne ljubavne afere,
i kao neka vrste pokore ili samokažnjavanja, radila sam
u tvornici, ručno rezbarićeći malene ruke i noge.

Park mi je bio utjeha, posebno u onim mirnim satima poslije sunčeva zalaska, kada bi često bio napušten. Ali te večeri, kada sam ušla u dio koji zovu Kontesin vrt, vidjela sam da je neko došao prije mene. Sad mi pada na pamet da sam mogla samo proći, ali bila sam se pripremila za to odredište; cijeli dan sam mislila o stablima trešanja zasađenim na proplanku, čije je vrijeme beharanja skoro bilo na izmaku.

Sjedile smo u tišini. Sumrak se spuštao, a s njim se pojavio osjećaj ogradenosti kao u kupeu voza.

Kada sam bila mlada, rekla je ona, voljela sam šetati stazama vrta u sumrak a ako bi staza bila dovoljno duga mogla sam vidjeti izlazak mjeseca. To je za mene bio veliki užitak, nikakav seks, nikakva hrana, nikakva svjetovna razonoda.

Davala sam prednost rađanju mjeseca, a ponekad sam mogla čuti, u istom trenutku, uzvišene note završnog hora Figarove ženidbe. Odakle je muzika dolazila? Nikada nisam saznala.

Pošto su staze u vrtovima po prirodi kružne, svake noći, poslije svojih lutanja, zadesila bih se ispred svojih ulaznih vrata, zureći u njih, jedva sposobna da u tami razaznam svjetlucavu kvaku.

Bilo je to, rekla je, veliko otkriće, mada zapravo moj stvarni život.

Ali nekih noći, rekla je, mjesec se jedva video kroz oblake i muzika nije počinjala. Noć potpunog obeshrabrenja. A ipak sljedeće noći bih pokušala ponovo, i često bi sve bilo dobro.

Nisam znala šta da kažem. Ova priča, tako besmislena kad je prenosim, bila je ustvari prekidana u svakoj etapi sa stankama nalik transu i produženim pauzama, tako da je dotad već pao mrak.

Ah prostrana noć, noć tako željna da izađe u susret čudnim opažanjima. Osjećala sam da će mi neka važna tajna biti povjerena, poput baklje koja se prenosila u štafeti iz jedne ruke u drugu.

Iskreno se izvinjavam, rekla je,
zamijenila sam vas neku od mojih prijateljica.
I mahnula je rukom prema kipovima među kojima smo sjedile,
herojski muškarci, samopožrtvovane žene svetice
što drže granitu djecu na svojim grudima.

Nisu promjenljive, rekla je, kao ljudska bića.

Digla sam ruke od njih, rekla je.
Ali nikada nisam izgubila sklonost ka kružnim putovanjima.
Ispravi me, ako sam u krivu.

Iznad naših glava, sa noćnog neba trešnjev behar
je počeo da pada, ili su možda zvijezde otplovile,
otplovile i raspale se, i gdje su pale
novi svjetovi će nastati.

Uskoro nakon toga vratila sam se u svoj rodni grad
i ponovo se sjedinila sa svojim bivšim ljubavnikom.
Pa ipak moja se svijest stalno vraćala na taj slučaj,
razmatrajući ga iz svih uglova, svake godine sam sve više bila uvjerenja,
uprkos odsustvu dokaza, da on sadrži neku tajnu.
Na kraju sam zaključila da ma kakva poruka da je tu bila
ona nije bila sadržana u govoru – tako je, shvatila sam, moja majka
govorila sa mnom,
njene oštro izgovorene šutnje su me upozoravale i grdile—

i izgledalo mi je da se nisam samo vratila svom ljubavniku
već se sada vraćam u Kontesin vrt
u kojem su trešnjina stabla još uvijek beharala
poput hodočasnika koji traži iskupljenje i oprost,

tako da sam pretpostavila da će se, u nekom momentu,
pojaviti vrata sa svjetlucavom kvakom,
ali kada će se to desiti i gdje nisam imala pojma.

VJERNA I ČASNA NOĆ

Moja priča počinje veoma jednostavno: mogao sam govoriti i bio
sam sretan.
Ili: mogao sam govoriti, dakle bio sam sretan.
Ili: bio sam sretan, dakle govorio sam.
Bio sam kao žarko svjetlo koje prolazi kroz mračnu sobu.

Ako je tako teško započeti, zamislite šta će biti na kraju –
 Na mom krevetu, čaršafi su sa odštampanim obojenim jedrenjacima
 pobuđuju, istovremeno, vizije pustolovina (u obliku istraživanja)
 i osjećaje blagog lјuljanja, kao kolijevke.

Proljeće, i zavjese podrhtavaju.
 Povjetarci ulaze u sobu, donoseći prve insekte.
 Zvuk zujanja poput zvuka molitvi.

Sastavne
 uspomene nekog većeg sjećanja.
 Tačke jasnoće u magli, s vremena na vrijeme vidljive,
 poput svjetionika čiji je jedini posao
 da odašilje signal.

Ali šta je ustvari smisao svjetionika?
 Ovamo je sjever, kaže.
 Ne: ja sam tvoja sigurna luka.

Na njegovo veliko nezadovoljstvo, dijelio sam ovu sobu sa svojim
 starijim bratom.
 Da bi me kaznio što postojim, održavao me budnim, čitajući
 pustolovne priče pod žutim svjetлом noćne lampe.

Stari običaj: moj brat na svojoj strani kreveta,
 Pokoren, ali svojom voljom,
 njegova pametna glava pogнутa nad njegovim rukama, njegovo lice
 zaklonjeno—

U vremenu o kojem govorim,
 moj brat je čitao knjigu koju je nazvao
 vjerna i časna noć.
 Je li to bila noć u kojoj je čitao, a u kojoj sam ja ležao budan?
 Ne – bila je to noć od mnogo ranije, jezero tame u kojem
 se stijena pojavila, a na stijeni
 izrastao mač.

Dojmovi u mojoj glavi su dolazili i odlazili,
 nerazgovjetan zuj, kao insekti.
 Kada nisam posmatrao svoga brata, ležao sam u malom krevetu koji
 smo dijelili
 zureći u tavanicu – nikada
 moj najdraži dio sobe. To me podsjećalo
 na ono što nisam mogao vidjeti, naravno na nebo, ali mnogo bolnije,
 na moje roditelje koji sjede na bijelim oblacima u svojim bijelim
 odijelima za putovanja.

A i ja sam takođe putovao,
u ovom slučaju neprimjetno
iz te noći u sljedeće jutro,
i takođe sam imao posebno odijelo:
pidžamu na pruge.

Zamisli samo jedan proljetni dan.
Bezazlen dan: moj rođendan.
Dole, tri poklona na stolu za doručak

U prvoj kutiji, ispeglane maramice sa izvezenim monogramom.
U drugoj kutiji, drvene bojice složene
u tri reda, poput školske fotografije.
U posljednjoj kutiji, knjiga sa naslovom Moja prva čitanka.

Moja tetka ih je upakovala u ukrasni papir;
trake su bile urolane u vješta klupka.
Brat mi je dao tablu čokolade
umotanu u srebreni papir.

Onda sam, iznenada, bio sam.

Možda je posao veoma mladog djeteta
da posmatra i sluša:

U tom smislu, svako je bio nečim zaposlen—
slušao sam različite zvuke ptica koje smo hranili,
plemena insekata što se izležu, one male kako
mile duž prozorske daske, i gore
šivaću mašinu moje tetke kako buši
rupe u gomili haljina—

Nestrpljiv, jesli li nestrpljiv?
Čekaš li da se dan završi, da se tvoj brat vrati svojoj knjizi?
Da se noć vrati, vjerna, časna,
da na kratko zalijeći raskol između
tebe i tvojih roditelja?

To se nije, naravno, desilo istog trena.
U međuvremenu, bio je moj rođendan;
nekako je blistav početak postao
beskrajno duga sredina.

Blago vrijeme za kasni april. Napuhani
oblaci iznad, plutaju među jabukovim stablima.
Uzeo sam Moju prvu čitanku, činilo mi se da je to priča o neko dvoje
djeca – nisam znao čitati riječi.

Na trećoj strani, pojavio se pas.
 Na petoj strani, bila je lopta – jedno od djece
 hitnulo je uvis neočekivano daleko,
 uslijed čega
 je pas otplovio u nebo da se pridruži lopti.
 Činilo mi se da je to cijela priča.

Listao sam stranice. Kad bih završio,
 ponovo sam listao ispočetka, tako je priča poprimila kružni oblik,
 poput zodijaka. To mi je davalo osjećaj vrtoglavice. Žuta lopta
 činila se nevjernom, jednak
 kod kuće u dječjoj ruci i u ustima psa—

Ruke ispod mene, podižu me.
 To su mogle biti bilo čije ruke,
 muške, ženske.
 Suze su padale na moju izloženu kožu. Čje suze?
 Ili smo bili napolju po kiši, čekajući kola da dođu?

Vrijeme je postalo nestabilno.
 Pukotine su se pojavile u širokom plavetnilu, ili,
 preciznije, iznenadni crni oblaci
 pojavili su se na azurnoj podlozi.

Negdje, u dalekom prošlom vremenu,
 moji majka i otac kreću na svoje posljednje putovanje,
 moja majka nježno ljubi novu bebu, moj otac
 baca moga brata u vazduh.

Sjedio sam uz prozor, naizmjenice učeći svoju prvu lekciju iz čitanja i
 posmatrajući prolazak vremena, moj uvod u
 filozofiju i religiju.

Možda sam spavao. Kada sam se probudio
 nebo se promijenilo. Slaba kiša je padala,
 čineći sve svježim i novim—

Nastavio sam da zurim
 na ponovna pomamna sjedinjenja psa
 sa žutom loptom, predmetom
 koji će uskoro biti zamijenjen
 nekim drugim predmetom, možda mekanom igračkom—

A onda je iznenada došlo veče.
 Čuo sam bratov glas
 kako dovikuje da je došao kući.

Kako je izgledao odrastao, stariji nego ovog jutra.
Ostavio je knjige pored stalka za kišobrane
i otišao da umije lice.
Manžete njegove školske uniforme
mlatarale su ispod njegovih koljena.

Nemate pojma koliki je to šok
za malo dijete kada
nešto neprekidno stane.

Zvuci, u ovom slučaju, iz sobe sa šivaćom mašinom,
poput bušilice, ali veoma udaljene—

Sve je nestalo. Svugdje je bila tišina.
A potom, u tišini, koraci.
I svi smo bili zajedno, moja tetka i moj brat.

Bilo je postavljeno za čaj.
Na mom mjestu, komad kolača od đumbira,
a na sredini tog komada,
jedna svijeća, koja će kasnije biti upaljena.
Kako si tih, rekla je moja tetka.

Bilo je to tačno –
zvukovi nisu izlazili iz mojih usta. Ali
bili su u mojoj glavi, izraženi, vjerovatno,
kao nešto manje precizno, možda kao misli,
mada su mi u to vrijeme još uvijek ličile na zvukove.

Bilo je nečega tamo gdje ničega nije bilo.
Ili mogu li reći, ničega tu nije bilo,
ali je pitanjima oskrnavljeno—

Pitanja su mi kružila glavom; imala su osobinu
da budu organizovana na neki način, poput planeta—

Napolju, noć je padala. Je li to bila
ta izgubljena noć, osuta zvijezdama, sa raspršenom mjesecinom,
poput nekih hemikalija koje konzerviraju
sve u njih potopljeno?

Tetka je upalila svijeću.

Tama je prekrila zemlju
a na pučini noć je plutala
vezana za drvenu ploču—

Da sam mogao govoriti, šta bih rekao?

Muslim da bih rekao

zbogom, jer na neki način

to je bilo zbogom—

Dobro, šta sam mogao učiniti? Više nisam

bio beba.

Tama me je tješila.

Mogao sam, kao kroz maglu, vidjeti plave i žute
jedrenjake na jastučnici.

Sam sa svojim bratom;

ležali smo u tami, dišući zajedno,

najdublja bliskost.

Palo mi je na pamet da su sva ljudska bića podijeljena

na one koji žele da se kreću naprijed

i one koji žele ići nadzad.

Ili, mogli bismo reći, na one koji žele da se nastave kretati i na one

koji žele biti zaustavljeni kao ukopani

plamtećim mačem.

Brat me uzeo za ruku.

Uskoro će i to takođe dalje otići

mada će možda, u mislima moga brata,

preživjeti postajući zamišljeno putovanje—

Kad sam konačno počeo, kako se zaustavlja?

Prepostavljam da mogu jednostavno sačekati da me nešto prekine,

kao, u slučaju mojih roditelja, veliko stablo—

barka, tako da kažem, će proći

posljednji put između planina.

Pomalo je, kažu, kao da utoneš u san,

pa sam to i učinio.

Sljedeći dan, mogao sam ponovo govoriti.

Moja tetka je bila presretna –

izgledalo je da je moja sreća

prešla na nju, ali neka,

njoj je više trebala, imala je dvoje djece da podigne.

Bio sam zadovoljan svojim mislima.

Dane sam provodio sa svojim bojicama

(uskoro sam potrošio tamnije boje)
iako je ono što sam vidio, kao što rekoh tetki,
bilo manje stvarni prikaz svijeta,
a više vizija njegovog preobražaja
nakon prolaska kroz bezdan u meni.

Pomalo, rekoh, kao svijet u proljeće.

Kada nisam bio zaokupljen svijetom
crtao sam slike moje majke
za koje mi je tetka pozirala,
držeći, na moj zahtijev,
grančicu favora.

Što se tiče misterije moje šutnje:
ostao sam zbrunjen
manje povlačenjem moje duše nego
njenum povratkom, pošto se vratila praznih ruku—

Kako duboko ide, ta duša,
poput djeteta u robnoj kući,
koje traži svoju majku—

Možda je to kao sa roniocem
koji ima dovoljno vazduha u svojoj boci
da samo nekoliko minuta istražuje dubine,
a zatim ga pluća pošalju natrag.

Ali nešto se, bio sam u to siguran, suprotstavlja plućima,
možda želja za smrću –
(koristim riječ duša kao kompromis).

Naravno, na neki način ipak nisam bio praznih ruku:
imao sam svoje bojice.
S druge strane, upravo to hoću da kažem:
prihvatio sam zamjene.

Teško mi je bilo da koristim svijetle boje,
koje su preostale, iako ih je naravno moja tetka više voljela—
mislila je da sva djeca trebaju biti vedra.

I tako je vrijeme prolazilo: postao sam
dječak kao moj brat, kasnije
čovjek.

Mislim da će vas ovdje ostaviti. Izgleda da
ne postoji savršen završetak.
Ustvari, postoji beskonačno mnogo završetaka.
Ili možda, kada jednom započnete,
postoje samo završetci.

SUTON U SEPTEMBRU

Okupio sam vas zajedno,
da bih se mogao oprostiti od vas—

Umoran sam od vas, haosa
živog svijeta—
mogu se prepustiti
tek toliko nekoj živoj stvari.

Prizvao sam vas u postojanje
otvorivši svoja usta, podižući
svoj mali prst, treperava

plavila divljih
margareta, cvjetanje
ljiljana, ogromnih,
zlatom prošaranih—

vi dolazite i odlazite; na kraju
ja zaboravljam vaša imena.

Vi dolazite i odlazite, svako od vas
na neki način nesavršen,
na neki način osramoćen: vrijedni ste
jednog života, i ništa više od toga.

Okupio sam vas zajedno,
mogu vas izbrisati
kao da ste skica za baciti,
vježba,

jer ja sam vas završio, viziju
najdublje tuge.

Prevele s engleskog Ulvija i Una TANOVIĆ

Louise GLÜCK rođena je 1943. u New Yorku. Trenutno živi u Cambridgeu, u Massachusettsu, te je profesorica engleskog jezika na sveučilištu Yale u Connecticutu.

Već za prvu zbirku "Firstborn", objavljenu 1968., dobila je pohvale kritike kao jedan od najprominentnijih pjesničkih glasova u američkoj suvremenoj književnosti. Za svoj je rad primila niz prestižnih nagrada, među kojima 1993. godine nagradu Pulitzer za zbirku "The Wild Iris" (1992.), te nagradu National Book Award 2014. za zbirku "Faithful and Virtuous Night".

Sve veću publiku u SAD-u, ali i inozemstvu pronalazi zbirkama poput

“Triumph of Achilles” (1985.) i “Ararat” (1990.), u kojima primjenjuje dikciju svakodnevice za postizanje varljivo prirodnoga tona u kojem se gotoovo brutalno izravne slike bolnih obiteljskih odnosa izmjenjuju sa strogom ali razigranom inteligencijom i istančanim osjećajem za kompoziciju, bez ikakvoga traga poetskog ukrašavanja.

Objavila je ukupno dvanaest zbirki pjesama te nekoliko zbirki eseja o poeziji.

ИГОР ГРИГОРЈЕВ

БИВА ТАКО

Бива тако:
 У јул знојави
 Урони јасен
 Пожутели лист –
 И постанеш одједном
 Неспокојан,
 И дан већ
 Није светао тако.

У маглици теже,
 Небо строже,
 Тамније,
 Трска је замишљена.
 И осетиш горућом кожом,
 Као остаје већином
 Тишина.

Чујеш:
 Осетьјива јасика
 Баца у лаж
 Шумски мир,
 Краде се
 Мрачном низијом
 Нестални ветар–листобој.

Видиш:
 Иде птица у јато,
 Вода је хладнија,
 Бор је плављи...
 И одједном
 Брига се гнезди
 У души распухнутој твојој.

И ти схватиш:
 Не ћути време,
 Оно
 Пази одживеле
 И, као са листом,
 Поступа са тима,
 Који му на путу
 Стоје.
 1962

...Велик залазак – вече мало

Велик залазак – вече мало
Пало, гори низ обалу.
И овај одјек закаснели
На црном и розе снегу.

Тако драги и усамљени,
Што је бескрајно чекао,
И недосежно и далеко –
Рођен, дис'о, отплакао.

У шуми, к`о лед укочени,
У рову, дубоком, немом,
На крилу неба јарко–белом...
Греју се незгорелим стихом.

1982

...Спава земља огромна и тужна

Андреју Јармуљском

Спава земља огромна и тужна.
Звезде. Бескућнице. Безразложна.

Пролетела ноћ кроз црни омот
То је Млечни пут, а не пут у дом.

Замотав и тму на раскрсници
Штити ветар сиров к`о мрвице.

Буљина и рида и смеје се,
Као да дух ноћу провлачи се.

Пуцкета сува шаш недубоко...
Звездом се грејати! Да, високо!
1994
...На белом свету једна је истина

На белом свету једна је истина –
Дану
горења – нема.
И како данас,
Тако и сутра –
Са нама је светло сунца.

Тмина неће поплавити
никаква
ни свих ватри
Пожара.
Не гледај тако хладно,
Драга,
Не гори мене.

Бука дана,
Пролећном дану слична,
Као извор бежећи,
Расуо се,
Лије
на време налик, –
присутним облацима.

Чак је облак јасан:
У њеном разливању,
Видиш,
Бљесак је и смех.
Чува август дуге на њиви
Свима,
али не за све.

Разумем:
Догореће лето.
Зашто због тога туговати?
Време је
Уместо песме наше
испеване –
Нову ћу написати.

Дани септембра –
Нису јој рокови.
Уздах –
није лед у грудима.
Не зови назад, –
Не уклапа се у песму.
Шта је то пред нама?
1975

Одлазим

Одлазим кроз откосе
Право,
Одлазим, равнокос,
Далеко.

А около мене давнашња
Родбина:
Роде надвисује вишњар
Крошњама.

На путу дремају лозе,
Хмель се вије,
Над извором дуговрати
Ждрал се мије.

Јутро прегршт искри баца
Путем језерским...
Ништа мени далеко није, –
Одлазим!

1947

...У плавилу месец зрели

На плавом месец зрели
Виси над земљама.
Ту гласић несмели
Сија путевима.

На сто путева разних
Као прст, он је сам.
Због тога је добар!
Тако неопходан!

Да ли он тебе тражи?
Ил' мени жал веје?
Испред ветар звужди:
„Сија, а не греје“.
1994

...Заруменео образ

Заруменео образ
Неваљали мраз.
У снегу дубоком
Мрзне се поље то.

Земљу завејало,
Оковало ледом.
Очишћене глатко
Врбе су над спрудом.

Међава је развукла
Хаљину по лугу.
Тешко је, незгодно
Ходити по снегу.

А иза поља негде
Прста бојом крај,
Тамо зими и лети
Не пролази мај,

Али за боје југа,
Топлоту и свет
Нашу злу међаву
Не дам ником!
ЊЕТ!

1960

Игор Николајевич ГРИГОРЈЕВ (рођен 17. августа 1923. године у селу Ситовици, Порховског округа Псковске областиа преминуо 16. јануара 1996. године у Петербургу) био је руски борац и песник.

Године 1941, када су у родну земљу дошли фашисти, Григорјев је водио псковску организацију отпора.

После рата, Григорјев се бавио ловом у костромским шумама, радио је као фотограф у Вологодској области и као геолог у Прибајкаљу.

Године 1956. у новинама „Псковскаја правда“ објављене су три Григорјеве песме. Од тог времена поезија је постала његова основна професија. Објављивао је у часописима „Звезда“ и „Нева“, у новинама и збиркама, а бавио се и преводима песника Естоније, Белорусије, Летоније и Азербејџана.

Објавио је збирке песама „Родне даљине“ (1960), „Јутра и врсте“ (1962), „Листобој“ (1962), „Срце и мач“ (1965) и „Горке јабуке“ (1966), „Брига“ (1970), „Не престајем да волим“ (1972), „Красуха“ (1973), „Жеђ“ (1977), „Путања“ (1982), „Руска лекција“ (1991), „Кога волим“

(1994) а бјављене су постхумно: „Звона: Песме о рату и Победи” (1995) и „Бол: Изабрано” (1995).

Сваке године додељује се Меморијална медаља „Песник и борац Игор Григорјев (1923–1996)” заслужним труdbеницима културе, књижевницима, педагозима, као и проучаваоцима дела Григорјева.

Превод са руског и белешка: Дајана ЛАЗАРЕВИЋ

NINA MALINOVSKI

IVANU NA VJETRU

Na šta misliš?
 na smrt
 Zašto smrt
 Bila sam danas kod nje
 Kakva je smrt?
 Smrt je bila tako velika
 da se mogla naslutiti samo
 u najmanjem
 Smrt je bila ženin plač
 na kraju hodnika
 iznenadan i neutješan
 a duboko u plaču
 nešto je pokušavalo da oblikuje
 dobro poznato ime
 Smrt je bila ptica
 koja me je pratila
 od ove ovdje kuće
 duboko u šumu
 Smrt je bila crvendać
 koji me je gledao očima
 koje sam tako dobro poznavala
 mirnim pažljivim
 Tvojim

*

Moja tuga je jaje u pijesku
 Ne diraj je!
 Pusti je da spava
 u topлом pijesku
 Ne budi je!
 Pusti je da spava
 dok dođe vrijeme
 u kojem će završena
 i potpuno razvijena
 podići se na svoja krila

*

Noćas si sanjao
 da je smrt samo
 jedna kapija
 kroz koju trebamo proći
 Bilo je pomalo tužno

rekao si
ali bili smo uzbuđeni
zbog onog novog
što je trebalo da se desi

*

Prije nego što umrem
želim još jednom
sagorjeti
u tvojim rukama
Drži me čvrsto
i pusti da se razbukta
plamen,
da zaplešem divlje
jednog trenutka
i onda iščeznem.

RAMAZAN U TURSKOM PREDGRAĐU

Žena je prostrla
svoju serdžadu
ispod bora
kraj autoputa
i klanja
Bezglasno
stisnutih usana
nježno preklinjući
podigne ruke
u molitvi
Ruke oblikuju
zdjelu
pruženu ka bogu
koji se ne da vidjeti
ni izvagati

*

Razgovarati
znači razumjeti
srcem
Sve vrijeme
prevoditi ono
što je drugi rekao
na dijalekat svog vlastitog svijeta.

*

Riječ
je ptica
utekla
svojim putem odletjela
Sad sjedi
na grančici
i pjeva svijetu

Nina MALINOVSKI, danska književnica. Rođena je 1951. u Aarhusu. Predavala je književnost u mnogim školama i fakultetima u Danskoj i inostranstvu, a 1989. diplomirala na Danskoj filmskoj školi kao scenarista. Debitovala je zbirkom pjesama *Vrijeme žene* 1978. Potom slijede *Slobodno vrijeme* 1981, *Pod petom plesa* 1983, *Pripovijetke brzine* 1985 (objavljena kao zvučna e-knjiga 2019), *To je tako jednostavno* 1990, *Promjene* 1994, *U ime vode* 1997, *Pjesma tišine* 2006, *Izabrane pjesme* 2011. Aktuelna je sa zbirkom *Pomorska knjižica* 2020. Pjesme su joj prevođene na španski, mađarski, poljski, arapski, srpskohrvatski, francuski i engleski, a na švedskom izabrane pjesme i zbirkica *Promjene*. Objavljivala je poeziju u belgijskim književnim časopisima *Poëziekrant* i *Letters*. Napisala je libreto za tri opere i niz scenarija za film, teatar i radio, kao i novele i književne kritike.

Prevod sa danskog i bilješka: Milena RUDEŽ

MIDHAT MEDIĆ

SVJETIONIČAROV SEDAMDESETI ROĐENDAN

Usamljeni svjetioničar proslavlja svoj sedamdeseti rođendan na svjetioniku

Ja sam ovdje stranac
 Mene su ovamo dobacili vali
 Nikoga nije bilo kad sam izišao iz pjene
 Iste noći sam zapalio svoj prvi feral¹
 I nastavio iz noći u noć da palim
 Sam na svoju ruku
 Ljudima se to svidjelo
 Ostavili su me i počeli mi dovoziti najnužnije stvari

Najbliži živi ljudski stvor je par milja daleko od mene
 Na rtu Kamenjak kod Premanture!²

Noćas u ponoć punim sedamdeset ljeta
 Zapalio sam kao i obično svoj veliki feral
 Za ovu priliku sam zapalio i mali pomoćni feral
 Ulja i fitilja imam dovoljno za još jedno ljeto
 Imam uvijek pola gustirne³ vode, kišnice
 Imam dovoljno suhe bravetine, bakalara i slanih srđela
 Imam bure od trista litara "malvazije"⁴!
 Valjda će doteći još jedno ljeto

Imam četrdeset i osam metara kvadratnih plodne istarske "Terra Rossa"⁵
 I blitvu
 I mrkvu
 I petrusinu⁶
 I kapulu
 I češnjak
 I celer
 I još nešto imam!!!
 Garifule⁷
 Imam tri kamera korita puna garifula
 I lavandu imam, među kamenjem

Nabralo sam sedamdeset garifula za večeras!

Imam tri kokoške i pijetla što se nekad ispne do ferala i oglasi u zoru
Imao sam kozu i jarca
Sad je samo ostao jarac
Koza se spetljala o konop i udavila se

Riju i pšenicu držim zajedno s uljem i vinom u konobi pod velikim
feralom
Moja improvizirana vjetrenjača melje žito
Što mi ga Rocco i Anamaria dovezu kajetom iz Pomeria⁸

Već su trebali doći, već je "fine di ottobre"⁹
Jutros mi je bio nepozvan gost
Čudan svat!
Čosavi Antonio što gradi kajiće
I što kaže da ne zna čemu služi ona »muška stvar«
I da je nikada nije muški »upotrijebio«
Ima osamdeset i dva ljeta

Que cretino!¹⁰
Que imbecile!¹¹

Sretan sam da je otisao!

Čisto je nebo!
Volim čisto nebo sa rasutim zvijezdama!
Mjesečina!
Volim mjesečinu i njenu moć nad tajnovitim mrakom!
Bura!
Volim buru, rastjera oblake
Otkrio sam tek u sedamdesetim godinama da mi bura podmlađuje i
tijelo i duh!

Postavljam trpezu na kamenom stolu ispod velikog ferala
U zaklonu uz sami ulaz u konobu

Nisam uspio izbrojati i nakupiti sedamdeset zvijezda
Umjesto zvijezda odbrojao sam sedamdeset garifula iz kamenog
korita
Poredao sam garifule u sedam redova
U zavjetrini bez dodira sa vjetrom i suncem

Ko sam ja, u stvari?
Monah isposnik!?
Sufija¹², derviš!?
Razočarani boljševički politički komesar!?

Samozatajni bankovni činovnik?!
Samozadovoljni narcisoidni pjesnik sa ruba Dantevog Inferna
Nesretni poeta koga Vergilije potpuno ignorira?"

Uliks koga su valovi bezdušno izbacili na ovu stijenu!

Već deset godina je otkako nisam pročitao niti jedno jedino slovo!
Već deset godina je otkako sam razbio svoj tranzistorski radioprijemnik
Bacio ga sa stijene ispod ferala
Razgovaram sa stijenama
Razgovaram s velikim i malim feralom
Razgovaram s valovima

Najviše i najčešće razgovaram s pijetlom
On me ustvari najbolje razumije

Jarac me potpuno ignorira otkako je prije tri godine ostao bez koze
Očekivao sam suprotno
Da ćemo postati bliski prijatelji
Međutim, međutim...

Nijedne knjige ovdje nemam
Nijedne sveske, bilježnice ovdje nemam
Nijedne fotografije ovdje nemam

Paradoksalna
Vanvremenska
Pozivnica
Odaslana vjetrom

Svim nositeljima odličja
Za pokazane vrline

I onima drugima
Popljuvanima
Prezrenima
Zanemarenima
S dokazanim manama

Ja ću noćas poslije ponoći sjediti sa svima vama na stijeni ispod
ferala

Pričaćemo u društvu s mjesecinom i tišinom
Imamo dovoljno tema i nerješivih pitanja

Imam dovoljno vina, maslina, sira i suhe bravetine
Imam dovoljno slanih srdeća
Imam dovoljno kamenica i bakalara

Ogrnut sam noćas sivom pelerinom od grube kozje dlake
Čekam vas s fenjerom u ruci
S pogledom ka nebu i moru

Pozivam vas, predstavnike normalnosti
I promotore službene društvene laži

Da se pokajete
Da se ispovjedite

I da se pod feralom zakunete
Da trijezni nećete dočekati zoru

Jedino vas pijane razumijem
Jedino vas pijane respektiram

Ja sam izgubio moć da razumijem trijezne
Jedino vas vino može sa mnom pomiriti!

Vas uspaljene!
Vas zavidne!
Vas melankolične!
Vas duboko misaone!
Vas moćne!
Vas nemoćne!
Vas zabludjеле!
Vas žrtvovane!
Vas propale!
Vas na putu propasti!

Zaplesaćemo na stjeni ispod ferala
Ne podnosim noćas *običnost!*
Ne podnosim noćas *profanost!*
Večeras častim Bogove, muze i nimfe!
Večeras će Orpheus prvi put izvesti
Hymnu usamljenika!

U društvu s patetičnom Lunom
Svi će biti tu na mojoj fešti

I Rogožin¹³
I Dr Faust
I Mefistofeles

I Filip Latinović
 I kralj Lear
 I Edip
 I Hamlet
 I Ahmed Nurudin
 I Jozef K.
 I Leopold Bloom¹⁴
 I knjaz Miškin¹⁵
 I Nastasja Filipovna¹⁶
 I neizbjegne Antigona,
 Ana Karenjina
 i Annabel Lee!

I naravno *ti*!

Bezvremena moja, odbjeglica!
 Nesretnuta moja, pribjeglica!

Come hear¹⁷, bella mia ¹⁸!

Svi ćemo piti iz drvene bukare¹⁹
 Svi ćemo pokušati iskreno pričati:

O nevjerstvu
 O ljubavi i mržnji
 O laži i istini
 O moći i nemoći
 O imati i nemati

Ogrlicom od riječi ćemo pokušati okružiti moj otok!
 Sa sedamdeset karika!
 Sa sedamdeset zvončića što će zazvoniti noćas u ponoć!

Sve su moje istine u meni!
 Sve su moje laži u meni!
 Sve su moje knjige u meni!
 Sve su moje pjesme u meni!
 Sve su moje ljubavi u meni!

Dobro došli! Welcome! Benvenuto!

Dovršeno u krčmi, birtiji Mižerija u Medulinu 20. septembra 2013.

¹ Svetiljka.

² Mjesto na krajnjem jugu Istre.

³ Rezervoar za vodu, najčešće služi za skupljanje kišnice.

⁴ Poznato bijelo vino, sorta grožđa, vrlo zastupljeno u istarskim vinogradima.

⁵ Crvena zemlja.

⁶ Peršin.

⁷ Cvijeće, karanfil.

⁸ Ribarsko selo u općini Medulin.

⁹ Kraj oktobra

¹⁰ Ja, koji kreten!

¹¹ Ja, koji imbecil! Ovdje pogrdno. Srednje mentalno retardiran čovjek!

¹² Sljedbenik sufizma u islamu, asketa (sjedinjavanje s Bogom u maksimalnom suzbijanju ega).

¹³ Lik iz romana »Idiot« F.M. Dostojevskog.

¹⁴ Glavni lik romana »Uliks« Jamesa Joycea.

¹⁵ Glavni muški lik romana »Idiot« F.M. Dostojevskog.

¹⁶ Glavni ženski lik romana »Idiot« F.M. Dostojevskog.

¹⁷ Dođi ovamo (engl.).

¹⁸ Lijepa moja (tal.).

¹⁹ Posuda, najčešće drvena sa drškom ili bez. Upotrebljavalo se obično u dalmatinskom zaleđu.

ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ

ЗАЉУБЉИВАЊЕ РИЈЕЧИ

И онда се успињало тијело мора
Које могла сам додирнути

Бацала се пјена таласа
И страдала у назубљеним пећинама

Гледали смо бијеле грудвице
Као разбистрен шампањац око наших чланака
Као вијенац пјене што љубоморно се додворава
Моме тијелу

Око нас срицале се морске туге
Довршавајући плави лакмус
На каменом молу

Овдје вам могу из очију отети свјетлост
Спржити лице Упалити ватру
Пресрести ријечи Преварити облак
Задавити висине Издати мисао

Овдје вас могу цврчци опјевати

Нико не даје обештећење
Нико ником за бол не одговара
Ни риби кад мрежа јој не прашта насладу

Ни мени Сlamки прећутаној
У морском билу
Коју није мимоишла његова тамнина

Ни теби који долазиш из далека
С мирисом рузмарина

Ни за савршенство кружнице
У чијој смо путањи различито распоређени
Гдје има тако мало мјеста
За заљубљивање ријечи

Сигурна је само дреновина тишине

МАЛО

Ако си дио оног чега немам
Узми моју патњу Тежу од смрти
Тек тада ћеш сазнати
Колико мало Свјетlostи
Треба за живот

ГРУМЕН ЗЛАТА

Онога дана кад су те изненада открили
Склупчаног и преплашеног како лежиш у мом срцу
Ушушкан његовим брзим откуцајима
Ни сама нисам повјеровала како је то могуће

Покривала те дрхтајем свога тијела
Не вјерујући никоме јер би неко могao
Тaj грумен Злата да присвоји

Киша је непрестано падала и пунила ранице нагризене болом
Па пад као у Рилкеовој јесени „живи неизbjежно“

Никад се нисам питала гдје си у тренуцима твога недостајања
За мене си увијек био видљив и кад за друге ниси – Умиљато
Мало кученце које је понекад бјежало у заклон
Гријући трнову ружу својим (уз)дахом
Склањајући на сигурно
Ту дрхтаву гранчицу с латицама бијелим
Да расте и зри у дубини пјесме твоје драге

Посебно кад си се из мрачног простора
Одапетог са звјезданог лука
Спуштао као из Свемира у врх мога сна

Будио ме начин твога хода и сјенка у прозорском окну
Под мјесечином
Све док се ниси повукао у тишину између нас

Тако Данима... Мјесецима... Тако Годинама
Сустизали ме громови Испаљени из твог срца

Гледала сам са балкона Свог у небо очима ноћним
Не видјевши чак ни звијезду варалицу

Никад нисмо престали умирати
Свако на свој начин... Свако за себе...

Да ли је почетак Свега
Био само проходнији пут за Крај Свега

Тихо сам прозборила
Господе Помози Оном ко је већ пао

МИНУТ ИЗА ПОНОЋИ (САН)

Од свега једино је битан минут само Из а поноћи

Чак није важно оно прије и послије тога
Као сан у коме ме избављаш од сигурне смрти из руку
Које не препознајем осјећајући како ме даве И како губим дах
Окренута лицем према теби и твом крозмагљеном сјају

Прошле су деценије откада питах те
Да ли наш простор једно другом замрачујемо
Или смо то можда једно другим омеђени
На освајамо све дубине прекоокеанске Сами...
Мимо свијета Мимо свих... Попут сочива само за наше очи

Ох зар се у највећој чистоти љубави умире

Али ти си сад ту Видим те посвуда Сјајнији него икад...

Подижеш ме лагано препуњен гласним откуцајима срца
И Мог и Свог
Као вјетар прозебло лишће док покушава гранама да га врати
Од кога смо учили како су смрт и љубав од пораза далеко
Само кад вјетар у паду своју охолост у лет преобрази

Од свега једино је битан минут само Из а поноћи

Како ми је драг тај тренутак... И титрај позлате у њему
Тај минут као живот цијели Тај Сан (минут иза поноћи)...

Стигосмо потпуно сами под звијезде на ливаду
Као и први пут

Више се смрти не бојим

Сва сам дрхтај или Лотосов цвијет на рукама твојим
Који се отвара попут школјке са морског Дна

Ооо... Где су сада дани које смо погубили у годинама
Чији животи више не трају само се с времена на вријеме
Однекуд у сну јаве двоструко куцајући
У закључене под срцем браве
И Ту се зауставе

И Ту се зауставе

ПРЕКО ВЈЕТРОВА

Чудни су облици додира између нас

Преко вјетрова и зачуђеног снијега
На Алпима
Стићи ће дан у моје влажне очи
Отопити залеђена језера и зближити свијет
Напуштен у нашим тијелима
Као што се згрушњава Изненада ноћ од чекања

А мало је ствари у мојој соби
Које личе на наше промјене
И на које се привикавамо данима
Узалуд покушавајући да помјеримо
Меридијане док спајају два кућна зида
Који се не погледају
Ни у сну Ни на мјесечини

Јер крадљивац звијезда је већ одавно
Пресјекао свјетлост међу нама
Па тумарам по мраку као мртва звијезда
До нечујности прогутана шумском стазом
Одакле сам некад Као бршљан зелен
Свијала руке твојим висинама

Нисам знала (тако вољена) да сам од љубави
Отежалим срцем напунила лептирова крила
С тобом кренувши у Свијет

У нашим влажним тијелима Свемир ће
Започети стогодишњу љубав

У СУСЈЕДНОЈ СОБИ

Пеглајући његову кошуљу изbjегавајући сјенке
Околних ствари које се ломе преко стола
Откидох гајтаним гранчицу фикуса

Никада до тада нисам осјетила бол остатка стабла
Који се растаје од дијела свога тијела
Бјежи простор кроз који бих и Ја могла
Изван овог нестајања
Као шум воде из пегле претворен у пару

Не напушта ме језа од врелих отисака

Претварам се у крагну око врата
Коју посебно пеглам по цијелој површини
Заобилазећи прво дугме на крагни

Оно је увијек откопчано да врат не трпи
Тјескобу овог свијета као и кошуља што сања
Оног коме пеглање није важно

Сунце огледа своје тијело на стакленој
Вази у сусједној соби из које тек
Пуштено коријење гранчице фикуса
Провирује у живот

SABAHUDIN HADŽIALIĆ

PREVARITI, SNITI

Jesen
u proljeće
zimi se nada.

...

Dok ostrvo
ljetno
hemingvejski
pusto
bijaše.

...

Riječima
ispunjeno,
realnošću
smjerno.

...

Njena
sudbina
istkana moja
jeste,
ni
ne sluteći
da Armagedon dolazi.

Moj, ali i
...njen.

Avaj,
nedostatak
ljubavi
jednak
je
višku
sujete.

MOGLO JE BITI I BOLJE

Snovi su moji
ostali na bodežu
sjećanja.
Bolno jecajući
sa željom
da
realnost postanu.
Ne,
to se neće desiti.
Krivac sam ja
i
niko drugi.
Zbog čega?
Odgovor
je,
prijatelju,
odnijela
rijeka
mudrosti.
Najmanje
moja.

JAUCI, OPET!...

Žestica
decembarskog dana
razdire
toplodu
damara...
Njenih.
I mojih...

...
Mislim da mi je
oprostila
nedosanjana,
sjetna lutanja
vrletima
sopstvenog bića.

...
U sljedećem
trenutku
sam odložen
na stratište
snova.

...
Ponovo se budim
i molim
za oprost.

...
Osvrnula se.
I rekla:
„Možda, možda...“

LAŽNI, A PJESNICI...

Onomad sam tražio
sebe
u tebi.
Ni
svjestan ne bijah
da lažni pjesnici
čekaju galebov
pad.

...
Ne mogu im
to priuštiti.
Ne želim.

...
Ne zbog sebe.

...
Zbog tebe.
Ja i nisam
više toliko
važan
ali ni...
blažen.
Oni su privid
sopstvene namjere.
A ja?
Ja sam
realnost
tvoga bića.

KSENIJA KANCIJAN

JEDNOM SAM SRASLA S DRVETOM

netko mi jednom rekao:
 ti si veća od ulice
 od grada kojim koračaš
 od osmjeha kojim se smiješ
 od tuge
 kiše
 uz tebe se lako diše
 uz tebe dobro se diše
 jednom sam srasla s
 drvetom
 bila mahovina koja putniku namjerniku
 put pokazuje
 onaj leptir iz moje priče
 stari hrast
 cvijet u šumi
 imala sam dom
 utočište
 mirni nebeski svod
 zvijezde
 oluk pod kojim se lastavice gnijezde
 gdje ljubičasti suton hlad ište
 noć postaje modrilo razlito
 tinta iz tintarnice
 otisak tvoga lica na slici
 razglednica
 pisma u kutiji spremljena
 želja
 drhtavi vrutak u utrobi
 više ne drobi
 samo suton otvara prozore
 zrak hladnjikav
 brzo će do zore
 vlaka pisak
 zakašnjela sjena na ulici
 prolaznik svome domu ide
 oči ne gledaju
 ne vide
 samo para
 daha
 a ja
 koračam bez straha
 jednom sam imala lice leptira

divna rapsodija fina
kao cvjetni čaj u šalici
dijete na slici
ili samo dvije ruke u džepu istoga kaputa
sjećanje ponekad zaluta
pa glasno muziku slušam
naranču kušam
ili na balkon izađem
svoj mir nađem
zalatalu sjenu udomim da ne luta
da joj je tu
kraj puta

MRTVE DJEVOJKE

mrtve djevojke ne obuvaju sandale
ne šminkaju usta
ne ustaju u jutro da bi prozore otvorile
one ne mogu disati
ne oblače haljine
ne pomicu kosu s čela da bi te bolje pogledale
davno su ti srce ranile
te male Atlantide
mali psi bez vlasnika
nije bilo vrijeme čipova
mrtve djevojke same su odlučile umrijeti
iz tvojih pjesama nestati
kao kauboj kada nestaje u sutor
za njima je srebrni prah ostao
tvoje mrtve djevojke sada su nečije
ljubavi
majke
žene
sunčane zrake na nečijem tuđem prozoru

PJESMA O DRVEĆU

nema te pjesme koja može
zamijeniti kap krvi ispod kože,
koja klokoće kao crveni slap,
koja je nježna kao šapa starog psa
koji te dodiruje da znaš da je tu,
da postoji,
da je tvoj
nema te pjesme koja postaje
obećanje veće od obećanja

ruku i očiju na odlasku
 ne postoji pjesma koja svoje stihove
 u kamen usijeca pa kao kameni jezdač
 jezdi planinom iz koje je potekla
 ne postoji pjesma koja može zamijeniti ljubav,
 dragost, hrabrost
 pjesme su samo sjene drveća
 pored kojih smo prolazili, bol ili radost prosipali,
 kao što val prosipa kada obalu ljubi
 ne postoji pjesma koja će reći:
 Ej!
 ti si moja pjesma,
 moja srž, moje sve za uvijek
 jer zauvijek je tek vrijeme
 koje se u suncu prelama
 kada se drvo o drvo nasloni

DA NA ALJASKI BERE JABUKE (mala pjesma o izgubljenosti)

u džepu ranih buđenja,
 kada nije sluđena,
 prošena,
 pa isprošena
 da od djevojke postane žena,
 jednoga mjeseca i dana Bogu
 iz torbe ispala,
 bez dimnjačara na krovu
 koji sreću donosi,
 djeteline s četiri lista,
 u vrijeme kada je bila
 kao izvorska voda čista
 bez oroza na krovu
 buđenje sunce označavalo,
 sladoledar na uglu ulice,
 u parku gladne ptice,
 ti u nekoj priči ratnika
 i
 ikonosaca,
 mladih prosaca,
 bludnih raspjevanih snaša,
 podignutih sukњi
 i
 rumenih obraza,
 prvoga mraza, srebrnoga inja u kosi,

novčanih neprilika
vrag nek ih nosi,
u vrijeme vožnje od Budve do Beograda,
u Novom Sadu pitanje kuda sada?
Zagreb ili Sarajevo?
do američkih žvaka
s tekstom nerazumljivim,
raskomadanih leševa ubijenih jelena,
veprova,
Oblomova,
prvih lomova i zatvorenih vrata,
glasnih otkucaja bakina sata
dobivena u naslijede,
prvih podočnjaka,
malih daka i crvenih pernica,
kao poludjela ptica poželjela je
da na Aljaski bere jabuke,
od muke,
iz obijesti,
na cesti prema Lenjingradu,
na putu do Moskve zbog nekih
“oci čornije”,
pjesama Lorce i Jesenjina,
na onoj staroj prašnjavoj cesti,
s nadom da će jednom sama sebe sresti,
ako se putem sama iz sebe ne izgubi
pa završi nanovo u majčinoj utrobi,
ili užarenoj lavi Vezuva

MINELA MORANJKIĆ

KAD ZAKASNE VOZOVI

Htio bih da si noćas prespavala
 sve tuge iznad luka plišanih zvijezda
 s plafona u koji si zarila oko
 i šutjela tišinom tišom
 od svake tišine,
 da si se sebično čuvala,
 par grama manje davala,
 u svitanja trijezna,
 riječkama s pogrešnim tokom
 koje ne bujaju s kišom
 nit zvijerski love daljine.
 Htio bih da si bar na tren budna
 kad su ti riječi parale vlassi
 i leptiri pali na bradu
 da te krilima sjete:
 da sva su naredna jutra odveć čudna
 za voz koji čekaš dok kasni,
 ruke koje trebaš predugo kradu
 nečije druge siluete.
 Htio bih da si u boji sanjala
 svoje crno bijele snove
 pred neki smiraj malo namignula
 anđelčiću s cilindrom na glavi,
 da si se više trsila u dane
 kad si se sklanjala
 na sve obmane nove,
 malo u oblak vinula
 pa poletjela ka travi
 na tvome prstu da svane.
 Htio bih da si bez srca
 platila ljubavni danak
 mjeraču slomljениh nada
 kojeg na krilima donose čavke.
 U sva pijana lelujava jutra
 da si otpila gutljaj što na usni zagrca
 pa o čilim razbila stalak
 nek poneka kapljica strada,
 nek poneka kapljica strada
 u ime svih koji će patiti sutra:
 Neka se polome slamke!
 Htio bih da si prespavala
 onu putanju od trijema do druma,

onu zoru koja je kidala
posljednju vodu iz tebe,
da si se spotakla prvo,
pa se za promil ponadala
da nećeš skrenuti s uma
i da ćeš vratiti sebe,
zbog svih koji bi te sutra voljeli,
za sve koje bi manje boljeli
i da nećeš tog promrzlog marta
šašavu glavu okačit' o drvo!
(Htio bih da sam prespavao,
da sam se bar gram više davao
tvojim budalastim vračkama
nepovratna moja mrvo!)

MILA

Mila,
Oprosti bio sam pijan
i željan prstiju tuđih
I malo sentiša iz starog gramofona
Njena plava kosa kao svila
Par očiju plavih, luđih
Prosula se po meni,
Ljubila me ona.

Mila,
Oprosti vrijeme je stalo
I kazaljke su utihnule na satu
Plakala je jedna ponoć
I ja sam je svlačio ranjiv
Tako je vatrena bila
Dok me mazila po vratu
Kunem se htio sam poć
U tvoj jorgan mekan i sanjiv.

Mila
Oprosti ja sam ostao
Na tom ramenu drugom
I zbog pogrešne pjesme
U pogrešan čas
Njen sam postao
I dok si kopnila
Sama sa svojom tugom
Ja se ni sjećao nisam nas

Mila,
 Oprosti sada sam sjena
 Ispod tvoga prozora
 Drhtim
 i čekam taj dragi kesten
 Virila je hrizantema
 Za mnom je plakala zora
 Koja te odnijela,
 Zašto bar još malo,
 Samo još ovu jesen
 Nisi bila jača od smrti?

12. 12. 2017.

UMJESTO EPITAFIA

Ne bole sva umiranja podjednako
 Neka su jača od same smrti
 Srasla pod rebrom u duboku raku nepovratnosti
 Koja ne nalazi tunel za onaj svijet
 Rekla si, zatvori oči,
 Opasaj se bedemom šutnje i poslušaj kišu
 Dok udara u oluke
 Čuješ li zovu te,
 Koraci vojničkih čizama,
 Stasavaju brzo sve tvoje beščutnosti
 I odbijanja da povjeruješ da i tebi ima kraja
 Ko može tebe da ugasi?
 A ne znaš, umro si odavno
 Rađanjem iz maternice života
 Koji je samo prošao kroz tebe
 Ruke su stvorene da se pružaju i šire
 Nisu samo obogaćene milovanjem
 Siromašniji za jedan četvrt vijeka
 Odlaziš ne obazirući se
 I shvataš da je bilo pogubno roditi se nag
 Jer se takav pod crnicu vraćaš
 Sve što je iza tebe ostalo su rupe u nečijem srcu
 I sjećanju!

14. 03. 2021.

**BRČKO
БРЧКО**

DANICA VLAŠIĆ

KUĆA STARA

Kiša počinje lagano da pada
šapuće po krovu moja sjećanja
i pade kap u tišinu...

Još kiša pada
ja dugo sam stajala
krenem polako...
Ne odlazim ja tek tako
Sava je moja obala
i kuća stara kraj nje spava
pogled mi se tamo odmara
čežnju i želje valovima slama
i poravnava ogledalo zvijezdama
Mjesecu nada obećana
u zrakama rasuto obalama.

IZNAD LEDINE SIJEVA

Prva munja i suha grana
nasred ledine sama
zemlji se priklanja
kiša počinje da pada.
A, krošnja u zagrljaju mraka nestala

ja bih ljubila i kupila,
ali mi munja blica i nudi slikanje
za opuštanje.

Predata miru moranja prispala
oblaci se lome sudaraju i rasipaju u tišinu
nadohvat, ledina osvježena čežnjom.

Svukla je oblake s neba
pa se nagizdana suncu preda u jutru pogleda.

DJEDOVINA

Izgorjelo sve
pa samo plavet sija
oči dide mogu, djedovina...
Nebo se savija
iznad planina i šljivika.

Ljubi se nebo i zemlja
makar se nizbrdo kotrljala tišina
pred noge kamen mi stao
stopala ispisana ostala.

Odsjaj se skrio nitko nije video
samo plavet sija... meni prija
moja djedovina.

Makar sama,
sokol na planini obitava.

TULIPAN ŽUTI

Siđoh nizbrdo prema Savi
u dvor oca mog
što sad vele nije tvoj,
nego je državno ili tko već zna?
No, ipak tu vlada tišina!

Prođoh i ja između kopriva,
i u sjeni starog oraha i neko cvijeće sam pronašla
đurđevak kao sitni biseri
smiješi se između zgusnutog zelenog lista
i nudi meni...
ubrah buket cijeli i osjetih miris proljeća
proljeća davnih... djetinjstva svog
zastadoh ispred tulipana, žut procvao
samo jedan... dotaknu me ruka oca mog
kao da mi reče Hvala,
a ja sam mu suzu kao biser dala i nestala.

БАРБАРА НОВАКОВИЋ

НАГОН

Нагону!

Прогону!

Нестајем.

Трајеш.

Пијеш ме.

Не стај!

Жедна сам те.

Истрај!

У грлу камену!

У срцу пламену!

Раздиреш ме.

Горим.

Гризеш ме.

Не стај!

Гладна сам те.

Истрај!

Искону!

Истрај!

Продиреш ме.

Не стај!

Жељна сам те.

Не стај!

Искону!

Истрај!

Не стај!

Не стај!

Жељна сам те.

Истрај!

Истрај!

Продиреш ме.

Не стај!

Не стај!

Жељна сам те.

Истрај!

Истрај!

Продиреш ме.

Не стај!

Не стај!
Жељна сам те.

Истрај!
Истрај!
Искону!

Раздиреш ме.
Горим.
У грлу камену!
У срцу пламену!

Прогону!
Нагону!
Нестајем.
Трајеш.

ЉУБАВ

Мене моја,
тебе твоја
вјера напуштала.

Мене моја,
тебе твоја
нада издавала.

Мене моја,
тебе твоја
прошлост везивала.

Мене твоја,
тебе моја
мисао дозивала.

Мене моја,
тебе твоја
снага одржавала.

Мене моја,
тебе твоја
ватра изгарала.

Мене моја,
тебе твоја
слабост поражавала.

Мене моја,
тебе твоја
смрт прогањала.

Мене твоја,
тебе моја
љубав васкрсавала.

ТИ

Моје чаше рубину
и заносни опијуму.
С прстена сафиру,
сребрни немиру.
Јагодо с усана
и бриго бесана.
Јутарња чежњо,
прстију жељо.
Таме звијездо,
грљења гнијездо.
Глади неутажива,
меду мојих чаршава.
Свило љедара,
огњу бедара.
Дрзниче!
Бесрамниче!
Лажљивче!
Бестидниче!
Проклетниче!
Љубавниче!
Крвниче!
Хладноћо мојих станова,
врелино дланова.
Искро ока,
трзају бока.
Ватро!
Водо!
Земљо!
Ваздуше!
Олујо моје душе.
Немиру.
Сну.
Презиру.
Тананости струка,
Ритму муга кука.
Мирису цимета,
страсти муга кревета.

HASIBA MUJAČIĆ

BJEŽIM U SJEĆANJA

Ispod starog kestena
ostala su sjećanja,
ostale su uspomene,
a kisa je i tada padala
bas kao danas.
Ne volim
hladne kise,
ni sive oblake ne volim,
zato mislima bježim
u neke davne
ljepše dane.
Budim sjećanja
na toplo sunčano jutro,
cvrkut ptica,
ljepotu behara,
i procvalih cvjetova.
Tražim ljepotu
u nečemu,
u nekome,
bježeći od ovog
tmurnog kišnog jutra
Ispod starog kestena
ostaše samo
sjećanja i uspomene
kojima se vraćam,
a napolju,
tmurno je,
kišno je,
a ja ne volim
ni kisu i oblake sive.

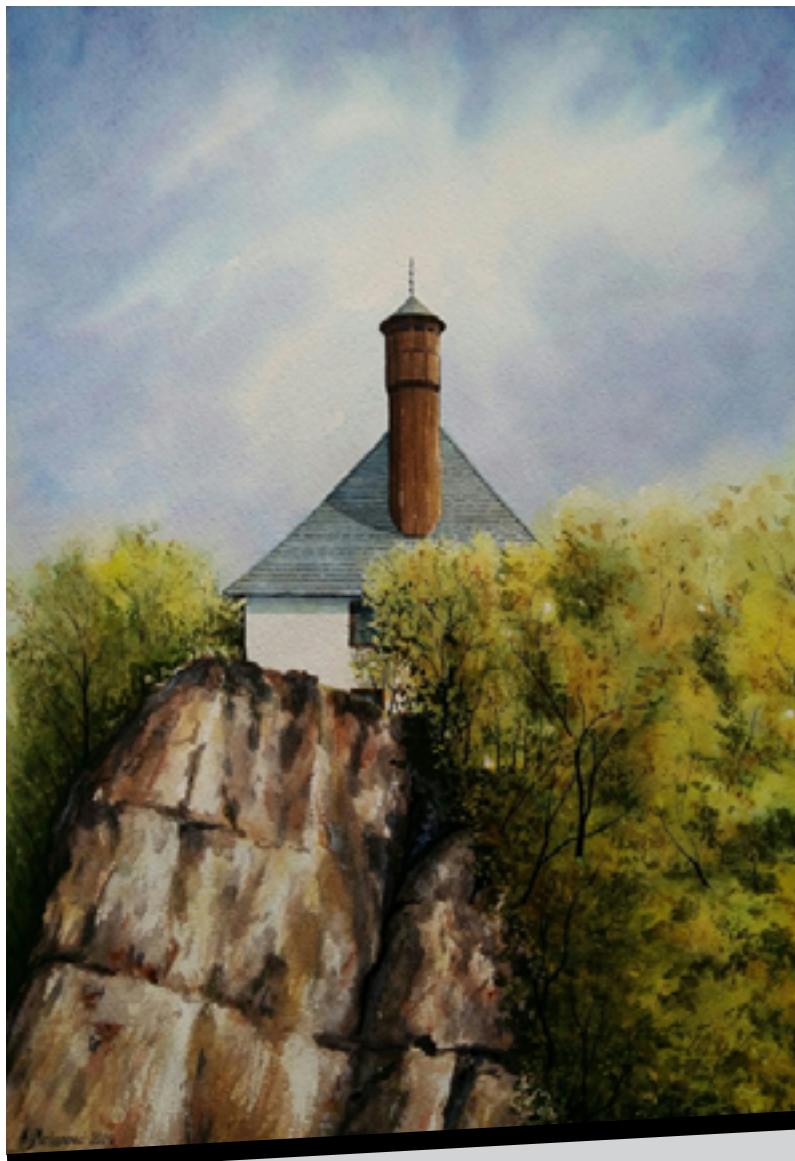
JESEN U MENI

Volim ranu jesen
kada na voćkama još plodova ima,
a na stablima šarenog lišća...
Kada trava kao tepih prekriva zemlju,
kada se sunčeve zrake
probijaju kroz oblake...
Kako bih i sada bosonoga željela

kros rosnu jutarnju travu da protrčim
kao nekada.
Ne volim kasnu jesen
sa hladnim kišnim danima,
sa vjetrovima
koji kidaju i odnose lisce sa stabala,
pa ih ogole i potamne,
kao da umiru.
Rodih se u ranu jesen
godine neke,
i možda zato osjećam tu radost,
to šarenilo boja
koje me ponese i nadahne,
pa zažalim sto slikar nisam...
Sto mi ponekada nedostaje riječi
da oživim svu tu ljepotu...
Ali jesen je u meni.

ČUJETE LI

Čujete li i vi
tu pjesmu tužnu,
nikada ispjevanu,
čujete li tu tišinu,
ili to u meni
zvone te riječi,
pa se pitam,
ima li tištine
koja se čuti može?
Ja čujem tišinu,
osjećam je
u svakom djeliću duše svoje.
Volim je,
uživam,
i plačem bez suza,
i smijem se bez osmijeha,
a tišinom
se sve reći može,
baš onako
bez riječi
Čujete li i vi tu tišinu
bez riječi?
Oslušnite, sjajan je to osjećaj.

**PUTOPIS
ПУТОПИС**

MILO JUKIĆ

LIŽNJAN, HODOČASTILIŠTE PISACA I ZABORAVLJENA PRIJESTOLNICA HISTRA

„Zvona i nari“, tako se zove knjižnica u istarskom mještašcu Ližnjan, 11 kilometara istočno od Pule. Knjižnice obično nemaju imena, ali ova, ližnjanska, nije posebna samo zato što ga ima; u privatnom kompleksu, sa stavljenom od nekoliko zgrada, „stanuje“ i istoimeno književno svratište. Tako su ga nazvali – neće se oni naljutiti – dvoje čudaka, Natalija Grgorinić i Ognjen Rađen, bračni par koji se sav dao na to da u mali Ližnjan dođe, vidi ga i upozna što više pisaca iz svih dijelova svijeta. Tako, za osam godina postojanja, Ližnjan vidje njih više od stotinu, od onih istarskih, pa do kolega im iz cijele Europe, ali i Argentine, Indije ili SAD-a.

Kuće u kojima su pisci smješteni otprilike su iste veličine i povezane su s obiteljskom kućom Natalije i Ognjena – što imaju oni, imaju i njihovi gosti. U svakoj od kuća puno polica i na njima stotine knjiga, a jedan dio kompleksa određen je za glavnu knjižnicu, gdje se počesto održavaju i javni nastupi pisaca, ali i drugi kulturni događaji. Čudaci, kažem, jer mogli su sve one sobe fino, kao i svi ostali, umjesto što ih daju na uslugu piscima, iznajmljivati turistima i *mlatiti* lovnu. Ali, eto, oni su izabrali drugačije. Ne znam baš pravo otkud ja među pravim piscima, ali desilo se, a susjede su mi Maritza Stanchich iz Portorika, po ocu podrijetlom iz Šušnjevice u Istri, te antropologinja Riet Delsing iz Nizozemske, koja će, kad se bude-mo predstavljali u pulskoj gimnaziji, pričati o svom istraživanju autohtone kulture Uskršnjih otoka (Rapa Nui).

Za Ližnjan, da budem iskren, nisam ni čuo prije nego sam na bespućima interneta naišao na natječaj za književnu rezidenciju, a malo mjesto ostat

će i nakon što svojim domaćinima zahvalim na gostoprimstvu i krenem. Prostorno malo, srcem veliko, tako nekako bi se moglo reći; mada možda zvuči patetično, vjerujte mi na riječ – nije!

U obilazak polazim pola sata nakon dolaska, ali ga, barem u starom dijelu, završavam, kako se ono kod nas kaže, „prije nego što sam krenuo“. Na malom trgu, ovdje kažu „na Muntu“, ladonja; nešto se uzjogunila, kao cijepala bi se, dijelila, šta li, pa su joj, tamo gdje počinju grane, stavili metalni „ovratnik“. U ladonjinoj debeloj sjeni kameni križ, Isus u Ližnjalu nikad, barem doslovno, neće postati onaj *Sunčani Hristos* Mehmedalije Maka Dizdara. Crkva Majke Božje od Milosti iz 1704. godine je s druge strane trga; nijednom ne nađoh kad je otključana, a čuh da ima lijep kameni oltar s drvenim svetohraništem. Ovako primijetih samo sunce ispod križa na pročelju te da joj se s fasade, a i s desetmetarskog zvonika, runji žbuka.

Bit će da je tako zbog toga što nije glavna. Župna crkva svetog Martina trobrodna je i puno veća, zvonik triput viši. I naravno da je mlađa od pret-hodne, i to gotovo dva stoljeća – imalo se više, gradilo se veće. Stupovi lađa izgledaju malo previše plastično, takvi valjda bili u modi potkraj prethodnog stoljeća, neoromaničko svetište iznad razine prostora za vjernike, oltara šest, na glavnom, naravno, sveti Martin, i to drveni, kakvi su i retabl te oslikano svetohranište. Vitraji klasični, dvije spomen-ploče bivšim župnicima i ostalim zaslužnicima, te nekoliko kipova, među kojima – sudim to po biskupskom štapu i kapi – još jedan sveti Martin, ali s postoljem; bit će da taj služi za procesije.

To bi bilo to da u pijesku, ispred dijela koji zvonik veže za crkvu, ne стоји mramorni postament i na njemu za mene nešto neobično: „Stopa svetog Martina!“ Prvi put vidim tako nešto, ali je, srećom, tu i tabla s objašnje-

njem – na karti Europe označeni su gradovi i crkve u kojim se svetac posebno mnogo štuje. Ima ih više od 200, a ja, eto, neuk i neznašica, tek čujem za ovakvo što.

Još više iznenađen ostat ču kad doznam – to će se desiti kad već budem daleko od Ližnjana – da je akciju postavljanja svečeve stope, i ne samo tu, od A do Ž vodila ovdašnja prosvjetna djelatnica, simpatična, komunikativna i nadasve marljiva gospođa Natalia Carraro. Upoznao sam je, popričali smo o koječemu, ali, skromna i samozatajnja kakva već jest, nijednom riječju ne spomenu da je Martinova stopa – po mojoj gruboj procjeni nosio je broj 43, možda i 44 :) – njena ideja i realizacija. Sveti Martin je, inače, prvi svetac koji nije umro mučeničkom smrću – tadašnji je papa valjda shvatio da čovjeka svetim čini njegov sveti život i da nije nužno ostati zbog vjere obezglavljen. A Martin je bio takav: iako je sâm bio biskup, štitio je i pomagao siromahe pa ga se obično prikazuje kako odsijeca pola svoga plašta i daruje ga goluždravom, mršavom i smrznutom prosjaku. I da, to je onaj isti svetac čiji blagdan ljubitelji vina svake godine iskoriste da isprazne koju čašu, bocu, bure... :)

I to je to u starom dijelu Ližnjana, uz poneki zanimljiv kameni ukras na fasadama, čamac mrtvo hladno pospremljen na parking za automobile, te spomenik poginulim borcima NOR-a, poredanim „po starini“, od najmlađeg, Josipa Baldea, do najstarijeg, Emilia Costellea. Ne znam, doduše, kako je Josip sa 15 godina mogao biti borac, ali je eto – rođen 1929., poginuo 1944. – mogao. Danas bi udruge za ljudska prava grmjele na takvo što, ali bi, naravno, zaobišli partizane; kad su oni u pitanju, vrijedi ona: Mir, mir, mir, niko nije kriv.

Na spomenik s crvenom petokrakom na vrhu nailazim i u Šišanu. Ovdje

su dodana i imena civilnih žrtava, plus je dvojezični, hrvatsko-talijanski; talijanskih imena je baš mnogo, više nego u Ližnjantu. Blizu je župne crkve svetih Feliksa i Fortunata pa kad se u objektivu stavi u istu liniju sa zvonikom, izgleda kao da petokraka stoji malo ispod bifore. Inače je crkva puno starija od obiju ližnjanskih – sagrađena je još 1528. Sat joj je usječen u zvonik, ne viđa se to često, luneta na pročelju fenomenalno izvedena, pravo umjetničko djelo.

I mnogo što drugo u Šišanu je – nek' se Ližnjanci ne naljute – nekako bolje raspoređeno i uređeno. Ulice, recimo, imaju dvostruka imena, aktualna i stara, ispisana na raznobojnim tablama, a u uramljenim panoima je, starim fotografijama s prigodnim tekstovima, predstavljena povijest mesta. I starih kamenih kuća je prilično, a neke su prazne, čak i napuštene; na jednoj čak i prozor u venecijanskoj gotici, na drugoj kameni križ u cvijeću, treća oivičena kamenim klupama, na četvrtoj u kamen uklesan grb...

Valtura je još jedno oveće mjesto u sastavu ližnjanske općine. Ko je letio s pulskog aerodroma ili tu atterirao negdje iz bijelog svijeta, ustvari je bio u Valturi. Ima, međutim, i onih što Valturu pamte po sigurno ne baš ugodnim danima, budući da se tu nalazi i istarski zatvor, službeno Otvoreni kazneni zavod Valtura. Da se u zatvor može 'nako, bez zločina i kazne, sigurno bih svratio i u Šandalju, znameniti pećinski kompleks, jedan od glavnih u Europi kad je riječ o bogatstvu paleontoloških i srodnih nalaza – po belaju je ostala u zatvorskem krugu. U jednoj su, naprimjer, nađeni ostaci sjekutića Homo erectusa, a stručnjaci njihovu starost procjenjuju na nevjerojatnih i teško zamislivih milijun godina. Jedino što je dugotrajnije od toga su dani i godine zatvorenika, koji vjerojatno ni čuli nisu za paleontologiju i Homo erectusa.

Mimo zrakoplova i zatvora, Valtura ima i neogotičku crkvu svetog Ivana Evanđelista iz 1899. sa osmostranim zvonikom, što se također ne može vidjeti baš često. I još štošta, ali sve je to ništa u odnosu na obližnji arheološki lokalitet Nezakcij, u narodu znan kao Vizače, ne previše poznat, a najvažniji u čitavoj Istri. Nezakcij je nekadašnja politička i vjerska prijestolnica ilirskog naroda Histri, dakle prastanovnika Istre.

Na Nezakciju sam očekivao zateći desetke radoznalih turista, ali su tu samo čuvar i njegov nestrašni psić, s kojim će se umalo posvaditi: gdje ima smisla, kažem mu strogo, zapišavati histarsku i rimsку baštinu?! Jok on, ne mari :). Ulaznica se ne plaća ili besplatno ulazim zahvaljujući okačenoj akreditaciji, to ne shvatih, a da vrijedi platiti, vrijedi itekako. Na zidovima kućice-porte-muzeja poredani su panoi, a na njima objašnjeno sve važno za Nezakcij: ukratko, naselje je postojalo još od starijeg neolita do početka stoljeća sedmog, onog što od njega „tu Hrvati dišu“. Zenit će dostići sedamstotinjak godina prije konačnog kraja, kada, 177. godine prije Krista, doživjava i stvarni kraj – sve poslije toga nešto je sasvim drugo. Spomenute godine su, naime, Rimljani napali Histre i zadali im odlučujući udarac. Histarski kralj Epulon si je, kad je shvatio da je gotovo i da se njegovi vojnici neće uspjeti obraniti, zario mač u prsa i to je bio kraj Histra kao posebnog plemena. I mnogi vojnici su učinili isto, ali su – piše Tit Livije, vidjeh to u onoj kućici – u roblje odvedene 5632 glave.

I nakon toga je Nezakcij imao svoju ulogu, sada kao vojna izvidnička postaja, ali slavu iz vremena Histra nikad više neće dosegnuti. Naravno da je dobar dio ruševina na ogromnom platou iz vremena Rimljana i kasne antike, ponajprije ostaci foruma, termi i hramova, a potom i dviju pravokutnih ranokršćanskih bazilika, ali su arheolozima mnogo važniji nalazi iz

pretpovijesnog razdoblja, od kojih najstariji potječu čak iz 11. stoljeća prije Krista.

Histri su, ili barem njihovi vladari, bili prilično bogato pleme, čim Tit Livije bilježi da je plijen bio veći nego što se moglo očekivati. Zato i danas Istrom kruže legende o Epulonovom blagu, ali mu je sve bilo uzalud kad se nije osigurao s vojne strane. Nešto kao pretpovijesni prahistarski Moamer Gadafi. Većina pretpovijesnih nalaza vezanih za Histre potječe iz nekropole sa 114 grobova i grobnica, a još mnogo ih je nađeno na okolnom terenu. Etruščanska, atička i daunijačka keramika, sve, dakle, iz uvoza, mnogo posuđa i nakita, u rasponu od brončanog do pozlaćenog i zlatnog, da se ne govori o kamenoj plastici. Naravno da 114 nije broj umrlih; kao i danas, lov u bogato izvedene spomenike nisu imali svi već samo oni financijski najjači.

Što se još krije po okolnim livadama, šumarcima i padinama, vjerojatno se neće doznati nikad, osim ako tehnologija ne uznapreduje toliko da se sve mogne sagledati s površine, kroz zemlju i kamen. Na kraju ne mogu pobjeći od usporedbe: ono što je za Dalmaciju Salona, za Istru je Nezakcij. Čudno je samo to što za Salonu znaju svi, a za Nezakcij malo ko.

Sad se vraćam „kući“, u Ližnjjan, odakle moram spomenuti još ponešto. Najprije spomenik što su ga zajedno napravili dva susjeda, Ližnjjan i Medulin, postavljen na nevidljivoj granici općina, za 60.000 Istrana tijekom Velikog rata prisilno odvedenih iz svojih domova i prognanih da se, barem mnogi od njih, kao u Bregovićevom Bluesu za moju bivšu dragu, nikad ne vrate u svoj rodni kraj. Namršteni i preplaćeni pater familias, očito bez izbora, tužna supruga i majka, dječica koja nisu svjesna što ih čeka, ali vide roditeljska lica pa su i oni „u bedu“. Urasli ovdje, u ovo tlo, u ovaj kamen, ali ih sada vjetrovi rata čupaju i odnose ko zna gdje, ponajviše u Češku, Austriju i Mađarsku.

Druga priča je Gospa od Kuj, kako Ližnjanci nazivaju „svoju“ Blaženu Djevicu Mariju u istoimenoj uvali uz more. Bjeloputa barokna crkvica, ustvari zavjetna kapela ribara i ratara, svana je nalik mnogim drugim istarskim i kao takva – ako se izuzme prelijep ambijent – ne bi zavrijedila previše pozornosti, pogotovo što je, kao i neke druge, „prejako“ obnovljena pa su joj zidovi ravni i pravi, k'o da je napravljena lani, a ne u 17. stoljeću. Da sam, kao što nisam, poslušao dobronomjerni savjet i uzeo ključ, u prozirnom staklenom podu crkvice bih video ostatke antičkih mozaika i temelja, a da sam u Ližnjjanu ostao koji dan duže, mogao sam sudjelovati i u procesiji Gospa od Kuj; održava se jednom godišnje, a ja sam, eto, tri dana prije morao krenuti. Svejedno nisam mogao ne uzeti jednu fotografiju procesije od svojih domaćina i staviti je u galeriju.

Natalija i Ognjen imaju mnogo što, što drugi nemaju, to već rekoh pišući o „Zvonima i narima“. U tom „mnogo što“ na prvom mjestu je njihov sin Ljubomir, ne što je njihov, niti što je sin, već što dečko, uz bukadar drugih hobija, odlično poznaje i svira već pomalo zaboravljene istarske narodne instrumente. U to se uvjerih za jedne od priredbi u književnom svratištu Grgorinića Rađena: okupili se Ližnjanci, ima i gostiju s raznih strana, najprije djeca prezentiraju neke svoje pjesmice i igrice, a onda na plitki podij izlazi Ljubomir, u narodnoj nošnji ovog kraja, uzima mihi, i jekavski mijeh, inače vrlo sličan onim što znamo kao gajde, i počinje, siguran kao da je rođen s mihom.

Ni prije mi nije bilo mrsko, ali je Ljubomir učinio da otad nerijetko na youtubeu potražim istarsku narodnu glazbu. Slušam i uživam, ali mi iz glave nikad nisu odlepršali zvuci iz Ljubomirovog miha i Ližnjana.

**AFORIZMI
АФОРИЗМИ**

IVO MIJO ANDRIĆ

KAD SKINEMO MASKE

Mi smo ljudi od riječi. Zato i gradimo verbalnu, a ne stvarnu demokratiju.
 &

Nemjerljivo je koliko su političari napravili za narod. Nema se tu šta mjeriti.

&

Država sve više brine za zdravlje građana. Baš je briga!

&

Da smo se znali boriti protiv uzroka, ne bi se danas borili s posljedicama.

&

Kod nas se dobro dočekuje samo onaj od koga se puno očekuje.

&

Nužda zakon mijenja. Tako vam je to uvijek kad je riječ o sranju.

&

Kad đavo dođe po svoje, ne dajte mu ono što je vaše.

&

Neki se izvuku, a neki izvuku deblji kraj.

&

Dok se jedni ograju, drugi se zagrađuju.

&

Majka priroda o svojoj se djeci podjednako brine. Svima daje ono što sami od nje uzmu.

&

Toliko volimo prirodu da joj vraćamo sve što nam je nepotrebno.

&

Političari su pametni ljudi. Da nisu, radili bi posao za koga su se obrazovali.

&

On je smiješan čovjek. Kad god zine, ljudi umiru od smijeha.

&

Pametni polažu ispite, a budale polažu živote.

&

Završio je na psihijatriji. Poludio je od sreće.

&

Tamo gdje političari imaju slobodan prolaz, narod ima slobodan pad.

&

Hrana iz pučke kuhinje omiljeni je specijalitet naše sirotinje.

&

Mi hranu ne bacamo. Uredno je odlažemo u kontejnere.

&

Sirotinja najviše drži do savjeta nutricionista. Em malo jede, em ne jede masnu hranu.

&

Mjere koje primjenjujemo protiv korona virusa potvrđuju temeljne postavke Marksove teorije otuđenja.

&

Maske su nas spasile od bolesti „kovid 19“. Niko ne zna kakvi ćemo biti kad skinemo maske.

&

Pronašli smo pravce izlaska iz ‘koronarne’ krize. Krivce ćemo tražiti kasnije.

&

Uveli smo nove mjere. Sad svima mjerimo od šake do laka.

&

Nije zdravstvo u krizi, već je kriza u zdravstvu.

&

Zdravlje je ipak najvažnije. Nazdravlje!

&

U životu su se najviše opeklji oni koji nisu ispekli zanat.

&

Mnogi su tek u braku vidjeli da je ljubav slijepa.

&

Krv nije voda, iako nam je mnogi piju.

&

Kod nas nitko ne šiša ljude bez dlake na jeziku.

&

Prvo je pustio zrak, a onda je odmaglio.

&

Neuhvatljivi su samo koji hvataju maglu.

&

Prodajem maglu. Nevidljive ponude isključene.

&

On je čovjek od riječi. Priča kao navijen.

&

Nekad je bio tata-mata. Danas je obični tat.

&

Život brzo prolazi samo onima koji imaju lijep život.

&

Da nije prolazna, ljepota bi vjerovatno bila prelazna.

&

Maligni tumor pijanci obično liječe maliganima.

&

Lako je oprostiti grijeh. Puno je teže oprostiti greške.

&

Da nije pekla, ne bi se opekla.

&

Prijek sud je svaki sud koji sudi prijekim putem

&

Razlika između prijekog puta i prijekog suda je u dužini... života.

&

Dok se radnici izvlače iz blata, političari se izvlače iz naftalina.

&

Da nije medija pandemija korona virusa prošla bi nezapaženo, kao i mnoge druge bolesti u ljudskim životima.

&

Da je u medijima više racija, bilo bi manje medijskih senzacija.

&

Izvukao sam se za dlaku. Poslije sam je iščupao.

&

Kad god se nalijem, šutim kao zaliven.

&

Otkad je dao otkaz anđelu čuvaru, svi ga progone.

&

Dokusurilo ga je to što je kusur zadržavao za sebe.

&

Kad odu u mirovinu, mnogi vjernici redovno preskaču posljednju večeru.

&

Lupio sam se u čelo tek kad su me lupili po džepu.

&

Blatili su me sve dok mi nije granulo sunce.

&

Tko se digne iz mrtvih, taj obavezno završi u raju.

&

Političari su svemoćni. Oni u isto vrijeme upravljaju državom i vladaju narodom.

&

Smrt je naš najveći neprijatelj. Jedino nas ona proganja od rođenja.

&

Tek kad je propjevalo, on je svoje otpjevalo.

&

Dug je put do istine. Zato mnogi na njega ne kreću.

&

Pripreme za pojavu 'korona virusa' trajale su desetljećima. Naplaćene su milionima ljudskih života i milijardama prodanih vakcina.

&

Sve je dobro dok opasni virusi ne postanu dio naše intime.

&

Tko ne vjeruje u moć nadmoćnih, uvijek će biti nemoćan.

&

Lupeži lupaju na sva vrata, dok im se ne otvore.

&

Tko misli logično, taj ne radi tragično.

БОШКО ЛОМОВИЋ

СВЈЕТЛО НА КРАЈУ ТУНЕЛА

- Смијање је здраво, на све се смијте. Осим на брашно.
- Ни он не зна колико је тежак. Тајна је у сефу.
- Кад ме душа боли, напишем пјесму. Кад напишем афоризам, боли ме глава.
- Без муке нема науке. Што ли нам још и та мука треба?
- То знаюју и врапци на грани. Они под стрехом појма немају.
- Мени је све ово смијешно. Већ вриштим.
- Не вјерујем да је човјек крошио на Мјесец, али је за науку драгоцјено камење које је с Мјесеца донио.
- Човјек мора да има алтернативу, ако га жена избаци из стана.
- Побиједили смо у свих седам офанзива. Нису успјели да нас стигну.
- Сви смо у Божијој руци. Они на респираторима поготову.
- Немам ништа против што су се многи уградили, само питам кад ћу ја доћи на ред.
- Политичари млате празну сламу. Уграбили добро плаћен посао.
- Кад вјештачка интелигенција преузме умне послове, природна ће се преквалификовати: прање улица и изношење смећа.
- Ускоро ће нам дронови изводити псе у шетњу. Наравно, програмирани да застају код бандера и жбунова.
- Угледали смо светло на крају тунела. Црвени се.
- Шта је боље: врабац у руци или голуб на грани? Ђурка у рерни, свакако.
- Хрвати су респиратор назвали именом: дишник. У духу нашег језика (и ситуације), боље му пристаје – издисајник.
- Еволуција и даље траје. Од човјека је настao тајкун.
- Сваког дана гледам тв дневнике. Не вјерујем више својим очима.
- Данас смо богатији за нову вијест како се неко обогатио на наш рачун.
- Влада је затворила све кафиће. Што не остави бар један за хитне случајеве?
- Катастрофа – све је нормално! Све је нормално – катастрофа!
- Кад најзад је бацити маске, поново ћемо се упознавати.

- Кажу да у радију живе мали људи. Што ме лажу?
- Купио сам телевизор са највећим екраном, а политичари ми опет мали.
- Моја жена је мој свијет. Никако да јој угодим.
- Ожених се у позним годинама. Сад немам времена за развод.
- Ко се свађа, тај се воли. Завидим комшијама Петровићима – они се свакодневно воле већ 30 година.
- Власт је похватала ситне лопове, слиједи обрачун са крупним. Да се зна шта је чије.
- Наша памет не зна за границе. Најчешће је ван границе.
- Кад сижег паднем, мање се угрувам.
- Корона нас је научила да стојимо у реду. Ријетко се ко унереди.
- Пажња! Леденице падају са стрехе наprotoар, идете на сопствени ризик. Могло је и краће, док сам прочитao...

ABDURAHMAN HALILOVIĆ

SVI SU VAS PROČITALI

Prestala je muža praviti budalom, od kako su ga doktori proglašili ludim.
 Brak je mračna zajednica – po kojoj obadva partnera tumaraju.
 To mi je konačno jasno – izoštigli su sliku.
 Za čuvanje stranačkog stada – imaju loše čobane.
 Što u životu nije ostvarila svoj cilj, to je pogoda.
 Interesantno, da on nju više ne zanima.
 Prestanite tvrditi da ste načitani, svi su vas pročitali.
 Vodeća stranka nikad jača... u raspadanju.
 Taman kad je trebao postati doktor – otkrili su da je plagijator.
 Kad pročitaju napisane referate – počnu praznu slamu da mlate.
 Svoje visoko obrazovanje stekao je u osnovnoj školi i počeo se baviti politikom.
 Što su ti ovce, ja im otvorio tor – a one me pitaju šta izvodim!
 Taj je planinar čvrsto odlučio završiti visoke škole.
 Našao sam se između dvije vatre – dok je bjesnio požar, jedva sam se nekako kroz sredinu izvukao.
 Oni bi i dalje tukli po nama, da imaju domet.
 Promjena režima, bio sam i ja za to – dok nisam svatio da je to živo blato.
 Bila je to jaka kiša – koja je ubila i crkvenog miša.
 Bio je jak čovjek i tako postao invalid rada.
 Čušnuli su onoga što je čaknut u glavu.
 Dok je sreća na našoj strani – mi smo na drugim stranama.
 Djeca su mi otišla svako svojim putem, a ja sam ostao u blatu.
 Kad god me žena nazove stokom, ja odem u štalu da obidiem svoje blago.
 Gdje nam je budućnost, neće da nam kaže pokvarena sadašnjost.
 Za nas su niske grane – visoke su nam nedokučive.
 Nisam ja za takve stvari – ne mogu ih nositi, za mene su preteške.
 Vjerujem kako mi kažu, a o istini ne smijem ni pisnuti.
 Ništa više od toga, bojim se visine.
 Narod je dole, vlada je gore – neće da siđe među njih.
 Pored ove izgubljene vlade mi više nemamo ni malo nade.
 Ti što im se zahvaljuju na svakom koraku, još nisu krenuli nikud.
 Mi ne možemo platiti njihovo ne znanje – previše je skupo.
 Ništa od toga što su nam obećali – nemaju ni oni.
 To što smo mi sve uradili kako treba, na kraju se ispostavilo da nije ni trebalо.
 Malo im treba da naprave dosta lopovluka.
 Natjeraše nas u laž, dok smo se borili za istinu.
 Svrbi me to, što mi se uvukla pod kožu.
 Našli bi se na pola puta, kad bismo imali novaca da ga izgradimo.
 Prvo mi je izbila pamet, pa mi onda zabila kajlu.
 Njima nije bilo teško da nam obećaju bolje sutra – ti samo lažu.

Ti političari su pali na niske grane, dok su mlatili praznu slamu.
Došli su do položaja... puzeći.
Ja nemam što izgubiti... sve mi je već poispadalo.

ZA DJECU
ЗА ДЈЕЦУ

LAV TOLSTOJ

BASNE I PRIČE

VJEVERICA I VUK

Vjeverica je skakutala s grane na granu i pade pravo na snenog vuka. Vuk poskoči i htjede je pojesti. Vjeverica stade moliti:

- Pusti me.

Vuk reče:

- Dobro, pustit će te, samo mi kaži, zašto ste vi, vjeverice, tako vesele.
Meni je uvijek dosadno, a pogledaj vas, vi se gore igrate i skačete.

Vjeverica reče:

- Prvo me pusti na drvo jer te se bojim, pa će ti reći.

Vuk je pusti, vjeverica se pope na drvo i od tamo reče:

- Tebi je dosadno jer si zloban. Zloba gori u srcu tvom. A mi smo vesele jer smo dobre i nikome zlo ne činimo.

OTAC I SINOVI

Otac je naredio sinovima da žive u skladu, ali ga nisu slušali. Zato on naredi da mu donesu metlu i reče:

- Slomite je!

- Koliko god da su se trudili, nisu je mogli slomiti. Tada otac razveza metlu i naredi im da lome jedan po jedan prut.

Lahko su izlomili jedan po jedan prut.

Otac reče:

- Takvi ste i vi: budete li u skladu živjeli, niko vas neće moći rasturiti, a budete li se svađali i razdvojili se, svi će vas moći uništiti.

- Metlu ne možeš slomiti, ali jedan prut ćeš uvijek slomiti.

DJED I UNUK

Djed je postao veoma star. Noge njegove nisu hodale, oči nisu vidjele, uši nisu slušale, ni zube nije imao. I kada je jeo, curilo mu je iz usta. Sin i nevjesta su prestali hraniti ga za stolom i davali su mu da jede nad šporetom.

Jednom su mu dali da jede iz čase. On je htjede pomaći, ali mu ispade i razbi se. Nevjesta poče koriti starca za to što im kvari sve u kući i razbijanje čase, i reče da će mu odsad davati da jede iz lonca. Starac je samo uzdahnuo i ništa nije rekao.

Sjediše jednom muž i žena kod kuće i posmatraše sina – njihov sinčić se igrao na podu dašćicama – nešto je slagao. Otac upita:

– Šta to radiš, Miša?

Miša odgovori:

– Evo ja, oče, pravim lonac. Kada ti i mama ostarite, da vas mogu hraniti iz ovog lonca.

Muž i žena pogledaše jedno u drugo i zaplakaše. Postidješe se što su tako uvrijedili starca i od tada ga počeše hraniti za stolom i brinuti se za njega.

MALI FILIP

Bijaše dječak po imenu Filip. Sva djeca su krenula u školu. Filip uze kapu i htjede i on ići. Ali majka mu reče:

– Kuda si se spremio, Filipe?

– U školu.

– Ti si još uvijek mali, ne idi – majka ga ostavi kod kuće.

– Djeca su otisla u školu. Otac je već ujutro otisao u šumu, a majka na popodnevni posao.

U kolibi ostadoše samo Filip i baka za pećnicom.

Baka je zaspala, a Filipu samom postade dosadno i on poče tražiti kapu. Svoju ne nađe, pa uze staru očevu kapu i ode u školu.

Škola se nalazila iza sela u crkvi. Dok je Filip prolazio kroz svoje selo, psi ga nisu dirali jer su ga znali. Ali kada je zašao u tuđe dvorište, iskoči Žućka i zalaja, a za Žućkom iskoči veliki pas Volčok. Filip poče trčati, a za njim i psi. Poče vrištati, spotaknu se i pade. Priđe mu jedan seljak, otjera pse i reče:

– Gdje ti, derište malo, sam trčiš?

Filip ništa ne reče već se pridiže i dade se u bijeg što je brže mogao. Dotrčao je do škole. Na trijemu ne bi nikoga, a iz škole su se čuli zvonki glasovi djece. Filipa obuze strah; šta ako me učitelj otjera? Zamisli se on šta da uradi. Da se vrati nazad – pas će ga ugristi, da uđe u školu – učitelja se boji. Naiđe pored škole baka s kofom i reče:

– Što ti tu стојиш kad svih uče?

Filip podje u školu. Na trijemu skide kapu i otvori vrata. Cijela škola je bila puna djece. Svi su nešto vikali, a učitelj u crvenom šalu je išao sredinom.

– Šta hoćeš ti? – viknu on Filipu.

Filip stisnu kapu i ništa ne reče.

– Ko si ti?

Filip je šutio.

– Da nisi nijem?

Filip se tako prepao da ništa nije mogao progovoriti.

– Idi onda kući, ako ne želiš pričati.

Filip bi rado nešto i rekao da mu se grlo nije osušilo od straha. Pogledao je u učitelja i zaplakao.

Tada se učitelj sažali na njega. Pomilovao ga je po glavi i upitao djecu ko je taj dječak.

– To je Filip. Kostjuškin brat, odavno je htio ići u školu, ali ga majka ne pušta, pa je krišom došao u školu.

– Pa, sjedi u klupu pored brata, a ja će zamoliti tvoju majku da te pusti u školu.

Učitelj je počeo pokazivati slova Filipu, ali on ih je već znao, a znao je i pomalo čitati.

– Hajde mi napiši svoje ime.

Filip reče:

– Ef-i-el-i-pe.
 Svi se nasmijaše.
 – Odlično! – reče učitelj. – A ko je tebe učio čitati?
 Filip se osmjeli i reče:
 – Kostjuška. Ja sam bistar i sve sam odmah shvatio. Ja sam veoma pame-tan!
 Učitelj se nasmija i reče:
 – Pričekaj sa hvaljenjem, prvo nauči.
 Od tada je Filip krenuo s djecom u školu.

Prevela s ruskog Nejra BIĆO

DVA PRIJATELJA

Šumom su išla dva prijatelja i ispred njih iskoči medvjed. Jedan poče brzo da trči, pope se na drvo i sakri se, a drugi ostade na putu. Nije mogao ništa da učini – pao je na zemlju i pretvarao se da je mrtav. Medvjed mu priđe i poče da ga njuši a on zadrža svoj dah. Medvjed mu i lice ponjuši, pomisli da je mrtav i ode. Kada je medvjed otišao, onaj koji je pobjegao siđe sa drveta i poče da smije:
 – Šta ti je – reče – medvjed šapnuo na uho?
 – Rekao mi je da su loši ljudi oni koji ostavljaju prijatelje u opasnosti.

KAKO JE SELJAK PODIGAO KAMEN

Na trgu u jednom gradu ležao je ogroman kamen. Kamen je zauzimao mnogo mjesta i smetao je vožnji po gradu. Pozvaše su inžinjere i pitaše ih kako da pomaknu kamen i koliko će ih to koštati? Jedan inžinjer reče da je kamen potrebno slomiti na komadiće i zatim nje-gove dijeliće odvući, i to će ih koštati osam hiljada rubalja; drugi inžinjer reče da se pod kamen treba staviti veliki valjak i na njemu odvući kamen, i da će to koštati šest hiljada rublji.

A jedan seljak reče:
 – Podići će kamen i za to će uzeti stotinu rublji!
 Pitali su ga kako će to da uradi. I on reče:
 – Iskopat će ispod samog kamaena jamu; zemlju iz jame će prosuti po cesti, oborit će kamen u rupu i prekriti ga zemljom.
 Seljak tako i uradi, i dadoše mu stotinu rubalja, i još stotinu za mudru dogodovštinu.

KOMARAC I LAV

Komarac prileti lavu i reče:
 – Šta misliš, jesli li jači od mene? Ma kako da ne! Kakva je ta tvoja snaga? Da grebeš kandžama i grizeš Zubima – tako se i žene tuku s muškarcima. Jači sam od tebe; hajde, izazivam te da se borimo!
 I komarac zazuji i poče bockati lava u gole obraze i njušku. Lav se poče

udarati i grebatи kandžama po licu; grebao je svoje lice dok ga nije ogrebaо do krvi i postade iscrpljen.

Komarac zazuji od radosti i odleti. Zatim se upetlja u paukovu mrežu i pauk ga poče jesti. I komarac reče:

– Jaku životinju, lava, savladah, a evo nastrandah od ništavnog pauka.

LAV I PSIĆ

U Londonu su pokazivali divlje životinje i za gledanje vlasnici su uzimali ili novac ili pse i mačke kako bi hranili divlje životinje.

Jedan čovjek htjede da pogleda životinje, te na ulici uhvati psića i donese ga u zvjerinjak. Pustiše ga da gleda, a psića uzeše i bacise u kavez da ga lav pojede.

Psić podvi rep i privuče se uglu kaveza. Lav mu priđe i ponjuši ga. Pas je legao na leđa, digao šapice i počeo je mahati repom. Lav ga dodirnu šapom i prevrnu ga.

Psić skoči i stade ispred lava na zadnje šape. Lav je gledao psića, pomicao je glavu s jedne strane na drugu i nije ga dirao. Kada je vlasnik bacio lavu meso, on otkide komadić i dade ga psiću.

Navečer kada je lav legao da spava, psić leže pored njega i stavi svoju glavu na njegovu šapu. Od tog trenutka pas je živio u istom kavezu sa lavom, a lav ga nije dirao, jeli su zajedno, spavalii su zajedno, a ponekad se igrao s njim. Jednog dana vlasnik psića dođe u zvjerinjak i prepozna svoga psa; reče da je to njegov pas i zamoli vlasnika zvjerinjaka da mu ga vrate. Vlasnik htjede dati psa, ali samo što ga poče dozivati kako bi ga uzeo iz kaveza, lav se nakostriješi i zarika.

Tako su cijelu godinu lav i psić živjeli skupa u istom kavezu. U toku godine psić se razbolje i umrije. Lav prestade jesti, a sve je njušio, lizao psa i dirao ga šapom.

Kada je shvatio da je psić uginuo, odjednom skoči, nakostriješi se, poče udarati repom po bokovima, te se baci na zid kaveza i poče gristi kvake i tlo.

Cijeli dan se borio, bacao po kavezu i rikao, zatim je legao pored uginulog psića i utihnuo. Vlasnik zvjerinjaka htjede da odnese uginulog psića, ali lav ga nikako nije puštao da mu priđe. Vlasnik pomisli da bi lav mogao da zaboravi svoju bol ako mu doneše drugog psića, i tako on u kavez pusti živog psića; ali lav ga u sekundi rastrga. Onda svojim šapama zagrli uginulog psića i tako ostade ležati pet dana.

Šestog dana je uginuo.

Prevela s ruskog Ajla KURAHOVIĆ

LAV I MIŠ

Lav je spavao. Miš je protrčao po njegovom tijelu. Probudi se lav i uhvati ga. Miš je počeo moliti da ga pusti. Rekao je:

– Ako me pustiš, učinit će ti dobro.

Nasmijao se lav zato što mu je miš obećao da će mu učiniti dobro i pustio ga. Poslije su lovci uhvatili lava i svezali ga užetom za drvo. Čuvši lavlju viku, dotrča miš, uže pregrize i reče:

– Sjećaš se kad si se nasmijao, nisi mislio da bih ti mogao pomoći, a sad vidiš da je moguća i dobrobit od miša.

MRAV I GOLUB

Mrav je sišao do potoka, htio je popiti vode. Val ga je prelio i zamalo ga potopio. Golub je nosio granu i video mrava kako tone, bacio mu je granu u potok. Sjede mrav na granu i spasi se.

Poslije je lovac postavio mrežu, želeći uhvatiti goluba. Mrav je prišao nozi lovca i ugrizao ga. Lovac je vrisnuo i ispala mu je mreža.

Golub je zalepršao i odletio.

STARAC I SMRT

Jednom je starac nasjekao drva i odnio ih. Dalek mu je bio put nositi ih; iscrpio se, složio drva i rekao:

– Eh, kad bi barem smrt došla!.

Dođe smrt i reče:

– Evo i mene, šta ti je potrebno?

Prepao se starac i rekao:

– Podigni mi složena drva.

MAGARAC I KONJ

Jedan čovjek je imao magarca i konja. Hodaše oni po putu i magarac reče konju:

– Tako mi je teško, neću moći ovo sve donijeti; uzmi barem nešto s mene.

Konj se nije na to obazirao.

Magarac je pao od napora i uginuo.

Kad je vlasnik uzeo sve sa magarca i stavio na konja, konj reče:

– Oh, teško meni, kakav sam ja nesretnik! Nisam htio da mu pomognem, a sad moram sam nositi sve, pa čak i magareću kožu.

Prevela s ruskog Sanela RAMOVIĆ

**MERI GRGIĆ
LIDIJA PAVLOVIĆ-GRGIĆ
ALEKSANDRINA HALJINA**

Sunce Zemljom sije svoje tople zrake koje iz svakog sjemena izmame novi život i griju svako biće da raste i veselije bude. Njegova je najbolja prijateljica vila Vita koja s obitelji živi u šumama planine Žumer i od sunčevih zraka pomiješanih s osmjесima i dobročinstvima svih stvorova stvara svoje kćeri, a najveća mu je neprijateljica Mora koja zlatne sunčane trake krade i prašinom prlja kako bi od njih izrodila zlice među vilinskim narodom.

Vitina najveselija kćer je Aleksandra. Ta dobra djevojka u proljeće ptica gradi gnijezda čak i na strmmim liticama, ljeti umiva cvijeće umorno od vrućine, u jesen seljacima pomaže sabrati ljetinu, a zimi grije sve one koji doma nemaju pod ledenim svodom. Stoga su Sunce i Vita mladoj vili dali osobitu nagradu – svaku joj godišnje doba daruje novu haljinu.

Proljeće joj skroji opravu od najfinijeg mirisa ljubičice, jagorčevine i jačlaca, a ptice joj od paperja oblaka našiju čipku kakve najveštiji čipkari nemaju. Ljeto joj isplete krinolinu od zlata bogato ukrašenu draguljima od morskih kapi. Jesen joj s polja i krošnji u odjeću ušije raskoš boja plodova slasnih. Zima ju zakrije od studi haljinom od pahulja i bundom od peruška oblaka.

Kako se god koje godišnje doba smijeni, Aleksandra zablista sve ljepša i veselija te se zahvalna na darovima sve više trudi doprinijeti svakom stvoru. Penje se na liticu nahraniti ptica kome je lovac ustrijelio majku, žuri suzama zaliti vrućinom sparušeni cvijet u gredici na balkonu zaboravene bake, stiže ugrabiti motiku kako bi okopala kukuruz na njivi poginulog viteza, svojom bundom grije psića odbačenog u zimskoj noći. Za njom trče mnoga djeca i svake ih je godine sve više. Oni ne znaju da je to vila, ali čista dječja srca u djelima dobre djevojke prepoznaju put koji vrijedi slijediti pa čine isto što i ona.

– Vidi, Vita,
kako Aleksandra hita
nositi radost svakom stvoru
u selu, gradu, na moru,
a za njom dobre djece svita
hita, hita!

Sunce je o dobroj vili smislilo pjesmu od koje su Viti rasle moći i osmijeh.

Sve je to gledala majka zlih vila Mora koja sa svojim carstvom živi u pećini ispod planine Žumer. Tu svoje kćeri hrani ružnim riječima i djelima koje skupi lutajući svijetom.

– Vidi, Vita,
što ti kćer skita,
k'o kobila vuče
ružnija no jučer!

Rugala se zlica dobroti Aleksandrinoj i smišljala kako će ju poniziti i sprječiti u njezinu naumu da svima od koristi bude.

Skupa se s njom zlu domišljala i njezina kći Rogana. Kad je god mogla, ta je ohola mlada vila trgala haljine princezama, prevtala lonce kuharicama, kvarila vezove djevojkama, prosipala boje slikarima, krala oklope vitezovima, bacala sjekire drvosječama, lomila potkove konjima i što sve ne. Njezini su pomagači bile spodobe crnih srca, prazne duše i nečiste savjesti. No, je li uživala u takvu društvu? Rado bi se ona igrala s nevinom dječicom i družila s poštenim svijetom poput Aleksandre, ali ju nitko u blizini nije htio jer je oko sebe sijala samo zlo i jezu. A najradije bi, da ikako može, i ona pronosala one lijepе krojeve koje Aleksandru čine najljepše odjevenom među vilama.

– Vidjet ćeš, majko,
kako ću polako
Aleksandru zarobiti
i slavu zadobiti.

pjevušila je jednog jutra Mori koja joj je rekla kako dobra vila s djecom iz sirotišta u obližnjem gradu Koenu žuri na more.

Sirotani nikada nisu vidjeli nikog svojeg, a kamoli s obitelji putovali. Stoga je Aleksandra od zrnja pšenice iz vilinske riznice stvorila dukata koliko je potrebno za vožnju velikim kočijama do plavetnila iza planine Žumer, boravak u svratištu mjesača Ura na obali, igračke, odjeću za kupanje i pune vreće medenjaka.

– Idemo na more
iza one gore
nek' se pjesme ore
idemo na more!

Pjevala je dječja radost kad im je tijekom vožnje zavojitom stazom Aleksandra rekla da će s iduće krivine vidjeti veliku plavozelenu plahtu od slane vode po kojoj plešu galebovi.

Sve je to s jednog mrzovoljnog oblaka punog gorkih suza pratila Rogana klizeći nebom spremna uskoro nanijeti novu štetu.

- Dosta pjesme! – iskoči Rogana pred djecu koja su se tek iskricala iz kočija i potrčala obalom.
- Tko je ovo? – zapita najstariji dječak.
- Ma tko će nam zabraniti pjevati?! – odvaži se djevojčica narančaste kose.
- Mir, djeco! Ovo je moja briga – pred zlicu istupi Aleksandra.
- E, sad ćeš tek vidjeti što je briga! – Rogana podiže ruke prema moru i pretvori ga u plavetnu tkaninu, a onda se namršti na onog nesretnog oblaka koji proplaka ognjenim suzama pa platno poče gorjeti na bezbroj mjesta.
- Oblaku tužni dođi da te zagrlimo – Aleksandra ispruži ruke prema nebu i oblak pobijeli pa pohita prema pučini koja opet dobi svoje bure i nevere.
- Sad ću ti djecu u ribe pretvoriti – naceri se Rogana pruživši ruke prema mališanima, ali ju ona riđa djevojčica pogodi kamenom posred čela iz kojeg poteče crna krv.

- Eto ti sad! – riđokosa se slavodobitno nasmija.
- Stani, zlo se zlom ne vraća! – ukori ju dobra vila.
- Vidi, vidi dobrice kojoj ču sada uništiti njezinu ljetnu haljinu – nasmija se zlobno Rogana.
- Želiš moju haljinu? Evo ti je! – Aleksandra sa sebe skide odjeću. Rogana zgrabi opravu i nestade bestraga pomislivši kako je ipak dobila što je htjeila, a Aleksandra ostade u tankom haljetku kojeg vile odjenu ispod haljine.
- Što ćeš sad? – pitao ju je najstariji dječak, a ostala djeca pogledaše ju skamenjeni. Naime, prvi su put uživo vidjela vilinska čuda.
- Ništa! Ljeto će me opet obuci. Idemo se odmoriti od puta, a sutra ćemo na plažu – nasmija se vila, a na njoj začas zasja morsko plava krinolina s bezbroj bisera i koralja.

Za to je vrijeme Rogana u svojoj pećini odjenula ugrabljeno. Pogled u zrcalo pokazao joj je svu ljepotu kroja i boja. Divila joj se sve do osvita koji joj umjesto haljine pune zlata i dragulja pokaza sivu krpnu nalik otiraču. Shvativši da u ukradenom ne može izići među sestre, zlica ljutito vrisnu i skoči mrzvoljnog oblaku za vrat pa mu zapovjedi da ju odnese u svratište gdje je Aleksandra s djecom odsjela. Brzo ju je pronašla kako još spava umorna od puta, a pored nje se na vješalici odmarala nova ljetna haljina. Rogana otkinu jedan biser, a on se u njezinoj ruci pretvori u sivi grumenčić zemlje. Otkinu koralj, a on postade običan kamen s morskog dna.

- Mrzim i nju i njezine haljine! – viknu ljubomora iz Rogane koja se sva tresla od jeda, što probudi Aleksandru.
- Što to radiš? Ostavi moju haljinu! – dobra vila čvrsto zgrabi neprijateljicu za ruku u kojoj se od grčevitog stiska znojio kamen.
- Pusti me! – previjala se zlica dok se sobom širio miris spržene kože, a Aleksandra se sažali nad ozlijedenom te domisli kako će popustiti stisak.
- Pustit ću te ako mi obećaš da ćeš obuci moju haljinu i danas se lijepo igradi s djecom – dobrica je imala plan.
- Igrati se s djecom? Pa nisam ja ničija dadilja – prkosila je Rogana unatoč opeklini koja ju je boljela kao ništa do tada.
- Nisi dadilja ali im možeš biti prijateljica bar jedan dan – nasmija se Aleksandra i izgovori nekoliko riječi koje njezinoj sugovornici oduzeše moć govora kako bi je mogla na miru naružiti.
- Zar ti nije dosadilo biti takva? Svi su ti prijatelji razbojnici i zlice, a nitko te od njih ne voli već te samo iskoristavaju za svoja zla. Zar ne bi voljela imati prave prijatelje? Zar ne bi voljela svojim radom zasluziti haljine lijepe poput mojih? Mogla bi, ali ne – ti od svoje ljubomore ne vidiš dalje od tog nosa koji para nebesa. Reći ću djeci da si ti dobra Regica koju sam upoznala u svratištu – vila reče i pucnu prstima zapovjedivši zlom jeziku da se razveže.
- Ali djeca će znati tko sam ja i neće me slušati! – odvrati Rogana svjesna da najmanji među nama imaju najčistija srca kojima dobro vide što ljudi nose u grudima.
- Djeca vjeruju onima što im čine dobro, pa će povjerovati i meni ako kažem da si moja prijateljica. Ako me iznevjeriš, stisnut ću ti ruke tako da zauvijek ostanu opečene. A ako im se uspiješ približiti, onda će tvoja

duša poprimiti njihovu čistoću – objasni dobrica.

– A što ako opet budem zla? – tihim glasom prozbori Rogana.

– Nitko tko se druži s djecom ne može biti zao – Aleksandra je bila odlučna pomoći svojoj neprijateljici, a ona je najzad pristala pokušati biti drukčija. Obukla je ljetnu haljinu i pošla od sobe do sobe buditi mališane i dijeliti im medenjake koje je usput stvarala od dragosti što ju djeca pozdravljaju s osmijehom i radošću u očima.

– Hajdemo na plažu! – pozvala ih je čudeći se veselju, tom nepoznatom osjećaju koji ju je odjednom preplavio poput plime.

– Idemo, idemo! – žurila su djeca sve do pjene nestašnih valova, a onda svi redom zastadoše i lica im obli tuga jer nijedno nikada nije plivalo.

– Ne znate plivati? Naučit će vas Regica – Aleksandra dade Rogani znak da čini sve što može kako bi djeca proplivala.

Ona se sjeti kako ju je Mora učila plivati u podzemnoj rijeci u njihovoj pećini. Potom zapovjedi djeci da stanu u red te joj jedno po jednu dolaze u pličak kad ih ona pozove. Prvo ih je uzimala u naručje, onda bi im puhnula iza uha da otjera strah, potom ih je polako spuštalaa na vodu pridržavajući ih ispod leđa dok plutaju poput lopoča u bari, a onda bi djeca poslije nekog vremena zaplivala i sama, radujući se jednoj novoj vještini i slobodi.

– S Regicom mi plivamo,

S Regicom uživamo!

Regicu mi volimo

Morem dok plovimo!

Pjesmu povedoše djeca plivajući oko učiteljice koja se zbumjeno osvrtala uokolo ne znajući što bi sa sobom od dragosti.

– I tako je Regica otkrila kako je biti dobra vila – namignu joj Aleksandra.

– I što će sad? Majka će me otjerati od kuće kad dozna... – Rogana se načas rastuži.

– Ne želiš se vratiti u onu špilju, među razbojnike i zlice?

– Ne. Želim zauvijek ostati ovdje, u ovoj lijepoj haljini boje mora, u moru s djecom, ali to je nemoguće – zaplaka Rogana.

– Ako stvarno to želiš, pomoći će ti – Aleksandra ju zagrli i šapnu joj u uho nekoliko riječi da otjera strah.

– Učini da ostanem ovdje, s morem... – molećivo ju pogleda dojučerašnja neprijateljica.

– Djeco, podite na ručak – Aleksandra zapovjedi mališanima koji ju za nekoliko minuta ostaviše nasamo s Roganom.

– Sad zatvorи oči, imam iznenađenje za tebe – nastavi ona i izgovori nekoliko čudnovatih riječi koje Roganu preobrazиše u sirenu Regicu.

– Što je ovo? – Regica je ispod Aleksandrine morske haljine opipala riblje krljušti.

– Zadrži moju haljinu – baš ti lijepo stoji, a kad se pohaba, more će ti darovati novu. Kad god poželiš, moći ćeš plivati u dubine tim perajama, a kad se zaželiš kopna, peraje će se pretvoriti u noge i koračaj do mile volje.

– A čime će se baviti? – Regica je svoje novo tijelo zagledala u čudu – koža joj je bila glatka, kosa sjajna i duga, a nokti čisti i bijeli. Lice nije

vidjela, a ono se najviše promijenilo. Bilo je ono lijepo i prije, ali sada postade bezvremenska divota – koža biserna, oči bistre poput morskih kapi, a usne najljepši koralj.

– Imaš jedan divan zadat. Putovat ćeš morima i pomagati mališanima koji žele naučiti plivati. Pridržavat ćeš ih i hrabriti, šaputat ćeš im s valovima o slobodi, poučit ćeš ih kako ploviti sigurno i mudro – reče Aleksandra.

– Hoću li ja to moći? – Regica ju uhvati za ruku.

– Naravno! I ja ču ti ponekad pomoći! Samo ne zaboravi ovo – nikad nikome ne smiješ reći da si bivša vila i sadašnja sirena s posebnim moćima. Pred ljudima budi samo djevojka Regica koja želi činiti dobro drugima – namignu Aleksandra i krenu u svratište provjeriti jesu li sva djeca ručala. Regica ostade sama među valovima i po prvi put osjeti slobodu.

– Kako je divno biti dobar stvor! – uzviknu i zapliva. Srce ju je vuklo na daleku obalu gdje je jedan uplakani dječak nemoćno sjedio pored vode. Dok mu se približavala, njezine su peraje postale noge, ali to nitko nije mogao vidjeti jer je Regica spretno plivala u dugačkoj raskošnoj haljini.

– Idemo, maleni! Ja ču te naučiti plivati! – dopliva Regica do mališa kojem se svidje njezino milo lice te joj pohrli u zagrljav.

Njezinoj se majci Mori sve to, naravno, nije dopalo, ali što je mogla? Kad biće jednom osjeti i proživi istinsku slobodu, više ga ne možeš zarobiti i vezati za zlo. Mora je to znala, pa nije ni pokušavala tražiti nekadašnju Roganu, niti ju vratiti u sumornu pećinu gdje stoljećima rađa vile zlice od kvarnih i mračnih misli i djela.

No, zato ju je Aleksandra često posjećivala na morima. Kad bi se god srele, divile bi se novim haljinama koje su dobivale na dar. Ipak, obje su najviše voljele darove od dječjeg smijeha i njihove radosti.

SUVAD ALAGIĆ

ZMAJEVAC

Oktobar u Koraju je te godine bio lijep kao dječja bajka iz čitanke za niže razrede osnovne škole: topao, sjajan, pun jarkih jesenjih boja i neopisivih mirisa čarobne prirode i onoga što ljudska ruka od darova prirode pravi za svoje potrebe. Vrijeme je bilo sunčano i toplo tokom čitavog mjeseca, kao stvoreno za rad ili igru. Odrasli su većinom bili zabavljeni sobom svodeći kraju zadnje jesenje poljoprivredne radove ili spremajući zimnicu za porodicu, tako da su djeca, u većini slučajeva bila prepuštena sama sebi, što u prijevodu na dječji jezik znači-mogli su se igrati do mile volje, od jutra do mraka, a da ih se rijetko ko sjeti. Tako su živjeli ali i jeli: ranim jutrom brzo za zajedničkim doručkom jer su odrasli žurili za poslom, a uveče, većinom krišom, ono što bi ostalo od večernje sofre. Ali kome je još bilo do jela kad se "miholjsko ljeto" kao na dlanu, nudilo poput najljepšeg i najšarenijeg sajma same izdašne prirode.

Dok je očeva majka nena Sevla nahranila kokoši i otišla da pomuze kravu u štali, petogodišnji unuk Amin već je bio obučen stojeći na putu sa lukom na leđima i strijelama u rukama. Luk mu je napravio rođak sa očeve strane Muha, a strijеле je krio od nene pod stepenicama jer se bojao da ga ne ruži zbog vrhova od žice kojima su bile ukrašene strijеле od tanke kukuruzne trske. Sinoć na rastanku su se dogovorili da idu na vodopad Zmajevac loviti ribu strijelama.

Zmajevac je bio omanji vodopad koji se nalazio na imanju jednog uglednog, obrazovanog i bogatog mještanina Koraja hadžije Mehmeda. Po vodopadu je i čitavo imanje, pa i taj dio Koraja, u narodu dobilo ime Zmajevac. Samo imanje imalo je blizu sto duluma zemlje, uglavnom oranice ili voćnjaka, ali je bilo prilično zapušteno jer je vlasnik ostario, sinovi su otišli u Njemačku, a od šest kćeri koliko je živjelo sa njim, četiri su išle u gradske srednje škole, a dvije mlađe i nisu mnogo marile za zemlju. Radile su ono što im mati kaže, uglavnom se to odnosilo na kućne poslove. I sam domaćin nije mnogo mario za svoje ogromno imanje naslijeđeno od oca, koji je za vrijeme Kraljevine Jugoslavije imao titulu bega. U Koraju je tada živjelo četiri bega koji su posjedovali nekoliko hiljada dunuma zemlje, a kad je u pitanju šuma, niko od njih nije znao tačno koliko, ustvari, tačno šume ima.

Domaćin se izdržavao tako što su mu stizala dva mjesecna primanja od sinova iz Njemačke, žena mu je bila jako vrijedna tako da je uz brojne seoske i domaćinske poslove, stizala da kroji i šije za novac. Ovaj domaćin u narodu je bio poznat po nadimku Hadžija jer je za života stigao da obavi svetu islamsku dužnost-putovanje na hadž u Saudijsku Arabiju.

Kad bi se Hadžiji učinilo da Zmajevac postaje isuviše divlji ili na nekim mjestima nepristupačan, davao bi koscima travu džabe ili bi bez čara i zarade davao siromašnijim mještanima da jednu sezonu koriste njegovu plodnu zemlju za obradu i sijanje. Ali bez obzira što je sve na tom bilo po-

malо zapuštenо i poludivlje izgledalo je lijepo i privlačno, kao u bajkama iz starijih i davnih vremena, ipak je vodopad Zmajevac bio nešto na šta se Hadžija najviše ponosio. A kako i ne bi, kad ovakvog vodopada nije bilo sve do Hercegovine. Vodopad je dobio ime po legendi koja je kazivala da su tu prije zmajevi pili vodu. I danas-dan roditelji su nemirnu djecu odvraćali od igara na vodopadu, govoreći:

- Ne idite u Hadžijino, odnijeće vas zmaj!?

Sam Hadžija bi pak često, stojeći na čaršiji i razgovarajući sa ljudima, mada ga niko nije ni nudio ni pitao, znao reći:

- Ne bi dao Zmajevac ni za kakve pare.

A kad su u pitanju bili Muha, Jašar, Žućko, Čonč, Pican, Mačak, Amin i ostali iz te dječje družine, za njih je Zmajevac bio pravi i istinski dječji raj. Niko ih nije vidio, niko ih nije dirao, nikome nisu smetali, a Hadžija i kad bi ih bio, rekao bi samo:

- Ne lomite mi mlade grane! Lijepo se igrat će...

- Hoćemo, hoćemo Hadžija - govorila su djeca uglas, čekajući da Hadžija zamakne za drveće ili brežuljak, a onda su djeca opet nastavila igru po svome ne mareći mnogo koliko će štete ostati iza njih.

Sam vodopad bio je visine oko pet metara i bio je oko pedesetak koraka udalje ali i drvećem i uzvisinom sakriven od očiju koje bi ga mogle direktno vidjeti sa seoskog puta. Voda koja je tekla iz izvora padala je na visoke stijene, tvoreći tako vodopad visine oko pet metara i širine oko tri metra. U unutrašnjost vodopada nije se moglo ući zbog klizavih i strmih stijena, a voda je pri padu napravila u dnu vodopada omanje jezerce, prečnika oko desetak metara i dubine oko jednog i po metra. Djeca su tu, sa manjim ili većim uspjehom lovila ribu. Nešto niže vodopad se pretvarao u potok koji je prelazio seoski put i na drugoj strani pravio omanje jezerce, ali tu nije ribe jer se na tom mjestu po čitav dan napajala seoska stoka, dok su mještani punili drvenu i plastičnu burad ovom vodom za svoje potrebe.

Kad je družina došla do vodopada, rosa sa trave u tom dijelu Koraja još se isparavala tvoreći povremeno male pramenove magle koji su nestajali na putu za nebo. Djeca su pokušavala strijelama i lukovima, skačući u vis, dohvatići neki od tih pramenova magle koji su se činili tako blizu, ali im to nije polazilo za rukom. Pramen magle uvijek je bio nešto više nego što su oni mogli dohvatići. Jedino su im svima obuća i noge bili mokri do koljena od jutarnje rose i skakanja po rosnoj travi.

- Kakav li će danas biti ulov reče Muha?-kome je već bilo dosadilo da skače za neuhvatljivim pramenovima magle.

- Ja kolikogod da ulovim, ne dam danas svoje ribe nikome! Sve ču sam ispeći i pojesti jer sam jutros pojeo samo malo krompirske pite - reče na busito Žućko kad su došli do vodopada Zmajevca.

- Ne može tako!-reče Muha. Jesmo li se dogovorili da sve što imamo dijelimo na iste dijelove!?

- E, danas ne važi taj dogovor-reče zlovoljno Žućko. Sutra ćemo dijeliti ribu a danas ne dam nikome ništa svoje.

Amin i Mačak, kao najmlađi, najmanji i najslabiji ribolovci u grupi, za-

brinuto se pogledaše, jer se njima veoma rijetko dešavalo da strijelom pogode neku od velikog broja manjih i većih riba u vodi. Kolikogod bi oni nišanili riba bi uvijek bila brža a strijela bi "prazna" izranjala iz vode.

- A kad dijelimo moje bombone!? - pobuni se Amin.

- A koliko si pojeo moje čokolade - reče Mačak čiji je otac radio u Australiji i često kući slao velike količine čokolade jer je mnogo volio svoju djecu i patio za njima.

- De, manite svađe! - reče Muha. Pravite ražanj a zec u šumi. Prvo da vidimo kakav će nam danas biti ulov, pa ćemo se onda dogovorati oko podjele plijena.

Za oko sat vremena družina je iz vode na vrhovima strijela izvadila oko tridesetak manjih riba, a dva veća klijena ulovio je Muha golim rukama pronašavši ih u žilama velikih vrba. Zatim se riba naglo prorijedi, a onda sasvim nestade iz vida.

- Dosta je za danas!- reče Muha.

- Ja ću još pecati! - reče Žućko, koji, uz Amina i Mačka, danas kao za inat, nije ulovio ni jednu ribu.

- Šta imaš više mutiti vodu, kad i sam znaš da je sada riba otisla da spa-va i nema je do iza podne. Kad ogladni pojaviće se sama od sebe.

- Hoću da pecam, možda je još koja ostala u vodi!-reče uvrijeđeni i zlovoljni Žućko i nastavi nasumice i nervozno odapinjati strijele u već zamucenu vodu.

Amin i Mačak,samo su se gledali očima. Obojici im nije bilo jasno kako ribe mogu zaspasti u vodi i to još bez kreveta, deke i jorgana. Ali bilo ih je stid da pitaju odrasle dječake, pa su tu tajnu čuvali za sebe pokušavajući je odgonetnuti kada su bili sami i kad ih niko nije čuo.

- Sigurno ih uspava mati ili nena?! - govorio bi Amin.

- A ko onda uspava riblju nenu ili mamu?! - pitao bi se naglas Mačak, i tad bi obojica prekidali tu temu kolutajući značajno ljubopitljivim dječjim očima.

Za to vrijeme Muha je u jednoj suhoj i šupljoj stijeni u blizini vodopada, potpalio vatru na kojoj je pekao ribe nabodene na šiljate štapove od ljeskovog pruća.

- Šta gledate vas dvojica!? Idite po još malo suharaka i dođite da okrećete ove štapove- govorio je Muha okrećući zadovoljno ribe desetak centimetara iznad gomile crvenog žara.

- Polizaćemo prste - govorio je Jašar koji je pekao ribe sa druge strane gomile žara.

- Je li dosta drva? - rekoše uglaš Amin i Mačak, sretni što i oni nešto privređuju i tako zaradjuju svoj dio pečene ribe koja je mirisala na prokuhanu domaće kravljе mlijeko.

- Dosta će biti - reče Čonč.

- U pravu si - reče Muha. Da ispečemo još ova dva klijena i gotovi smo.

- A gdje li je Žućko? - smijuljeći se upita Pican. Prije bi sad ulovio negdje zeca nego ribu u onoj baruštini. A jest tvrdoglav stvor, majko moja mila...

- Žućko još lovi ribu - reče brzo Amin, sav sretan što zna tačan odgovor na ovo pitanje.

- Neka peča, koliko hoće - reče Čonč. Čim bude pečena mi čemo ribu pojesti. Ne riba valja kad se ohladi... Jesmo li ga zvali lijepo! Jesmo! Je li on sam odbio svoj dio ribe!? Jest! E molim lijepo. Njemu će danas krčati crijeva a ne nama. Je li tako Muha!?

- Tako je – reče Muha - nego sve se mislim šta će Žućko doručkovati kad dođe, a mi sve pojeli. I bez toga je danas nešto loše volje.

- On je uvijek loše volje - reče Pican. Moj otac kaže da je njegov otac "nakrivo nasađen", a pošto iver ne pada daleko od klade takav je izgleda "nakrivo nasađen" i sin. To se izgleda tako rodi čovjek, neko veseo a neko uvijek tmuran i neveseo...

Ljut zato što nije ulovio ni jednu ribu uskoro se pojavi Žućko praznih ruku bez ulova. Od muke i ljutnje nepovezano i glasno je zviždukao. Zviždeći i ništa ne govoreći sjede u drugi kraj pećine nikoga i ne pogledavši.

- Na uzmi, šest malih riba ili jednu veliku - reče Muha koji je pokušao nekako izgladiti stvar, jer se kao vođa trudio da uvijek svi, makar približno budu zadovoljni.

- Neću! Ne treba mi vaša riba! - zlovoljno reče Žućko i ponovo nastavi zviždukati. Od ljutine obrazi su mu već postajali crveni.

- De uzmi makar mrvicu, šta se duriš kao uvrijeđena curica. Čuj samo kako fino miriše, da ti zazubice narastu, i sit bi čovjek jeo ove fine i mirišljave ribe - i dalje se cerekao Jašar zadovoljno grickajući svoj dio ispečenog ulova.

- Neću ni mrvice, danas nisam vala ni gladan- odgovori mrzovoljni i uvrijeđeni Žućko koji je ostatak dana proveo tražeći zaostale plodove na već obranim orasima u Gaju. Zviždati nije prestao do mraka.

**PRIKAZI
ПРИКАЗИ**

ФРАНЦ РОТЕНШТАЈНЕР

ОД ЕСЕЈА ДО ПРИЧА

Zoran Živković: First Contact and Time Travel, Springer, Chalm, 2018

Српски писац Зоран Живковић обично је класификован као SF аутор, али он себе не доживљава као таквог, већ као писца без жанровске одреднице – или као писца „фантастике“, за коју не постоји потпуно задовољавајући њемачки еквивалент. »Фантастика обухвата се немиметске приповједачке форме, у смислу да се свјетови, који су измишљени у књижевним дјелима, не подударају сасвим са оним што генерално важи за ставрност.« (стр. 148) Овде треба примијетити, да се овај словенски појам све више прихвата у енглеском језику, прије свега зато што га је прихватио Џон Клут. Пету годину за редом годишња конференција „фантастике“ била је на Универзитету Ланкастер 2018. године.

Живковић је у почетку писао о SF-, преводио и објављивао SF. Написао је магистарски рад и докторат на ту тему, био је рецензент и коментатор тог жанра. Од 1975 до 1990 написао је неколико књига о SF-у, укључујући богато илустровану двотомну „Енциклопедију научне фантастике“ (1990), првео седамдесетак SF књига и објавио више од 200 томова у издавачкој кући „Поларис“ коју је основао. Такође је написао и водио телевизијске емисије о SF филмовима и предавао креативно писање на Универзитету у Београду. Приче је сам почeo да пише тек 1993. године. Као писца, поредили су га са Х. Л. Борхесом и Италом Калвином, а могли би да додамо и Дина Буџатија или Хулија Кортазара. Имао је срећу да у Алис Копл-Тошић нађе прикладног преводиоца, која је на непогрешиво једноставан и елегантан енглески језик превела многе његове књиге и која је много допринијела његовој репутацији у земљама енглеског говорног подручја.

Њено име је у овом издању пажљиво скривено, налази се тек на kraју посљедње приче, што је чудно с обзиром на чињеницу да и сам Живковић сматра да издавачи нису довољно истицали имена преводилаца. И за разлику од есеја, књига не садржи никакве информације о првом објављивању прича на енглеском, иако су се појавиле у многим издањима. Али лако је увидјети зашто Живковићеве приче, упркос снази њихове убједљивости, нису шире познате. Има их у издањима малих издавача попут „Dalkey Archive Press“, „Aio Press“, „Jeff VanderMeers Ministry of Whimsy“ или „PS Publishing“ у Енглеској и у часописима као што је *Interzone*. „Библиотека“ је међутим 2003. године освојила Свјетску награду за фантастику за најбољу новелу. Све његове књиге су тренутно објављене (или су већ доступне) у издавачкој кући „Cadmus Press“, са прелијепим корицама Јукан Ито.

SF теме које су Живковића највише занимале су први контакт и путовање кроз вријеме или хрономоција. Он постулира да сусрет између људи и ванземаљаца открива антропоморфне недостатке,

у опадајућем редослиједу: антропоморфизам, антропошовинизам и једноставни антропоморфизам, а ове класификације огледају се у три кратке приче Артура Кларка. Ово је тема његовог магистарског рада: „Антропоморфизам и мотив првог контакта у дјелима Артруа Кларка“ (1979). Антропоцентризам (који човјека сматра центром универзума и негира могућност постојања других интелигентних бића) може се наћи у „Извештају о планети три“ (1959), антропошовинизам (који признаје могућност других интелигентних бића, али истиче људску супериорност) изражава рачунар у „Крсташком рату“ (1968). Трећа могућност, једноставни антропоморфизам, покazuје се као унутрашњи недостатак у људском когнитивном апарату. То је случај у Кларковој причи „Час историје“ (1949). Иронично, овај антропоморфизам се јавља у сва три примјера у нељудским интелигенцијама. Кларков „Сусрет с Медузом“ (1971) је сложенији. Тамо је јунак киборг који није сигуран у свој идентитет и свој сусрет са другом интелигенцијом, гасним балоном у Јупитеровој атмосфери, омогућава му да превазиђе унутрашње сумње и спозна себе.

Живковићеве приче о првом контакту „Књижара“ и „Слагалица“, су аутореференцијалне. У првој се ради о књижари под називом „Поларис“ (попут Живковићеве издавачке куће), а ванземаљски посјетилац долази из разлога који не може да се сматра научном фантастиком - прича постоји само на ауторовом рачунару. Чини се да су мириси, како се описје у овој причи, или у другом случају музика, разлог ванземаљских посјета.

Два кратка есеја, „Хрономоција“ (1995) и „Тема лавиринта у научној фантастици“ (1981), пружају кратак резиме неких врста путовања кроз вријеме. Оно што Живковића занима у путовању кроз вријеме је људска драма или мелодрама, посебно сусрет људи различитих узраста са самим собом, као у причи „Стожер“ (2000). Он одбацује приче које су усредређене на парадоксе путовања кроз вријеме, јер не садрже драме: »оне углавном желе да у том жанру буду домишљате и оштроумне (стр. 48). Али управо на то циља већина SF прича о путовањима кроз вријеме. Могло би се тврдити да Х. Ц. Велса уопште нису занимала путовања кроз вријеме, као што га није занимала ни антигравитација у „Првим људима у Мјесецу“. Оно што га је занимало била је непознатост и необичност на другом крају путовања, било у времену или простору. У SF жанру, међутим, путовање кроз вријеме постало је проблем. Аутор је или осмислио суптилне парадоксе, што су сложенији то боли, или је створио ограничавајуће факторе да спријечи такве парадоксе и њихове инверзије узрока и посљедица. Основна Велсова идеја била је аналогија путовања и времена и да се то на савремен начин може постићи машином; или о његовој легитимној незаинтересованости за технологију путовања кроз вријеме свједочи чињеница да његова временска машина подсјећа на бицикли, што сигурно није најнапреднија технологија. Једноставно га није било брига о којој врсти машине се ради. У каснијим SF дјелима, аутори су покушавали да надмаше једни друге у суптилности својих

парадокса тако што су им стално додавали нове преокрете у мисао-не пируете и менталне акробације. Заиста мисаони експерименти у такмичењу за домишљатост и оштроумност.

Живковићев лични допринос причама о путовањима кроз вријеме може се наћи прије свега у „Временским даровима“, једном од његових мозаичких романа са повезаним причама. Један сстроном („Астроном“) очекује погубљење од стране цркве због јереси али је цркви познато да он може постати познат ако буде спаљен на ломачи или бити заборављен ако се одрекне. У оба случаја, његово научно откриће неће бити важно, засјениће га вријеме. Прича се завршава прије него што он да свој једносложни одговор.

У „Палеолингвисту“ главна јунакиња добија сумњиву шансу да кроз путовање у прошлост сазна да ли је тачна њена идеја о праисконском језику или је цијели живот протрађила на псеудо-научној структури која нема основа у историјским чињеницама.

„Часовничар“ је реализација концепт да свака промјена у прошлости води ка дручијем временском путу, јунак је био у стању да спаси своју жену да је кочија не прегази, али цијели живот не може да се ослободи осјећаја узнемирености.

Завршна прича у циклусу, „Уметник“, је врста метафикције која одражава претходне приче. Тајанствени путник кроз вријеме је сам писац, који има божанску контролу над оним што се дешава са његовим ликовима, али има и нешто ћавољег у њему, јер су његови „временски дарови“ упрљани. У постмодернистичком смислу, сва књижевност, стварност и фикција су замагљени, али стваралачки чин је неизbjежno повезан са болом.

Живковићева проза је богата неочекиваним преокретима, пољедицама прије узрока и чудесним догађајима.

Атмосфера његових прича је она из протеклих вијекова, прије учења, него науке, више алхемије него хемије, са умирућим занатима попут „часовничарства“, древних коњских запрега, астронома који су радили у изолацији, тамница цркава и са пуно необјашњивих догађаја. То је фасцинантна мјешавина, пуна укуса прошлости, која иде од баналног до дубоког и најбоље се чита у малим дозама.

Са њемачког превела Барбара НОВАКОВИЋ

SAŠO OGNENOVSKI

METAFIKИKA MJEDI

Slobodan ŠNAJDER: ISCELUVANJETO NA SVETOT, preveo s hrvatskog Vladimir Jankovski, Antolog, Skopje, 2019.

Pitanje identiteta je način liječenja unutarnje indignacije. Onaj osjećaj što kori gordost koja bez razmišljanja želi zalijestiti *mjesto za duh*. Ono geografski determinirano mjesto koje metaboliziramo kao iluziju i za to gubimo ono treće – svoje tijelo, svoje fizičko postojanje. Roman Slobodana Šnjajdera govori o mnogim patnjama u trostoljetnom pustošenju Europe (od 18. do 20. stoljeća), uključujući identitetsko rekonceptualiziranje koje je, prema njemu, agnostička simulacija i zato njegov glavni lik sa sobom nosi nihilistički prerogativ slike Europe u to vrijeme da je precrtan u vojno-akvarelnom stilu. Rotirajući identitetski cirkus u ovom masivnom i kompleksnom štivu se pokreće metafizičkim gorivom, a iskre njegovog “gore-dolje” preformuliranja čovjekova duhovnog onomastikona se pretvaraju u nedoumicu, a osjećaji se komprimiraju u strasti, tako da Freudova “neurotična relikvija” u odnosu na religiozne komoditete i njihovo odbacivanje ne ostavljaju prostora za racio intelekta, već ustupaju mjesto novoj iracionalnoj “reorganizaciji”, a to je ludilo rata.

Izvorni naslov romana je “Doba mjedi”, sintagma koja znači slitinu metala od koje se izrađuju meci, dok makedonsko tumačenje naslova “Iscjeljivanje svijeta” ima širok zahvat i na radnju i na značenjski panoptikum istoga. Priča koju autor strukturira na jedan književno-virálni način kreće se u dvije linije: prva je ona koja rasprskava stvarnost i govori o sudbini Georga Kempfa i njegove ljubavi s Verom, a druga je priča o “nevidiljivom” koju Šnjajder voli uvlačiti u gotovo sva svoja djela, posebno ona dramska, ona koja povlače semantičke margine i suprotstavljaju se političkim i vjerskim čvorovima u onome što u duhovnom životu agnostički nazivamo “sudbinom”. Georg Kempf, ili Juraj, ili Jurek ili Đuka, tzv. “folksdojčer” zaranja u vrtlog Prvog svjetskog rata, prepuštajući se strasti da ga vodi kroz sve “biblijске patnje” koje mu pruža vatrica mjedenog strijelca. I upravo je to ono što bismo nazvali njegovim putovanjem nakon okrutnih postignuća sukoba čiji identitetski predznaci blijede i ponovno se ističu.

U jednom od svojih intervjuja Šnjajder govori o jednoj folklornoj kovanicu s nazivom: *gezwungene - freiwilliger*, što znači “silovoljac”, prisilni dobrovoljac, čovjek koji je sve, samo ne vojnik. Govoreći o svojoj dalekoj genealoškoj povezanosti sa slavonskim folksdojčerima, on generira svog jadnika Đuku Kempfa kao rustikalnog antijunaka čija životna priča razotkriva sve bezrazložne mržnje pažljivo sistematizirane u politici čija se ubitačnost artikulira kao povjesno mutirana identitetska matrica. Baš u toj matrici Georg Kempf živi svoj život kao prognanik, a svi protagonisti u njoj legitimni su predstavnici naroda koji poetiku uništavanja doživljavaju kao epidemiju identiteta na jedinstven način: čekajući da joj služe bez puno žrtvi. Ali, naravno, to nije tako i žrtve su ogromne, a Georg nekako hoda

po sprženoj zemlji koja ni izdaleka ne odgovara nijednoj napisanoj karti i grabi ljubav, kako i govori njegova pjesnička priroda.

Međutim, jedna od najvećih premisa ovog simbiotskog romana u cjelosti upravo je ona identitetska ambivalentnost koju Šnajderer vrlo vjerodostojno oslikava kroz likove, bez obzira na njegovog "nevidljivog semiotičara". Naime, prepostavljajući da je identitet nametnuta kategorija, autor kroz lik Leona Mordekaja, rabina, govori o tome da je samo židovstvo nametnut predznak židovima, barem u tim krajevima. Leon se nekako drži agnostičnog Georga, levitirajući religioznom postavljeniču o sumnji u postojanje Boga jer, konačno, sumnja da je odgovor na pitanje. Leon Mordekaj vjeruje u zajednicu, zato oni zajedno umiru u plinskim komorama, dok Kempfov nihilizam poprima drugu ekstravaganciju u cijeloj povijesnoj zbrici, a to je da "on" nije on onoliko koliko je njegov "nerođeni", njegov i onoliko koliko ostaje kao svjedok. Ovo može biti nejasno ukoliko se Šnajder ne bi poslužio upravo vjerom kao katalizatorom svih stradanja i ukoliko ne bi uklopio cijelo to razložno ili bezrazložno stradanje u onu identitetsku zajednicu zvanu "folksdojčeri". Vraćajući se ponovno toj odrednici, podsjetit ćemo vas da su oni na neki način Hitlerova "dijaspora" iako su postojali mnogo ranije od njegova dolaska na povijesnu scenu. Od tih "folksdojčera" koji su nekada naseljavali područja Srednjoistočne Europe, s nacional-socijalizmom su stvorene vojne formacije tipa Wehrmacht-a ili Waffen SS-a, dok su u vrijeme Drugog svjetskog rata bile dio najzloglasnije divizije Princa Eugena. Kulturni habitus tih ljudi bio je vezan za zemljopisni prostor u kojem su bili raseljeni, a tako Šnajder govori i o njemačkom kulturnom habitusu židova u to vrijeme.

Smrt je posvuda oko Georga. Ali smrt kao novi život, kao prolaz, a ne kao kraj postojanja. Kempf u ovom Šnajderovom epu od smrti spašava žensko načelo. To isto načelo spašava i od apsurda koji je u cijelom romanu zamišljen kao metafora. Ana Sadovska umire, ali ga spašava od apsurdne smrti u krčmi, dok ga Mađarica Ilonka spašava od smrti kao "silovoljka" u Waffen SS. Vera je dijametralno drugačija osoba koja prakticira smisao za zajedništvo unatoč auri ljubavi koja je razara bezrezervno i bespošteno. No, epizoda sa Sofijom, priča u priči, i njezina poetična smrt u fenomenološkom smislu je središnja točka koordinate koje osvjetjava aspekt legende u ovom romanu. Autor vrlo mudro prati metaforički lik "šarenog svirača" kojeg na početku provlači kroz smrt Sofije i koji na kraju završava apsurdnim teritorijom onomastičke preobrazbe koja je stvarna, ali samo kao poveznica u tumačenju povijesnih sudsbinских resemantiziranja.

"Nerođeni", ili onaj koji je na rubu ovog polivalentnog epa, sa sobom prikuplja sve periferne događaje i iz ove priče o zlu vremena pravi antiherojsku dramu u kojoj svi likovi imaju svoj odraz u mrtvima. "Nerođeni" u Šnajdera je "nevidljivi" lik koji u njegovim dramama uvijek u dijalogu daje sloj prašine, patinira, preodijeva svaku sintagmu i svi likovi govore jezikom koji je ontološki vrlo daleko od faktičke, ali je vrlo blizak fatičke formulacije.

"Iscjeljivanje svijeta" nije priča o čovjeku koji je nešto ostavio iza sebe. Slobodan Šnajder u filozofskom smislu problematizira i "spoznaju života kroz iskustvo koje proizvodi materijalno nasljeđe". Spomenici i crkve,

zlato i ostavštine. Georg Kempf nije graditelj ničega, isto onako kao što je rat razgraditelj svega. On živi svoje ništavilo i zato ne umire kao žrtva ideologije, ne razumije religijsku nedorečenost za koju čak ni ne zna kako se naziva, ali korača sigurno k jednoj neodređenosti koja je ekvivalentna borbi određenosti, što znači da je na kraju njegova žrtva ipak biblijskog karaktera.

Čitajući ovaj roman, ponekad pomislite da postoji u njemu jedna džojsovska koncipiranost iako stilski posve različita, i njena povezanost sa suvremenim ideološkim i političkim previranjima, nekako kao da vas plaši tražiti sličnosti. U ovoj Europi koja se povjesno najviše plašila i izbjegavala različitosti, sličnosti se doživljavaju kao nacionalno uskrsnuće i pročišćenje, ako nacionalna pripadnost uopće ima pročišćenje. Šnajderovo „Iscjeljivanje svijeta“ najavljuje jednu novu, varljivu i politički vrlo nekonvergentnu, u globalnom smislu, „različitost“, i zato je ovo roman o identitetu, njegovom bljedilu i nestalnosti. Masivan i multisignifikantan, „Iscjeljivanje svijeta“ jedan je od najznačajnijih europskih romana dvadeset i prvog stoljeća.

Preveo s makedonskog Žarko MILENIĆ

SLAVČO KOVILOSKI

KIŠA KOD LIJEPE SAVE

Žarko MILENIĆ: ГИ ИК ИЗДЕДОЖДОТ, Makedonika litera, Skopje, 2019.

Istini za volju, rijetko susrećem takve plodne pisce poput Žarka Milenića, koji su također strastveni čitatelji. Izazov modernog doba ne ostavlja velike mogućnosti da se strast prema pisanoj riječi ostvari u dvosmjernom smjeru. Međutim, Milenić je jedan od onih autora koji se uspijeva baviti u nekoliko područja u književnosti: književnik, čitatelj, ali i prevoditelj mnogo djela s engleskog, ruskog, ukrajinskog, makedonskog, bugarskog i slovenskog jezika. O njegovom književnom opusu može se puno napisati, ali zadovoljiti ćemo se spomenom njegova angažmana kao urednika časopisa i njegove studiozne predanosti ruskoj i komparativnoj književnosti u Nacionalnom istraživačkom sveučilištu u Moskvi.

Budući da pišemo recenziju djela prevedenog na makedonski jezik, trebali bismo naglasiti da je Milenić dobro poznat makedonskoj publici. Naiime, autor ovih redaka pojavljuje se i kao potpisnik prijevoda njegova romana *Udvoje*, zbirke kratkih priča *Od škole do kuće i Antologije hrvatskih znanstveno-fantastičnih priča*, čiji je pripeđivač upravo on. Ovaj je put na makedonskom jeziku objavljen njegov roman *Pojela ih kiša u prijevodu Anete Paunoske*. To znači: Milenićeva četvrta knjiga na makedonskom jeziku i time, koliko znam, Makedonija postaje zemlja u kojoj se Milenićeva djela najviše prevode.

U opisu romana ističe se kako podsjeća na „dobre stare, pomalo zaledljive, često sarkastične, neizbjježno tragične, ali uvijek beskrajno šarmantne češka filmove i književna djela koja im prethode“. Stoga možemo slobodno reći da je vidljiv utjecaj srednjoeuropske književnosti na ovo Milenićovo djelo. Autor je pokušao da se približi stariim majstorima književnosti, ali i filma, jer dojam je da je roman protkan prizorima koji daju filmičnost, odnosno omogućavaju čitatelju brz prijelaz iz jedne scene u drugu, karakteristične za filmska umjetnost.

Radnja romana *Pojela ih kiša* odvija se na mjestu koje život započinje jednim, a nastavlja drugim nazivom. Stoga je knjiga podijeljena u dva dijela. Prvi je naslovjen kao „Knjiga o Bukaču“, dok je drugi pod naslovom „Knjiga o Diklićevu“, a koja se odnosi na gore navedeno: događaji se odvijaju u provincijskom gradu Bukaču, a završavaju u istom gradu, ali sada s drugim nazivom: Diklićevo. Teme koje se obrađuju međusobno se isprepliću, slijede jedna drugu i iako se čini da ponekad nemaju ništa zajedničko, ipak čine cjelinu cjelovitom. Riječ je o pričama o događajima i ljudskim sudbinama duboko uronjenim u provincializam, na rubu razuma, o padu znanja i dominaciji prostaka, o uobraženosti, nadmenosti i poniznosti pred lažnim autoritetima.

U stvari, tako i počinje roman, u duhu Čehova, a možda čak i više u duhu Kafke, kada jedna, naizgled obična situacija, preraste u povod za jedan dugi razgovor. Sarkazam i ironija scene u kojoj se dvojica gospode,

Ivan Sertić i Karlo Diklić, prepisu oko značenja izraza „v. d.”, odnosno vršitelj dužnosti je pokazatelj u kojem će se smjeru odvijati daljnji događaji. Pritom će Milenić naglasiti, a ponekad čak i karikirati likove koji „duhovno propadaju u malim gradovima”. Zapravo, čitatelj ponekad osjeća da onim likovima kao što su Petar Josipović, Mihovil Bošković, Teodor Supek, Hrvoje Hrgović i mnogi drugi, osim spomenutih Sertića i Diklića, nisu im potrebni dodatni opisi. Sami razvoj događaja odražava njihove istinske karaktere. Često su poltronski nastrojeni, sarkastično zajedljivi, neprijateljski dosjetljivi u vrlo lošem raspoloženju zbog kiše koja im je lije po glavi. Njihova su zanimanja preuzeta iz svakodnevnog života, iz onoga što nam je blisko, u kojem se suočavamo sa svakakvim situacijama, pa imamo: upravitelja hotela, šefa trgovine, recepcionara, vlasnika apartmana, inspektora, upravitelja gradske knjižnice itd. Među njima ponovno susrećemo ime Marko Marković, lik koji se neprestano provlači kroz Milenićeve romane i koji daje poseban pečat njegovom djelu.

Učmalu atmosferu u tom malom provincijskom mjestu remete dva događaja. Prvi je važan za međuljudske odnose veće skupine ljudi, a to je dolazak i nametanje Karla Diklića kao čimbenika u društvenom životu grada. Drugi je čimbenik kiša koja pada danima, do te mjere da mijenja svakodnevnicu, teme razgovora, ponašanje, pa čak i pozdrave. Tako su se, primjerice, umjesto „dobro jutro”, „laku noć” ili „doviđenja” počeli upotrebljavati: „dobra ti kiša”, „vidimo se na kiši”, „laka ti crna kiša” i niz vulgarnih pozdrava u koje je uključena riječ „kiša”. Kiša se neprestano provlači u razgovorima, događajima, pa čak i u raznim umjetničkim interpretacijama, tumačenjima i natječjima. Tako se dodjeljuju nagrade za poeziju („Blagoslov proljetne kiše”, „Ostajem vjerna kiši”), za prozu („Pokisli magarac”, „Sastanak na kiši”), fotografiju („Kišni oblaci”, „Kišne kapi na mom prozoru”) i za kratki film („Apoteoza kiše”, „Vrijeme velike kiše”).

U međuvremenu se, u gradu uz Savu odvija svakodnevica u kojoj obrnute vrijednosti dobivaju na važnosti. Slično kao i u drugim zemljama u kojima su moralne vrijednosti degradirane, a društvena situacija nalikuje močvari, treba dodjeljivati nagrade djelima za koje su napisane negativne recenzije, u kojima šefovi sebe smatraju bogovima, gdje hotelski lift treba napraviti samo za bogatog gosta i njegovu poslužu itd. U takvom slučaju, kao što je i uobičajeno, površnost, skriveno neznanje, odnosno učenje i sebičnost izlaze na vidjelo. Autor Milenić daje izvrsnu sliku većine manjih balkanskih gradova i onih većih, kojima se daju mnoga obećanja, ali ništa se ne mijenja. Tako je i s Bukačem, gdje je vrijeme doslovno stalo, ili kako stoji na jednom mjestu u romanu: „Bukački gradonačelnici rotirali su se, a nitko nije htio navijati veliki sat u centru grada.”

Žarko Milenić najkritičnije se odnosi prema pisanju kao hobiju i profesiji. Na nekoliko mjesta je istaknuo nekvalitete, klanovske podjele, nekritičnost, nedostatak kriterija i pisanje likova koji sebe nazivaju piscima i književnicima. U kaosu koji se događa u bivšem gradu Bukaču, a potom i u Diklićevu, događa se najavljenja apokalipsa. Neprestana kiša podsjeća na biblijski potop, kada je nerazumljiva sila odlukom čovječanstva prekinula sve nemoralne postupke kroz ludost čovječanstva.

Kao što je primijetio hrvatski kritičar Zoran Maljković, „koliko god da je surov i da boli istina koju iznosi autor, roman je duhovit i zabavan.” U potpunosti se slažemo s tom primjedbom, jer je struktura romana dinamično postavljena, dijalazi su raznoliki, brzi, realistični, a razgovorni stil pridonosi lakom čitanju. Stoga stvarnost koju nam je predstavio Milenić može vrijediti za cijelu našu balkansku regiju, u kojoj ponekad crna zna postati bijelo, a bijelo – crno.

Preveo s makedonskog Ž. M.

IVO MIJO ANDRIĆ

AFORISTI U SLUŽBI NARODA

Jovan Kragujević: DUHOVNE FRAKTURE, Ždral, Novi Sad, 2019.

S pokerom smo završili. Preostaje nam ruski rulet!

Tako vrsni aforist Jovan Kragujević započinje svoju knjigu pod naslovom *Duhovne frakture*. Smisao uvodnog aforizma i sam naslov knjige otkrivaju jasne namjere autorove da nas podsjeti na vrijeme u kojem smo živjeli prije tridesetak godina i u kome danas živimo. Razlika između ta dva vremena trpnog stanja jest i nije velika. Kako se uzme i kako za koga. Za one koji su bili doli, a sad su gori, i jest golema. Kao kuća, što bi se reklo, koju su stekli tuđom mukom i na tuđi račun. Za one koji su bili i ostali dole, jedina razlika je u tome što su se kockali s ludilom svojih zalutalih vođa pa se i sami izgubili. Sada nama koji nismo 'ni luk jeli ni luk mirisali', ali i njima, preostaje kao alternativa – ruski rulet. Pa ko pukne da pukne. A ko promaši da ostane sa sretnicima koji su minula zla uspješno preživjeli.

U toj suludoj igri mečki ispred naših vrata pravnik Jovan Kragujević je u turbulentno doba ostao bez posla jer je odabrao manevarsку umjesto bojeve municije. Izabrao je riječ umjesto metka, a jaka riječ je najmoćnije oružje u borbi protiv slabih umova kojih je na našim prostorima više nego gljiva poslije kiše. Što bi aforist rekao... *Posledice plitkog mišljenja su uvek duboke*. Zbog tih posljedica danas nas je manje nego što nas je bilo jučer. A logika života poznaće samo stope rasta i vidljiv progres. Njoj su neprihvatljivi ljudski gubitci i vraćanje koraka unazad umjesto kretanja naprijed. A nama se baš to dogodilo i stalno nam se događa, unatoč grandioznim obećanjima političara da će sutra biti bolje no što je ikad bilo. Kako kome i kako se ko snađe, rekla bi baba Vanga ili naša Mara gatara.

Realni aforist, međutim, nije toliki optimist pa u svojim mudrim duhovnim zapisima bilježi i ove misli: *Dinar pada, strava raste*. I dopisuje svakodnevnu sliku naše stvarnosti koja u gruboj izvedbi glasi: *Ako živite na kredit, umiraćete na rate*. Iza toga kao završni rezime dolazi tužna konstatacija naše sumorne sadašnjice koja se može sročiti u dvije upozoravajuće rečenice: *Teško nama! Babice nam rade povremeno, a narikače prekovremeno*. Dok traje ta očigledna agonija društva u rasulu, neki naši političari mirno krstare svijetom prikupljajući bogata iskustva za nova prazna obećanja o ljepšoj, sigurnijoj i izvjesnijoj budućnosti. Kao da se svega toga nismo nagledali i naslušali u prošlim desetljećima vođenja jalove i po narod štetne politike. Našem vođi i vođama to politikantsko presipanje iz šupljeg u prazno skoro da nimalo ne smeta jer, kako kaže aforist... *Naš vođa je kreativan. Svaki dan narodu ispriča bar jednu novu bajku*.

A narod ko narod. Uredno plaća porez i druge parafiskalne namete, marljivo izlazi na izbore i bira one koji će u njegovo ime, a za svoj račun, vladati. Tako opravdava Jovanovu inverzivnu gnomsku konstataciju, koja prevedena na naš jezik glasi: *Što je narod siromašniji, politička scena nam je bogatija*. Ta konstatacija u bliskoj je vezi sa otužnom ironičnom senten-

cijom auto-električnog naboja: *Da biste se uključili u izbore, prethodno treba da isključite mozak.* Ako se u tome ne prepoznajete, nastavite putem kojim ste krenuli. I glasajte za prave i sposobne ljude, a ne za stranke, bolje reći – strance. A stranaca će kod nas, ako ovako nastavimo, biti sve više i više. Kao saharskog pijeska ili monsunske kiše. Da me krivo ne razumijete, nije u tome toliki problem koliko je problematično to što je nas sve manje. Devedesetih godina su idioti na našim prostorima poubijali oko 130.000 ljudi, a rastjerali i raselili nekoliko miliona nedužnih. Neki od njih i danas slave i hvale ta svoja krvoločna i neljudska postignuća i veličaju dobijene bitke nad vlastitim narodom i stanovništvom. Na našu veliku žalost, kako veli aforist, i danas... *Narodu svane kad vođa kukurikne.* Nekada je i kod nas nuda umirala posljednja, a danas... *Vlada umire posljednja.* Ako se pitate zašto je to tako, potražite odgovor u aforizmu: *U vinu je istina, a u politici talog.*

Vremena se mijenjaju, a s njima i ljudi. Nekada davno, u omraženom samoupravnom socijalizmu ...*Radnici su stvarali višak vrednosti, dok nisu postali višak.* Sada kao višak odlaze u zapadne zemlje da tamošnjim kapitalistima stvaraju viškove vrijednosti i spašavaju ih od moguće ekonomskе propasti pred najezdom loše politike. Za nas koji ostajemo na tvrdoj i neobrađenoj rodnoj grudi i dalje vrijedi staro aforističko pravilo: *Da juče nismo živeli onako, danas ne bi živeli ovako.* Istina, ni jučer ni danas nismo svi živjeli isto. Tvrdi to i na primjeru političara dokazuje i Jovan Kragujević. Po njegovom viđenju, s kojim se lako složiti... *Za razliku od naroda, političari ne žive od mitova već od mita.* E, pa sad ti dobri naš narode živi na lovorkama slavne kosovske bitke ili bilo koje slične ratničke pobjede, a tvoji dobri političari i njihovi vjerni birokratski sljedbenici lijepo će uzimati mito za svoje usluge i graditi vile na zemlji, a ako zatreba i u oblacima.

Praksa je kod nas a i drugdje u svijetu pokazala da se... *Najlakše potkupljuju oni, koji su kupili diplome.* Njima je taj način života ušao u krv i inficirao ih tako i toliko da se nikakvim tabletama ne mogu izlijeciti. Čak ni teška robija ne može dotući taj opaki virus korupcije koji je zahvatio sve pore društva i uvukao se mnogima pod kožu. Kod nekih čak i do koštane srži.

Premda su krivca zatvorili, većina pitanja ostala je otvorena, reći će aforist i rezignirano zaključiti: Gledaću svoja posla, kad nađem posao.

Treba li odustati pred društvenim nepravdama, ili se skriti u hladovini koju stvara vođina sjena, pitanje je sad? Jesmo li dovoljno pametni da popustimo pred svim pritiscima i ucjenama od strane moćnika? Ima li smisla ići u boj s vjetrenjačama koje su svuda oko nas?

Sve su to hamletovska pitanja i trileme s kojima se suočavaju humoristi i satiričari kada oštре pera ili uključuju kompjutore da zapišu britke misli na račun onih koji odlučuju o našim sudbinama. I o životima, kako su odlučivali u ratnim i trusnim poratnim godinama.

Moj, kao i odgovor skoro svakog aforističara je da *ne treba.* Ako bi odustali, tada bi ostalo široko polje slobode nakaradnog djelovanja za one koji ugrožavaju tuđe slobode. Tada bi se demokratija pretvorila u demon-kraju kakva je prisutna na mnogim mjestima i na raznim nivoima vlasti. Bio

bi to kraj općeljudske nade, umjesto da bude kraj loše i neučinkovite vlaste. Zato, dignimo glas protiv sile i nepravde. Skinimo maske onima koji nas ugnjetavaju i progone.

Onima koji nam zagorčavaju život i koji nam oduzimaju san i nadu. Neka bude po onoj Jovanovoj aforističkoj: *Maske su pale, glave su ostale*. A ne po drugoj: *Poplava aforizama nije potopila političare, već aforističare*.

Zamijenimo teze jer, pisanje aforizama nije bez veze. Nije to čorav posao kako neki misle. To je humana i humoristička književna misija koja treba razvedriti i nasmijati narod, a zabrinuti i oplemeniti njegove političke vođe i sve druge faktore koji odlučuju o ljudskim pravima i sudbinama. Od malih i velikih kapitalista, sudaca, tužitelja, liječnika odgojitelja i svih koji mogu pomoći da izađemo iz tmine noći na svjetlost dana. I da prodišemo plućima koja su još zdrava.

Tako treba vidjeti i tumačiti ulogu aforističara u vremenu i društvu u kome živimo. Svako drugačije tumačenje bilo bi štetno i za cijelo društvo kontraproduktivno.

IVO MIJO ANDRIĆ

MISAONE PODUKE I PORUKE

Tonka LOVRIĆ: IZLIVENA TINTA, Studio Moderna, Zagreb, 2017.

U hrvatskoj aforistici kao i u politici žene su kao stvaraoci i neposredni učesnici prisutne tek sa dvadesetak posto. Ako se ima u vidu da one čine većinu stanovništva, ta brojka je zabrinjavajuća za stanje duha u Hrvata. A ono je, istini za volju, na smiješno niskim granama. Loše je u tolikoj mjeri da bi trebalo zabrinuti ne samo ljudi koji drže do vadrine duha, već i državno Ministarstvo kulture koje vrlo malo ili gotovo ništa ne čini da novcem iz proračuna, podupre i ovu granu književnog stvaralaštva. Što više, spomenuto ministarstvo i gradski uredi za kulturu diljem Hrvatske sa takvom lakoćom odbijaju ili zaobilaze književne projekte oplemenjene humorom i satirom da im na tome mogu pozavidjeti čak i mnogo konzervativnija i duhovno zaostalija društva.

Kao mudriji dio društva, žene-spisateljice to nazadno ozbiljno stanje duha nacije uzimaju kao olakotnu okolnost pa se umjesto humorom bave isključivo pisanjem poezije, priča i romana koji su primjereni liniji nezamjerenja sa novoustoličenim demokratskim vlastima na svim razinama društvenog organiziranja i političkog djelovanja. Suprotno njima, splitska književnica Tonka Lovrić posvetila se pisanju aforizama i humorističko-satiričnih misli te je, uz poeziju, do sada objavila i nekoliko aforističkih knjiga. Tako je nastavila slijediti put svojih poznatijih prethodnica Marije Jurić Zagorke, Vesne Parun, Vesne Krmpotić i drugih koje su, uz ostala književna djela, pisale i vrlo uspjele aforizme.

Tonka Lovrić, pravnica po struci, u svojoj novoj knjizi objavljenoj pod naslovom *Prolivena tinta*, jasno određuje svoju poziciju i razloge pisanja, dubokoumnim aforizmom: *Kad mudrost potone, glupost ispliva*. Time nam otkriva životnu istinu da... *Mudrost mora imati veće uši od usta*. Oni, kojima su usta jedino unosno i valjano sredstvo rada s tim se sigurno neće složiti. Ili će to prihvatići sa zadrškom, podrazumijevajući da uši trebaju biti osnovno čulo poslušnog naroda. Jer, narod je tu da bi za njih glasao, a oni su bogomdani da bi u njegovo ime i za svoj interes vladali. Nakon završenih izbora, svaki novoizabrani dužnosnik rado će prihvatići i podržati Tonkin aforizam: *Utišajte glas naroda*. Uz narodnu šutnju mandat prođe brže i bezbrižnije, a korupcija cvjeta šire i bujnije.

Novo vrijeme uz nove teme donosi i nove dileme i probleme. Vjera je danas u modi kako je u samoupravnom socijalizmu i teorijskom marksističkom sanjalačkom komunizmu, bio u modi ideološki ateizam. Ali, i jedno i drugo u praksi se često svode na isto ili slično. *I vjernik pronevjeri*, svjedoči aforizmom Tonka Lovrić. *I vjernik bi rado zaobišao nebeska vrata*, kaže ona u daljem izlaganju te teme. Zato je i normalno da... *Slijepi putnik progleda na kraju putovanja*. I da ... *Nedjeljom smiju raditi samo svećenici*. Jer, nedjelja je, i po božjoj i po narodnoj volji, određena kao dan odmora. A kad se tijelo odmara dopušteno je samo vjerovati duhu svetome. Zemaljska

vrata širom su nam otvorena, a... *Rajska vrata može nam otvoriti samo Bog*, potvrđuje aforističarka i dodaje... *Mnogi bi kraljevstvo nebesko mijenjali za raj na zemlji*. Vjera je po jednima opijum za narod, a po drugima nektar života. Tako je bilo odvajkada, a tako će biti i do sudnjega dana. *Čovjek traži, a Bog udjeljuje!* Tim riječima Tonka Lovrić zaključuje svoju aforističku vjersku propovijed.

Preostali dio knjige bavi se svjetovnim pitanjima i stvarima koje se tiču svakodnevnog života ljudi. *Knjiga je moj prijatelj od riječi* – rezolutno poručuje svima koji nerado čitaju i naglašava: *Aforist od svake knjige načini još jednu*. Za razliku od siromaha čiji ... *jelovnik visi u pučkoj kuhinji... najdraža knjiga svakog vlasnika je zemljšna knjiga*. Socijalna pitanja su ona pitanja na koja je najteže pronaći pravi odgovor. Pokušajte, recimo, odgovoriti na nemoguće pitanje zašto ... *Plastične boce jedni prazne, a drugi skupljaju?* I dobit će te mogući odgovor da ... *u nestaćici posla svi rade svašta*. U Bosni bi tome odgovoru pridodali još i nezaobilazno... jašta. Ili, odgonetnite zagonetku: *Sjedi pod lipom bez lipe u džepu*. Ako je odgovor u stilu aforizma: *I mućak je bio jaje*, onda je posve na mjestu Tonkin aforizam: *Više me brinu glupi odgovori, nego glupa pitanja*.

Oduvijek je bilo jasno da: *Odijelo čini razliku*. Jasno je i da: *Nijedan rat nije dobar, kao što nijedan mir nije loš*. U praksi je nebrojeno puta potvrđena aforistička izreka: *I zlatni sat vas može otkucati!* - kako je, uostalom, otkucao i mnoge visokopozicionirane političare. Nije nepoznato ni da je ... *ponavljanje majka mucanja*, kao i da ... *kolo sreće može zahrđati*. Ali važno je znati da: *Prije upotrebe ljubav treba promučkati*. Da ... *Nije dobro kad čovjek gubi dane*. Da ... *Nije svaka frula čarobna*. Da ... *Ruža svoju ljepotu štiti trnjem*. Da ... *I siromah može biti bogat duhom*. Te da... *Nije dovoljno imati knjige. Treba ih i čitati*. Sve su to misli koje Tonka Lovrić oblikuje i nudi kao recepte za bolji, sigurniji, ugodniji i poželjniji život od onoga koga mnogi od nas troše, gušeći se u vlastitom jaluu, tuzi i nezadovoljstvu svime što nas okružuje pa i samima sobom.

Čitajmo zato knjige i primjenjujmo savjete, poduke, preporuke i poruke koje nam one nude da bi uljepšali vlastite živote i učinili sretnima ljude oko sebe. Tko nije u stanju dobrotu da slijedi, taj vam uistinu vrlo malo vrijedi.

IVO MIJO ANDRIĆ

OŠTRIM PEROM NA POLIT-BALONE

Miroslav SREDANOVIĆ: RENESANSA BEZ HUMANIZMA, Everest media, Beograd, 2017.

Miroslav Sredanović (Vučija kod Trebinja, 1936) pripada veteranskom klubu srpskih, balkanskih i evropskih aforista. Do sada je napisao i objavio osam knjiga aforizama i sve su ostavile duboke tragove u savremenoj aforistici naših i širih zemljopisnih i književnih prostora.

Zahvaljujući bogatom životnom i radnom iskustvu, u njegovoj stvaračkoj optici našle su se gotovo sve teme pogodne za misaono uobičavanje u kratku humorističko - satiričnu formu. Njegovi aforizmi su filozofski, sociološki, pravno-ekonomski i politološki kondenzati koji seciraju našu sumornu stvarnost i prokazuju njene aktere u pozama bez maski koje su nosili za obavljanja svojih državničkih i vlastodržačkih uloga odnosno privatizacijsko tranzicijskih, lopovlukom potkovanih misija prevođenja samo-upravnog socijalističkog u prvobitno akumulacijsko kapitalističko društvo. Sredanović je, kako sam ističe u svojoj koncizno napisanoj biografiji bio diplomat u dvjema Jugoslavijama i obadvije su propale uz svesrdnu pomoć domaćih političkih dundjera i majstora sa strane, koji su im pružali dobro plaćene konsultantske i suflerske usluge.

Kad je vrag došao po svoje na naš dio Balkana, odnio je mnoge živote, izgrađene domove i tvornice, mostove i željeznicu, ali nije uspio oteti humor, satiru i druge duhovne vrijednosti koje su sačuvali brojni umni ljudi i zapisivači mudrih misli i bolnih sjećanja. Njima se od 2000. godine priključio i Miroslav Sredanović objavom prve knjige pod naslovom ***Sto i nijedan aforizam***. U tu knjigu ugradio je vlastite misaone poglede na vrijeme kroz koje je prošao i prostor na kome je to vrijeme trošio. Nakon te knjige slijedili su naslovi *Nije smešno* (2001.), *Zapis na koži* (2004.), *Upadice* (2007.), *Smešna zbilja* (2010.), *Nagazne misli* (2015.) i *Renesansa bez humanizma*. Za neke od tih knjiga primao je nagrade i priznanja, a za svaku ponaosob pohvale struke i čitalaca.

Prethodnju zbirku u tom nizu pročitao sam s velikim zanimanjem i prenosim budućim čitačima i svima koji vole dobre knjige, neka svoja zapažanja i preporuke. Zbirka aforizama i drugih mudroslovnih misli *Renesansa bez humanizma* podijeljena je u 18 tematskih cjelina. Svakako, najveći dio prostora autor je posvetio Srbiji, srpskim vlastima, promašenoj politici, unazađenoj ekonomiji, osiromašenim ljudima, mršavoj socijalni, Kosovu, kriminalu, korupciji i na kraju, da struka ne zamjeri, piscima i sportistima.

Srbija i srpska politika u posljednja tri desetljeća kratkoročne su i vječne teme srpskih aforista. Može se slobodno reći da su na krilima nušćevsko-domanovićeve satire i humoristike i pod dojmom loše srpske politike, izrasle gotovo pa dvije generacije sjajnih srpskih aforista i satiričara svjetskog kalibra, čiji se vrhunski predstavnici broje, ne desecima, već stotinama. U toj plejadi umotvoraca i duhotvoraca Miroslav Sredanović zauzima

mjesto u samome vrhu. Oslobođen stega tekuće politike, osobito nakon penzionisanja, njegova misao, pero i kompjutor uhvatili su se u koštač sa brojnim društvenim slabostima i vlastodržavnim promašajima iz čega su nastali stilski sjajni i satirično ubojiti aforizmi te leksički snažne gnome, sentencije i druge mudre i poučne misli. Sve to je bilo moguće jer, kako aforist ističe... *Srbija je kolevka demokratije. Demokratija joj je stalno u povoju.* I dodaje da... *Bogate zemlje zaostaju za Srbijom. One tek sada počinju da siromaše.* U skladu s tim... *Položaj Srba se u svetu menja. Premeštaju ih iz zatvora u zatvor.*

Za sve naprijed navedeno, najveće zasluge pripadaju srpskim političari-ma i vlastima koje od sredine osamdesetih godina prošloga stoljeća vode politiku po starom dobro poznatom sistemu 'zavadi pa vladaj' i po paroli 'uzmi ago koliko ti drago', a jadnom i gladnom narodu koliko ostane. Po mišljenju aforiste ... *Vlast je transparentna. Sve više gluposti izlazi u javnost.* Takva vlast u velikoj je mjeri uticala i na sam narod. O tome zorno svjedoči aforizam u kome autor kaže... *Vlast nas je iskvarila. Naučila nas je da dajemo mito.* A koliki su stvarni dometi vlasti to najbolje otkriva aforizam... *Nova vlast će raskrstiti sa prošlošću, Promeniće čak i Stari zavet.* Zašto i ne bi kad se za staru vlast i njene vodeće predstavnike – političare može izreći jedinstvena tragična dijagnoza... *Palili su ratne požare, da bi osvetlili svoje pomračene umove.*

U državi koja je sama sebi cilj i svrha... *Nezaposleni su privilegovani. Ne moraju da sagorevaju na poslu.* Normalno je da u takvoj državi... *I siromašni i bogati kriju plate. Zbog stida.* Isto tako, razumljivo je i da u takvim državama... *Nije svaka krađa krivično delo. Krađa glasova je izborni rezultat.* Namješteni ili nenamješteni, e to je već briga biračkih odbora i izbornih promatrača. Ali u državi ima i dobrih stvari koje izazivaju sarkastična raspoloženja i satirične misli. Tako aforist bilježi da... *Kod nas nema organizovanih bandi. Kod nas su bande raspuštene.* Pohvalno je i što... *U Srbiji nema smrtne kazne. Svi smo osuđeni na goli život.*

Kosovo i srpsko-albanski odnosi stalne su teme i dileme na kojima se oštре aforistička i humoristička pera i bistri dnevna i noćna politika. U vezi s tim pitanjem, Sredanović ističe da ... *Srbi i Albanci vode pregovore o Kosovu. Na jeziku velikih sila.* I s razlogom primjećuje da ... *Na Kosovu ima još Srba. Treba samo dublje zakopati.* Satira se ne bi zvala satirom kad bi imala unaprijed određene granice. Kakve, na primjer, imaju države prije secesije i etničkih raskola i cijepanja. A kad se to desi, tada ni oružje, a ni sami Bog ne pomažu. Razumije se, Bog vjernicima i vjerama koje dolivaju ulje na vatru da se požar bolje rasplamsa i vidi dalje od lokalnih granica.

Nisu aforisti, humoristi i satiričari kritični samo prema vlastitom okruženju. Njihov misaoni i stvaralački glas čuje se i u vlastitim redovima. Onaj ko se ne zna šaliti na svoj račun, ne treba se šaliti ni na tuđi. Osvrćući se na kolege pisce, Sredanović za one slične sebi kaže... *Skratio je jezik. Piše aforizme.* Za drugog opet primjećuje... *Mislio je da je napisao neponovljivi aforizam. Plagijator ga je demantovao.* Ima među piscima i onih koji se, ako već ne mogu tuđim perjem, vole kititi svojim slikama. Za jednog od njih kaže kako... *Uz humor objavljuje i svoju fotografiju. Da bi narod imao*

čemu da se smeje. Drugome opet s razlogom poručuje... Nepotrebno se krije iza pseudonima. On je, ionako, nepoznat pisac.

I na kraju kao tačka na 'i' dolaze sportski aforizmi. Mi Balkanci, da ne kažem Južni Slaveni, u svijetu smo poznati po sportu i velikim sportskim rezultatima. Ali poznati smo i po navijačima koji su se „proslavili“ potezima zbog kojih je napisan aforizam... *Sport zbljižava ljude. Gledaoce na tribinama samo kavezi dele.* No, bez obzira na sve to, ipak... *Uspešni smo u kolektivnim sportovima. Zahvaljujući pojedincima.*

U zaključku treba reći da smo uspješni i u aforistici. Opet zahvaljujući pojedincima koji hrabro pišu, izlažući se gnjevu političara i drugih društvenih degeneratora, koji su glavni likovi njihovih duhovitih, a po potrebi i ironično - satiričnih literarnih uradaka.

BOŽIDAR STANIŠIĆ

MARGINALIJE O BIOGRAFIJI

Mihail MARTENS: ANDRIĆ, U POŽARU SVETOVĀ, Laguna, Beograd, 2020

Neko je konačno morao napisati jednu obuhvatniju biografiju Ive Andrića. Bolje stranac negoli neko iz Regiona. Nije da nema takozvanih *naših* koji su to mogli (i mogli bi još uvijek) ostvariti *jedan evropski život*, kako glasi podnaslov knjige njemačkog Mihaela (Michaela) Martensa, novinara *Frankfurter Allgemeine Zeitunga*. Dakle, ima ih. Ali svakom od njih ovakva knjiga bi se u još uvijek uzavrelom bosansko-hrvatsko-srpskom (sub)kulturnom loncu obila o glavu.

Nakon bosanskog izdanja, koje nije izazvalo neka posebno zanimljiva reagovanja, srpsko izdanje isprovociralo ih je, neki tvrde, neočekivano mnogo. To je dobro, dakle bez obzira na podjelu na dva tabora – za i protiv Martensa (kod potonjih ima i čuđenja i jedva prikrivene zavisti, ali to su naša, srpska posla). Postoji i treći tabor, najmalobrojniji, iz kojeg dopiru glasovi racionalnog kritičkog pogleda na ovu biografiju, koja nije samo tekst o Andriću piscu, već i o diplomati, učesniku i posmatraču svoje epohe, čitaocu, sinu, ljubavniku, mužu... I ne samo o Andriću – u to sam se uvjeroj čitajući ovu knjigu.

Plod autorovog sedmogodišnjeg istraživanja, Martensova biografija Ive Andrića je prvenstveno za njemačko govorno područje (koje autor, iz razloga valjda njemu znanih, u svojoj uvodnoj besjeti označava kao *međunarodnu publiku*). Tako sam, nakon svih dosad pročitanih, prvi put saznao da može biti i takvih, dakle biografija koje bi recimo nekom Špancu, Rusu, Arentincu, Italijanu... moglo biti nejasne. U cijelosti ili djelomično?

U svakom od brojnih intervjuja Martens je podcrtao tih *sedam godina*. Da bi čitaocima ove biografije bio ubjedljiviji kao istraživač i poznavalač Andrićevog života i djela? Kako bi kritičarima poručio da o toj činjenici moraju povesti računa kad donose sud o njegovom Andriću? (Možda samo Martens zna pravi razlog?) Beogradski izdavač *Laguna*, u očitoj pokondrenosti oponašajući komercijalni duh velikih evropskih izdavača, dodao je na koricama: *Prva sveobuhvatna biografija našeg nobelovca¹*. Taj dodatni

¹ "Ne želeći da osporimo doprinos brojnih drugih, domaćih pre svega, istraživača Andrićevog dela i njegovog života, svesno smo na koricama naznačili da je u pitanju "prva sveobuhvatna biografija" Ive Andrića. Dakle, ne polazeći od marketinških razloga, nego ukazujući na neospornu činjenicu", obrazložio je Dejan Mihailović, glavni urednik *Lagune* i dodao: "Utoliko je Martensova biografija, napisana po klasičnom obrascu životopisa znamenitih ličnosti, kao plod sedmogodišnjeg proučavanja i tačnih i inovativnih uvida u Andrićev život i karijeru, njegov poziv i njegovo delo, upravo ono što piše na koricama: "prva sveobuhvatna biografija" ovog iznad svega evropskog pisca, pritom iscrpna i pouzdana, pa možda i nije čudo što je došla iz Europe a ne sa jugoslovenskih prostora..." (Miona Kovačević: *Andrić u raljama biografa: Ko sme da piše o 'našem Ivi'*, Nova RS, 24. 05. 2020.) U istom članku je i izjava Gorane Raičević, profesorka na Odseku za srpsku književnost pri Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. "Oštro je reagovala u

magnet za kupce morao je izostati, i ne samo zato što je Vanita S. Mukerji 1991. objavila Andrićevu biografiju na engleskom, dosad neprevedenu u zemljama Regiona (*Ivo Andrić: a critical biography / by Vanita Singh Mukerji*). Nisam pročitao to djelo. Koliko znam, prošlo je nezapaženo otud i neprevedeno u Regionu.

Martensov Andrić je namijenjen široj publici. To Martensu uopšte ne treba uzeti za zlo, naprotiv. (Zašto bi, recimo, neka Mocartova biografija, bila samo za vrsne poznavaoce muzike?) Plod je, prije svega, autorove fascinacije Andrićevim djelom; ima svojih uspona i padova, i to nimalo beznačajnih. Ipak, i ova biografija (nesumnjivo zanimljiva) meni je dokaz da je svaka biografija takođe portret svog autora. Te aspekte ču nastojati da stavim u prvi plan mojih marginalija o Martensovom Andriću.

Autor ističe njemu tri primarna djela iz sekundarne literature: *Pisac i priča* (2012) Žanete Đukić Perišić, Ivo Andrić, Kraljevina Jugoslavija i Treći Rajh 1939-1941 (2012) Dušana Glišovića i "prvu obimnu biografsku studiju o Andriću", koju je Nikola Mirković objavio 1938. Dalje, on akcentuje i značaj svog iščitavanja *Svesaka Zadužbine Ivo Andrić*, te govori i o izvoru za kojim često poseže i citira ga, sa navodnicima i bez ovih. Riječ je o Jandrićevoj knjizi razgovora *Sa Ivom Andrićem* (1977). Osobno mi je žao kad bilo ko dovodi u pitanje poštenje Ive Jandrića, nobelovčevog Ekermana. Martens je našao dvosmisleno "srednje rješenje": iako, kako veli, lično ne sumnja u vjerodostojnost tih razgovora, "iz perspektive kritičkog pristupa izvorima postavlja se pitanje da li se ove rečenice bezrezervno smeju navesti kao autentični citati". *Ne sumnjam i postavlja se – ne govori li čitaocu nešto značajno impersonalna forma, pogotovo u odnosu na pretvodno prvo lice jednine? Ali zato nema nikakvih problema da u prvi plan vrlo često stavlja dnevničke zapise Branka Lazarevića o Andriću.*

Među primarnim djelima Martens nije naveo niti jedno Miroslava Kralulca, prije svega njegovu studiju *Rani Andrić, te Andrić u diplomatiji*. Nije

kulturnom dodatku "Politike" od 16. maja, ocenivši da svakako nije reč ni o prvoj ni o najsveobuhvatnijoj knjizi o Andriću. "Da su poluistine gore od neistina (kako je nedavno ustvrdio Peter Handke), u to će se uveriti svaki čitalac koji je poverovao i izdavaču i autoru i kritičarima, i koji je morao biti zadivljen činjenicom da najbolje priče o nama pričaju stranci, kada u Predgovoru srpskom izdanju pročita Martensovo priznanje da je iz dve pomenute knjige o Ivi Andriću mnogo naučio", piše prof. Raičević. Dve knjige koje pominje su upravo monografije Žanete Đukić Perišić i Dušana Glišovića". O njima piše i u nastavku: "Svako ko ume da izvede jednostavnu računsku radnju, zaključuje da je biografija o Andriću ipak bilo i ranije, te da su se dve najiscrpnej (svaka u svom domenu) pojavile upravo u godini kada je Martens i sam rešio da piše svoju. (Osim treće navedene, koja datira iz 1938. godine, biografskih studija o Ivi Andriću bilo je mnogo više.) Doduše, mora se priznati i to da je autor na jednom mestu korigovao svoj iskaz, precizirajući da Andrić nije dobio takvu biografiju *kakvu bi on voleo da pročita*. Ipak, sveukupna atmosfera medijske buke što propagira 'jedinstvenu' i 'prvu sveobuhvatnu' Andrićevu biografiju govori nam da ovde nešto nije u redu. Iako je sasvim jasno da Martens bez prethodnih istraživanja nije mogao ni da se upusti u ovaj posao, pitamo se zašto se to u medijima prečukuje, u čemu podjednako učestvuju i sam autor, i novinari, ali i kritičari koji su se oglašavali ovim povodom"...

to učinio iako ga smatra vrsnim poznavaocem Andrićevog životnog puta. Zato u ovoj biografiji u obilju ima meni prepoznatljivih rečenica i pasusa, tek unekoliko izmijenjenjenih pogotovo iz *Ranog Andrića*. Nema ni Dedijerovog *Sarajeva 1914*, ali historičarevih zapažanja, uvrštenih bez navodnika, naročito o pripremi Atentata 1914. ima i te kako.

“Poznavaoci će zameriti što se nisam bavio značajem Vuka Karadžića i Petra II Petrovića Njegoša za Andrićeve delo (...) dve izuzetne ličnosti u istoriji jugoistočne Evrope, ali van Balkana su poznati samo jednom veoma malom krugu, zbog čega bi digresija na ovu temu sasvim izvesno zahtevala još dobrih sto strana”, opravdava se Martens. Ali, opravdanje je teško naći – da je stvarao ovu biografiju brišući pasuse i cijele dijelove nekih poglavlja koja jedva balansiraju između tabloidnog i biografskog, ne bi mu trebalo nikakvih sto strana da odredi Andrićeve veze sa pomenu-tim historijskim ličnostima. Takvim postupkom, svjesno ili nesvesno – to sada nije toliko važno, autor ove biografije namijenjene (i) široj publici razotkriva vjerovatnu glavnu jednu od glavnih “tajni” svog literarnog laboratorija: zar neću izgledati pametnije ako se okitim tuđim pogledima bez izravnog navođenja izvora? Istina, ima tu citata jasnog porijekla, ali se čini da su to riječi samo njemu važnijih ličnosti. Tako se obavezno, ovaj put za njemačku upotrebu, u ovoj biografiji našla Marina Abramović, Martensu nedvojben autoritet i kao pisac svoje autobiografije, knjige koja je uistinu fenomen za sebe i po sebi, isto onoliko koliko i stvari umjetnički dometi performerke čija “umjetnost” zasljepljuje mase. Kad čitate njena mišljenja poslijeratnom periodu a pogotovo o umjetničkim tendencijama, može vam se lako učiniti da prije Marine nije bilo umjetnosti na tlu Beograda i Jugoslavije, a bogami je neće biti ni kad “umjetnica” ode o Vječna lovišta. Na koje čitaoce je Martens mislio pišući prvi paragraf (kojim otvara *Bogove i duhove*, prvi dio pomenutog poglavlja)? Na one kojim uvijek treba barem pregršt egzotike da bi kupili knjigu nakon prelistavanja iste u knjižari? Dakle, početak teksta ove biografije, u kojem Martens govori o orahovom drveću u Bosni na kojem “većaju đavoli”, smatram besmislenim ustupkom komercijalne naravi. To važi i za podcrtavanje značaja narodnih vjerovanja u Bosni koja, kad čitamo recimo zapažanja o zloj vili, može nam se učiniti da je dotična imaginarna zloča upravo sa Balkana uskočila u vjerovanja, bajke i legende onih boljih i ljepših evropskih strana. Na taj način Martens (barem meni se čini) kvari čitaočev ulazak u svog Andrića, u ovom slučaju u izuzetno tendencioznu analizu smjene otomanske i habsburške epohe.

Andrićevi roditelji? Da je Martens “pustio” Miroslava Karaulca da priča samo on, bez dodataka o glasinama, prije svega beogradskim (a ne manjka niti ostalih) o ocu i majci Andrićevoj, bio bi ne samo uvjerljiviji, već i ekonomičniji na riječima svog teksta. Moguće je da nije samo mene mučio osjećaj blutavosti dok sam čitao ovaj dio? A od koga je, na kraju krajeva, Andrić “fratarsko kopile” naslijedio bolešljivost? Zar nije bio jedini preživjeli list cijele loze Andrića?

Jeste, to može da zasmeta i onima koji u Andriću ne vide ikonu. Iako je Martens odlučan u odbrani značaja Andrićevog djela (koje ga je, na kraju krajeva, privuklo radu na ovoj biografiji), još odlučniji u analizi komplek-

snihi i komplikovanih negacija Andrićevog lika i njegovih najvećih romana, između kojih ipak štrči ona bošnjačka, tačnije pojedinih poluinteligenata koji svoj "genij" troše u raspravama i knjigama u kojim je Andrić predstavljen kao mrvitelj svega bosanskog, turskog i islamskog, on pribegava već pomenutim tabloidnim "rješenjima" u svom tekstu. To bi, vjerujem, ponajbolje sam mogao objasniti.

Martens je poklonio izuzetnu pažnju Andrićevoj ekonomskoj situaciji, od njegovog siromaškog socijalnog statusa u djetinjstvu i mladosti do lugsuzne limuzine u Berlinu, u ratnom predvečerju. To je svojevrstan transverzalni motiv poglavlja ove knjige.

Biograf može (i mora) biti neumoljiv ali polazeći od fakata u njihovom cjelovitom kvantitetu. Međutim, pred "međunarodnim čitaocem" koji govori njemački pod naročitim povećalom je Andrić između dva rata, pisac i diplomata koji, nakon siromaškog života, izgleda da jako voli materijalno dobrostanje. (Nisam mjerio koliko je stranica posvetio poslijeratnom Andriću, ali Martens je uboјit kad otkriva kosture u Andrićevim diplomatskim ormarima. Nema posebnih riječi o tome kako su se ponašali diplomatni drugi zemalja u Berlinu. Ali, zanimljiv je i Andrić "škrtač". Nakon njegove smrti u jednoj ladici su nađeni novci u nekoliko (prijeratnih) valuta! *Gospođica?* Ali, samo jednom rečenicom Martens daje do znanja da je Andrić cijelokupni iznos Nobelove nagrade poklonio Bibliotečkom fondu BiH, čemu pred kraj knjige s pravom dodaje, istina škrto, podsjećanje da su oni vrli i nacionalno/istički "moji" zapalili Vijećnicu u kojoj je bilo i knjiga kupljenih tim sredstvima. Martens ne samo implicitno već i eksplicitno pretendira da putem izložene građe u ovoj biografiji stekne atribut dobrog poznavaca života i djela (ovo mnogo više) IVE Andrića. Ali poštenje biografa on olako žrtvuje i u ovom kontekstu. Između ona ladice sa nešto novca - možda i zaboravljenog? – i odricanja od materijalne koristi povodom Nobelove zjapi cijeli ambis... I zbog toga nije bilo potrebno dodati, kako tvrdi Martens, nekih novih *sto strana* o tom argumentu. Meni je nepoznat sličan gest u istoriji dobitnika Nobela, bilo za koje zasluge. To je nešto posebno ili je pak neko obično ništa? Čovo primio pare pa ih dao drugima! Ne vjerujem da Martens nije imao u rukama *Životopis IVE Andrića* Radovana Popovića, u kojem, iz godine u godinu poslijeratnog perioda zapažamo pedantno nabrojane i ne baš simbolične sume koje Andrić poklanja kulturnim društvima u Bosni. Pisac i bivši diplomat Andrić se iskulpljivao zbog određenih stavova prema novcu u ranijem periodu? Možda. Ali, svejedno, gdje su danas takvi koji se "iskupljuju"? U Regionu i u cijelom svijetu? Ima ih, naravno, ali su malobrojni.

Pišući o Andriću u Madridu, Martens piše i o Goji. (Pritom – iz kojih razloga: zbog površnog čitanja *Razgovora sa Gojom* ili samo omaškom? – na str. 103 navodi da je to razgovor iz 1828, bez obzira na uvodni dio ove priče-eseja o umjetnosti uopšte i položaju umjetnika u svijetu u kojem je opisan svijet moderne epohe). To nije sve, autor ove biografije na prethodnoj stranici tvrdi da su "obojica bili sluge svojih kraljeva". Prije izricanja ovakvog suda (ili presude? svejedno), dakle koncem druge decenije

21. stoljeća, autor (i čovjek) bi se ipak morao zapitati kome on služi, kojim kraljevima. Vidljivim i nevidljivim, to je možda ponajmanje važno. Ima li slaganstva u ovom, kako se Volter izrujuje Lajbnicu, najboljem od svih svjetova? Zar ne postoji nikakva piramida moći u svijetu kojem živimo? Je li to problem naočala koje koristimo u svim našim komformizmima ili, ponajprije, problem skretanja pogleda ustranu od tema mnogo težih i žalosno zanimljivijih koje, recimo, razmatra jedan Čomski? Pitam se, na kraju krajeva, je li to, o kraljevima i slugama, autor ove biografije izrekao svjesno ili nesvesno? U oba slučaja – imam nekih iskustava, recimo životnih – sa ljudima koji sebe olako projektuju u prošlost, tako da se sagovorniku čini da bi – ah, samo da su tada živjeli! – skinuli sa lomače Bruna i Husa, objavili rat tiranima i borili se za Apsolutnu Pravdu. Naravno, u imaginarnoj prošlosti. A u sadašnjosti?

Antikomunizam mi je razumljiv, pogotovo na Zapadu. Ali svako zadrto antijugoslovenstvo već godinama doživljavam kao da gledam neku farsu. Poprilično od te farse mi je priuštilo Martens kada govori o Prvoj i Drugoj Jugoslaviji, takođe kada implicitno (ali i eksplisitno) žali za propašću Austro-Ugarske. Uprkos činjenici da gleda kritičku na austrougarsku vlast u Bosni, ima u tom njegovom pogledu kolonijalnog rezonovanja. Ima, i te kako. Ko od nas porijeklom iz Regiona nije osjetio koliko je prisutno takvo rezonovanje? Možda samo oni koji su se sa njim saživjeli. Uostalom, lakše se živi ne talasajući vode nepodnošljive lakoće postojanja u postkomunizmu.

Zanimljivo je da na kraju ove knjige, u *Izrazima zahvalnosti*, Martens na prvom mjestu ističe pisca Muhamrema Bazdulja. Autor podcrtava njegovo *enciklopedijsko znanje o Jugoslaviji i južnoslovenskoj književnosti*, te njihove višečasovne razgovore. Sve besplatno? O tome nema u izrazu zahvalnosti! Ako nisu plaćeni, onda su... Kakvi savjeti? Ideološki? Kako onda da nas čudi Bazduljevo smušeno, nimalo enciklopedijsko mišljenje² o Martensovom Andriću?

Sve kao usput Martens je i antitoista. U njegovom pogledu na Titovu Jugoslaviju (kao i na onu Kraljevsku) ima mnogo realnih, neoborivih faktičkih uporišta, ali u jednoj ozbiljnoj biografiji ne bi trebalo da bude mjesa neozbiljnog i tendencioznog isticanju broja žrtava komunističkog režima. Martens govori o "stotinama hiljada Andrićevih zemljaka" koji su "ubijani, hapšeni, mučeni i deportirani na Goli otok". (Proizvoljnost brojki je enciklopedijska?) I to danas, kad ne samo u studijama već i jednim klik na internetu nalazimo validne studije koje govore jasnim jezikom činjenica

² "Naravno, ako bismo cepidlačili, uvek možemo dovoditi u pitanje superlative koji se ne tiču potpuno egzaktnih stvari. Banalno govoreći, ko je na fudbalskom prvenstvu postigao najviše golova je vrlo jednostavno merljivo, a ko je bio najbolji igrač zahteva određenu vrstu kontekstualizacije šta se podrazumeva pod "najbolji". Tako i ovde: ako bismo rekli da se pod sveobuhvatnošću podrazumeva Andrićeva biografija koja se ne fokusira na jedan ili drugi životni period, nego na čitav život, odnosno knjiga kojoj je u fokusu upravo Andrićev život, a ne književno-kritička interpretacija njegove literature, onda, po mom mišljenju, definitivno, da, ovo je najsveobuhvatnija, ili prva sveobuhvatna, svejedno, biografija našeg nobelovca" ... (*Ibid.*)

o žrtvama. Kome se autor želio dodvoriti pišući o tom argumentu? Samo međunarodnoj publici ili isto tako "međunarodnoj" u Regionu, u kojem neće biti malo onih koji će u svojoj banalnoj nekrofiliji proizvoljnih razračunavanja sa periodom 1945-1991 akcentirati značaj Martensovog mišljenja. Naravno i o Titu, "koljaču i masovnom ubici".

U svojoj želji da iznese nove teze o Andriću, Martens je otisao daleko i u pogledu na Bolivara, o kojem Andrić piše 1930. Prema autoru ove biografije to je biografska priča Ive Andrića nastala u odbrani Šestojanuarske diktature. Ali taj tekst nije čucao u nekom prikrajku pa – hop, evo diktature – hop, evo Bolivara (samo) diktatora, već je plod, kako i sam Martens ističe, Andrićevih raznovrsnih studija o El Libertadoru. Zar nije mogao, recimo pišući mnogo kraće o Andriću, ljubavniku Milice Babović i glasinama beogradske čaršije, da kaže nešto više Bolivaru? Recimo o El Libertadoru protivniku sužanjstva, vizacionaru jedne drugačije Južne Amerike? Za Andrićeve navodno staračko "kibicovanje" jedne košarkašice, bilo je mesta! Zaključak, neminovan: svaki muškarac koji gleda natjecanja u kojim učestvuju žene, stvarni je ili potencijalni voajer! Tu sam očekivao da Martens, budući potkovani i u poznavanju slikarstva, uporedi ostarjelog pisca sa pohotnim starcima na slici Artemizije Đentileski (*Susanna e i vecchioni*)... I ne samo kod ove slikarke, imaju tu temu i Tinoreto, i Loto, i Rubens, i Veroneze, i Rembrant, i De Ribera... Možda će slavnoj Marini pasti na um da napravi neki performans: Andrićeva faca umjesto onih na slikama starih majstora, Nikad ne recimo nikad.

Animoziteta ne nedostaje ni u Martensovom pogledu na Krležu. Ispoljavam sumnju da je čitao njegova djela. Ako ih je čitao, stvar je mnogo teža. Tvrđnja da je jedva poznat u Evropi ne stoji na nogama. Kad bi me neko danas upitao kako Krležu približiti evropskom čitaocu, rado bih odgovorio da bi bilo bolje da se evropski čitalac približi piscu *Povratka Filipa Latinovicza* i njegovih ostalih djela bez kojih je nemoguće misliti literaturu 20. stoljeća. Nije kriv Krleža što se njegove najbolje drame ne igraju na evropskim pozornicama, već lijeni, samouvjereni i samoljubivi duh evrocentričnosti koji nema ni snage ni volje da svoj pogled usmjeri prema periferijama Starog kontinenta.

Gdje je Bosna autentičnija – kod Selimovića ili Andrića? I to pitanje je Martensu bilo zanimljivo. Svi ozbiljni istraživači djela Meša Selimovića se slažu u mišljenju da autor *Derviša i smrti i Tvrđave* nije imao nikakvu namjeru da piše istorijske romane, ponajmanje da rekonstruiše Bosnu pod Ottomanskom upravom. Jednostavno, probleme svog vremena je pomakao u prošlost, a koje teme je realizovao, i to na maestralan način, eh – o tome bi Martens morao znati nešto više ako ne već bolje od drugih (ako mu je i to bio jedan od ciljeva). Njemačkom čitaocu će vjerovatno imponovati mišljenje Smaila Balića (Mostar, 1920 – Beč, 2002) – koliko o Andriću, koliko o Selimoviću. Balić tvrdi da je Meša Bosnu prikazao "daleko verodostojnije". Aferim i Martensu. Ne znam je li "bolje" što je povjerovao Baliću ili što nije Selimovića pažljivije čitao. O trećoj varijanti ne bih niti progovorio. Govorila sama o sebi i za sebe.

Vrlo kratko: vjerujem više Karaulčevom, nego Martensovom pogledu

zasnovanom pretežno na tezama Glišovićeve studije. To posebno važi za neosnovanu hiperbolu o Andrićevoj ulozi za postizanje Trojnog pakta.

U pragmatskom kontekstu Martensova knjiga je vrlo korisna za Andrićovo djelo kod međunarodne publike. Njen, pretežno publicistički stil zacijelo obara prepreke kod čitalaca izvan kruga literarnih klerika. K tome, knjiga je ipak otvorila raspravu o Andriću u brojnim aspektima. Naravno, i o njegovom njemačkom biografu. Problem nastaje ako se pošteno zapitamo je li to zaista Ivo Andrić, ali ne samo kao pisac (Martens pred njegovim djelo skida šešir) već čovjek i diplomata. Velim pošteno, iako poštenje nije posve prirođeno ni piscima biografija. Da je Martens od te sorte, sve rjeđe, on bi u podnaslovu dodao, npr: *Moj obračun sa Titom i komunizmom*. Posljednji sam koji bi imao nešto protiv toga, ali to bi morala biti i naučna studija bez *nekoliko, negdje* itd. Možda i: *Moj prilog detronizaciji Andrića u Regionu*, u ovom trenutku ponajviše u Srbiji. (Ali, to je već jedna šira tema unutar koje vidim i patuljke koji bi da se uspnentraju na leđa jednog diva.) I u tom slučaju ova knjiga bi imala određenije tematske koordinate. Na kraju ne mogu a da ne izrazim čuđenje da se *Laguna* nije pobrinula barem za neki pogовор овој biografiji, već se odlučila za kliše dominantan u zapadnjačkom modelu izdavaštva, dakle za nekoliko kratkih mišljenja. Jedno, istina, nedostaje na poleđini korica: "kupite ovu knjigu". Tio velim sada, umjesto lagunaša. Jeste, kupite je... Nećete se, sve u svemu, nimalo pokajati.

SABAHUDIN HADŽIALIĆ

NESUMNJIVI NAUČNI DOPRINOS

Ljubica VASIĆ: AMERIČKI POSTVIJETNAMSKI MUŠKI IDENTITET, Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac, 2018.

Na temelju istraživanja savremene američke ideologije i njenog uticaja na konstruisanje muškog identiteta nakon rata u Vijetnamu, nastala je originalna, obimna, inventivna, ali i interaktivna autorska knjiga Ljubice Vasić pod naslovom „Američki postvijetnamski muški identitet“. Izučavanje savremene ideologije, pogotovo američke, balansira između *par excellence* teorija o medjunarodnim odnosima i metodologije izučavanja savremene ideologije koja treba da bude veći predmet interesovanja stručne javnosti. Domaća literatura u kojoj se obrađuje ova tema gotovo da je nepostojeća, medijski poslenici se njome samo mjestimice i najčešće sporadično bave, a ovdašnja intelektualna, politička i poslovna elita je samo sporadično pominje.

Knjiga dr. Ljubice Vasić „Američki postvijetnamski muški identitet“ predstavlja značajan doprinos našoj, kako domaćoj tako i regionalnoj, ali i široj, evropskoj politološkoj nauci i razvoju društva, uključujući istorijske i nadasve, sociološke aspekte američkog društva *per se*. I, prije svega, imajući u vidu da je, u nas, kako na domaćem, tako i regionalnom području interesa, malo knjiga koje obrađuju ovu savremenu problematiku iz međunarodnih odnosa, izučavanja ideološkog diskursa kao modela političkog ponašanja i konstruisanja muškog identiteta.

Dakle, predmet istraživanja u ovoj knjizi je kod nas naučno neobrađen, odnosno nedovoljno obrađen, a vrlo aktuelna pitanja i dileme u daljem procesu tranzicije – prilagođavanje spolnjem okruženju američkog društvenog sistema nakon rata u Vijetnamu. Rukopis se, uz predgovor, uvod, detaljan pregled inostrane literature, iz ove oblasti sastoji iz devet, međusobno, povezanih dijelova. U knjizi se simultano koriste analitički i sintetički metodološki postupci, a njenu teorijsku osnovu prožimaju komparativni, kulturološki, poststrukturalistički, psihološki i intertekstualni pristup istraživanju izučavanju ideološkog diskursa postvijetnamske Amerike. U pristupu istraživanju ideološkog diskursa autorice dominira teorija Frederika Džejmsona o političkom nesvesnom, Altiserovo shvatanje pojma ideologije kao imaginarnog odnosa pojedinca prema stvarnim uslovima u kojima postoje, zatim Fukooeve teorije o prirodi moći.

Po glavama knjige metodološki i teorijski se određuje odnos između neoliberalizma i neokonzervativizma, a sa ciljem interpretiranja političke ideologije kao spoljne politike sigurnosti i odbrane, prednost dajući vojnim kapacitetima. Autorica na metodičan i analitičan način ukazuje na povezanost ideologije sa socijalnim i političkim grupama koje spajaju različiti interesi, što ne znači da ideologija treba da se svede na manipulaciju.

Oslanjajući se na tumačenje dominantnog ideološkog diskursa u Sjedinjenim Američkim Državama nakon rata u Vijetnamu, koleginica Vasić

pristupa definisanju pojmljiva kao što je postmodernizam, te američke avangarde kao pokreta koji određuje raznovrsne nivoje individualnog i kolektivnog postojanja, dekodirajući elemente identiteta i subjektiviteta, jasno dekonstruišući mehanizam u kojem navedeni oblici egzistencije balansiraju između privatnog i javnog, muškog i ženskog. Gore pomenute teorije i metodologija naučno-istraživačkog rada, kroz svih devet poglavlja knjige, na analitičan način demistifikuju proces konstruisanja muškog identiteta nakon rata u Vijetnamu, ukazujući na činjenicu da je pojam identiteta (u ovom konkretnom slučaju – muškog) uslovjen pojmom ideologije, te da je i interpretacija samog pojma ideologije, kroz istorijske etape, bila uslovljena ničim drugim do samom ideologijom. Autorica je skladno strukturisala predloženi rukopis sa razradom dijelova na poglavlja koja su ravnomjerno raspoređena u okviru dijelova koje prezentuje u ovom rukopisu.

Ukupno sagledavajući prezentiranu problematiku, s kvalitativnog i kvantitativnog aspekta obrade ove materije, smatram da rukopis zasluguje javno publikovanje zato što se po prvi put na jednom mjestu ukazuje, integralno, na ulogu i značaj ideologije za konstruisanje identiteta, kao i čitavog ideološkog diskursa u jednom razdoblju američke istorije.

Smatram da ova knjiga sadrži rezultate izvornih naučnih istraživanja, s kritičkim osvrtom na osjetljivu problematiku. Knjige iz ove oblasti su vrlo rijetke u našoj, kako domaćoj tako i regionalnoj, i ponoviću, evropskoj stručnoj i profesionalnoj javnosti, te knjiga dr Ljubice Vasić popunjava ovu prazninu. Pored nesumnjivog naučnog doprinosa predloženi rukopis obuhvata i pitanja od izuzetnog značaja za cjelokupan pristup pitanju konstruisanja muškog identiteta pod kapom vladajuće ideologije.

Ova knjiga je do sada u nas jedina koja ima karakterističan i originalan (interaktivni istorijsko-naučno-istraživački diskurs) pristup pogotovo što se odnosi na jedno veoma osjetljivo razdoblje američke istorije. Stoga može biti od koristi ne samo naučnim radnicima i analitičarima, nego i ekspertima koji se u praksi susreću sa ovom problematikom.

ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ

ЗАВИЧАЈ, УСПОМЕНЕ И СЈЕЋАЊА

Савко ПЕЋИЋ: ЕХОС ПОЕЗИЈУС, Српски књижевни клуб „Вихор“, Дервента, 2020

Поезију Савка Пећића читала сам почетком седамдесетих година прошлог вијека, која је настала испод пера дервентског гимназијалца. Већ тада је наговјештавао своју тематску опредјељеност и мисао „да ће поезија промијенити свијет“, као и многи млади писци. Међутим животни путеви су га одвели на студије Више техничке школе, па је и поезија морала да сачека неко друго вријеме да поново упали поетску искру.

Од тада је објавио четири књиге поезије, рачунајући и ову о којој је ријеч, једну књигу пјесама за дјецу, неколико књига прозе и поезије (заједно), Монографију о манастиру у Доњој Бишњи, те књигу „Моје причице и записи“, поводом педесет година бављења књижевним радом.

Књига пјесама *Exos поезијус* по мом скромном мишљењу, до сада је тематски најсвеобухватнија и најзрелије Пећићево дјело. Ишчи-тавајући је пажљиво да се закључити да је настала дужи временски период, чврсто се укорењујући у Пећићево завичајно поднебље и животно искуство, тако да је добрим дијелом књига аутобиографског карактера. Већ у првој пјесми у књизи, посвећеној пријатељу Љубомиру Поповићу Цосу, наговјештава своју тематску опредјељеност, с малим животним резимеом, а односи се на тренутак свјетlostи као појавног облика кроз људски живот. Јер, „твој“ одлазак са овог свијета осјетиће тек травка ослобођена тежине оних који су по њој газили. Дакле, метафора живота је осликана у крхком бићу травке.

Књига *Exos поезијус*, садржи нешто више од деведесет пјесама, писаних углавном слободним стихом, понегдје уз мало више нарације која се граничи са прозним ткивом. Нешто дужим стихом издаваја се пјесма: „У тами се види свјетlost“, у којој нам, управо као и што сам наслов каже, пјесник покушава да уоквири садашње стање живих у свакодневну слику живота, који пореди са лептировим; „за један дан лептировог сна“ не вриједи живјети у тами, јер богатство је у свјетlostи која омогућава животно пулсирање.

Свој пјеснички глас о пролазности, тражењу, истрајавању, љепоти живота... и враћању у живот, уткива у једну од најљепших пјесама у књизи: „Сан укринског цвијета“. За оне који нису чули о феномену „Цвјетање Укрине“, важно је напоменути да је Украина једна од три ријеке у свијету, која у августу мјесецу процвјета. Заправо, из њених водених дубина у предвечерје излазе на површину воде бијели, њежни лептирићи изгледајући попут сребра испод неонске свјетlostи. У свом „ноћном, љубавном плесу“ паре се и потом одлазе полажу јајашца у воду. Сва та чаролија траје око два сата, да би се поново идуће године појавили у исто вријеме, августа мјесеца, стварајући

јединствен призор у свијету, јер површина воде тада личи на њежно бијеле, попут паучине цвјетове. Лептириће-цвјетове, пјесник назива ноћним фрајлама. Са њима дијели радости чаролије и кратко задовољство у бајковитој причи укринских таласа: „...Сјене се играју по мом јастуку / шарајући чудне минијатуре / моју Укрину захватила чаролија / а валови преврђују бајковиту причу / о лептиру који се диже из вира / и лети у посљедњи свој живот / таласом низ временску димензију // Магијом од мириза цвјетова фрајле / ухватићу бијелог паучинастог лептира / да ме у правијекове са собом понесе / Где се у једном дану као чаролија / радост живота ствара и затвара.“ („Сан укринског цвијета“).

Не излазећи из свог свакодневља, записује и сусрет три пјесника, истичући њихове врлине, не скривајући радост сусретања. Често у пјесмама користи говор из народа, из властитог окружења, држећи се коријења свог одрастања, дједовине, завичаја, као напримjer: сукно, ћура, шпир, тишљерај, гермуља, комадара, ћувегија, навратак, воштаница, бајер, бујадљика, кукурузиште, преод, тиква, астал, овратак, пасји сугреб... или пак, користећи се сложеницама: тамночиша, тамномиш, сјајосунце, водоплав, размрака... уводи нас у језик прошлости и успомена.

Примјеђујући и биљежећи разне призоре које запажа у природи, брине се и страхује за њих, уочавајући све што би могло некога да повриједи или на неки начин нанесе бол: „отровна гуја“, „путовање без возног реда“, „носталгија са аждајама“... С друге стране сасвим изоловани и сами су двоје штенади који се мазе на путу не обзирући се што их нико не пази, нити чува. Пјесник метафорично уводи та мала бића, која за разлику од човјека имају слободу; стално је између прошлости и садашњости, понекад и сам „удвојен“ у покушају да угради, па макар и у пјесму, љепоту из својих младалачких дана, све вријеме питајући се откуда толика журба, а ништа се посебно не дешава. Стално је у прилици да о некоме суди, знајући да пријеђени животни пут није и обећани: „утјеши ме / да се сјетим осмијеха погледом / како израњам из прошлости / у садашњост да би видио / своју будућност / коју нећу дохватити“ („Не буди ме кад спавам“). Јасно је дао до знање да би требало „неко вријеме“ преспавати, можда би се послије лакше сам пронашао, не исказујући фасцинацијом своје садашње вријеме, јер је оно остало у прошлости, у надама и жељама, на плодним пољима, „која на тебе миришу“, и успоменама из прошлих времена. („Не плачи“).

Из прошлости се хвата и „зрачак свјетlostи“, иако се младост негде у простору загубила, а с њом и обичан људски живот. Пјесник је у непрекидном тражењу и истраживању, јер не могавши да прихвати сталне друштвене промјене, свакако нагоре, враћа се сновијењу, свом „оквиру живота“, јер „овако не вриједи ни пола оке блата“ („Оквир живота“). Овим стихом као „психологијом опажања“, не идеалише, него напротив, упозорава колико је људски живот минимизиран, али издржава и траје на то што „трн у рани

сепсу ствара“ (Веома лијепа, вишеслојна слика), („Страх у простору“). Могли бисмо да издвојимо више сјајних стихова који су настали у пјесникој немогућности, да на други начин упозори свијет (макар само читаоце), на убрзане промјене на планети, које ће оставити несагледиве пољедице не само у људским, него у свим живим па и неживим бићима. Зато поручује: „Црни капут скини / и обуци облаке бијеле / са шареном дугом“ („Одлазак“), јер све је варљиво. У народу се каже, ако се провучеш испод дуге да те с ону страну свијета чека срећа, иако је и тамо непознаница, тајна која примамљује само из потраге за бољим животом. А да би то „боље“, заобишло свој пораз, Пећић човјека ставља увијек у близки контакт са природом. Тако су флора и фауна у стално живом контакту са човјеком. И кад сједи „у хладовини испод лозе, док „сазријева љето у златну јесен“ и кад виси „паучина на малом окну прозора“ и тако зауставља инсекте, који су и не знајући истовремено блиски срећи и очају. („Ноћ и вино“).

У пјесми „Нема“, која је посвећена несталом брату Жарку, маја двије хиљаде деветнаесте године, и о коме се још увијек ништа не зна, Пећић веома емотивно, пјеснички згуснуто, исповједно, са зебњом и бираним ријечима поставља питања: „Нестао? Како нестао“. Колико је само у стиховима осликана унутрашња пјесникова борба, без сувишних атрибута: „Стиснута десна шака / лијева наслоњена на лице / ... Очи затворене... / Завјеса је пала... у самоћи страха недокученог / прелама се светлост... / Зебња траје /. У други план је потиснуто све остало. Ипак, та светлост која се прелама, да ли је назнака мале наде за осамљеног човјека – пјесника или им се пак братске душе састају негде горе, у Космосу. У пјесми није пројектовано вријеме када се додгио нестанак брата, (осим датума настанка пјесме), него патња лирског субјекта у оквиру већ догођеног. Судбина брата је осликана у судбини малих мирних људи, у којој су „рацио“ и емоције оживљени засебно. Ако се дубље упустимо у анализу понуђених пјесама у књизи, није тешко закључити да је у више пјесама („Молитва опстанка ради“, „Кад једном“, „Чудно“, „Драшан“...) вјероватно несвесно оживљено сјећање на брата... Јер живот се наставља препун одлазака драгих и сјећања на њих, која додатно продубљују ране.

На пјесниковом „путу успомена“, често се сусрећемо са биљним и животињским свијетом. А како и не би, кад је окружење било уско везано за пјесникове одрастање. Човјек је у садејству са природом која у свом окриљу чува животиње. Отуда поручује: „Не дирајте / осу стршљена / пужа и црва / мрава и цврчка...“, мачке, птицу, травицу, шебој, пшеницу... „Чувајте све то / њежно и пажљиво / то је грана / на којој сједите“ („Не дирајте“). Природа је поезија... Свијет поезије попут дјечије сањарије уљепшане slikama из свог и наших живота. Природа је лијек, здравље... Природа је и пчелица, бумбар, лептир... каже Пећић у пјесми „Лијек природе“. Издвојимо из пјесме „Ма није да јест“, за мене најљепши стих ове књиге, који гласи: „Лијеп дан у кориту вода“. Веома импресиван стих, издвојен из пјесме, сасвим довољно за сопствену егзистенцију. Двије природне појаве. Дан и вода, као да се једна у другу уливају, али и једна другом условљавају,

јер дан у „кориту вода“ може бити лијеп, ако је вода, бистра, чиста, прозрачна, окупана сунцем и успоменама.

У књизи нема циклусних подјела, мада су пјесме, по мом мишљењу, без сумње заслужиле захтјевнији редослијед у књизи и тиме би биле задовољене у потпуности тематске цјелине. Дакле, живим, путујем, свједочим, рударим, записујем... о чему у рецензији рукописа говори један од рецензената, књижевник, Мајо Даниловић, примјеђујући да је Пећић управо „записивач времена“, „људског усуга“, „подвига“, „свјетлописац простора“, „људи и појава...“ (стр. 14). Увијек надахнуто пише о „малом човјеку“ из завичаја или појединцима који су отишли на рад у друга мјеста или државе, саосjeћајући њихову патњу за отаџбином; о људима које сусреће на њиви, улици, кафани („Стакленик“), на слави... те попут мале хронологије не заборавља родну Појезину, Вучијак, Сауриште, иловачу и сиромаштво, али и радост у души.

Упркос свему остаје пјесник свога доба, уочавајући пролазност живота и несигурност на овогемаљском свијету, супротстављајући се „новим временима“ бринући за сутрашњи дан, који је увијек неизвестан. Зато се у пјесмама осјећа жал за прошлост, иако је она, прошлост, у себи смјењивала свјетлост и таму. („Ја сам само сјена“). „За трајање у времену“ довољни су остављени трагови бивших, сада оживљени у пјесми, божјој вољи, завичају и љубави... А одатле се најјаче свијетли и проговара, често „чemerно и јадно“ („Крушка чемерика“). Заболи писца свеприсутна слика завичаја из које гледа и записује све већу и већу отуђеност човјека од својих предака. Не губи дах притом, гледајући у „свијет премален“ за оне који су отишли „трбухом за крухом“, али са зебњом ишчекујући „ехо“ с друге стране свијета, плашећи се за род изгубљен у времену који сам себи „јаму копа и у њу пада“ („Ехо рода мог“), губећи осјећај за вријеме. Обично када се врате посљедњој животној оази схвate: „доста ми је свега / извадићу њедра / со и хљеба / то нам само треба“. („Доста ми је...“). Као малу катарзу, везану за одласке – повратке, тражи помоћ у сјећањима, најчешће из младости и дјетињства; одлазак о Ђурђевдану на купање на рјечицу Драшан („Драшан“), те незаустављивом радиовању Ваксрсу („Ваксрс“). Враћа се у своје лично упориште, кроз успомене којих се радо сјећа забиљежених у неколико љубавних пјесама у књизи. („Загрљај прошлости“, „Не плачи“, „Капи на длану“, „Жеђ“, „Док“...)

Ту су и пјесме посветнице од којих бих издвојила неколико пјесама посвећених Мирославу Б. Душанићу, такође дервентском пјеснику, који је давно отишао у туђину и тамо заувијек остао носећи у души завичајно огледало да може мирно отпочинути у неизбрисивим релацијама између „тамо и овамо“.

Стихове који посједују асоцијативну моћ Пећић премјешта из прошлог у садашње вријеме кроз разговоре са успоменама и сјећањима, у сталном трагању за исконском ријечју, како би сачувао пјеснички крвоток и коријен који су му у наслеђе оставили преци.

ŽARKO MILENIĆ

NAKON DUGE TIŠINE

Danica VLAŠIĆ: TIŠINA U BIJEGU, Vlada Brčko Distrikta BiH, 2019.

Danica Vlašić je objavila prvu zbirku pjesama „Ptica i nebo“ davne 1984. da bi se s drugom zbirkom „Nemir i bijeg“ javila tek 2018. godine. Riječ „bijeg“ je primjetna i u naslovu njene nove zbirke. Možemo samo da naglađamo što je uzrokovalo njen bijeg iz javnog poetskog nastupa u vidu knjige i da se pitamo zašto je toliko trajala njena duga poetska tišina. Vjerujem da pjesnikinja nije istinski poetski šutjela sva ta desetljeća nego da je stvarala i samo u njoj nije bilo želje da javno iznosi svoja poetska traganja. Da nije tako ne bi se primijetio znatan napredak u kvaliteti poezije Danice Vlašić i te kako primjetan u njezinoj najnovoj zbirici.

U novoj zbirci pjesnikinje riječ „tišina“ se javlja više puta. U pjesmi „Prevara“ nalazi se stih: „Sve će jednom postati tišina“ i „neprimjetno zaronih u tišinu“ i „sablasna tišina“. U pjesmi „Moja majka“ se nalazi stih: „Onda je otišla... / Nastade tišina“. U pjesmi „Okreni se“ zapažamo stihove: „Putovanja... / Razbijaju tišinu...“ U pjesmi „Izdaja“ su pak stihovi: „Tišina ne traži / više odgovor.“ Zatim u pjesmi „Nikog nema, a meni se pjeva“: „Tišina... / Slušam je.“ U pjesmi „Sipaju riječi“: „Ta tišina i kapi kiše / padaju, padaju...“. Znakovit je i naslov pjesme: „Tiho, tiše“.

Riječ „bijeg“ je primjetljiva u pjesmi „Prevara“, odnosno u stihu „riječi bježe u tišinu“. U pjesmi „Izmiče sve“ zapažamo stihove: „Čemu ljubiti bol u koraku / i nemoć u bijegu.“. Pjesma „U oluji i kiša pada“ započinje stihovima: „Jutros se na mene sručila / gomila bježećih oblaka“. U pjesmi „Žao mi“ nalazi se stih „ljubav u bijegu“. Pjesma „Možda“ završava riječima: „za pitomi svijet / a da ne bude bijeg.“

Osim spomenutih riječi iz naslova ove opsežne zbirke više puta možemo da zapazimo riječ „praznina“. Čak dvije pjesme u ovoj zbirci nose takav naslov. U pjesmi „Trnov cvijet“ zamjetni su stihovi „Prazan peron / i po njemu sjena.“ Te „Otvorena vrata / s pogledom u prazno.“.

Tu je i simbolika leptira odnosno prolaznosti. Jedan ciklus u ovoj zbirci nosi naslov „Leptir bez sjene“ po jednoj od pjesama. Tu je i pjesma „Igra leptira“ u kojoj se nalazi i stihovi „Strepim kao leptir nad cvijetom / koga vjetar leluja.“

Većina pjesama u ovoj zbirci napisana je slobodnim stihom. U ponekim pjesmama se pojavljuje rima ali je ona uglavnom nepravilna i doima se kao da je spontana. Posebno je zanimljiva poanta u nekim pjesmama koja se javlja u rimi. Tako pjesma „Laž u obećanju“ završava riječima: „Tačku stavljam na tvoje gluposti... / Nemaš mudrosti.“ Pjesma „Nemam namjeru“ ima ovu poantu: „Nemam namjeru. / Sve ima svoju mjeru.“ I u pjesmi „Kasno“ nalazi se ova poanta: „Blizina kroz pjesmu / razilazi se u prazno / stavljam te pod tačku „razno“.

Jedan dio pjesama ove zbirke možemo nazvati ljubavnim ali se radi često o nesretnoj, neuzvraćenoj ili neostvarenoj ljubavi. Pjesma „Ima nešto

u odlaženjima” odiše pesimizmom. Dovoljno je da nabrojimo u njoj neke riječi pa da steknemo taj dojam samo na osnovu njih: beznadežnost, razočarenje, praznina, sivilo, nemoć... Pjesma pak „U jutro magle“ se doima slično ali ipak završava optimistično: „Ali kad sunce stigne / pa mi namigne, / ja znam / da postojanju nije kraj.“.

Zamjetljiva su u nekim pjesmama ponavljanja stihova pa i cijelih strofa. Time pjesnikinja postiže ritmičnost i muzikalnost svog poetskog izraza. U ovoj zbirci je manji broj dužih pjesama. Neke su napisane u formi tercina čije su strofe bliske japanskoj haiku poeziji. Od tih kraćih pjesmama bih izdvojio antologisku minijaturu „Nije to ljubav“.

Pojavivši se prvo u zajedničkoj zbirci „Mjesečaste niti nemira“ 1983. godine u kojoj je bila najzapaženija i najuspjelija tada je mlada Danica Vlašić bila pjesnikinja koja obećava. Tadašnja očekivanja je ispunila već prvom zbirkom „Ptica i nebo“ iz 1984. godine, a tek nakon tridesetak godina i drugom zbirkom da bi istinsku poetsku zrelost dostigla drugom, a pogotovo trećom zbirkom koja je pred nama. Očekujemo da više neće posustajati i da će nas i dalje iznenađivati svojim originalnim metaforama, slikovitošću i poetskom svježinom.

ПРЕДРАГ НЕШОВИЋ

ГЛУВИЛО У ВРЕМЕ КОРОНЕ

Слађана ЈОВИЧИЋ: ГЛУВИЛО, PLANJAK KOMERC, Тешањ, 2020

Књижевној јавности, па и мени, са својом поетском природом скренула је пажњу избором поезије „Моје небо” у часопису „Ријеч” бр. 1–2/2008 који је нашао на леп пријем код читалачке публике. Тада сам био сасвим сигуран да ово нису Слађанини први кораци у књижевности. Судећи по овим стиховима ауторка је морала да таленат носи од свог рођења. Био сам у праву: почела је да пише још у никаким разредима основне школе и то, као сви остали књижевници, песме. Прва написана и објављена песма „Јесен”. У средњој школи, као матурант 1990. године, читалачкој публици подарила је збирку песама „Хумке снова”. У том периоду своје радове је објављивала у часопису „Ријечи”. Књижевног клуба Пабло Неруда. За време рата на просторима где живи, Слађана је направила стваралачку паузу. И у том „светутишине слагала је слике света око ње”. А онда после рата, поред зреле поезије, наставља да пише веоме добре приче и драмска дела која се тичу најсавременије стварности. Следе редом: збирка песама „Послух савјести”, 2009., роман „Безимена дјеца”, 2016., књига са две драме, „Control Freak” и „Сомнамбул”, 2018., одломак из драмског текста „Control Freak” у часопису Сусрети/Susreti бр. 1/2018. (стр. 147–149), драмски текст „Раскршћа” у часопису Сусрети/Susreti бр. 1/2019. (стр. 121–145), избор пезије „Сновићење” у часопису Сусрети/Susreti бр. 2/2019. (стр. 251–253), прича „Глувило” у часопису Сусрети/Susreti бр. 3–4/2019. (стр. 291–294), збирка песама „Игра праискона” 2019., прича „Нада или разочарење?” у часопису Сусрети/Susreti бр. 1/2020. (стр. 429–432).

Увек, готово увек, после прочитане књиге, страстан читалац има потребу да износи своје утиске о том делу.

Шта (за мене) значи ова књига?

И тешко и уједно лако питање.

Термин глувило има многа значења. Једно је у облику амајлије коју састављају поједини „духовници” да би, на тај начин, „лечили” вернике од „болести и других напасти”. Чини ми се да је најинтересантнија ова дефиниција на коју сам нашао сасвим случајно: *Human stem cell-derived otic neurons repopulating the cochlea of deaf gerbils. Human cells are labelled green, and the red is a marker of neuronal differentiation. Therefore yellow cells are neurons of human origin.*¹

Но, ауторку овде највише интересује глувило као веома омиљени термин у књижевности.

¹ „Људска грана ћелијски насталих ушних неурона поново настањују бубне опне глувих скочимишева. Људске ћелије означене су зеленом бојом, а црвеном је означена неуронска диференцијација. Према томе, жуте ћелије су неурони људског порекла.”

Поштујући највише књижевне критеријуме Слађана Јовичић се је одлучила да од текстова сличних по тематици и проблематици у нашим животима данас, баш–баш данас, понуди својим читаоцима збирку озбиљних прича. Попут многих других писаца, и Слађана Јовичић пише у свом и о свом граду – о својој свакодневици својим искреним и дубоким доживљајем данас – у доба трајања КОРОНЕ.

Као што су то урадили Даниел Дефо својим опажањима и споменима најупечатљивих збивања у роману „Година куге”; Александар Пушкин у једночинки „Гозба за време куге”; Албер Ками својим антологијским романом „Куга”; Габријел Гарсија Маркес делом „Љубав у доба колере” – Слађана Јовичић сакупљене и одабране приче повезује у кохерентну целину под јединственим називом ГЛУВИЛО, и тако читалачкој публици даје своје „глувило у доба Короне”.

Ауторка је темељно припремала ово издање, као и кроз приче приказала мозаичан изглед људи, нарави и менталитета поднебља у коме ствара. Средину је већ добро ухватила жабокречина, неко глувило, све притиснуо тег сомнабулности и летаргије. Без дискретно запушеног носа, отворено и људски, мирна срца је све рекла и коме треба. Али како тако шта рећи некоме ко је поштено живео, значио? Срамота је, нељудски је. За такве, ауторица има поруку:

Даћу ти снагу да савладаш бол због равнодушности човјека и да те не разочара чињеница да је све што сам те научио – било узлуд. (Глувило, стр. 46.)

Први део чине приче у којима доминира као централна прича „Глувило” по којој књига носи назив. И друге приче из ове целине (а има их 16), ушли су оне које овде несумњиво спадају. Једна повезује обе целине и даје посебну димензију разумевања атмосфере књиге. То је прича „Covid – 19” написана у стилу Хармса која нас учи вредности живота, не само голог него оног што пуни човеков живот у овом столећу, од слободе, права и достојанства. Може се рећи да је то „заметак” Слађанине прозе и представља својеврсне „пра–прозраке” разбуцтале у комплетној књизи и, као што је видљиво, имали трагичан удес за многе људе.

Прича којој природно и припада прво место у првој целини „Кад се зидови склопе” је кључ за схватање атмосфере ове књиге. Шта смо то учинили природи и да ли је ово њена освета човеку? Сазнајemo само једно – почело се дешавати и нама:

„Ja сам писао. Писао сам и бивао сретан.

Ja сам преживио.

Хоће ли нешто иза мене остати?

Када се зидови склопе.” (Кад се зидови склопе, стр. 6.)

Друга целина „Рука човјека” склопљена је од прича, мини прича, па и једне мини драме (има их 35) које можемо подвести под зједнички именитељ – „приче потказују живот”. То је тачна и ваљда једина честита страна потказивања као жеља за истином.

Данас смо сведоци глобално распрострањеног таласа насиља који животе угрожава и на много погубније начине. Злом које непо-

вратно мења генерације које имају ту несрећу да одрастају у доба и на територијима запљуснутим психолошком тортуром глобализма. Ова збирка прича никад није актуелнија.

Како преживети садашњост, како градити будућност, како заборавити прошлост? Каткад дубоко и инстинктивно праведни, каткад зверски окрутни, јунаци као носиоци радње у причама, књигу својих живота исписују на отуђен, неочекиван, емоција наизглед лишен начин, у епохи која им није оставила други избор.

О томе највише можемо научити.

Ако збирка прича „Глувило“ припада такозваном „женском писму“, верујте ми исписана је мушки.

Зашто бележим све ово? Можда зато да одагнам тај заслепљујући зрак мог сна, како би се јасно указала суштина која је од мене сакривена – срж ове књиге коју моје глувило покушава да ми дошапне... Свако време (посебно ово) има своје глувило пред којим нико (читалац) не остаје равнодушан.

Књига ГЛУВИЛО Слађане Јовичић угледала је светло дана и нашла се пред нама читаоцима у ексклузивном издању Издавачко–штампарске куће PLANJAX KOMERC из Тешња, а подржана свесрдном подршком од стране Фондације за издаваштво Босне и Херцеговине из Сарајева.

Добра корона, лета 2021-ог.

MELIDA TRAVANČIĆ

SAMOČA I OTUĐENOST ILI O SVAKODNEVICI

Fuad HRUSTIĆ: AHMEDOVE RUKE, Planjax, Tešanj, 2017.

I prije objavljivanja knjige *Ahmedove ruke*, Fuad Hrustić za neke od priča u ovoj knjizi dobio je značajna nagrade u BiH i regionu, a zatim je za rukopis uslijedila i finansijska podrška Federalne fondacije za izdavaštvo i knjiga kratkih priča našla se pred čitateljem. Fuad Hrustić napisao je zbirku priča koja po svojoj tematiki, stilu pisanja i načinu na koji autor vlasti jezikom i formom, donosi novinu i osvježenje na bh. književnu scenu. Hrustić piše priče o ljudima i njihovim samoćama, njihovom laganom nestajajućem iz svijeta u kojem žive. U prvom planu priča, ono što povezuje radnju i likove jeste samoča, otuđenost u svijetu, u porodici, društvu, nerijetko i u sebi. Stoga je možda najpreciznije kazati da ova knjiga u sebi sabire razne vrste samoča i otuđenosti u koju zapadaju ili su u njoj ostavljeni neki od glavnih junaka. Tako da je često naglasak na tome šta se događa u samim likovima, te je tokom radnje do detalja oslikan njihov unutrašnji svijet. Po red samoča i otuđenosti u pričama je fokus na svakodnevici, postratnom vremenu, tragičnim životima ljudi koji su u konstantnoj borbi da se dočeka naredni dan. Književna vrijednost prepoznaje se već u prvoj knjizi Fuada Hrustića u kojoj se fokusira i piše o onome što ga okružuje i što najbolje poznaje, a to su ljudi i njihove sudbine koje on „priča“ na sebi svojstven način. Iako se ponekad dogodi da govori o dobro poznatim događajima (o kojima se već putem medija govorilo), iako su detalji poznati svima, on ih na nešto drugačiji način, spisateljski vješto oblikuje u književni tekst. Rijetko u ovim pričama ima neuspješnih eksperimenata i iznevjerjenog horizonta očekivanja, jer je Hrustić prepoznao da je kratka priča odlično sredstvo da pokaže svoj talent. Dvadeset i jedna priča, koliko ih je sabrano u ovoj knjizi, jesu neobične i originalne, te su veoma često protkane humorom (kao način da se odvojimo od svakodnevnog), a na razini cijele knjige prikazuje se rubni odnos fikcije i stvarnosti.

Neposredno nakon završetka rata u bosanskohercegovačkoj književnosti javlja se jedan poseban vid književnosti koja govori o tranzicijskom vremenu, o užasima koje rat iza sebe ostavlja, njegovim posljedicama na čovjeka, prikazuju se stradanja (i materijalno i duhovno) o kome se u dovoljnoj mjeri nije govorilo. Ovakva književnost, u ovom slučaju kratke priče, nisu ništa neobične u zemljama u kojima je bio rat, u zemlji kakva je BiH, u kojoj danas, dvadeset i pet godina kasnije, stanovništvo živi na rubu egzistencije. Rat i njegove posljedice postaju jedna od najznačajnijih tema velikog broja autora koji su pisali (i još uvijek pišu) o ovoj temi, i to je način da se autori, ali i društvo suoči sa traumom koju je rat proizveo i iza sebe ostavio. Nije posrijedi samo materijalna i egzistencijalna, nego i duhovna pustoš koja iza njega ostaje. Rezultat toga je značajna literatura

koja kazuje o svemu što se dogodilo i još uvijek se događa sa ljudima i njihovim životima. Nemali broj priča u ovoj knjizi govori o ratu na direktni ili indirektni način, govori o preživjelim ljudima i njihovo (ne)mogućnosti nastavka života. Tako je npr. priča „Prognanici“ jedan od najpotresnijih u ovoj knjizi, jer autor nedvojbeno aludira na strahote koje su na svom putu prema slobodi preživjeli Srebreničani.

Znali su da ljudski glasovi donose zlo: ljudski glas je obmana, laž, opsjena; ljudski glas nikad ne donosi dobro, ni kada je tih, udvornički, ni kada je glasan, naređivački. Nisu vjerovali progoniteljima ni kada su ih zvali po imenu, znali su da je to dozivanje prijetvorno, da je to siktanje zmija koje vrebaju plijen; jer su u isti mah vidjeli odblejesak sunca na puščanim cijevima (...) Postoje dokazi o hapšenju prognanika, na mutnim snimcima se mogu vidjeti kolone koje izlaze iz guste šume na osunčane livade i tu ih sačekuju progonitelji s uperenim puškama. Na tim dokumentima prognanici su mršavi, slabi, vidno iznurenji (...) Na njima možemo vidjeti i egzekucije prognanika: visoki snažni mladići im prilaze s leđa, pucaju u potiljak, mrtva tijela strmoglavo padaju kao kada pada trava pokošena oštrom kosom, kao kad se visoka djetelina ruši pred znalačkom rukom kosca. (HRUSTIĆ 2017: 53, 58)

Knjiga *Ahmedove ruke* sabire priče o pojedinačnim sudbinama ljudi (i u ratu i poslije rata), kao što rasvjetjava ono o čemu se nije govorilo. To je ono što kroz mnoge priče nastoji prikazati Fuad Hrustić, a najupečatljivije pričama naslovjenim „Ahmedove ruke“, „Tatina nova žena zove se Monika Lenz“, „Ministar“, „Čiji je rat bio strašniji?“ koje govore o nesagledivim posljedicama koje iza sebe ostavlja rat. U prvom planu je teška egzistencijalna situacija likova, ako želimo biti precizni riječ je o borbi za preživljavanje, kao i nastojanje da se organizira život u vremenu u kojem propada sve što bi život moglo „spasiti“, a to su tvornice, industrija, ekonomija, i ne samo to, ono što je još tragičnije propada čovjek, njegov moral i etika, kao što je prikazano u priči „Ministar“ ili u priči „Kuća na klizištu“. Međutim, nisu sve priče te koje na direktni način govore o poslijeratnom periodu, doista je širok spektar tema koje obuhvata ova knjiga u kojoj se prikazuje cijela galerija likova: neumoljiva putnica Selma, dobra žena Arzija, činovnik i zatvorenik Raif Bešlija, pjesnik Hurem Sarkoš, beskućnik Salih Dronjak, Adem-kapetan, ministar, penzioner, dječak (izdajica), i dr. oko kojih se pletu razni događaji, ocrtava se njihov karakter (najbolje u suočavanju sa situacijama u kojima se nalaze), i prikazuju se njihove sudsbine. Likovi su, kako vidimo, svih životnih doba, od djeteta do starijih posmatrača i učesnika u radnji (i životu), a u fokusu priča jednak su prikazani/zastupljeni i muškarci i žene. Oni su vjerodostojno i uvjerljivo prikazani, a razlog za to jeste u činjenici što su to obični mali ljudi, njihovi svakodnevni životi i problemi sa kojima se većina stanovništva u BiH suočava. Ovi likovi imaju slabosti i nedostataka, te njihove odluke (često) nisu u redu, ali su oni jedni od nas, dok su njihove psihičke osobine date kroz naznake, ali svejedno mi o njima i njihovom karakteru imamo jasniju sliku. Hrustić kroz mnoge priče govori o kompleksnosti međuljudskih odnosa koji su dijelom uvjetovani očekivanjima i poželjnim reprezentacijama u društvu. Takvi

odnosi prikazani su kroz slaganje i neslaganje, prihvatanje, odbijanje. Kao što je važno ono što se izrekne, toliko je važno i ono što ostane neizrečeno, a reflektira se na neki drugi način i ima svoje značenje. Jer nije sve u izgovorenom, važne su aluzije, važan je pogled ili pokret oko čega se i plete dobra priča.

Priče Fuada Hrustića su drame iz svakodnevice, radnja se odvija brzo, kroz nekoliko sati ili nekoliko dana, uvijek su posrijedi kraći vremenski periodi, i nikad nismo sigurni u ishod priča, uvijek se dogodi neočekivano, a to i jeste njihova težina i ljepota, jer su ovo najčešće priče sa tragičnim ishodom. Radnja prati sudbine ljudi, autor vješto ulazi u psihu i intimu likova, objašnjavaju se (i opravdavaju) njihovi postupci koji ih najčešće vode u provaliju, jer da bi spas i obrat, kako navodi Hajdeger, bio moguć, mora se ići do samog dna. Dno koje su osjetili i Almasa iz priče „Tatina nova žena zove se Monika Lenz“ žena koja pokušava samoubistvo koje uzrokuju pogrešne odluke, ili možda još upečatljiviji lik pjesnika Hurema Sarkoša iz priče „Člim za pisanje poezije“ u čijim pjesmama „publika prepoznaje sebe, svoj život, svoje strahove i nade“ (HRUSTIĆ 2017: 64) ali, kao i pjesnik, ništa ne čini da stvarnost promijeni, nego blijedo posmatra, ponekad i aplaudira, što se može čitati kao svojevrsna metafora našeg društva. Fuad Hrustić naizgled jednostavnom radnjom i činom pripovijedanja ocrtava složene ljudske odnose, odnose pojedinca prema sebi, kao i odnose društva prema pojedincu, a društvo u kojem žive (i živimo) likovi ovih priča u većini slučajeva razlog je nesreće čovjeka i glavni uzročnik mnogih propasti ne samo pojedinca nego i cijelih porodica. Jer naspram (surovog) društva pojedinac je nemocan, on ili bježi negdje drugdje (druge zemlje) u potrazi za srećom ili bježi u smrt koja jedina „ispunjava sve naše želje, uklanja sve naše боли“, jer čovjek samo u smrti nalazi „sveti mir“ kako stoji u već spomenutoj priči o pjesniku Huremu.

Posmatrajući priče u ovoj knjizi, jedno ih povezuje: teško je načiniti iskorak iz životne rutine i barem prividne sigurnosti i otici u nepoznato, krenuti za promjenama, što najčešće ljudi čine nakon gubitka posla i raznih ucjena koje primaju, a svaki iskorak iz svakodnevice kao da znači neugodnost i rascjep, i porodice, i prijateljstva i ljubavi. Jedan za drugim ti mali koraci čine osnovu knjige *Ahmedove ruke*, a iz tih koraka ide se u katastrofu: odlazak od porodice, pokušaj samoubistva, plač, lutanja, neprestana potraga i za sobom i za drugima. Likovi iz ovih priča nisu junaci, oni to i ne žele biti, oni samo nastoje preživjeti u rasredištenom svijetu. Hrustić gradi priču i likove s kojima se lako poistovjetiti i suošjećati, nijansirajući njihova stanja precizno i uvjerljivo. Ove priče nemaju namjeru mijenjati svijet, namjera autora jeste da svijet što vjerodostojnije prikaže od porodičnih odnosa, prijateljskih razmirica, ljubavnih brodoloma, potrage za srećom ili puta u smrt, sve je ovdje detaljno prikazano, kao što je prikazano društvo u kojem živimo a da se direktno ne govori o njemu. Te kada čitamo ove priče imamo osjećaj da smo sve ovo već doživjeli ili negdje čuli, vidjeli ili o tome i ranije sve znali, sve se to možda nama i dogodilo, ali o tome nismo promišljali i tražili dublji smisao.

Priče iz knjige *Ahmedove ruke* ispunjavaju ono što žanr kratke priče i

zahtijeva: ekonomičnost i svršishodnost, a tu si i dijelovi (detalji, isječci) koji naznačavaju cjelinu. Ovo su priče koje nisu opterećene nepotrebnim detaljima, motivima, ovo su priče o nama, ljudima koji živimo ovdje i koji se svakodnevno susrećemo sa egzistencijalnim, ljubavnim i porodičnim problemima. Fuad Hrustić uspijeva da kroz priče običnih ljudi (često) neobičnih sudsibina posredstvom kratke forme prenese i dočara punoču svakodnevnog života. U tome uspijeva, jer se ono što nam kazuje doima stvarno, a pripovijedanje tako uvjerljivo da nam se čitajući knjigu kratkih priča *Ahmedove ruke* otvara nova perspektiva realnosti i naše svakodnevice.

LEONTIN ČAPO MILENIĆ

JE LI NAM SUDBINA PREDODREĐENA?

Jasna ŠEMIGA-PINTARIĆ: STOPALA NA VRELOM PIJESKU, Udruga Kvaka, Velika Gorica, 2021.

Možemo li izbjegići tokove sudbine? Možemo li promijeniti ono što je zacrtano u trenutku našeg rođenja? To su pitanja koja si postavlja Sabina, glavna junakinja novog romana "Stopala na vrelom pijesku", iznimno talentirane Jasne Šemige-Pintarić. Nakon njenog uspješnog romana "Ljubav dolazi kasnije", kojeg bismo stilski mogli okarakterizirati kao erotski ljubavni roman, Jasna nas je iznenadila s novim romanom koji se podosta razlikuje od prethodnoga i žanrovske bi se mogao svrstati u erotski triler. Iako osobno nisam veliki čitatelj niti obožavatelj ljubavnih romana, Jasnin fenomenalno i veoma maštovito napisan roman "Ljubav dolazi kasnije" od prve stranice me oduševio svojom naracijom, emocionalnom obojenosti kao i veoma zanimljivim likovima s kojima sam se mogao lako povezati i strepit nad njihovom sudbinom sve do zadnje stranice. Ni "Stopala na vrelom pijesku" nisu iznimka, zapravo mogao bih slobodno reći da su čak i veliko poboljšanje i osvježenje za moj književni ukus.

Doista, novi roman ove autorice, baš kao i prethodni, nabijen je velikom dozom erotike i romance, ali za razliku od prošloga, ovaj roman sadrži također i obilježja čistokrvnog trilera, špijunkog i krimi romana, a u određenim scenama, koje su prikazane grafički eksplisitno, čak i horora.

Sabina, glavna protagonistkinja romana, od samog početka kao da je rođena pod nesretnom zvjezdrom. Ne baš idealno djetinjstvo, nenadana trudnoća, bijeg od roditelja koji joj nisu pružali dovoljno ljubavi, zatim iznimno neugodni događaj u sumnjivom lokaluu lošeg glasa *Noćna vožnja*, kobno poznanstvo s tajanstvenim Erikom koji je zbog toga nemilosrdno ucjenjuje i to na ljudski i moralno najgore moguće načine... tjeraju Sabini da postane nešto što nikada nije bila - prinudni, ali hladnokrvni ubojica. Je li nesretna sudbina ono što je tjera na nasilne postupke i rješenja i koja je njihova cijena? Jesu li oni jedini način i izlaz iz svih nevolja, tuge i tragedija u koje ona svako malo upada? Postoji li ipak neka nada da će biti bolje i da će je ona ipak moći promijeniti?

Usprkos svim tragičnim događajima u njezinom životu, od ubojstava, do iznuda, ucjena, podvođenja, siromaštva, gladovanja i bijega, Sabina i dalje vjeruje u bolje sutra i ne gubi nadu da će jednom ipak pronaći ljubav svojeg života. Hoće li to biti tajanstveni zgodni bogataš Tom? Ili će možda i on biti samo jedan u nizu njenih nesretnih životnih događaja, samo jedna karika u lancu ucjena koje je guraju u prisilno zavođenje, igre strasti i špijunažu? Ili će to biti netko drugi, možda netko nenanđan koga joj je namijenila sama sudbina, iako na pomalo okrutan i ironičan način?

Sabina će morati biti iznimno snažna da izbjegne tokove nametnute sudbine, pa čak i ako se to ponekad činilo kao borba sa samim vjetrenjačama. A hoće li na kraju uspjeti pobijediti svoju lošu sudbinu i promijeniti i sebe ne samo izvana, nego i iznutra te napokon biti sretna, otkriti će

nestrpljivo čitajući svaku stranicu ovog iznimno uzbudljivog i odlično napisanog romana.

Pisan u prvom narativnom licu, sada već prepoznatljivim autoričinim primamljivim i nemetljivim, a opet veoma zanimljivim i razigranim stilom, "Stopala na vrelom pijesku" roman su kojim Jasna podiže kreativnu i spisateljsku ljestvicu sve više i više. "Stopala" će kao i "Ljubav dolazi kasnije" nesumnjivo osvojiti srca brojnih čitateljica, ali također i čitatelja žednih sjajno napisanih i opisanih erotsko-ljubavnih scena. I obožavatelji potresnih i dramatičnih priča ovdje će doći na svoje, kao i ljubitelji dramatičnih zapleta i nenadanih preokreta, a da ne govorimo o onima koji uživaju u špijunkskim trilerima, u fino serviranoj dozi horor scena, a također i predivnim lokacijama gdje se radnja odvija, kao što su London ili egzotični pješčani balearski otoku Cabrera. Tako mnogo toga pruženog u tako dobro napisanom romanu!

Za sam kraj, valja napomenuti i jednu zanimljivost - naša autorica se također i stilski poigrala u ovom romanu te uvela neke zanimljive jezične novotvorenice kao što je npr. *kmrkljanje* - što bismo mogli opisati kao gundanje, brundanje ili negodovanje. Odličan posao, Jasna! Tako da s nestrpljenjem očekujemo idući roman koji će nas nesumnjivo opet oduševiti kao što su i sva tvoja književna djela koja si dosad objavila.

ANISA PAŠIĆ

Poezija koja oduzima dah

Amra MUJEZINović: ZALEDENI UZDAH, Lijepa riječ, Tuzla, 2921.

Amra Mujezinović rođena je u Živinicama 1985. godine. Tu je završila onovno i srednje obrazovanje, a u Tuzli stekla fakultetsku diplomu profesorce bosanskog jezika i književnosti. Neko vrijeme je radila kao profesorica jezika u osnovnim i srednjim školama Tuzlanskog kantona, a potom je volontirala kao bibliotekarka, položila stručni ispit i zaposlila se u biblioteci u okviru JU BKC Živinice u Živinicama gdje njen ljubav prema književnosti dolazi do izražaja svakodnevno.

Amra Mujezinović je objavila brojne poetske i prozne radove u različitim časopisima kako u Bosni i Hercegovini tako i van njenih granica. U januaru 2021. godine, u izdanju Lijepe riječi Tuzla izašla je njen prva zbirk poezije zanimljivog naslova „Zaleđeni uzdah“.

Uzimam u ruke zbirku poezije i odmah pletem svoju radoznalost oko sadržaja knjige koju izaziva naslov. Zašto je uzdah zaleđen? Knjige su same po sebi simboli jednog zaleđenog vremena. S tim razmišljanjem uplovaljavam u zbirku poezije Amre Mujezinović koja je mnogo više od jednog uzdaha. Knjiga se otvara ciklusom pjesama „Prijе riječi bijaše ljubav“ čiji naslov podsjeća na vjerski diskurs, a sastoji se od dvije pjesme, jedne posvećene „Za E.“, a druge „Mini“. U obje pjesme ljubav progovara božanstvenom jačinom, a riječi se opisuju kao nedostatne za samu ljubav što oni koji vole i sami znaju.

„Ti si moj... i mnogo, mnogo više.
Jednog dana izmislit ću novi jezik,
Samo naš,
I reći ti koliko mi je stalo.
Dotad,
Pusti me da šutim
I volim te na moj način.“
(Nedostatne riječi)

Djela su jača od riječi, ali kada čovjek voli ni djela ni riječi im se ne čine dovoljno jakima i značajnima za iskazivanje ljubavi koja se nalazi u samoj duši, u uzduhu. To autorica, majstorica riječi, odlično zna i zato otvara svoju knjigu ljubavlju koja je jača od svega i koja „život čini mogućim“.

„Ja nisam tu da pokrećem civilizacije,
Tu sam da život činim mogućim.“
(Tamni dani, svijetle noći)

Drugi ciklus zbirke nosi naslov „Ceh“ i nastavlja da se poigrava tematikom riječi. Pjesma „Lubenica“ na maestralan način pokazuje koliko su riječi varljive i nemoćne iako im ljudi pridaju mnogo značaja, kao i pjesma „O kafi“ u kojoj autorica poentira:

„I ne vjeruj svemu što čuješ.
Čut ćeš me kad tišina progovori.“
(O kafi)

Pjesme „Iza riječi“ i „Ko si ti“ kontrastiraju gore navedenim pjesmama i govore o jačini riječi koje ljudi koriste kao svojevrstan štit, zaštitu za sebe. Ciklus obrađuje različite međuljudske odnose stavljajući poseban akcenat na muško-ženske odnose.

„Kao treptaj oka“ naziv je trećeg ciklusa poetske zbirke „Zaleđeni uz-dah“ i u njemu je predstavljena brzina odrastanja, odnosno brzina protoka vremena. U tren oka posmatraču prođe nečije djetinjstvo ili možda čak i cijeli život. Vrijeme je neumoljivo i nezaustavljivo, do nas je kako ćemo ga oblikovati i ispuniti, do nas je koliko često ćemo u vremenu zastati i upiti sitnice koje nam inače u vrtlogu svih dešavanja izmiču pogledu. Mi smo ti koji određujemo šta je i kada bitno:

„Svaki trenutak je bitan,
Svaki pokret ruke je bitan;
Pucanje i otvaranje košpe
Usklađeno s malom mašinom
Od mesa i kosti.
I neko pred vratima može čekati,
Paučina već odavno čeka.“
(Dok djetetu gulim košpe)

Da svijet poprima drugačiji izgled noću potvrđuje i ciklus „Nesanica mijenja svijet“ u kojem nas *obilježi sve s čim se u životu sudarimo, a noćne more nepogrešivo prikažu našu životnu realnost* koje se plašimo i koju odbijamo prihvati kao stvarnost.

„Jer neko je kraj mutne vode
I neko je budan pod oblačnim nebom
I kraj nekoga prođe vastiti san
Nekog opet kroz sve prati neko“
(Jezero ili bara)

Posljednji ciklus pjesama nosi naziv „Pomahnitalo se“ sažimajući u sebe surovu realnost života koju opisuje, a koji nas sve u sebe uključuje. „Nema više vremena“ vapaj je kojim se otvara ovaj posljednji ciklus, a pjesnikinja uspješno sažima poentu cijele zbirke u posljednjoj pjesmi pod nazivom „Kolo“ zaključujući da bez obzira kako težak život bio vrijedan je življena jer nikad ne znamo kada će muzika prestati svirati.

„Zaleđeni osmijeh čuvaš u uglu usana
I grč te u nogama hvata
I ti dah hvataš
Ali nikad
Baš nikad
Ne staješ
Dok muzika ne stane“
(Kolo)

Pjesnikinja odlično koristi različita stilska sredstva koja neće ni jednog čitaoca ostaviti ravnodušnim kao i jezičke odrednice pojedinih podneblja, te se u pjesmi „Nev(j)era“ poigrava značenjem riječi „nevera“ što je naziv za jednu vrstu nevremena na moru, a koju namjerno koristi u naslovu sa slovom „J“ usmjeravajući nas na iznenadnu oluju koja će u pjesmi proizaći

zbog njegovog odlaska u tišini ljetnog dana.

Lirski subjekt je u pojedinim pjesmama muškarac, u drugima žena, a u nekima je potpuno neutralan i neodređen što povećava zanimljivost cjelokupne zbirke poezije budući da u čitaocu raste napetost koja je izazvana neizvjesnošću. Teško je ne zapitati se šta je to sljedeće što nas očekuje u poetskom uzdahu Mujezinovićke?

LIKOVNI PRILOZI
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

NAZIV DJELA: „ČUVARKUĆA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „BOSANSKA AVLJA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „BOSANSKOM MAHALOM“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „ČEKANJE“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „ČAMDŽIĆA KUĆA U PURAČIĆU“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

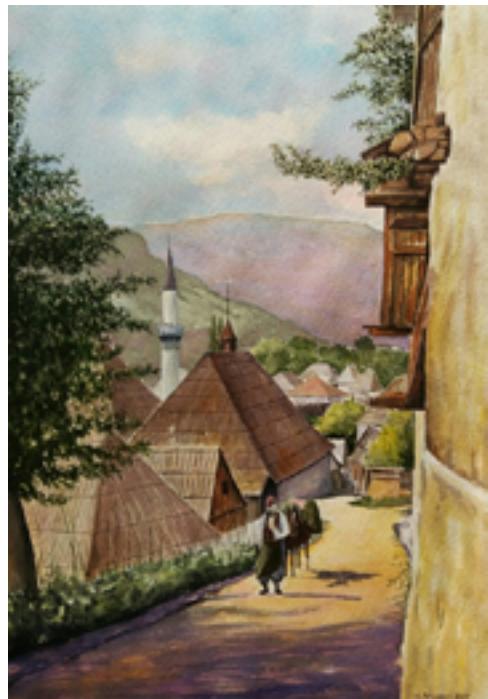

NAZIV DJELA: „ĆUMURANA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „MOTIV IZ JAJCA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „GRADINA SREBRENIK“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „DOLAZI JESEN“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „ŠUMSKI IZVOR“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „DŽAMIJA KUŠLAT“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

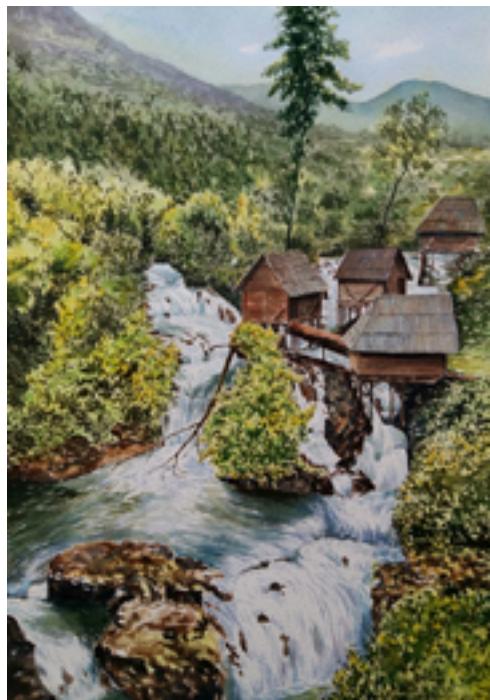

NAZIV DJELA: „SINIJA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „MLINČIĆI“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „SVJEDOCI PROŠLOTI“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „SJEĆANJE NA CICKA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „RAZDRAGANI POČITELJ“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „STARI FENJER“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „RAZDRAGANI MOSTAR“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „U HLADU ČARDAKA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „NOSTALGIJA I“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

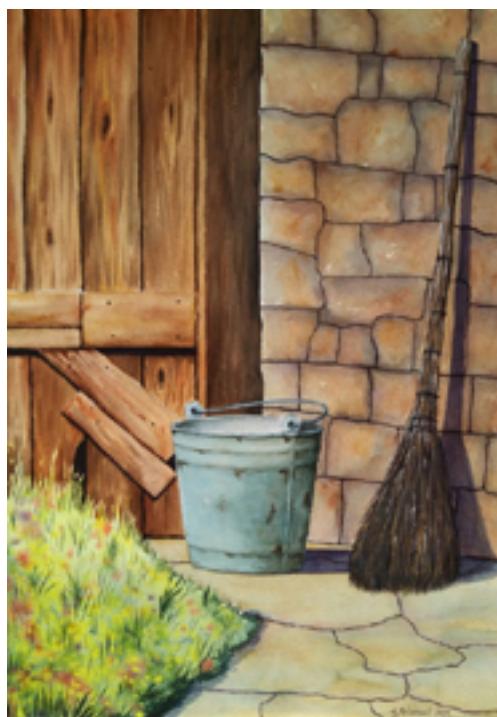

NAZIV DJELA: „NOSTALGIJA II“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „MALI DIO AVLJE“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „ČEŽNJA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „ŽUTE DUNJE“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 43 x 62 cm.

GODINA: 2020.

NAZIV DJELA: „LJEPOTA SUNČEVA SJAJA“

TEHNIKA: AKVAREL

DIMENZIJE: 62 x 43 cm.

GODINA: 2020.

SRDJAN VUKADINOVIĆ

KOMPOZITNA PROMIŠLJENOST U LIKOVNOJ INVENTIVNOSTI

Posvećenost postepenom, ali i temeljnom (u)poznavanju predjela, ljudi i običaja je specifikum promišljenosti u likovnoj inventivnosti. Svijet likovnih radova je bio sastavni dio odrastanja i stasavanja Adila Mešanovića¹ kroz cjelokupni institucionalni i obrazovni sistem, od osnovnoškolskog do onog krajnjeg oličenog u zvanju diplomiranog pedagoga-psihologa. Različite su bile forme njegovog likovnog izražavanja, kao i tehnike kojima se služio. Od početnih oblikovanja u plastelinu i glini do grafike, pastela, a naročito akrilika, i posebno akvarela kao veoma složene i zahtjevne likovne tehnike. Njegova potreba za kreativnim likovnim radom bila je, na jednoj strani, svakodnevna, dok je na drugoj bila pokretačka energija za stvaranje. Ta energija je onaj impuls koji dovodi do susreta sa likovnom publikom u kojem radovi autora postižu punu ovapločenost.

Likovni radovi Adila Mešanovića nastajali su u momentima koji su dozvoljavali umjetniku da se posveti likovnom djeljanju, s obzirom na njegov životni angažman, a koji su bili inspirativni različitim povodima po njegov autorski credo.

Povodi su nerijetko sjećanja na dane vezane za dom, zavičaj ili okruženje u kojima se prijatno osjeća(o) („Žute dunje“, „Stari fenjer“, „Sinija“, „Sjećanje na Cicka“, „Čuvarkuća“).

Mogu to biti i zavičajne, odnosno kućne, nikada zaboravljene aure („Šumski izvor“, „Nostalgija I i II“, „Mlinčići“, „Mali dio avlige“, „Ljepota sunčeva sjaja“, „Čekanje“, „Dolazi jesen“).

Ali i istorijske znamenitosti („Svjedoci prošlosti“, „Džamija Kuslat“, „Čamđića kuća Puračić“).

A tu su i duše starih bosanskih gradova ili motiva iz njihovog jezgra („U hladu čardaka“, „Bosanskom mahalom“), kao i štinja kroz bosanske gradeve koji odišu nekom čudnom i neobjasnjivom atmosferom („Razdragani Počitelj“, „Razdragani Mostar“, „Motiv iz Jajca“, „Gradina Srebrenik“).

¹ Likovno djelovanje Adila Mešanovića (1977) je bilo neizostavna sastavnica njegovog cjelokupnog životnog bitisanja. Bez obzira u kom se stupnju socijalizacije i obrazovanja nalazio crtanje i oblikovanje mnogo toga viđenog kroz različiti likovni izraz (plastelin, glina, crtež, slika) je bio njegov životni i stvaralački credo. Po institucionalnom obrazovanju nastavnik predškolskog odgoja i obrazovanja, pa diplomirani pedagog-psiholog, svoju likovnu naobrazbu je dopunjavaao na pomenutom akademskom nivou kroz različite nastavne i akademske predmete koji su vezani za crtež i likovne elemente. Veoma raznovrsne tehnike i izražajna sredstava koristi u svom likovnom radu (grafiku, pastel, akril i akvarel). Član je Udrženja likovnih umjetnika Tuzlanskog kantona. Učesnik je velikog broja međunarodnih likovnih kolonija. Predstavljao je Bosnu i Hercegovinu na Međunarodnim likovnim susretima u Turskoj (2016). Imao je pet samostalnih i dvadeset i sedam kolektivnih izložbi slika. Na tim izložbama Adil Mešanović pokazuje zrelost slikarskog izraza i prezentuje likovna svjedočenja istine o životu u svoj njegovo cijelovitosti.

Svu tu tematsku i motivsku razdraganost i raštrkanost kroz vizuru onoga ko ih istinski doživljava preko likovnih elemenata uvezuje Adil Mešanović u harmoničnu cjelinu. Koliko god da je motiva ili tema koje se čine nespojivim autor ih likovnim tehnikama akrilika, a posebno akvarela, spaja u organski povezanu cjelinu koja odiše i motivskom, a i likovnom ravnotežom.

Korištene tehnike u stvaralaštvu Adilu Mešanoviću omogućavaju potpunu slobodu izražavanja. Izražajne mogućnosti u zanatskom likovnom smislu spojene sa zadovoljstvom motivskih doživljaja hrane um. Sve se to unutrašnje doživljajno u svojevrsnom likovnom kompozicionom koloritu prepiće na površini likovnog djela.

Naizgled pojednostavljeni prikaz nekog motiva pokazuje zrelost Mešanovićevog likovnog izraza u poimanju umjetnosti. Pojednostavljenje motiva i temata na slikama je i najteže postići. Pogotovo u prikazu razdraganosti grada za koji su vezani mnogi ili motive iz starih i možda davno nepostojeci sokaka iz bosanskih varoši. Zato su njegove slike sinteza objektivne stvarnosti koja poprima, pa, gotovo fotografski realistične dimenzije i projekcije u imaginarnom, bez koje nema ni slike, a ni cjelokupne umjetnosti.

Svaki likovni element na Mešanovićevim slikarskim radovima predstavlja veoma osmišljenu harmoničnu cjelinu prezentiranu u bilo kojoj slici, posebno. Ovaj umjetnik svodi prirodne oblike na čiste bojene površine, nerijetko uokvirene konturnom naglašavajućom linijom, različitog intenziteta i bojenog kvaliteta.

Da bi se bilo što uvjerljivije, kao i da bi se posebno naglasili pojedini konkretni elementi kompozicije slike, autor u svom likovnom rukopisu naglašava liniju koja je preuzeila funkciju modelovanja. Zbog toga, i kuća i gradina, i ulica i česma, djeluju kao plastično modelovani objekti koji su umetnuti u likovni kolorit slike. Linija u Mešanovićevom izrazu ne opisuje, već uopšteno označava predmet onolikо koliko je potrebno da iskaže svoju osnovnu ideju.

Njegovi pejzaži prevazilaze grubu percepciju stvarnosti. Oni su mnogo više od onoga što se na terenu i u prirodi vidi golim okom. Tako nešto se može kvalifikovati kao vrijednost likovnog rada Adila Mešanovića, pogotovo ako se uzme u obzir činjenica da autor po osnovnoj školskoj vokaciji nije akademski slikar.

Autor je potpuno ovlađao likovnim tehnikama koje preferira, a smisao za kompoziciju upotpunjuje cjelinu njegovog likovnog iskaza. Na taj način on kroz svoje likovne elementa osmišljava harmoničnu cjelinu(e) kojoj daje jednu novu dimenziju. Na Mešanovićevim slikama svi motivi dobijaju specifičnu izražajnu vizuru, sa čime postaju daleko više od samo estetske predstave.

Tragalački likovni opus Adila Mešanovića je iz tih razloga i uvršten u segment dijela časopisa SUSRETI, koji se tiče likovnih priloga. Uočljivo traganje za mijenama i traženje prepoznatljivog likovnog predznaka je dovoljan razlog da se reprodukcije značajnog broja likovnih djela ovog autora nađu na stranicama jednog referentnog časopisa.

..0..